باسمہ سبحانہ

رسالہ شریفہ ملقب بہ

کشف الرین فی اثبات العزاء علی الحسین علیہ السلام

واسطے

شیعیان مومنین کے چھپا

[illegible] مولوی محمد امجد علی [illegible] ساکن شہر امروہہ [illegible]
[illegible]

هو المستعان

رسالہ شریفہ و عجالہ منیفہ موسوم بہ سیف المومنین و ملقب بہ ⁂ ⁂ ⁂

کشف الرّین فی اثبات العزاء علی الحسینؑ

مصنفہ جناب حکیم ابو علی خان حسنا الدہلوی اصلاً و مولداً و اللاہوری موطناً و مسکناً ⁂

احلہ اللہ دار الجنان ⁂

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ الذی انزل اولیائہ فی منازل الکرب والبلاء واحل احبابہ فی عرصات المحبۃ والابتلاء والصلوۃ والسلام علی اشرف الانبیاء وسید الاوصیاء وسیدۃ النساء وسموم الاعداء وغریب الغربا وقتیل الادعیاء الذی بکت علیہ السماء بالدماء وناحت علیہ الطیور فی الھواء المذبوح بارض کربلاء باکی العینین ابی عبد اللہ الحسین وعلی ولدہ الائمۃ الھداۃ المصطفین

امابعد العبد الضعیف الراجی الی رحمۃ اللہ القوی ابوعلی بن غلام علی خان امرہوی تجاوز اللہ عن سیاٰتہما می گوید کہ در عزای جناب امام حسین ع گریہ وزاری و نوحہ واشکباری در ایام عشرہ وغیر آن از روز شہادت آن امام مظلوم الی الآن جاری ست وکسی از اہل تحقیق انکار آن نکردہ مگر درین چند روز بعض متعصبین خود را بلباس علما وانمودہ رسالہ ہا در ممانعت تعزیہ داری وگریہ وزاری بر مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا نوشتند وآنرا بخیال باطل خود رافع بدعت انگاشتند علماء ما شکر اللہ سعیہم اجوبہ رسائل[۱] مذکورہ بدلائل ساطعہ والزامات قاطعہ چنان تحریر کردند کہ با نصدای برنخاست واحدی متصدی جواب الجواب نگشت بااینہمہ مردی از حضرات اہلسنت برخلاف اسلاف واکابر اوراقی چند موسوم بہ ہدایت المومنین در زبان اردو نوشتہ واو زبان درازی دادہ پارا از داب علماء واد با فراتر نہادہ چون در آن رسالہ نظر کردم خود را از تحریر

[۱] از انجملہ است رسالہ فتوحات حیدریہ تصنیف مولانا العلامہ جناب السید محمد قلی خان اعلی اللہ دارہ فی الجنان ۱۲

جواب آن باز داشتن نتوانستیم وباوصف قلت فرصت به تسطیر این عجاله پرداختیم و بسیف المومنین
مسمے گردانیدیم وچون عبارات کتب منقول عنہا که استناد واندراج یافته فارسی بود یا عربی لهذا بعبارت فارسی
تحریر این رساله مناسب نمود فها انا اشرع فی المقصود متوکلا علی الله الموفق والمعین **قال**
المخاطب قبل شروع کتاب کی بوجهنا مقدمه کا ضروری تا حقیقت حال بخوبی دلنشین ہو اسکو سنا چاہیے
که ہماری پیغمبر کی پہلے خلقت شرک اور گمراہی مین گرفتار تھی اور جاہل لوگ اپنی باپ دادی کی بری راه پر اڑی تھے
حضرت نی تقریر زبانی اور تلوار کی زور سی اونکو مسلمان کیا اور دین حق کو سمجھایا اور رسومات جاہلیت کو
اوٹھایا بعد انتقال حضرت کی خلیفون نے بھی خوب دین کو قایم فرمایا **اقول** وبه نستعین خلفائیکه بزعم مخاطب
اقامت دین از ایشان باحسن وجوه بمعرض ظهور رسیده آیا منحصر در خلفاء اربعه هستند یا نه بنا بر اول حدیث
لایزال امر امتی قائما حتی یمضی اثنا عشر خلیفة کلهم من قریش را جواب باید گفت وبنا بر ثانی
معاویه ویزید را باتباع قاضی عیاض وشیخ الاسلام وغیرهما در سلک خلفای اثنا عشر منسلک خواهد نمود یا نه
در صورت اولی انچه بر اہلبیت نبوت ورسالت از جور وستم ورنج والم رسیده از دست حق پرست خلفای مقیمین
دین مبین است سبحان الله نازم بر این اقامت دین ولنعم ما قیل **نظم** آن آرزوی که در دل تست ⁂ وان فکر
سم قاتل تست ⁂ فکری که دلت کباب کرده ⁂ ایمان ترا خراب کرده ⁂ عیش وطرب بباد داده ⁂ کیشی
عجیبی بیاد داده ⁂ اثبات خلافت ہوائی است ⁂ اطفای چراغ کبریائی است ⁂ دل با صنمی قریش بستی ⁂
در پرده شرع بت پرستی ⁂ کار تو که عوعو وفغان است ⁂ از بهر خلافت سگان است ⁂ واین امر ز قوه ات
برون است ⁂ فکریست که سر بسر جنون است ⁂ بر وند دمی که زین جهانت ⁂ موقوف شد اندم این فغانت ⁂
آن وقت کشود مشکل تو ⁂ بود این همه سعی باطل تو ⁂ جز دشنه حسرت وندامت ⁂ بر جان تو چیست تا قیامت ⁂
می نالی وناله را اثر کو ⁂ الآن وقد عصیت قبل ⁂ در حالت ثانیه قول ابن حجر عسقلانی معطل وخواهد بود چه
او در شرح صحیح بخاری معاویه ویزید را در سلک خلفاء دوازده گانه مثل خلفاء راشدین منظوم ساخته حیث
قال وایضاح ذلک ان المراد بالاجتماع انقیادهم لبیعته والذی وقع انهم اجتمعوا علی ابی بکر
ثم عمر ثم عثمان ثم علی الی ان وقع امر الحکمین فی صفین فسمی معاویة یومئذ بالخلافة

ثم اجتمع الناس علی معاویه عند تسلیم الحسن ثم اجتمعوا علی ولده یزید ولم ینتظم للحسین

امر بل قتل قبل چون مقدمه خلافت معاویه پیشنه آلنون دو کلمه دیگر بس لطیف باید شنید که پیغمبر

صلعم معاویه را گفت که یا معاویه اذا ملکت فاحسن کما اخرج ابن ابی شیبة والطبرانی معاویه پس از تملک سنت

و تقرر خلافت در حق اهلبیت کرام احسانات کثیره مرعی فرموده که دو فعل ازان بجهت غایت اشتهار یاد کا کافه خلائق

مانده یکی آنکه با نفس حضرت خیر البشر جناب علی بن ابی طالب علیهما السلام باشتعال نائره جدال و قتال داشت تا

در زید و جناب سبط اکبر علیه الصلوة والسلام را زهر نوشانید و دیگر احسانی ست که جگر مومنان ازان کباب

و چشم پر آب ست یعنی فرزند ارجمند خود یزید را ولی عهد کرده از مسلمانان برای خلافت او بیعت گرفت الامن شاء

منهم و از و انچه بوقوع آمد از غایت ظهور محتاج بیان نیست با اینهمه جناب معاویه را خلیفه وقت صحابی جلیل القدر

و خال المومنین و مجتهد بمقابل حضرت امیر المومنین علیه السلام قرار میدهند حالانکه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة معاویه

در صفحه ۶۲۸ او را به صفت مولفة القلوب یاد کرده و در صفحه ۶۲۹ می گوید و گفته اند محدثان که ثابت نشده است

در فضل معاویه هیچ حدیثی انتهی قال المخاطب جب زمانه خلافت کا آخر ہوا اور حکومت بنی امیه کے ہاتھ

آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام مین برپا ہوا کہ اہل بیت پیغمبر کے قتل تک کہ مانع بدعت تھی نوبت پہونچی اقول

و به نستعین این چه افسانه است که مخاطب بر زبان می آرد و بلا لحاظ اصل و فرع خود هر چه میخواهد

می چاود مخاطب را مناسب بود که اولا بخدمت کدامی عالم رفته چیزی دریافت می ساخت و قواعد مذهب

خود تعلیم می یافت آنوقت اگر چیزی می نوشت گنجایش داشت المختصر از تحریر مخاطب عالی فهم مفهوم نمیشود

که زمانه معاویه را داخل حکومت بنی امیه ساخته و یا بخلافت ملحق کرده در صورت اولی شاباش مرحبا باین

عبارت که جب حکومت بنی امیه کی ہاتھ آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام مین برپا ہوا کہ اہل بیت پیغمبر کے

قتل تک کہ مانع بدعت تھی نوبت پہونچی الحمد لله علی ذلک و بحالت ثانیه حدیث مرویه اہل سنت الخلافة

بعدی ثلثون سنة ثم ملک العضوض چه جواب و لا فرق بین الخلافة و ملک العضوض چون زمانه معاویه

در عجیب کشمکش افتاد لهذا جناب قطب الاقطاب غوث الاعظم سنیان از ای حمایت این صحابی جلیل القدر حدیثی

در غنیه اخراج نموده داد انصاف داده قال رسول الله صلعم تدور رحی الاسلام خمسا و ثلثین و ستة و

اوبسبع و ثلثمایۃ انتہی واساس خلافت نبی ۳۰ سالہ را کہ بحدیث نبوی مستحکم کردہ بودند از بنیاد برزدند **قال**
المخاطب اسوقت مین بادشاہ اور لوگ قدیم رسومات جاہلیت اور کفر کی محبت رکھتی تھے فرصت کو
غنیمت جانکر کھل کھیلے اور اسلام مین رسومات جاہلیت اور بدعتین نکالنی شروع کین **اقول**
وبہ نستعین تا زمانہ تابعین کہ بروایت مخاطب بارشاد ثم یلونہم متصف گردیدہ مخاطب آنرا مروج رسومات
جاہلیت و بدعت قرار دادہ والحق کذلک وچگونہ نباشد کہ نونہالان بدعت وضلالت درین عرصہ شاخ و
برگ آوردند و آنچہ پیکہ سلف بخاک ریختہ بودند خلف خرمنہا برداشتند باین صورت مخاطب بنای روایت
خیر القرون قرنی الخ را کہ اساس بسے کا تہا بود از پا انداخت **قال المخاطب** چند مدت مین وہ بدعتین اور رسمین
ایک عالم مین پھیل گئین اور پچھلون نے اگلون کی سنت سمجھکر اور مرغوب نفس پاکر انکا کرنا اپنی اوپر فرض اور
واجب جانا بعض علماء دیندار ہوتی گئی جہان تک مقدور اور میسر ہوا دفع رسوم اور عقاید باطلہ کا کرتے رہے
اقول وبہ نستعین فی الواقع حال برہمین منوال است مگر علماء مخاطب ازان بہرہ نداشتند بلکہ بجہت استرضاء
خاطر حکام ظلمہ و فسقہ در ترویج رسوم باطلہ مساعی موفورہ بکار می بردند و وجوب طاعت امام فاسق از روے
حدیث نقل مینمودند چنانچہ ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در شرح حدیث ابن عمر گفتہ وفی ہذا الحدیث
وجوب طاعۃ الامام الذی نعقد لہ البیعۃ والمنع من الخروج ولو جار فی حکمہ لاینخلع بالفسق
قال المخاطب تسپر بھی ہزارون رسمین اور عقیدی کفر اور جہالت کی جہان مین قایم ہوئی اور بسبب ضعف
اسلام اور موقوف ہونی جہاد اور مصاحبت کفار کی ہر ملک مین ہر فرقی سے اپنی خواہش موافق جو چاہا سو
تراش لیا اور اسلام و کفر کھچڑی ہو گیا **اقول** وبہ نستعین آری اہل سنت باعانت حاکمان ظالم و غادر
آنچہ خواستند ایجاد کردند و باطل را بصورت حق جلوہ گر نمودند و حق خمس را باہل بیت ندادند و حلیت تحریم متعہ را از
دایرہ اطاعت خدا و رسول خدا بیرون نہادند و زمانی حی علی خیر العمل را از اذان انداختند و ہنگامی نماز تراویح را
باجماعت اختراع ساختند و گاہی گفتند کہ ان فی القرآن لحنا ستقیمہ العرب و آنی ارشاد کردند کہ ان المعوذتین
لیستا من القرآن و حتی جملہ سب الشیخین کفر و سب الختنین فسق قرار دادند چہ ایم کہ در سب الشیخین و سب الختنین چہ
تفرقہ اختراع نمودہ اند مگر بجہت مشارکت جناب امیر المومنین ع ساب خلیفہ ثالث نیز کافر نشد آری چرا باین اینیا

امر ملحوظ خاطر این بزرگواران نباشد نہ بینی کہ معاویہ مدتہا بسبب جناب امیر المومنین صلواۃ اللہ علیہ اشتغال
نمود و باعتقاد این حضرات نقصانی بوجہ من الوجوہ فضلا عن الفسق عاید بحال او نگشتہ وگاہی اسما خلفا
اربعہ در خطبہ نموده نمی رفتہ رفتہ کار بطوالت کشیده تا انحصار اجتہاد در ائمہ اربعہ قرار یافت بل برین قدر نیز
اکتفا نکرده برای امام اعظم کوفی چنان مرتبہ رفیعہ قرار دادند کہ اگر کدامی حنفی از دین بر گردد و شافعی یا مالکی گردد سزا
تازیانہ کشند و چہار مصلا بخانہ کعبہ بنام ہمین فقہای اربعہ تعمیر کرده داد خواہش نفسانی دادند و اہل باطن شان
ایجاد بدعت بیعت ساختہ کوس کشف و شہود نواختند **قال المخاطب** خصوصاً ہندوستان مین یہانتک
نوبت پہونچی کہ اوہر کلمہ بہی کہتے ہین او وہ بہت بہی پوجتی ہین اور جو اونمین ذرا قابل ہوئی اونہون نے بعینہ جب رسوم
ہنود کی کرنا مناسب ندیکہا او مطلق چہوڑنا بہی رضای نفس کے خلاف پایا سو واسطے ویسی ہمین اپنے
گہڑ صورت اور نام بدل کر مقرر کرلین مثلاً ہنود جو بیاه مین مَوْر باندہتی ہین یہہ لوگ سہرا اور مقنعہ باندہتی
ہین اور جو وه اپنی مردون کی دن کرتی ہین یہہ بہی تیجا اور دسوان اور چالیسوان اور برسی مثل فرض اور
واجب کی کرنی لگی اور جو وے بتون کی اوپر مٹہہ بنا کر پوری کچوری پانی وغیره چڑہاتی ہین یہہ بہی اپنی قبرون پر
گنبد بنا کر ملیده اور ریوڑی اور گٹہ اور چادر وغیره چڑہانی لگے اور جو اونکی مٹہو نمین مہنت اور گسائین اور اتیت
رہتی ہین انکے ہان گنبد ونمین خادم اور مجاور اور پیرزادی مقرر ہوئی اور جو وے گنگا جی کی جے اور بم مہادیو بولتے
ہین تو یہہ بہی نعره یا حسین اور دم مدار کہنی لگے **اقول** و بہ نستعین در مدارج النبوة مسطور ست کہ عبد اللہ
ابن عمر خواب کرد پای او پس گفتہ شد او را یاد کن محبوب ترین مردم را نزد تو تا برود این آفت پس فریاد
کرد یا محمداه پس بہ شد پای او انتہی بعبارتہ ہرگاه اسم سامی جناب ختم الانبیا موجب برکت و رفع اذیت
بفحوای حسین منی وانا منہ نام نامی جناب سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا ہم باعث خیر و رفع بلا خواہد بود
قال المخاطب و جیسے وه ہر ہر کہتے ہین یہہ بہی علی علی مچانی لگے **اقول** و بہ نستعین لطف تقریر چنان عنان
تمالک از دست برده بلا لحاظ ایمان و اسلام انچہ میخواہد بتحریر می آرد کجا نام یعسوب الدین و امام المتقین
صلواۃ اللہ علیہ و کجا مناسبت ہر ہر از ہجو گستاخی و بی ادبی مصنف رسالہ بہ بلای مرض جذام مبتلا گردیده نمونہ
سزای آخرت بدنیا یافت و مولوی سلطان خان در شاہجہانپور بسبب بے ادبی تعزیہ بابتلای ہمین مرض انچہ

ازشد ایدکشیده اظهرمن الشمس و ابیض من الامس الغرض جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم ذکر علی را عبادت قرار داده چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه در مناقب جناب قاتل الکفره والفجره میگوید اخرج الدیلمی عن عایشة ان النبی صلعم قال خیر اخوتی علی وخیر اعمامی حمزة وذکر علی عبادة ای مخاطب علی مقام این حدیث را نشنیده ویا باور نکرده ویا بموجب قضیه مقرره ساب آنحضرت را فاسق قرار داده از فسق و فجور خود باک نداری وحدیث من سب علیا فقد سبنی را بجوی نمیشماری ولااقل که در مطابقت هر اهانت جناب امام المتقین خواهد بود وهی کماتری قال المخاطب ور اگر اونکی یہان گیا اور متھرا اور کاشی جاتی ہین یہان سے لکن پور و بہرایچ اور اجمیر کو تیار ہوگئی اور جو وی وہان سے پرشاد لاتی ہین تو یہہ بھی ریگ اور صندل لانی لگے اور جو وی جگن ناتہہ کا بہات دور دور لیجاتی ہین یہہ بھی لکن پور کی چاول ہزارون پہونچانی لگے اور جو وے مہادیو اور ہردیو کی جہنڈیان بناتی ہین یہان بھی مدار سلار کی نام کی چہڑیان اور نیزی چڑہانی لگی اور جو اونکی ہان ہردیو وغیرہ کی چبوتری ہین یہان بھی امام کی نام کی سیکڑون چبوتری بن گئے اور جو اونکی سال بہر پیچھے دت کا ندو دہوم دہام سی نکالنا ضرور ہی تو یہان بھی برسوین دن تعزیہ بنانا واجب و فرض ہوگیا اور جو وہ لنکا بناتی ہین تو یہہ بھی اپنی ہان کربلا بنانی لگے اور جو اونکا ٹہاکر دوارہ ہی تو انکا امام بارہ ہی اقول وبه نستعین مخاطب درین جزو عبارت توہین امام باڑہ وتعزیہ جناب سید الشہدا علیه السلام نموده کوسے سبقت در نصب وخروج از اقران خود ربوده و محققین اہل سنت وجماعت تعظیم امام باڑہ وتعزیہ واجب نوشته اند چنانچه فتوای مولوی مدن مفتی کلکته بوجوب تعظیم واباحت تعزیه داری باستفتاء حکام انگلسیه مشهور ودر دفتر سرکاری موجود است ومولوی سلامت علی بنارسی که در تحقیق وکمال سرآمد معاصرین خود بوده در تبصره میفرماید شک نیست که امام باڑہ ونقل تربت شریف بعد مرتب شدن واجب التعظیم است ومخاطب امام باڑہ وٹہاکر دوارہ را در یک سلک کشیده ندانم که مدرسه وخانقاه وبنی خانه را علاحده خواهد داشت ویا مقابله آن پاجت ساله وگوردوارہ واستان کنہیا ساخته زیر قضیه کل بدعة ضلالة خواهد کشید واین هر سه بنای دیرینه را بباد فنا خواهد داد قال المخاطب علی هذا القیاس اور ہزارون رسمین کفار کی مقابلہ مین ان لوگون نے بھی مقرر کرلین اور خوشی ہوئی کہ ہم بھی ان سے کم نہین اور ایکبارگی سب رسمین جہان نہین نکلین

مگر جو آتا گیا وہ بہی ایک اپیچ نکالتا گیا اور دون کی لیتا رہا اور سبب اسکا یہہ ہی کہ مسلمانی مین جتنے کام خواہ دین کے ہون خواہ دنیا کی کفار کی طریقہ اور مشابہت سی نہایت بعید ہین **اقول** وبہ نستعین انچہ درین مقام افادہ نمودہ مرئی است ناشی از جہل یا تجاہل او از مذہب اہل سنت وجماعت چہ ایشان میگویند کہ آنحضرت دوست میداشت موافقت اہل کتابت را در انچہ امر کردہ نمی شد بچیزی کما فی مدارج النبوۃ بلکہ روزہ داشتن یوم عاشور باقتدا یہود روایت میکنند کما فی الصحیحین عن ان رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم قدم المدینہ فوجد الیہود یصومون یوم عاشورا فسالہم فقالوا ہذا یوم اغرق اللہ فیہ فرعون ونجا موسی فنحن نصومہ شکرا للہ تعم فقال انا الحق بموسی منکم فصامہ وامر بصیامہ انتہی **قال المخاطب** اور عبادت خدا مین کفار کیطرح صورت اور شکل شرک اور وہم اور لذات دنیا کا نام ونشان نہین اور خدا نماز روزہ مین نظر نہین آتا ہی بخلاف کفار کی کہ ہر وقت اپنی معبود کی صورت کے سامنی منت اور پوجا کرتے ہین مسلمان جاہلون نی بہی اسباب کو دیکہہ اور پسند کر نفس اور شیطان کی مشورت سی ویسی باتین اپنی ہان سے بی دغدغہ خلاف شرع کی مقرر کین سچ ہے قدیم سی یہہ قاعدہ شیطان کا ہی کہ جب کسی قوم کو دیکہتا ہی کہ بعینہ رسوم کفر اور خیانت کو اللہ ورسول کی منع کرنی کی دہشت سی نکرین گی تو صورت بدل کر اوسی کام کو اور لباس مین اونسی کرواتا ہی تا اصل مطلب اوسکا فوت نہو الغرض جب مسلمانون کو اس بلا مین گرفتار دیکہا تو بندہ خیر خواہ اولاد حسن قنوجی نی کہ اللہ اسکو حسن حسین کے طریقی اور محبت مین کہی **اقول** وبہ نستعین اقتدا وتمسک بذیل اہلبیت ع بعد معرفت اقوال وافعال این حضرات حاصل میشود واولیا مخاطب گاہی توجہ بتتبع آثار اہلبیت رسالت نکردہ اند تا باتباع چہ رسد چنانچہ بخاری کہ کتاب او را اصح الکتب بعد کتاب الباری دانند حضرت امام جعفر صادق علیہ السلام را صادق اللہجہ نمی دانند وروایتی از آنحضرت در صحیح خود نمی آرد پس استدعای پیروی سرداران جوانان بہشت باین سوء ظن محال بقول شاعر ؎ رند میخانہ کجا مسجد ومحراب کجا **قال المخاطب** چاہا کہ اپنی ملنی والون کو اور جسکو خدا توفیق دی برای ان رسمون کی سمجہا دیوی مگر دیکہا تو انکا عجب حال ہے کہ بی خون نکالی انکی مزاج کی فساد کا دور ہونا ممکن ہے نہین **اقول** وبہ نستعین مخاطب اتقہ جناب آنا عز اسمہ بہ چنان مرض صعب مبتلا گردیدہ کہ اگر خون تمام جسم خود اخراج کند نفعی نخواہد کفی اللہ المومنین القتال

قال المخاطب لیکن بعضے لوگ کہ دو چار مرتبہ کی نصیحتون سے انکا اچھا ہونا معلوم ہوا تو اون لوگون کو سمجھانا شروع کیا پھر جب دیکھا کہ زبانی کہنی سے فایدہ عام نہین ہوتا اور ہر شخص کو ہر بات یاد نہین رہتی تو اسلیے اسوقت مین کہ سنہ بارہ سو اونتالیس ہجری مین یہہ رسالہ ہندی زبان مین لکھا تاکہ ہر کوئی اسکو اپنے بولی مین سمجھہ کر بی تکلف بوجھہ لی اور سوجھہ پکڑی **اقول** وبہ نستعین اگرچہ مخاطب رسالہ خود بزبان اردو تالیف کردہ مگر چونکہ عبارت اکثر کتب کہ نقل عبارات از انہا اتفاق افتادہ فارسی بود لہذا فقیر جواب نیز بزبان فارسی نگاشت تا ذایقہ شناسان فارسی ہم بمطالعہ اش رغبت سازند **قال المخاطب** پھر دریافت کیا تو سب رسمون مین دو رسمون کا چھوڑنا لوگون پر بہت مشکل ہے اور شاق ایک تو منت پوجا او لیا وغیرہ کے دوسری تعزیہ کا بنانا کیونکہ سہ چھاتی پہ گر پہاڑ بھی ہوتی تو ٹل سکے + مشکل ہے جیمین بیٹھے وجہیں نکل سکی +
او منت پوجا کی بیان مین رسالہ نصیحۃ المسلمین لکھا پایا اسواسطے اس رسالہ مین فقط برائی تعزیہ کی صاف صاف بیان کی کیونکہ سمجھانا عوام کا منظور ہی اور حکم ہی بات کرو ہر آدمی سی اوسکی عقل کے موافق اور یہی سبب ہے کہ نبی پر کتاب اوسکی قوم کی زبان مین اوتری پس مناسب ہی کہ اسکو حقیر نہ سمجھین اور اسکے مطالب کو سوچین بوجھین اور نام اس رسالہ کا ہدایت المومنین رکھا اور مطلب اسکی ایک مقدمہ اور تین فصلونمین بیان کیے اوّل مقدمہ مین بدعتونکی ظاہر ہونیکا سبب مذکور ہوچکا **اقول** وبہ نستعین رکاکت بیانات مقدمہ بوجوہ سابق گذشت فتذکر **قال المخاطب** اب پہلی فصل مین برائی تعزیہ کی دلیل عقلے و شرعی سی مذکور ہی دوسری فصل مین جاہلونکی سوال کا جواب ہی تیسری فصل مین آیہ اور حدیث کی روسی تعزیہ کی برائی کا بیان **اقول** وبہ نستعین تحت ہر فصلی از فصول کہ مملو فضول است عجائب آن ہے آید فانتظر **قال المخاطب** فصل پہلے اب ای مسلمانون خدا کی واسطے دل سی سنو کہ تم دین مین آپ مختار نہین ہو کہ جو تمہاری جیمین آوی سو کرو آخر خدا کی بندی ہو پیغمبر کے است ہو **اقول** وبہ نستعین این چہ ترانہ خارج آہنگ است کہ می سراید و از اصول مقررہ مقتدایان خود اغماض نمودہ ہرچہ بیخواہد ہرزہ درائی می نماید چہ تعیین خلیفہ کہ از اعظم امور دینیہ و متضمن لبے اختیارات است باعتقاد اہل تسنن مفوض باختیار اہل اسلام است چنانچہ سلف ایشان ہر کرا خواستند بخلعت خلافت مخلع کردند و در ہر زمانی باستعانت خلفای مجوز خود شان از منع خمس و تحریم متعہ و اسقاط حی علی خیر العمل از اذان وغیرہا

کہ سابق اشعاری بدان رفتہ ہر چہ خواستند باختیار خود ہا بعمل آوردند وانجام آن اختیار بجدی منجر شد
کہ جناب معاویہ مربع نشین صدر خلافت گشتند ودر ایام حیات خود بصوابدید مسلمانان خلف رشید
یزید را خلیفہ وجانشین خود نمودند وانچہ از پدر وپسر نسبت بخاندان رسالت بمنصہ ظہور جلوہ گر شدہ کالشمس
فی وسط النہار ہویدا واشکار است ودر اثبات خلافت معاویہ ویزید ہمین قدر کافی ووافی است کہ عبد اللہ ابن
عمر از بیعت جناب امیر المومنین علی ابن ابیطالب صلواۃ اللہ وسلامہ علیہ دست کشیدہ بایشان بیعت نمود
وہرگاہ اہل مدینہ خلع بیعت یزید کردند اکثار انکار ووعید کرد قال فی الاستیعاب قیل لنافع ما بال ابن عمر
بایع معاویۃ ولم یبایع علیاً فقال کان ابن عمر لا یعطی یداً فی فرقۃ ولا یمنعہا من جماعۃ ولم یبایع معاویۃ
حتی اجتمع علیہ ودر جامع الاصول از بخاری ومسلم آوردہ عن نافع قال لما خلع اہل المدینۃ یزید بن معاویۃ جمع
ابن عمر حشمتہ وولدہ وقال سمعت رسول اللہ صلعم یقول ینصب لکل غادر لواء یوم القیمۃ وانا قد
بایعنا ہذا الرجل علی بیع اللہ ورسولہ وانی لا اعلم غدراً اعظم من ان یبایع رجل علی بیع اللہ ورسولہ
ثم ینصب لہ القتال وانی لا اعلم احداً منکم خلعہ ولا تابع فی ہذا الامر الا کانت الفیصل بینی
وبینہ ہزار آفرین بر طبع سلیم وعقل مستقیم مخاطب کہ باوجود آنکہ بنابر مسلمات اہل سنت اینقدر اختیارات مسلمانان
در این چنین امور عظیمہ دینیہ متحقق است باز میگوید ای مسلمانون خدا کی واسطے دل سے سنو کہ تم دین مین اپنا اختیار نہین
کہو تمہاری جیسے آدمی سو کرو الخ وبطریق تنزل میگویم کہ انعقاد مجلس میلاد شریف کہ باعتراف فحول علماء اہل سنت
بدعت است بجا می آرند چنانچہ مولوی نجم الدین قنوجی بجواب فتوای مولوی مظہر کریم سر رشتہ دار فوجداری شاہجہانپور
می فرماید کس واسطے کہ اول مولد ہی کرنی کی کچہہ اصل نہین ہے کہ شیخ تاج الدین عمر بن علی اللخمی الاسکندری المشہور
بالفاکہانی من متاخری المالکیۃ نی ان عمل المولد بدعۃ مذمومۃ لکہا ہی اور علی ہذا القیاس شیخ مجدد الف ثانی نی بیچ مکتوب دویست وہفتاد وسیوم ومکتوب پنجاہ وچہارم کی لکہا ہی تو کہڑا ہونا اوسمین دوسری بدعت قبیحہ اور
سیئہ ہی سے مجلس مولد کہ شد ایجاد آن + بدعت آن نیز افزودند بتان + فاسق ومبتدع در مجلس تمام +
جمع می آیند باصد احترام + شد بنی خانہ وران ایجاد ہم + چون امام بارہ از اہل ستم + خانہ بدعت شدہ ہر خانہ +
خانہ خانہ گشت ہر دیوانہ + خانہ چہ ہر خانہ بت خانہ + در حفظ وبنا الشر دام ودانہ + الغرض خانہ مولد ...

عـه یہہ عبارت رسالہ غایۃ الکلام مین موجود ہے ۱۲۱۲

بدعتی شد باعث بدعت دگر * ذکر وضع حمل چون آید میان * از پی تعظیم بر خیزند شان * گویا وقت وضع حمل آن است این
این * در حضور شان شده مولد همین * شد دعا و اسد این شنعت تمام * از ادب دور است هم در دین
حرام * در زمانم معنی مولد کجا * زانکه شد مولود و مولد در سرا * معنیش آمد ولادت را زمان * یا که شد جای
ولادت نام آن * این زمان و جای را مصداق نیست * غیر بدعت هیچ استحقاق نیست * انتهی و فی
تحفة القضاة سئل القاضی عن مجلس المولد الشریف قال لا ینعقد لانه محدث و کل محدث ضلالة
وکل ضلالة فی النار وما یفعلون من الجهال علی راس کل حول فی شهر الربیع الاول لیس بشیء
ویقومون عند ذکر مولده صلعم ویزعمون ان روحه صلعم تجیء وحاضر فزعمهم باطل بل
هذا الاعتقاد شرک وقد منع الائمة الاربعة عن مثل هذا انتهی فالجواب الجواب **قال**
المخاطب بھلا ہم تم سے پوچھتے ہیں کہ خدا نے یا پیغمبر نے کہاں کہا ہے کہ حضرت امام حسین ع شہید ہوں **اقول**
وبه نستعین کلام شکک درین مقام بدو وجه محل نظر است اول آنکه حق تعالی در قرآن مجید و حضرت محمد مصطفی ص
در حدیث بجای نفرموده است که بعد وفات پیغمبر خدا یک تن و دو تن از اهل حل و عقد هر که را خلیفه سازند همان
خلیفه برحق باشد و منکر خلافت آن کافر قال شارح المواقف وذلک لعلمنا ان الصحابة مع صلابتهم
فی الدین و شدة محافظتهم علی امور الشرع کما هو حقها اکتفوا فی عقد الامامة بذلک المذکور
من الواحد و الاثنین کعقد عمر لابی بکر وعقد عبد الرحمن بن عوف لعثمان ولم یشترطوا فی
عقدها اجتماع من فی المدینة من اهل الحل والعقد فضلا عن اجماع الامة من علماء الاسلام
ومجتهدی جمیع اقطارها انتهی وبعبارة اخری خدا و رسول ص کجا فرموده که خلیفه ثالث عثمان بن عفان
قرآن اخلاف نزول جمع نموده رواج دهد و قرآن دیگر صحابه را با آتش سوزاند و اگر عبد الله ابن مسعود در سپردن
قرآن خود نهادن ورزد مضروب و لگدکوب غلامان عثمان گردد دوم آنکه شهادت حضرت امام حسین ع
بنابر اصول مذهب ایشان ثابت نیست چه بنابر اصول موضوعه ایشان خلافت یزید بن معاویه قابلیت انکار
ندارد زیرا که طریق ثبوت خلافت بنابر تصریح علما ایشان یا بیعت اهل حل و عقد است و لو کان واحدا یا استخلاف
خلیفه سابق است لاحق را و یا قهر و استیلا است کما فی شرح المقاصد و جمیع مسلمانان سوای سعد و دو کس

چند با یزید بیعت کردند و عبد الله ابن عمر که در بیان ورع او صاحب استیعاب نوشته قال میمون بن
مهران ما رأیت اورع من ابن عمر از جمله بیعت کنندگان حضرت یزید است و اما استخلاف پس بهر آنکه حضرت
معاویه که باعتراف غوث الثقلین ایشان خلیفه راشد بود حضرت یزید را خلیفه ساخت اما قهر و غلبه یزید محتاج
اظهار نیست خلاصه اینکه هرگاه شهادت جناب امام حسین عم با صول مخاطب ثابت نباشد اطلاق لفظ شهید
از و عجب می نماید قال المخاطب تب انکا تم هر سال تعزیه بنا و اور اسکا ثواب پاؤ اقول و به نستعین مخفی مباد
مخاطب در ینجا در صدد انکار سه امر است اولاً ساختن تعزیه هر سال ثانیاً ساختن آن مطلقا ثالثاً ترتب ثواب
بر ساختن آن لهذا هر یک ابد لایل قاطعه ثابت میکنم تا دیگر یرا مجال سخن نماند اما اول یعنی تعیین وقت بدو وجه
متحقق است اول اینکه در ترجمه صواعق محرقه ابن حجر مکی مرقوم است بکذا عبارته چهارم آنکه آنچه در روز عاشورا
بحسین ابن علی رضی الله تعالی عنهما رسید چنانچه تفصیل آن بعد ازین خواهد آمد نبود مگر شهادتی که دال است
بر مزید رتبت و رفعت درجه آنحضرت نزد پروردگار و الحاق وی بدرجه آبا و اهل بیت مطهر خود پس باید که اگر کسے
اندوه مصیبت او ریاد سزوار است که در آن روز مشغول نشود مگر بصوم و طاعات و عبادات و استرجاع
بنا بر امتثال و اطاعت امر الٰهی تا مترتب شود بران مغفرت و رحمت نا متناهی کما قال الله تعالی و بشر الصابرین
الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا لله وانا الیه راجعون اولئك علیهم صلوات من ربهم
ورحمة واولئك هم المهتدون انتهی قول فقره واگر کسی اندوه مصیبت راو ریاد اول دلیل است بر تعیین روز
عاشورا و هو المطلوب دویم آنکه ابو الفرح ابن جوزی در رساله مولد نوشته وقد بسط الکلام فی ترغیب
مولد النبی صلعم فلا زال اهل الحرمین الشریفین و المصر و الیمن و الشام وسائر بلاد العرب من
المشرق و المغرب یحتفلون بمجلس مولد النبی صلعم ویفرحون بقدوم هلال الربیع الاول
ویغتسلون ویلبسون بالثیاب الفاخرة ویتزینون بانواع الزینة ویطیبون ویکتحلون
ویاتون بالسرور فی هذه الایام ویبذلون علی الناس بما کان عندهم من المضروب والاجناس
ویهتمون اهتماما بلیغا علی السماع والقراءة لمولد النبی صلعم وینالون بذلك اجراً جزیلاً وفوزاً
عظیما ومما جرب عن ذلك انه وجد فی تلك العام کثرة الخیر والبرکة مع السلامة والعافیة

وسعة الرزق وازدياد المال والاولاد والاحفاد ودوام الامن والامان في البلاد والامصار والسكون والقرار في البيوت والدار ببركة مولد النبي صلعم انتهى وفي فتح المبين شرح الاربعين للامام النووي قال شيخنا الامام ابو شامة ومن احسن ما ابتدع في زماننا ما يفعل كل عام في اليوم الموافق ليوم مولده صلى الله عليه وسلم من الصدقات والمعروف واظهار النعمة والسرور فان ذلك مع ما فيه من الاحسان الى الفقراء مشعر لمحبة النبي صلعم وتعظيمه واجلاله في قلب فاعل ذلك وشكر الله تعالى على ما من به من ايجاد رسوله الذي ارسله رحمة للعالمين صلى الله عليه وسلم انتهى

ازین هردو عبارت ظاهر هست که نمودن مجالس مولود حضرت در ربیع الاول هر سال موجب بسی خیر و برکت است پس همچنین ساختن تعزیه و قیام ماتم جناب سید الشهداء علیه آلاف التحیة والثناء در عشره محرم الحرام نیز جائز خواهد بود وهو المقصود اما ثانیا یعنی ساختن تعزیه و نقل قبر مطلقا پس مخفی مباد که ساختن این هردو مباح است چه اصل در هر چیز اباحت ست تا وقتیکه از شارع علیه السلام ممانعت دران وارد نشود وهکذا في البحر الرائق والهداية و ممانعت شارع ع در تعزیه داری کجا فالحق احق بالاتباع واگر هنوز مطمئن نباشی از کلام مولوی عبد الواحد خان ابن الابن مولوی عبد العلی بحر العلوم سندی آرم که باز مخاطب اجمال سخن نباشد و باب بان رازی مخالف مسدود گردد المختصر در رسالهٔ ازالة الاوهام نوشته اند که در عهد صحابه و تابعین کتابت مدعیه معرب بود و ابجده معرب شد و اجماع امت بران شد و بتواتر رسید و همچنان جمع کردن احادیث و تفاسیر و فقهیات و چهار مصلی خانهٔ کعبه و تالیف صرف و نحو و غیرها و اختراع مجالس ذکر میلاد شریف نبوی صلعم بتواتر رسیده و اجماع بران گردید همچنان مراسم تعزیه داری جناب امام حسین ع از صدها سال جاری و مروج است و در زمان سلاطین اسلام و متشرع مانند جلال الدین اکبر و جهانگیر و شاهجهان و عالمگیر اورنگ زیب و غیرهم که در تمامی ملک حکم نافذ الامر کلی بودند مراسم تعزیه اربوجه احسن بتقدیم میرسید و نواب سعد الله خان وزیر اعظم شاهجهان عالم متبحر و قاضی القضاة سعد خان کلان و قاضی القضاة سعد خان خرد که هر یک حنفی المذهب بودند و دیگر علما۔ آنزمان اگر مراسم مذکوره را خلاف شرع و بدعت سیئه دانسته بحضور سلاطین معروض ساخته در تمامی ملک موقوف میگردانیدند که در سرکار بادشاهان اختیار کلی داشتند و بادشاهان هم متشرع بودند یا بادشاهان مذکورین که متشرع بودند بذات خود ها در تمامی ملک تحت حکومت خود ها موقوف میکردند

و دران عهد عموماً و خصوصاً مروج بود و تا حال جاری است و انشاء الله تعالی تا قیامت جاری خواهد ماند و کسی
از عوام و خواص زمان تا حال انحراف از ان نکرده در صورت ترویج ان باجماع امت نیز ثابت گشت و بتواتر رسید بمفاد
حدیث شریف لن تجتمع امتی علی الضلالة هر چه ایشان بران اجماع کنند و اتفاق نمایند سراسر حق بود پس درین
عصر اگر کسی انکار نماید و این مراسم را خلاف شرع و مکروه داند خلاف اجماع امت و انکار از تواتر است و این معنی بموجب
اصول فقه نهایت ممنوع و آنچه بعضی کج فهمان این زمان سند حدیث من زار قبرا بلا میت و یا بلا مقبور فقد اثم او
کفر بزعم باطل خود و تعزیه شریف را مصداق قبر بلا میت تصور کرده زیارت تعزیه را موجب کفر یا اثم قرار داده اند
غیر معقول است چه اولاً حدیث مذبور در صحاح ستة مذکور نیست و راوی حدیث مجهول و الفاظ حدیث نهایت مختلف اند
و بهیچ حدیث از محل اعتبار ساقط است و بالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بوده باشد از جمله احاد است و تواتر و اجماع
امت از خبر احاد حسب قاعده اصول باطل نمیشود و سوای این تعزیه امام علیه السلام چیزی دیگر است و قبر بلا میت
امری دیگر قبر بلا میت آنست که قبر حضرات ادریس و عیسی و خضر و الیاس و یا قبر ملائکه در ینجا بنا کنند و
زیارت گاه سازند و یا کسی صورت قبری بنا کند که فلان کس درینجا مدفون است و فی الحقیقت چنان نباشد
پس اینهمه قبور بلا مقبور و جعلیه خواهد بود و همچنین عیاذاً بالله اگر کسی بگوید که جسم مطهر جناب امام حسین علیه السلام در تعزیه
مدفون نشست نه در کربلا معلی در صورت تعزیه شریف نیز مصداق قبر بلا مقبور خواهد گشت و گر نه نقل قبر و هر گاه
احدی از موالف و مخالف مجوز شق اول نخواهد شد پس تعین شق ثانی یعنی بودن تعزیه نقل مزار مبارک جناب
سید الشهداء علیه السلام مبرهن شد و آن جایز است بموجب حدیث نبوی صلعم که مذکور خواهد شد و قطع نظر از آن
حضرت رسول خدا صلعم تعزیه داری مروجه این زمانه را منع نفرموده اند و خلاف حکم پیغمبر آنست که آنحضرت
چیزی را منع کرده باشند بعد ازان آنچیز را بعمل آرند و علت غائی از تعزیه داری گریه و بکا و بیان ظلم یزید و اظهار شجاعت
شهدا است و بموجب حدیث شریف بروایت ترمذی که اصحاب حدیث و فقه او را بسیار معتبر و مستند می دانند که کتاب
الله و عترت نبی صلعم در بزرگی و ایفای حقوق هر دو برابر اند و در عهد صحابه و تابعین کتاب الله غیر معرب بود و من بعد
معرب شده اجماع امت بران شد و بتواتر رسید پس تعزیه شریف امام حسین علیه السلام که هم باجماع امت
مروج است با اعراب کلام الله برابر است اگر کسی اهانت و بی ادبی با کلام الله و عترت طاهره با اعراب

کلام الله شریف و تعزیه شریف نماید و ترک حقوق کلام الله و عترت طاهره کند هردو در قیامت فریاد و
غیبت آنکس بر حوض خواهند کرد و از حضرت امام موسی کاظم ع مرویست که هرکه زیارت قبر حضرت امام حسین
علیه السلام کند حالانکه میداند حق عظمت وی بنویسد حق تعالی درجه برای وی در علیین و چون بسبب بعد شد اید
راه بمزار شریف حضرت امام حسین علیه السلام هرسال رسیدن جمله مردمان این دیار استعذر و متعسرست بنابران
مردمان این دیار هرسال در عشره محرم علامت نقل قبر ساخته زیارت آن میکنند تا باین فضیلت و سعادت
که در حدیث مذکورست در آیند زیراکه بنا ساختن نقل قبور مباح و بوسه دادن بران جایز چنانچه در کفایه
شعبی و فتاوای غرائب و عالمگیری و مطالب المومنین و خزانة الروایه و نحو آن مذکورست لا بأس بتقبیل
قبر والدیه لان رجلا جاء الی النبی صلعم فقال یا رسول الله انی حلفت ان اقبل عتبة باب الجنة
و جبهة حور العین فامر ان یقبل رجل الاب و جبهة الام قال یا رسول الله ان لم یکن ابوای حیین
فقال قبل قبرهما قال فان لم یکن اعرف قبرهما قال خط خطین انوا احدهما قبر الام والاخر قبر الاب
فقبلهما فلا تحنث فی یمینک انتهی الحمد لله که از عبارت سابقه کالشمس فی وسط النهار جواز بلکه استحباب
تعزیه داری جناب خامس آل عبا و ترتب ثواب بران بپایه ثبوت رسید اما ثالثا یعنی ترتب ثواب حسن بناساختن
نقل قبر و مقبره جناب امام حسین ع که آنرا تعزیه گویند ثابت است بچند وجه اول اینکه ثواب تعزیه داری بشهادت
مولوی عبد الواحد خان گذشت و کفاکم عنا شهادة هذا الفاضل دوم آنکه گریه نمودن بر مصائب جناب
شهید مظلوم صلوات الله علیه سنت پیغمبر خدا و علی مرتضی است چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه نوشته اخرج
ابن سعد عن الشعبی قال مر علی رضی الله عنه بکربلا عند مسیره الی صفین وحاذی نینوی وهی قریة علی
الفرات فوقف وسال عن اسم هذه الارض فقیل له کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعه وقال دخلت علی
رسول الله وهو یبکی فقلت ما یبکیک فقال جاء عندی جبرئیل انفا واخبرنی ان ولدی الحسین ع
یقتل بشاطی الفرات بموضع یقال له کربلا ثم قبض جبرئیل قبضه من تراب شمنی ایاها فلم املک عینی
ان فاضتا انتهی و فی المقتل الذی الفه الفاضل الدهلوی وسماه بسر الشهادتین انه اخرج الحاکم
والبیهقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول الله بالحسین فوضعته فی حجره ثم حانت منی

النقایه فاذا علینا رسول الله تهرقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی هذا
واتانی بتربة من تربته حمراء انتهی و پر ظاہر کہ تعزیہ داری باعث گریہ و بکا است و ہر امر مباح کہ متوقف علیہ
عبادت باشد آن ہم عبادت ہست کما قال المحدث الدهلوی فی ترجمة المشکواة پس باحسن وجوہ
ثابت و واضح گشت کہ در تعزیہ داری ثواب اخروی بوجہ پیروی حضرت سرور کائنات صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
در گریہ وزاری بحصول مے انجامد و ہو المطلوب سیوم آنکہ جمال الدین محدث در روضة الاحباب میگوید
آنچہ مجرب شدہ از برکات تمثال نقل قبر شریف پیغمبر خدا صلعم آن ہست کہ ہر کہ آنرا دایم با خود دارد او را در میان خلق
قبول تمام باشد والبتہ پیغمبر صلعم را زیارت کند و ہر کس آنحضرت را در خواب بیند فقد راہ حقا و این تمثال شریف
در ہر لشکر کہ باشد نگریزد و در ہر قافلہ کہ باشد غارت نیاید و در ہر متاعی کہ باشد دزد بران دست نیابد و در ہر کشتی
کہ باشد غرق نشود و توسل نجوید بصاحب آن صلعم در ہیچ حاجتی الا آنکہ گذاردہ شود و در ہیچ صعبی الا آنکہ
فرج حاصل شود انتہی و بر منصف لبیب مخفی نیست کہ زیارت پیغمبر خدا صلعم ثواب ہا دارد و اولیاء مخاطب حصول
آنرا از خواص ہمراہ داشتن نقل قبر شریف آنحضرت قرار دادہ اند و تفرقہ در میان نقل قبر حضرت پیغمبر خدا و جناب
سید الشہداء باین طور کہ یکی جایز و دیگری ناجایز باشد نتوان ساخت **قال المخاطب** اخر کہو گی کہ خدا و رسول نے
کہیں ہمیں کہا **اقول** وبہ نستعین مخاطب بگوید کہ قرآن شریف بحکم خدا و رسول معرب گردیدہ و یا بلا حکم
در صورت اولی فاتوا برہانکم ان کنتم صادقین و در صورت ثانیہ فما ہو جوابکم فہو جوابنا طرفہ اینکہ نماز
تراویح بہیئت کذائی بغیر حکم خدا و پیغمبر صلعم پیشوایان مخاطب بخر ایجاد کردہ آنرا نعم البدعة گفتند کما فی
النہایة انہ دخل لیلة من لیالی شہر رمضان فی مسجد فرای ان المسجد قد غص باہلہ بقیام
شہر رمضان فاستبشر وقال بدعة ونعم البدعة التی احترینا ہا با اینہمہ اعتراف دیدہ و دانستہ تراویح
خواندن و آنرا از جملہ عبادات شمردن مصداق ہمین بودن ہست پہر کیون جان بوجہکر جہک مارتی ہو **قال**
المخاطب پہر کیون جان بوجہکر جہک مارتی ہو **اقول** وبہ نستعین در رسالہ غایة المرام مطبوعہ بصفحہ ۶ مندرج
سوال وتی کو بوسہ دینا زمان فیض نشان میں مروج تہا یا نہیں اگر مروج نہ تہا تو اس زمانی میں بوسہ
دینی والی ماخوذ اور گنہگار ہیں یا نہیں جواب زمان سرور دو جہان میں رواج اسکا ہرگز نہ تہا لیکن یہ لوگ

جو بوسہ دیتی ہیں گنہگار نہیں ہوتی بلکہ بعضے علما کی نزدیک ثواب پاتی ہیں درالمختار میں نقل فرمایا تقبیل الخبز
بجوز الشافعیہ انہ بدعة مباحة وقیل حسنہ انتہی ازین فتوای بوضوح پیوست کہ تقبیل خبز گو بزمانہ جناب
سرور کائنات صلعم رواجی نداشت لیکن بفتوای شافعیہ مباح بلکہ بقولی حسن بودہ است ندانم کہ این فتوای شافعیہ مقبول
طبع گرامی مخاطب لاثانی می آید و یا در حق آنہا می فرماید پھر کیوں جان بوجھکر جھک مارتی ہو **قال المخاطب** اور ہمسے
پوچھتی ہو کہ تعزیہ بنانا کس کتاب میں منع ہی **اقول** وبہ نستعین چون اولیای مخاطب مثل امام شافعی و امام نووی و ملا
علی قاری و صاحب ہدایة المرید صدہا امور مستحدثہ را بدل و جان قبول کردہ بعضی را واجب و بعضی را فرض کفایہ و بعضی را مندوب
و غیرہ قرار دادہ اند پس استفسار ممانعت تعزیہ بقید کتاب از مخاطب لازم آمد چہ یکی را بجان و دل خریدن و بر دیگری دست
رد گذاشتن از انصاف بسی بعید می نماید و تفصیل آن در مباحث آیندہ خواہد آمد درین جا برای اطمینان قلب ناظرین
بر نقل دو قول اکتفا میرود قال النووی فی فتح المبین قال الشافعی ما احدث وخالف کتابا او سنة او اجماعا
او اثرا فهو البدعة الضلالة وما احدث من الخير ولم يخالف شيئا من ذلك فهو البدعة المحمودة
انتهى وفي العيني شرح الكنز وفي ذكر شمس الائمة السرخسي اهل مشايخ بلخ اختاروا قول اهل المدينة في جواز
استيجار المعلم على تعليم القرآن فنحن ايضا نقول بالجواز وكذا في فتاوى قاضيخان انتهى ازین تقریر مثل روز
روشن واضح گشت کہ امام شافعی بدعت را منقسم بدو قسم ساخت و یکی را بدعت ضلالة و دیگری را بدعت محمودہ نام
گذاشت و باتباع علماء دیگر و یا بجواز اجرت گرفتن تعلیم قرآن فتوا دادند با آنکہ جناب باری لا تشتروا بآیاتی
ثمنا قلیلا می فرماید **قال المخاطب** اولٹی چور کتوالی ڈانڈی **اقول** وبہ نستعین نزد اہل سنت و جماعت خلافت
جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب مثل شیخین صحیح و مسلم الثبوت است با آنکہ جناب معاویہ و احزاب او
معتقد خلافت امیر علیہ السلام نبودند و علم افراشتہ داد بغاوت دادند و باز عند اللہ ماجور گشتہ یک اجر اجتہاد
یافتند باز حیرتم میرباید کہ قضیہ من انکر عن خلافة الشیخین فقد کفر کما فی العالمگیریہ بکدام دل و زبان یافتند
و در انکار خلافت شیخین و حضرت علی بن ابیطالب صلواة اللہ علیہ باصول خود وجہ تفرقہ قرار دادند بار خدایا مگر
بقولی لڑکی بہتر نی سی یہ رتبہ حاصل ہوا سبحان اللہ اولٹی چور کتوالی کو ڈانڈی **قال المخاطب** یہ ویسی ہی بات ہے
کہ کوئی شخص اپنے فلان میں انگلی کری اور پوچھی کہ کس کتاب میں انگلی کرنی منع لکھی ہے **اقول** وبہ نستعین

برای تدوین صرف ونحو وتعمیر مدارس ومعرب کردن قرآن شریف وانعقاد مجلس ذکر میلاد رسول مقبول
حکم خدا ورسول ورود یافته ویا بوجه عدم ممانعت شرعی تمسک جسته از ایجاد فقیر جلوه ظهور پذیرفته در صورت
ثانیه یه ویسی ہی بات ہی کہ کوئی شخص اپنے فلان انگلی کری اور پوچھی کہ کس کتاب مین انگلی کرنی منع لکھی ہے
ومن ادعی ورود الحکم فعلیه البیان **قال المخاطب** تم تو تعزیہ کا بنانا ثواب جانتی ہو اور اوسکی بہتری کا
دعوی کرتی ہو یہ تمکو بتانا چاہیی کہ کس کتاب مین تمکو تعزیہ کا حکم ہی قرآن مین یا حدیث مین فرض واجب سنت
مستحب کس مین ہے **اقول** وبہ نستعین تعزیہ کہ عبارت است از نقل قبر ونقل مقبرہ جناب امام حسین مباح است
وآن ثابت است بدو وجہ اولا جناب رسالت مآب برای نقل قبر اجازت فرمودہ وسند آن روایت سابق گذشت
فتذکر ثانیا شارح مشارق الانوار گفتہ وهکذا رخص فی تصویر لا روح لہ مثل الاشجار ونحوها وصاحب مشکوة
نوشتہ قال ابن عباس قال کنت لا بد فاعلا فاصنع الشجرة ولا روح فیہ متفق علیہ وایضا الا
تصنع فعلیک هذا الشجر وکل شئ لیس فیہ روح رواہ البخاری چون اخراج جملہ روایت ها موجب تطویل
بود لهذا بر همین دو سہ احادیث اکتفا رفت فالتعزیہ من هذا القبیل ثانیا بطریق تنزل میگوییم کہ قیام وقت ذکر مولد شریف
آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را علمای حرمین شریفین ودیگر دیار مستحب گفتہ اند کما فی غایة المرام وسند قیام از حدیث ضعیف
ہم نتوان آورد فالتعزیہ اولی بالاستحباب از لطایف مقام اینکہ چون بعضے از اہل سنت انعقاد مجلس شریف
وقیام وقت ذکر مولد حضرت رسول اللہ صلعم را بدعت گفتند محققین الشان بالزام رفض وخروج اوشان را
از دائرہ سنت وجماعت خارج کردند چنانچہ دستخط مولوی حیدر علی مصنف منتہی الکلام در رسالہ غایة المرام بصفحہ ۴۳
باین عبارت در حق اوشان موجود است واعظین نجات وہابیہ بالیقین قدم از دائرہ سنت وجماعت بیرون نہادند
وداد اعتزال ورفض وخروج دادند ولنعم ماقیل سے واعظ شہر کہ مردم ملکش مے خوانند † قول او ہا ہمین بس است
کہ او آدم نیست † وبحمد اللہ کہ ہنوز در مذہب حق چنین علما ہستند کہ باحقاق حق می پردازند انتہی **قال**
المخاطب کہ جیسے ایسی چھاتی کوٹتی اور سر پیٹتی ہو **اقول** وبہ نستعین بچند وجہ مدفوع است اول آنکہ این فعل عوام
است دوم آنکہ مماثل است بفعل حضرت ابن خطاب قال القسطلانی فی المواهب عن سالم بن عبید الاشجعی
قال لما مات رسول اللہ صلعم کان اجزع الناس کلهم عمر بن الخطاب انتہی فالجواب الجواب سوم اینکہ

این امر نزد فقهای شافعیه و حنفیه حرام نیست بلکه مکروه است و بر فعل مکروه عقوبتی نمی باشد صاحب جامع الاصول
در شرح مسند شافعی فرموده والذی ذهب الیه الشافعی ان النیاحه وشق الجیوب وضرب الخدود وتخمیشها
والصیاح مکروه در فتاوی عالمگیریه گفته ویکره للرجال تسوید الثیاب وتمزیقها للتعزیة ولا باس
بالتسوید للنساء انتهی **قال المخاطب** ذرا غصه کو تهام کر اور ضد کو چهوڑ کر تعزیه کی برائی پوچهو کس طرح سے
برائی حاصل ہے **اقول** وبه نستعین بوجوه سابقه مثل روز روشن جلوه ظهور پذیرفته که بنا ساختن تعزیه امری
است مباح و ذریعه ایست برای گریه و بکا و احادیث مرویه طرق اهل سنت و جماعت مستند آنهاست اکنون
مخاطب بنظر انصاف قبول حق نماید و از تعصب و عناد باز آید **قال المخاطب** اول برائی یه که تعزیه بنانا شرع کے
خلاف ہے یه کہیں نہیں آیا ہے که غم اور مصیبت کے واسطے کوئی چیز بنانی چاہیے کسیکے نام کی ہو پیر ہوں یا پیغمبر
امام ہوں یا شہید **اقول** وبه نستعین بنا ساختن تعزیه خلاف شرع نیست و دلایل آن سابقا نوعی
مذکور شد که طالب را در وصول مقامات از حیز بعیان می رساند فتدبر **قال المخاطب** بدعت و بت پرستے
شرع میں اسی کا نام ہے که جس چیز کی دین میں کچھ اصل نه ہو اوسکو اپنی طرف سے بنا چنا تعظیم کریں اور ثواب
ٹهہراویں **اقول** وبه نستعین آنچه درین مقام افاده فرموده خبطے است ناشی از جهل چه اهل سنت و جماعت
بسیار چیزها بلا حکم خدا و رسول ایجاد کرده داخل دین خود ساختند و ترتب ثواب بران قرار دادند و اکابر ایشان
امور مذکوره را از مفهوم بدعت خارج انگاشتند پس ثابت گشت که هر حادث را بدعت نتوان گفت چنانچه ملا علی
قاری در شرح مشکوة بتفسیر کل بدعة ضلالة میفرماید ای کل بدعة بالرفع وقیل بالنصب ضلالة قال فی
الازهار ای بدعة سیئة ضلالة لقوله صلی الله علیه وآله وسلم من سن فی الاسلام سنة حسنة
فله اجرها واجر من عمل بها وجمع ابوبکر وعمر القرآن وجدده فی عهد عثمان قال النووی البدعة کل شیء
عمل علی غیر مثال سبق وفی الشرع ما لم یکن فی عهد رسول الله صلعم وقوله کل بدعة ضلالة عام
مخصوص قال الشیخ عز الدین بن عبد السلام فی آخر کتاب القواعد البدعة اما واجبة کتعلم النحو لفهم
کلام الله ورسوله صلی الله علیه وسلم وکتدوین اصول الفقه والکلام فی الجرح والتعدیل واما
محرمة کمذهب الجبریة والقدریة والمجسمة والرد علی هؤلاء من البدع الواجبة لان حفظ الشریعة

حسن هذا البدع فرض كفاية واما مندوبة كاحداث المرابط والمدارس وكل احسان لم يعهد في العهد الاول وكالتراويح اي بالجماعة العامة والكلام في الدقايق الصوفية واما مكروهة كزخرفة المساجد وتزويق المصاحف يعني عند الشافعي واما عند الحنفية فمباح واما مباحة كالمصافحة عقيب الصبح والعصر اي عند الشافعية ايضا والا فعند الحنفية مكروه والتوسع في لذيذ الماكل والمشارب والمساكن وتوسع الاطعام وقد اختلف في كراهة بعض ذلك كما قدمنا قال الشافعي ما احدث مما يخالف الكتاب والسنة او الاجماع فهو ضلالة وما احدث من الخير ولا يخالف شيئا من ذلك فليس بمذموم وقال عمر رضي الله عنه في قيام رمضان نعمت البدعة هذه انتهى ازين عبارت بوضوح پیوست کہ بدعت بر چند قسم ہست واجبہ ومحرمہ ومندوبہ ومکروہہ ومباحہ وہر امر مستحدث بدعت مذمومہ ہست واگر نزد مخاطب ہر حادث بدعت محرمہ ہست پس باعتقاد او حسب تحقیق ملا علی قاری حضرت شیخین باحداث تراویح وجمع کردن کلام اللہ وجناب ثالث بہ تجدید جمع ایجاد بدعت مذمومہ کردند قال المخاطب دوسری برائی یہ کہ تعزیہ بنانا عقل صحیح میں بہی عیب کہتا ہے کہ ایک چیز کی نقل بنانا اور اوسکی ساتھہ وہ باتین کرنی جو اصل کے ساتھہ چاہیی محض حماقت ہی مثلا گھوڑے کی تصویر بنا وی اور اوسکی آگی دانہ گہاس ڈالی اور کہریرہ کری تو لوگ اوسکو سٹری بتلاوینگی اسیطرح وی لوگ بہی سٹری ہین کہ حضرت امام کی قبر کی نقل بناکر فاتحہ او درود اوسپر پڑہتی ہین اقول وبنستعین ہذا ممنوع است بچند وجہ اول آنکہ این حکم معارض ست بانکہ علماء اہل سنت تقبیل بر نقل قبر والدین تجویز نمودہ اند چنانچہ صاحب فقہ احمدی نقلا از جامع المتفرقات نوشتہ مسئلہ ماں باپ کی قدم چومنا مباح ہین حدیث مین آیا ہی کہ ایک شخص نے جناب رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ مینی قسم کہائی تہی کہ آستانہ جنت او حور العین کے رخسار و نپر بوسہ دونگا آپ نی فرمایا کہ ماںکی پاون اور باپ کی پیشانی پر بوسہ دی اوسنی پوچہا کہ اگر ماں باپ نہوون حضرت نے فرمایا اونکی قبر چوم او کہلی کہ اونکی قبر معلوم نہو ارشاد کیا کہ دو خط کہینچکر ایک کو باپ کی قبر اور دوسریکو ماںکی قبر قرار دی کر بوسہ دی تاکہ حانث نہو کذا فی جامع المتفرقات انتہی وپر ظاہر ست کہ حضرت امام حسین ع جگر گوشہ رسول الثقلین صلعم بنسبت پدر و مادر بہزار درجہ افضل اند وہرگاہ نقل قبر پدر و مادر جایز باشد نقل قبر شہید کربلا بدرجہ اولی جایز بود واگر درد فاستمع ولا تکن من الغافلین سہ من انچہ شرط بلاغ است باتو میگویم تو خواہ

از سخنم پند گیرد خواه ملال ❊ دوم آنکہ جناب مولوی عبد الواحد خان ابن الابن مولوی عبد العلی در رسالہ ازالۃ الاوہام می نویسد و اینجانب از ثقات شنیدہ کہ حضرت مولانا نظام الدین محمد قدس سرہ و بچشم خود دیدہ کہ حضرت مولانا عبد العلی محمد قدس سرہ و مولوی محمد مجید الدین محمد عرف مولوی مدن مرحوم و مولوی انوار الحق و مولوی نور الحق قدس سرہما و دیگر علماء فرنگی محل و کلکتہ و مندراج وغیرہ از بلاد ہر گاہ تعزیہ شریف امام مظلوم علیہ السلام می دیدند ایستادہ می شدند و ہر دو دست بطرف تعزیہ شریف دراز کردہ از بسیار خشوع و خضوع و عجز و انکسار فاتحہ میخواندند و عند الاستفسار میفرمودند کہ تعظیم و فاتحہ امام مظلوم ست زیرا کہ تعزیہ شریف موسوم بنام نامی امام مظلوم ہست انتہی چہارم آنکہ در کتب اہل سنت وارد ہست کہ پیغمبر خدا صلعم در فتح مکہ تصویر حضرت ابراہیم ع را بدرون ساختہ پس مخاطب عالی فہم صاحب را ازین فن ساختن تصویر را کہ ساختن و نگاہداشتن آن بالاتفاق حرام است محمول بر سفاہت و بیخردی خواہد ساخت و یا حکم جواز مطابقت بعض امور یا نقل یا صل خواہد داد قال المخاطب تیسری برائی یہ کہ غرض تعزیہ سی تمکو یہی ہی کہ جو کہ شرع اور عقل کے مخالف ہی کہ اوسکی دیکھنی سے غم والم پیدا ہوا اقول و بہ نستعین بنا ساختن تعزیہ مخالف شرع و عقل نیست بلکہ موافق است و دلایل آن سابقا گذشت قال المخاطب سو وہ بہی تو حاصل نہین اقول و بہ نستعین بر ہر کہ اونی بہرہ از شعور دارد مخفی نخواہد بود کہ از دیدن تعزیہ غم والم جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثنا پیدا می شود و انکار آن مکابرہ ہست و اگر کدامی غلیظ القلب مغموم نشود مناط اعتبار نشاید قال المخاطب ہم تمسی پوچھتی ہین کہ غم اور الم کن چیزون کے دیکھنی اور ہونی سی اتا ہی آیا فاقہ اور رد کھی روٹی اور پرانی پہٹے کپڑی اقول و بہ نستعین از ہمین جاست کہ در مذہب اہلبیت صلواۃ اللہ علیہم برای ترک لذات در عشرہ محرم الحرام ہدایت آمدہ و شعار مومنین برہمین قرار یافتہ کہ درین ایام مصیبت التیام از اطعمہ لذیذہ و البسہ نفیسہ اجتناب می نمایند کاش اولیاء مخاطب ہم بہ ترک لذات غم والم جناب امام حسین ع بر پا نمایند مگر این حضرات را باین امر چہ سروکار قال المخاطب ور تنہائی اور اندہیری اور معشوق کی جدائی اور شکستہ جھونپڑی مین درد و غم پیدا ہوتا ہی یا اوسکی ضد مین اب سوچو کہ فاقہ کی عوض تعزیہ کے دونون شہر یال ور حلوا ہر جا موجود ہی اور دونون چاہیے فاقہ ہو مگر اس دس دن اناج پانی ہر کوئی جمع کر رکھتا ہی اور پرانی پہٹی کپڑون کی جگہہ خاصی خاصی قبائین اور گوٹی پٹی ان دونون پہنکر نکلتے ہین اقول و بہ نستعین موجب مذہب اہل سنت و جماعت روز عاشورا بمنزلہ اعیاد ہست و بجا آوردن لوازم فرحت و سرور بیوم عاشورا از دانستہ

این حضرات است چنانچه صاحب غنیه وغیره نوشته که بروز عاشورا باید که غله جمع کنند و بر اہل وعیال خود
توسع نماید وسرمه در چشم کشد ولباس نو در بر کند ولوازم فرحت وسرور بجا آورد ہمین مضامین بتفاوت یسیر
در خطبه محرم از خطب جمعه ہای سال تمام مطبوعه کلکته موجود ہست ودر رساله سبیل النجاح مرقوم ہست که در مکه وجده
بروز عاشورا حنابندی ساخته وپوشاک نو پوشیده وانواع انواع شیرینی وطعام لذیذه پخته عید میکنند
وشیعیان اہلبیت را خود معمول ہست که خوردن طعام لذیذ وپوشیدن جامه نو وحنابندی ودیگر لوازم خوشی را
در عشره محرم ترک نمایند پس الانصاف باید داد که خاصی خاصی لباس اور گوٹی تہی ان دنوں مین پہنکر کون نکلتی ہین
اور اگر با اینہمه در ریب وشک باشی بمقام میرٹھ بیا وبروز عاشورا ہزار در ہزار مردم مذہب خود را ملبس بلباس نفیس
معطر بالبیده وچشم سرمه کشیده در فرحت وسرور تماشا کن **قال المخاطب** اور تنہائی کی عوض ہزارہا یار آشنا بہالے
ہم نوالہ ہم پیالہ اور شکسته مکان کا تو کیا نشان جہان عمده امام باڑی فرش وفروش طیار اور سیکڑون تعزیے
جہلملاتی بنا اور کرکری کی موجود اور اندہیرا کا کیا ذکر جہان ہزارون فانوس اور چراغ سی آگ لگ رہی **اقول**
وبه نستعین ازین تطویل لاطائل محصلے پیدا نیست آیا مخاطب اجتماع مومنین را منع میکند ومی خواہد که ہر کس جدا جدا
ماتم جناب خامس آل عبا نماید ویا گستردن فرش برای نشستن مومنین وروشن کردن فانوس بجہت دفع ہرج
حاضرین وخواندن ذکر مصایب حضرت امام را بدعت می داند ومی خواہد که مکان بلا فرش وتاریک گریه وزاری
نموده آید مگر ہیچ که این حضرات نه تنہائی اجازت میدہند ونه باجتماع ونه در مکان بلا فرش وتاریک گریه وزاری
میکنند بلکه در مکان فرش گسترده وچراغ افروخته بلکه غزالی که از اعاظم ائمه اہل سنت ہست روایت ماجرای شہادت
حسین را حرام دانسته وگفته ویحرم علی الواعظ وغیره روایة قتل الحسن والحسین وحکایته وما جری
بین الصحابة من التشاجر والتخاصم فانه یہیج الی بغض الصحابة والطعن فیہم وقیاست اینست که آنروز تحسین را
عید سعید قرار داده اند قال الغوث الاعظم فی الغنیة کذلک یوم عاشورا لا یتخذ یوم مصیبة لان
یوم عاشورا ان یتخذ یوم مصیبة لیس باولی من ان یتخذ یوم فرح وسرور پس ازین بیہوده سرائی
چه حاصل صاف صاف فقره بکرم علی الواعظ بر زبان آورده وخود را از حامیان یزید وانماید **قال المخاطب**
اور معشوق کے جدائی کا کیا ذکر جہان ہزارون بہو بیٹیان ایک سے ایک خوبصورت امیر فقیر سبکی ہو دیکھی سو جہانکی کو

اور پھر بین ونوحہ گری و تماشی زیارت کی واسطہ ہو جود **اقول** و بہ نستعین مردود است بچند وجہ اول آنکہ زنان شرفا
پردہ نشین در عشرہ محرم بہ جماعت مردان حاضر نمی شوند و پیش نامحرم بلا حجاب نمی آیند و زنان را وانمودن
خود ہا بنامحرمان و نظر کردن بجانب ایشان در مذہب حق ممنوع است و زنان اراذل کہ بی مقنعہ در کوچہ و بازار
میگردند مختص بایام عشرہ ندارد چہ آنہا پیوستہ ہمین قسم تہیہ می باشند دوم آنکہ شاہ عبدالعزیز دہلوی در تحفہ نوشتہ
و نیز تحریم نظر کردن بمردان اجنبی کہ عورت شان مکشوف نباشد ہنوز ہم در شریعت بالاجماع ثابت نیست اختلاف است
انتہی سیوم آنکہ بوقت استماع خبر مراجعت اہلبیت جناب ام سلمہ باستقبال تشریف بردہ اند قدر گریہ و کہ غش
نمود کذا فی تحریر الشہادتین الحاصل باصول اہل سنت رفتن زنان در مجمع مردان ممنوع نیست بلکہ مردان را دیدن ام شان
نا روا فاعتبروا یا اولی الابصار **قال المخاطب** اور علاوہ اسکی نقاروں اور تاشوں سی اور بھی رونق حاصل ہے
اب خدا کی واسطہ انصاف سی کہو کہ یہ اسباب غم کا ہی یا خوشی کا **اقول** و بہ نستعین غنا و مزامیر در مذہب اہلبیت
حرام است لہذا خواص ازان اجتناب می نمایند و افعال عوام مناط اعتبار را نشاید لیکن شعار حضرات اہل سنت آ
کہ با دف و نی مدح شہدا کنند و در عوام عادت نواختن نقارہ و تاشہ از ہمان جا رسید چنانچہ صاحب نغمہ عشاق
نقلا از صحیح بخاری آوردہ فجعلت جویریات لنا یضربن بالدف و یندبن من قتل من آبای یوم بدر یعنی
دف می زدند و ندبہ می کردند کسانی را کہ کشتہ شدہ بودند از پدران ما روز بدر و نواختن نقارہ بوقت حفظ قرآن نیز
مباح گفتہ اند کما فی الہدایہ ظاہر است کہ ہرگاہ نواختن نقارہ بوقت حفظ قرآن و ہنگام بیان حال شہدای بدر بہ ا
اعلان جایز و مباح باشد پس نواختن نقارہ برای ظلم ظالمان کربلا بقواعد اہل سنت و جماعت چگونہ جایز نباشد
قال المخاطب چوتھی برائی یہ کہ ایک عالم کو اس تعزیہ کی سبب سے کھیل اور تماشا ہوا چنانچہ سب پر ظاہر ہی آنکھ کھول کر دیکھو
اور سمجھو تو صاف یقین ہوتی ہر گز شبہ نہ ہی اور اگر بالفرض دو چار اولئک کو اس کلفت سی رونا آیا تو اوسکا اعتبار نہیں ان
کہ اکثر کو حکم کل کا ہی **اقول** و بہ نستعین از انعقاد مجالس عزای جناب سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا فواید بسیار
بظہور پیوستہ این مجالس عزا را لہو و بازی قرار دادن کار جاہل و معاند است و الا فواید انہا کہ پس میدانند بحکم ما لا
یدرک کلہ لا یترک کلہ بندی ازان بعرض بیان می آید اول در عشرہ محرم ذکر توحید و ثبوت نبوت و معجزات انبیا
و حال مصایب انبیا و اوصیا و جور و ظلم کفار و منافقان امم بیان می گردد دوم حال مصایب اہلبیت خصوصا جناب

جناب حسنین علیہما السلام برای گریہ وزاری تکرار می نماید سیوم ایثار و صدقات بسیار بسیار عمل مے آرند چہارم اکثر
مردم از ارتکاب فعل بد و منہیات محفوظ و مصون می مانند و فاسقان مطلق نیز از فسق و فجور در عشرہ محرم باز می مانند
و اکثری توفیق توبہ یافتہ بمرتبہ محبوبان خدا الحکم ان اللہ یحب التوابین می رسند پنجم عوام الناس باز ارباب وحدانیت خدا و رسالت
رسول اللہ و از معجزات و ارشادات آنحضرت مطلع گردیدہ بسر حد ایمان کامل مے رسند ششم دلایل اثبات حقیت خلافت
امیر المومنین علی ابن ابیطالب و حسنین علیہم السلام مشہور و معروف میشود ہفتم ذکر شہادت باقی ایمہ ہدا بیان میشود و از ان
جور و ستم بنی امیہ و بنی عباس شہرت می یابد ہشتم حال گریستن ایمہ و دیگر مردمان ماسبق در ماتم امام حسین ع
و ثواب آن مذکور میشود نہم اجتماع مسلمین و مومنین کہ از ان شوکت اہبت اسلام ظاہر و باہرست ہویدا میگردد
و از ان تخویف کفار و ہنود و منافق صورت می بندد بلکہ بسبب کثرت ظہور معجزات و خرق عادات درین ایام متبرکہ
اکثر از ہنود و نصاری مشرف باسلام میشوند اگرچہ معجزات آنحضرت از حد و حصر متجاوز است و صدہا کس در ہر زمان دیدہ
و شنیدہ اند مگر برای اسکات خصم قولی بس مسکت می آرم و آن اینکہ بروز عاشورا ہر سال دانہ ہای سبز تسبیح خاک کربلا
موجودہ قصبہ امروہہ محلہ قاضی زادہ ضلع مرادآباد منقلب بسرخی مثل خون تازہ میشود و ہزارہا ہزار مردم بشرف زیارت
آن میرسند و انقلاب مذکور را برای العین مشاہدہ می سازند **قال المخاطب** پانچوین برائی یہ کہ سوای نقصان دین کے
دنیا مین ناحق مال ضایع ہوا اور اوسکی سبب سے بیماری ہوتی بڑی غرض اونکی وہ مثل ہوئی کہ نہ دین کی ہوئی نہ دنیا کے
از ہیچ ماندہ از ان سوراندہ **اقول** و بہ نستعین سابقا دریافتی کہ تعزیہ داری امریست مباح و مشتمل بر امور خیر
پس لا اسراف فی الخیر را بیاد آر و این خرچ جزو می را تا بحد اسراف کشان کشان میار **قال المخاطب** اور جو جاہل کہتی ہین
یہ امام کی تربتین ہین یہ محض وہم اور غلط ہی حضرت امام کی ایک قبر ہی کسی کتاب مین ایک شخص کے دو قبرین بنانا
نہین آیا ہے بھلا ایک ہزارون قبرین ایک شخص کے کہانسی درست ہوتین اور سمجھو کہ جب حضرت امام جیتی تھی تب ایک
مکانمین رہتے تھی اب بعد مرنی کی کسطرح سی ہزارون قبرونمین رہنی لگی **اقول** و بہ نستعین معاند متعصب ہر چہ بخواہد
از طرف خود می تراشد حاشا ثم حاشا جملہ اشخاص چہ ادنی چہ اعلی ضرایح متعارفہ را نقل قبر و مقبرہ می نامند نہ عین قبر
تا بودن جسد لازم آید طرفہ اینکہ در روضۃ الاحباب نیز نقل قبور شیخین مع مقبرہ حضرت رسول خدا صلعم مرقوم است
و شیخ عبد الحق دہلوی در جذب القلوب آوردہ قول اصح در وضع قبور شریف آنست کہ سر ابوبکر محاذی صدر شریف

[illegible]

نبوی است و سہ عمر مجاذی صدر ابو بکر بدین تشکل انتہی کلامہ اکنون انصاف باید داد کہ ہزار ہا قبور شیخین در مجلدات

قبر رسول صلعم | روضۃ الاحباب و جذب القلوب از کجا بر آمدند و ہزار در ہزار بنا ساختن قبور چسان جائز گشت بقولی بتلائے

قبر صدیق اکبر | ہزاروں قبریں شیخین کی کہاں سے درست ہوتی ہیں اور سمجھو کہ جب شیخین جیتے تھی تب ایک مکان میں رہتے تھی اب بعد مرنے کے

قبر عمر فاروق | کسطرح ہزاروں قبر میں بٹنے لگی کیا فرشتہ نقالہ ہر جگہ لیے پھرتے ہیں قال المخاطب اس مقام میں سناہی

کہ بعض احمق یوں کہتے ہیں کہ امام کی یہی مثال ہے جیسی آفتاب باوجود ہونے ایک مقام کی سب جگہ اوسکی روشنی ہوتی ہے

کیا بات بڑی قابلیت خرچ کی سوال در جواب میں زمین آسمان رات دن کا فرق ہے اول قیاس غایب کا شاہد پر درست

نہیں دوسری حضرت امام بشر کا وجود رکھتی تہی جو شہر میں تھا قبر ہونی کو جسد لازم ہے ایک جسد لاکھ جگہ تقسیم نہیں ہو سکتا تیسرے

اور سوا امام مثل آفتاب کی اس جہان میں طلوع اور ظاہر تھی تب تو جسم باروح ایک وقت میں ہر جگہ موجود نہوتا تھا

اب بعد فوت کی کہ حکم غروب آفتاب کا پکڑا خوب رات کو دہوپ نکلنے لگی اقول وجہ ستعین مدفوع است بچند وجہ

اول اینکہ آنچہ مخاطب گفتہ از طرف خود تراشیدہ و کسی از اہل حق نگفتہ کہ بالفعل قبر تعلق روح پاک یا جسد شریف آنحضرت

بودہ است دوم آنکہ جسد مبارک جناب رسالت مآب صلعم ہزار مرتبہ منور از جرم شمس بود چنانچہ مولوی سلامت اللہ

در تحریر الشہادتین نوشتہ آنچہ تعلق بجسم شریف است اینست کہ از پس پشت ہمچو پیش رو و در شب تاریک مانند روز روشن

میدیدند و این تشبیہ دلیل است بر اینکہ بدن لطیف و عنصر لطیف گویا روح مجسم بودہ کہ کار فرمائی خدا از نیروی روح

مقدسہ ترکیب دادہ ابواب انوار مطلق بر روی آن کشادہ انتہی و آنحضرت بحق حضرت امام حسین فرمودہ حسین منی

وانا منہ پس درین صورت جو شمسی با ذات جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثنا چہ نسبت سوم آنکہ در فتاوی علما

مکہ معظمہ مندرجہ رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۲۴ مرقوم است نعم یجب القیام عند ذکر ولادتہ صلعم لما استحسنہ العلماء

الاعلام وقادۃ الدین والاسلام فذکر وا عند ذکر ولادتہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یحضر روحانیۃ

صلعم فعند ذلک یجب التعظیم والقیام و ہرگاہ در ہزار ہا مجالس مولد شریف حاضر شدن روح پرفتوح آنحضرت

صلعم جایز باشد حاضر شدن روح مبارک جناب حسین در عزاخانہا چہ بعید است قال المخاطب اور تعجب یہ ہے

کہ امام کی یہ سچی قبریں ہیں یا جہوٹی اگر تم سچے ہو تو کہدو کہ جہوٹی پر لعنت کہ ہم بیش باد کہیں اقول وجہ نہین

در مباحث سابقہ بتفصیل ہرچہ تمامتر واضح گشت کہ این ہمہ نقول قبر مستند عن قبو و قبہ ...

این قدر فهمیدند که مفهوم نقل قبر از مفهوم قبر اصلی و قبه جبلی جدا می باشد والحمد لله علی ما طلبنا صحبت و فهمانیدن دیابه
عادت بیش با گفتن فرا آموخته اکنون از زبان در بیان فرماید که بنقول قبر شیخین موجوده کتاب دلائل الخیرات
چھپی ہیں یا جھوٹی اگر سچی ہی تو کہدی کہ جھوٹی پر لعنت کہ ہم بیش با کہیں قال المخاطب یا تنی امی ہے بی اماموں نے
قبرین میں ایسا کیا اگلی کہ اپر سلام او تعظیم او رفاتحہ اور درود پڑھنی لگا اس ہم کو شرع اور عقل میں ہیں استبعادی کیونکہ ہم
کہاں کہ یہ تیغا حضرت مرتضی علی کا ہی اور یہ سپر ہی حضرت فاطمہ کی اور یہ دروازہ کی چوکھٹ حضرت رسول کی
تو اس ہماری کہنی سے یہ سب سچ مچ انہیں کے ہوگئی اقول وبہ نستعین مردود است بچند وجہ اول آنکہ مولوی
سلامت علی بنارسی در تبصرہ تعظیم امام باڑہ و تابوت بعد مرتب شدن واجب نوشتہ والفضل ما شہدت بہ
الاعداء دوم آنکہ نزد اہل سنت وجماعت بوقت ذکر تولد جناب رسالتمآب صلعم قیام نمودن برای تعظیم
مستحب مندوب است و پر ظاہر کہ در آنجا مفہوم مولد نمی باشد بلکہ اندر بنای آوردن ذکر مولد قیام
مستحب گردید از اطلاق لفظ نقل قبر جناب امام حسین ع ہمچنان تعظیم آن مستحسن باشد سوم آنکہ در صدق و کذب
ذوق آسمان و زمین بہت مخاطب عالی فہم اینقدر نمی داند کہ در ساختن نقل قبر مطلق کذب لازم نمی آید زیرا کہ کسے
آنرا اصل قبر نمیگوید بلکہ تمامی اہل اسلام تعزیہ را شبیہ ضریح مبارک آنحضرت قرار دادہ
احترام و تعظیم بر خود لازم دانند قال المخاطب مردود ہمیں ہم ویسا ہی کہ جیسے چھوٹی لڑکیاں گڈا گڈی بنا کر دولہا
دولہن ٹھہرا کر آپس میں ان کا بیاہ کر دیتی ہیں اور جانتی ہیں کہ حقیقت میں یہ بیاہ ہی اور اسی طرح لڑکی لکڑی کے
گھوڑی پر گھاس کا گھوڑا بنا کر سوار ہوتی ہیں اور دوڑاتی ہیں اور سمجھتی ہیں کہ یہ ہمارا گھوڑا ہی اقول وبہ نستعین
تذکرہ بنات یا جواز لعب بنات حضرت ام المؤمنین عائشہ در حدیث صاحب جامع الاصول از سنن ابو داود نقل
کردہ عن عائشہ قالت قدم رسول اللہ من غزوۃ تبوک او حنین وفی سہوتہا ستر فہبت ریح فکشف ناحیۃ
الستر عن بنات عائشۃ فقال ما ہذا یا عائشۃ قالت بناتی ورای بینہن فرسا لہ جناحان من رقاع
فقال ما ہذا الذی اری وسطہن قال فرس قال ما ہذا الذی علیہ قالت جناحان قال فرس لہ جناحان
قالت اما سمعت ان لسلیمان خیلا لہا اجنحۃ قالت فضحک حتی رایت نواجذہ [illegible]
یعنی حضرت رسول صلعم از غزوہ تبوک یا حنین باز آمدند و در خانہ ام المؤمنین عائشہ [illegible]

فناجه نا چه پرده کشاده شد و بنات عایشه بنظر آنحضرت افتاد گفت چه چیز است این ای عایشه گفتم دختران من و دید
درمیان آنها اسپی که بر آن دو جناح بود از رقعه‌ها دوخته گفت این چیست که من می‌بینم درمیان آنها گفتم اسپ
گفت چه چیز است که این بر اسپ است گفتم هر دو جناح او گفت اسپ با جناح چه کار گفتم آیا نشنیده که برای حضرت
سلیمان اسپها بودند که جناح‌ها داشتند پس خندید آنحضرت تا آنکه دیدم من دندان نواجذ آنحضرت صلعم انتهی از بسبه
لطیف تر آنکه شیخ عبدالحق دهلوی در شرح مشکوٰة میگوید در تصویرات بنات رخصتی هست الخ پس باقتدا آن مجتهد
اهل سنت و جماعت اولیا مخاطب را مناسب که لعب بنات را شعار خود سازند و حمیدی که از علماء کبار و
محدثین نامدار حضرات اهل سنت و جماعت میباشد در کتاب مستطاب جمع بین الصحیحین از عایشه روایت کرده که گفت
کنت العب بالبنات عند النبی ص کانت لی صواحب یلعبن معی فکان رسول الله اذا دخل ینقمعن منه
فیسربهن فیلعبن معی یعنی من لعبتهای که بصورت دختری سازند نزدیک پیغمبر خدا بازی میکردم و چند دختر
مصاحب خود داشتم که آنها در لهو و لعب با من شریک بودند چون جناب نبوی تشریف فرمای شد آنها
بحجره پنهان می شدند پس آنحضرت ایشان را بسوی من روانه میکرد که آنها با من بازی نمایند پس مخاطب اگر
چه زن است فعل ام المومنین برای او کافی است و اینکه بعضی از سنیان گفته اند که عایشه در هنگام لعب بالبنات
...سال داشت و مکلف نبود خطاست چه دختر نه ساله نزد اکثر فقها بالغه میباشد و با قطع نظر ازین میگوییم
هرگاه پیغمبر خدا که شارع شریعت بود تجویز لعب نمود و اجازت داد پس دیگر چه کلام باقی ماند اطفال خورسال را
بتمرین بعبادات میکنند نه بمحرمات قال المخاطب ویسی هی تم بهی هو فرق اتنا هی که وه چهوٹی نادان لڑکی
تهی اور تم پیر نابالغ اقول و به نستعین کلام بی نظامش بچند وجه مدفوع است اول آنکه ساختن نقل قبر
مدین از دست خود و بوسه دادن بران بجای اصل قبور بارشاد حضرت رسول مقبول صلعم جایز است
پس اولیا مخاطب پیر نابالغ باشند که اجازت دهنده و عمل کننده را تشنیع می نمایند سوم آنچه بتقلید قول
بهت طعن بر وی نمودن از جهلی طعن آن طعن بر رسول خداست قدح آن قدح آن شفیع وراست
ور الضحکه انکاری بار دعوی دین او داری دوم آنکه در کتاب دلایل الخیرات تصویر بیت الله
و مدینه منوره و اشجار و جبال و بقیع مع نقل قبور و نقل روضه مبارک حضرت رسول خدا صلعم مع نقل قبر آنحضرت

وقبر شیخین مرتسم ومنقوش وبرآن این عبارت مرقوم است هذه صفة الروضة المبارکة التی فیها
رسول الله وصاحباه ودر مزرع الحسنات شرح دلایل الخیرات گفته فایده در ذکر قبر شریف ودرینجا الحسرت که زیارت
کنند این مثال را کسیکه قدرت نیافته است زیارت عین روضه مقدسه ومشاهده کنند این شکل را زروی محبت واشتیاق
بوسند بر آن از غایت محبت وبیفزاید شوق خود را اکثر بزرگان برای این شکل مبارک خواص وبرکات بسیار ذکر
کرده اند وبتجربه در آورده اند انتهی باعتبار قول مخاطب در حق مصنف دلایل الخیرات ومزرع الحسنات واکثر
بزرگان محول الیهم میتوان گفت ویسی ہی تم ہی جو فرقہ اثناعشری کہ وہ چہوٹی ناداں لڑکی ہیں اور تم بہی نابالغ
سوم آنکه تعظیم تعزیه مثل تکریم خشت وگل مسجد ومانند تعظیم کاغذ وجلد قرآن وکتب صحاح احادیث ساخته دست
خود ها است ومنکر آن جاهل بلکه نیز نابالغ قال المخاطب اور پوچہو تو اصل اس رسم کی ہندووں سی ہی کہ وی
بناکر کی مورتیں اپنی ہاتہ سی بناکر خوش ہوتی ہیں اور بجای اصل کی پوجتی ہیں اقول وبه نستعین آنچه در این مقام
افاده نموده خبطی است ناشی از جہل یا تجاهل چه ہنود تصویر ذی روح ساخته پرستش آن میکنند ودر تعزیه نه تصویر
ذی روح ونه پرستش آن واگر عیاذا بالله کسی تصویر ذی روح سازد وعبادت آن بکند از ربقه اسلام خارج
خواهد شد وپر ظاهر که تعظیم امر دیگر است وپرستش امر دیگر چنانچه قاضی عیاض در شفا گفته [illegible]
ولیقم قیاما فابتلاه الله تعالی ببلاء لا دواء له ودر فتاوی عالمگیری نوشته فلیتوجه الی قبره
فیقف عند راسه الی قوله ولا یضع یده الی جدار التربة فهو اهیب واعظم للحرمة ویقف
کما یقف فی الصلوة ویمثل صورته الکریمة البهیة کانه نایم فی لحده عالم به یسمع کلامه
فی الاختیار شرح المختار انتهی وشیخ عبدالحق در جذب القلوب آورده ودر وقت سلام آنحضرت صلی الله
علیه وآله وسلم ووقوف در آنجناب باعظمت دست راست بر دست چپ نهد چنانکه در حالت نماز الخ
که قیام برای ادای آنحضرت ووقوف در آنجناب مثل وقوف حالت نماز امر تعظیمی خواهد بود وهو المطلوب
خواهد مخاطب این وقوف را عین نماز قرار دهد وخود را از پرستش غیر خدا بکفار بت پرست ملحق سازد قال المخاطب
سو تعزیه داران سنی بہی زیاده احمق ہیں عورتیں در کنار ہی قبروں کی صورتیں نقل کرتی ہیں قبر کا مرتبہ جیسا
کہتی ہیں عورتیں ایسی باتیں یہ ہندووں کی بڑی بہائی ہیں طرفہ تماشا ہی ہندووں کو ہنستی ہیں کہ دیکہو

صورت بناتی ہین اور تعظیم کرتی ہین اور انکو نہین دیکھتی کہ ہم الٹی کیا کم ہین ویسی بات ہوتی کہ آپکو سب سب
اور ونکو آخ تھو الغرض وی اندھی ہین لیکن یہ بیچے نہوئی **اقول** وبہ نستعین اہلسنت از ہنود زیادہ احمق
ہستند کیونکہ ہنود تین ہر کناری شیخین کے قبر ونکی صورتین نقل کرتے ہین قبر کا مرتبہ صورت سی کمتر ہی غرض ایسے
بانوسی یہ ہندو ونکی بڑی بھائی ہین اسلیے کہ ہندو ون نی صورتین بنا کر زمین پر رکھدین اور یہ حضرات
نقول قبور شیخین اپنے کتابوں مین لیے پہرتی ہین طرفہ تماشا ہی ہندو ونکو ہستی ہین کہ دیکھو اپنی ہاتہ سی صورت
بناتی ہین اور تعظیم کرتے ہین اور انکو نہیں دیکھتی ہین کہ ہم ادنسی کیا کم ہین ویسی بات ہوتی کہ آپکو سب سب اور ونکو
آخ تھو الغرض وی تو اندھی ہین لیکن یہ بھی کے پھوٹی انتہی مختصراً فالجواب بالجواب **قال المخاطب** اور کہتی ہین کہ ہم
تعزیہ کو حضرت کی محبت سی بناتی ہین اور انکی دوست ہین بڑی جھوٹی احمق ہین کبھی دوست نہین ایسے لوگ
امام کی دشمن ہین **اقول** وبہ نستعین بناساختن تعزیہ امر یست مباح و ذریعہ ایست برای گریہ و بکا وظاہر
بمال الظہور ان البکاء علی صاحب الحسین من امارۃ المحبۃ وھو المقصود والنص علی ھذا المطلوب
سابق ہی عن اصحاب العصمۃ سلام اللہ علیہم اجمعین من لم یفرح بفرحنا ولم یحزن بمصابنا
فلیس منا **قال المخاطب** اگر امام کی محبت مین سچی ہوتی تو انکی اتباع اور اطاعت اختیار کرتی **اقول** وبہ نستعین فی
الواقع محبت کامل و خالص ہمانست کہ جمیع امر آنحضرت را تابع باشد چنانچہ جناب ملا محمد رفیع واعظ اعلی اللہ مقامہ
فی العلیین در ابواب الجنان میفرماید در کتاب تمائیل فی از امام جعفر صادق ع مرویست کہ انا لا نعد الرجل مومنا
حتی یکون لجمیع امرنا متبعا مریدا الا وان من اتباع امرنا وارادتہ الورع فتزینوا بہ رحمکم اللہ
وکیدوا اعدائنا بہ ینعشکم اللہ ملخص معنی آنکہ ما کسی را مومن نمی شماریم تا وقتیکہ جمیع امر ما را تابع باشد و از انجملہ
ورع یعنی اجتناب از محرمات است پس خود را بہ این صفت آراستہ گردانید شما را رحمت کناد و باین تزئین و آراستگی جگر
دشمنان ما را خستہ و مجروح سازید خدای تعالی قدر و منزلت شما را بلند گرداند انتہی مگر مخاطب الامقام باین تحریر
معذور نشود و از جانب دو و مثل عمر بن الخطاب در حق مومنان فاسق زبان درازی نماید چہ اصل محبت با ارتکاب معصیت
فی الجملہ جمع میگردد چنانچہ شیخ عبد الحق دہلوی در کتاب مدارج النبوۃ بصفحہ ۲۰۶ آوردہ تا حصار کشادہ شدہ و اقتضہ وقتیکہ
واطلعہ بسیار از ان قلعہ بیرون آمدہ و خمر بسیار ریختند و عبد اللہ بن عمار مردی از مسلمانان بعد ما کاہی بشرب خمر

اقدام ننمود و آنرا از شراب خیبر باین تجرع نمود آنحضرت او را ادب فرمود و یاران او تشنیع و ملامت نمودند
درین میان عمر بن خطاب رضی الله عنه او را لعنت کرد آنحضرت فرمود ای عمر لعنت مکن او را که او خدا و رسول خدا
دوست میدارد و ازینجا معلوم میشود که اهل محبت با ارتکاب معصیت فی الجمله جمع میگردد لیکن محبت کامل آنست که موافقت
و اتباع بود بمصرع ان المحب لمن یحب مطیع و مومن به محبت خدا و رسول موصوفست چنانکه ایمان کامل و ناقص میباشد
محبت نیز کامل و ناقص میباشد انتهی قال المخاطب یہاں جو کوئی ایک مالزادی کو چاہتا ہی تو کیسی بڑی بڑی بیٹھے
رکھا کرسی کے دہڑی جاکر ڈاڑہی گھٹا کر بعینہ اسکو مہڑوا بنانا ہی کیونکہ وہ جانتا ہی کہ اوس مالزادی کو یہ میری وضع بھاتی ہے
بھلا جب جیسا مالزادیکو خلاف وضع اپنی نہ بھاوی تو حضرت امام اپنی مخالف وضع کو کسطرح دوست کہینگے
امام کی محبت تو تبھی صحیح ہوئے جب کوئی حکم شرع کا تابعدار ہی کفر اور بدعت کو چھوڑدی کسی امیر و فقیر
مخالف شرع کی پیروی اختیار نکری حکم خدا و رسول کا صاف صاف بیان کردی اقول صح نستعین والتحقیم انقا
فتذکر قال المخاطب آپکی اولاد کی تعظیم سب سے زیادہ بجالاوی اقول وبه نستعین اگر مخالف انصاف از دست نہد
و بموجب مرویات خود عمل نماید اقتدا اهلبیت نبوت را واجب و لازم شمارد و آنحضرت اشفیق کلام باری اکارم
و طبقه سادات عظام و اولاد ائمه اطهار صلوات الله علیهم او اجب التعظیم والتکریم داند و از ارتکاب بدعت الیشان
بزعم خود در تحقیر و توہین آنہا نکوشد و حدیث نبوی صلعم اکرموا اولادی الصالحون لله والطالحون لی مدنظر
دارد و بوجه سوء اعتقاد سادات ذوی الاحترام بجناب تنجین بنظر حقارت و در شان نشگرد چنانچه عبدالرؤف
مناوی فی فیض القدیر شرح جامع صغیر سیوطی آورده اخلفونی بضم الهمزة واللام ای کونوا خلفائی فی
اهل بیتی علی و ذاتیه و ابنیهما او غیر بیتهما فاستحفظوا حقی فیهم واحسنوا الخلافة علیهم باعظا
واحترامهم و نصحیهم والاحسان الیهم و توقیرهم والتجاوز عن سیئتهم قال لا اسئلکم علیه
اجرا الا المودة فی القربی قال شیخنا الغوی و مما یتعین به من ای عوامهم بالابتداع و ترک الاتباع
لا یتخیر وانه ثبت عندنا فی معین لم نخرجهم عن حکم الذریة فالقبیح عمله لا ذاته وقد سمع
بعض العلماء علی الصدقات بعض الاشراف لکونه رافضیا فرآت تلک اللیلة ان القیامة قد قامت
وصنعته فاطمه راه جوازیعلی الصراط فتشکا مما الایهما فقالت منع ولدی رزقه فاعتل بانه

يسب الشيخين فالتفت فاطمة اليهما فقالت تو خذان ولدى فالا لا فابنته هذا نورا في حكايته طويلة انتهى قال الخاطب يه عجب محبت ہی ہزارون روپی بی حکم خدا اور رسول کے اینٹ مٹی یعنی امام بارہ اور ابرک بانس یعنے تعزیہ مین چوپٹ کرتی ہین اور سید ونکو دیکھتی ہین کہ بہوکی ٹوٹی مکانین پڑی ہوئی فاقے کہیچتے ہین کیون نہ دوست ایسی ہی چاہیین خاک مین ملا دین اور ابرک و بانس مین لگا دین پر فرزند حسین کو ندین نکہلا دین اقول وبه نستعين انچه افاده نموده مدفوع است بچند وجه اول آنکه اہل سنت و جماعت بصرف مبلغها خطیر بنی خانه یا از خشت و گل طیار کرده اند و در بنی خانه و دیگر مکانات محفل میلاد شریف می کنند و صدها بپه بتقسیم شیرینی و انعام خوانندگان مولد شریف خرچ می سازند و بحال افلاس سادات ذوی الاحترام که مراعات شان از پیغمبر خدا مراعات ذات مقدس خود قرار داده توجهی نمی آرند و برای عمل مولد خواستها بیان نموده اند فالجواب الجواب چنانچه صاحب فتوای سیف مسلول مندرجه رساله غاية المرام صفحه ۲۷ و ۲۸ می فرماید نمودن محفل مولد شریف بتعیین یوم اینست که قسطلانی در مواهب لدنیه نوشته گفت ابن جزری که هرگاه ابولهب کافر که در ذم آن قرآن نازل شده بسبب خوشی کردن لشب مولد نبی صلعم در عذاب تخفیف یافت پس چه باشد حال مسلم موحد از امت آنحضرت صلعم که خوشی کند بمولد او خرچ کند در محبت او آنچه بهم رسد قسم بجان خودم که نخواهد بود جزای او از خدای کریم مگر اینکه داخل خواهد فرمود او را از فضل عمیم بجنات النعیم و اہل اسلام همیشه محفل میکنند در ماه مولد و ولیمها می سازند و در شبهای او انواع تصدق میکنند بانواع صدقات و اظهار سرور میکنند و نیکیها زیاده میسازند و بخواندن مولد کریم اهتمام مینمایند و از برکات او هر گونه فضل عظیم بر او شان ظاهر میشود و تجربه کرده شده از خواص که این است در آن سال و نوید است بعجلت حصول مطلوب الله تعالی رحمت کند بر کسیکه شبهای مولد مبارک را عید سازد تا که صدمه سخت رسد بر کسیکه در دل او انکار باشد تا اینجا از مواهب لدنیه ترجمه نموده شد و محمد بن علی دمشقی در سبل الهدی والرشاد از حافظ ابو الخیر سخاوی نقل کرده که عمل مولد شریف ابتدا قرون ثلثه پیدا گردیده و از آن بعد اہل اسلام در سایر اطراف و شهرهای کلان همیشه شهر مولد مجالس تکلفه طعام و صدقات و اظهار سرور و زیادت نیکیها و اهتمام بخواندن مولد کریم کرده می آیند و از برکات او بر او شان فضل عظیم ظاهر میشود و از ابن جزری نقل نموده که امان است در آن سال و نوید است بعجلت حصول مراد و از ابن کثیر نقل نموده که صاحب اربل

در ربیع الاول محفل مولد بکمال تکلف می نمود و ابن دحیه برای او مولد تصنیف کرده و امامان بران عمل نیز
کرده اند که از اوشان حافظ ابوشامه استاد نووی است ابن جوزی گفت نیست در ان مگر رغم شیطان
و مضبوطی ایمان علامه بن ظفر بل گفت محبان نبی صلعم در خوشی مولد ولیمه ها ساخته اند در قاهره و از اوشان است
ابن فضل استاد ما ابوعبدالله النعمان شیخ قبیل از و جمال الدین عجمی و یوسف بن علی الشامی و منصور بشار و ابو موسی الزرهو فی
و صاحب سبل الهدی و الرشاد و اقعات این اکابر و خوش گردیدن نبی کریم صلعم و تاکید بران در منامات بیان نمود
گفت که امام بطاح در فتوی نوشته که درین شب جمع کردن مردمان و خورانیدن آنچه جایز است خوردن آن
و شنوانیدن آنچه جایز است شنودن آن و دادن بخواننده در خوشی مولد نبی کریم صلعم این همه جایز است و بکننده
آن ثواب بر قصد نیک و خاص نیست بفقرا مگر در فقرا ثواب زیاده است انتهی و تیم آنکه خدمت مساکین سادات
عظام آنچه در ماه محرم الحرام و غیر آن از طرف سادات ذوی الاحتشام و مومنین خالصین بظهور می آید از غایت
شهرت مستغنی از بیان است و احدی را مجال انکار آن نیست بلکه فی الاصل انعقاد مجالس مصایب جناب خامس آل عبا
علیه التحیه و الثنا منجر بذکر اوصاف خدمت گذاران سادات عالی درجات گردیده باعث بسی امور خیر میگردد سیوم آنکه
بنا ساختن امام باڑه و تعزیه امر نیست مباح و ذریعه ایست برای گریه و بکا و گریه در مصایب جناب امام حسین ع
سنت پیغمبر خدا است که مامور ارا کثیر او در نور الانوار نوشته که ما لا یتم الواجب الا به فهو واجب پس صرف زر
در تعزیه داری و تعمیر امام باڑه داخل عبادت است نه شامل اسراف کما زعم المخاطب قال المخاطب اور اسبات کو
سمجھو اگر دین میں کسے سنت اور مباح کی کرنی سے کچھ قباحت شرعی لازم آوے تو اوس سنت اور مباح کا
چھوڑنا لازم ہوتا ہے اقول و به نستعین آنچه افاده نموده ناشی از تلبیس ابلیس است چگونه میتواند شد که از سنت
پیغمبر خدا صلعم قباحت شرعی لازم آید هذا بهتان عظیم و ظاهر بکمال الظهور و من لم یجعل الله له نورا
فما له من نور و مباح در حالت قباحت شرعی مباح نمی ماند اگر گوئی که مراد از لفظ سنت سنت
خلفا یا طریقه سلف است که گاهی بر این هر دو معنی اطلاق کرده میشود گوییم اولا معنی متبادر از لفظ سنت درین
مقام سنت پیغمبر خدا است دوم سنت خلفا و طریقه سلف اهل سنت متضمن بسی مفسده ها است و لن یصلح
العطار ما افسد الله هو در حق آنها است قال المخاطب جیسا ای اوس خبر کی کہ جسکی شرع میں

کچھ اصل نہوا **اقول** و بہ نستعین اصل تعزیہ شرع ثابت ہے کا۔ ذکر **قال** المخاطب اگر چہ اگر تعزیہ
بنانا اصل شرع مین مباح ہوتا تو بھی اب حرام ہوتا کسواسطے کہ تعزیہ کی سبب بڑی بڑی گناہ ہونی لگے
اور شیطان کا بازار گرم ہوا **اقول** و بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ تحذیبی بیش نیست ورنہ از تعزیہ داری صدہا
امور خیر اجر یافتہ و نبذی ازان سابقا بعرض بیان آمدہ فلا تکن من الغافلین **قال** المخاطب اور آنکھ
کھولو ہوش سنبھالو کہ بڑا گناہ زنا ہی جس کا یہ حال ہے کہ جتنی حرام کار سال بھر مین اپنی مرادین پاتی ہین تعزیہ کی
بدولت اس قدر دس رات دن مین کماتی ہین **اقول** و بہ نستعین لعنۃ اللہ علی الکاذبین فاسقان مثلین و
شاہدان بازاری کہ بجز از زناکاری کاری ندارند از غرہ محرم الحرام بدولت فرزند حضرت خیر الانام از زنا و زنا
دوری جستہ تا تاریخ سیزدہم ہرگز ہرگز گرد این افعال ناروا نمیگردند فضلا عن المومنین **قال** المخاطب
بیگانی جوان مرد عورت کا ایک جا جمع ہونا کہین عقل اور شرع مین درست ہی اور [illegible] ہم
ہوا تو مرد اور عورت کا بدن سے بدن ملنا ضرور ہوا **اقول** و بہ نستعین [illegible] تحفل [illegible]
کذب و بہتان ہست و اگر احیانا از زنان عوام بجای رفتہ باشند او شاید [illegible]
قال المخاطب قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب [illegible] بخت [illegible]
قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب بدبخت چھوڑین چنانچہ [illegible]
قدم شریف بمقام شاہجہان آباد ہندہ شاہجہان [illegible]
اولی الابصار **قال** المخاطب اب یہان سوچو کہ اگر [illegible] تو تمکو [illegible] نماز
جماعت مین عشا کی وقت پہنچو اور [illegible] مسجد [illegible]
معلوم ہو کہ کون آیا کون گیا تو تم [illegible] بات مین [illegible] کٹ جاتی ہی اور [illegible]
مرد نہین باہر نہین آتے ہین سو [illegible] تعزیہ کو [illegible] رات بھر [illegible]
طرف روشنی ہو رہی ہی اور سب لوگ اچھی بری کا [illegible] مسلمان [illegible]
ہاتھ ملا [illegible] کندہی سی کندہا [illegible] زیارت کی [illegible] ہین اور [illegible]
بھی [illegible] ہین بھلا ہم تمسے پوچھتے ہین کہ یہان وہ [illegible]

کر قیامت تک کوئی یاجوج ماجوج نہین کر سکتا کیون نہو خداوندا جو تیری غیرت نکری اسکی ایسی ہی
بیغیرتی چاہیئے جو تیری در سے آشنا ہوا مثل سگ اوسکو دربدر دیکہا ۱۱ **اقول** در بستعین وہ بہوین
بیٹیان تمہاری ہین جو ہزارون آدمیون کندہی سے کندہا رگڑتی کیلئے خرابی زیارت کی بہانے قدم ساتھ
ساتھ لیئے پہرتی ہین زیارت کا جسمی شریف کی بہانا ہی مقصود اصلی دُر وصل ہاتھہ مین لانا ہے
ذرا شرما و عمدا عورت اپنی پیر صاحب کی عنایت سے بشرف حمل ممتاز ہوئین اور توجہ باطنی سے بچے
پایا پر سلسلہ پیری مریدی کا طریقہ بی حجابی ہاتھہ سے ندیا آفرین صد آفرین ورسلسلہ پیر مریدی کا کہ بالبداہت بدعت ہے
اور زمانہ آنحضرت صلعم اور صحابہ مین رواج اسکا نہین تھا باوصف اسکے نہوا ایسی ایسی خرابیونکی چہوڑا
اور کسی عالم نے اسکی انقطاع مین ایک رسالہ مختصر بہی تحریر نہ کیا فاعتبروا یا اولی الابصار
قال المخاطب اور بڑا گناہ خانہ جنگی ہے وہ بہی تعزیہ کی سبب اکثر ہوتی ہی محرم کی سیاہی مشہور ہین اور محرم
کی بدولت جسقدر قتل شہر لکہنؤ مین ہوتا ہی سب جانتی ہین دس روز کے قصے قضیے اپنے دلون
محرم پر اوشمار کہتی ہین **اقول** در بستعین فاضل دہلوی در رسالہ سر الشہادتین آوردہ واخرج الحاکم
وصححہ عن ابن عباس رض قال اوحی اللہ تعالی الی محمد صلعم انی قتلت بیحیی بن زکریا سبعین
الفا وانی قاتل بابن بنتك سبعین الفا وسبعین الفا از ہمین جاہست کہ مخالفان اہلبیت
درین ایام زیادہ تر بسزای خود ہا میرسند و در شہر لکہنؤ حرسہا اللہ عن الفتن نام خانہ جنگی بعشرہ محرم حکم
عنقا دارد بلکہ اولیا مخالف بخوف دست درازی و زبان درازی عوام بخانہ ہا متواری میشوند و بعض
ترک سکونت تا دہ روز نمودہ بقصبات و قریات قرب و جوار انتقال می نمایند **قال** المخاطب ورقطع نظر گناہ سے
کفر اور شرک کیا کم ہوتا ہی کہ ہزارون خلقت تعزیہ کو سجدہ کرتی پہرتی ہین اور اوسکی آگی کہڑی ہوکر منت مراد
مانگتی ہین کوئی واہی اسبات پر سہرا نشان چڑہاتا ہی کوئی جاہل عرضی لکہکر ایک بانس مین لگاتا ہی کوئی بیوقوف
زبانی ہی بیٹا مانگتا ہی اور بعض احمق اوس لکڑی کپیاچون پر کہ جسکو نہ گرمی نہ سردی اوسمین جان ہی ایک
مورچہل لئی گنگا پرشاد کی طرح کالکا کی مورت پر سے مکہیان ہانکتا ہی علی ہذا القیاس اور بہت رسومات
کفر کی ہوتی ہین اگر ان سبکا بیان کیجیئے تو ایک بحر طویل ہی **اقول** در بستعین انچہ افادہ نمودہ مدفوع است

بچند وجه اول آنکه تعزیه را سجده نمودن معمول عوام هم نیست تا بخواص چه رسد دوم آنکه با آنکه بعض ایشان بجهت
جواهر احیاناً قبل می زنند زمین بوس می باشد نه سجده و بر زمین بوسه دادن موجب تکفیر نمی شود در شرح
اشباه النظائر که از کتب معتبره اهل سنت است می گوید قال البنی فی مختصر الفتاوی الظهیریة
قال ابو منصور الماتریدی اذا قبل احد بین یدی السلطان الارض او انحنا له او طاطأ
راسه لا یکفر لانه یرید تعظیمه و شیخ عبد الحق دهلوی در ترجمه مشکوة در فصل سیوم زیارة القبور میگوید در بعضی روایات فقه
بوسه دادن قبر پدر و مادر نیز آمده است انتهی سیوم آنکه بر تقدیر تنزل و تسلیم معارضت ثابت است به معمول بودن سجود مشائخ
چشتیه که نزد اهل سنت از اکمل اولیاء کرام بودند مانند خواجه قطب الدین بختیار کاکی و شیخ فریدالدین
شکر گنج و سلطان المشائخ شیخ نظام الدین مریدان و معتقدان این مشائخ در وقت مشرف شدن
بخدمت ایشان ایشان را سجده می کردند و هر یک ازین مشائخ پیر و مرشد خود را سجده می کرد و در فوائد الفواد
که از کتب معتبره مشهوره متداوله است بعد از حکایت مولانا برهان نسفی می نویسد که بعد از آنکه هر کس خلق
می آیند و سر بر زمین می آرند چون پیش شیخ الاسلام فرید الدین و شیخ قطب الدین قدس الله سرهما آمدندی منع
من هم منع نمی کنم درین میان بنده عرضداشت کرد که اینکس پیش مخدوم روی بر زمین می آرد این را فرید چه
بیند و نفس او می شکند اما مخدوم بزرگ کرده خداست بزرگی و از خدمت کردن باید ... نیست
خواجه ذکره الله بالخیر درین باب حکایت فرمود که درین زمانهای گذشته یکی آمده بود مردی بزرگ زاده سیاحت کرده شام
و روم دیده چون بیامد بنشست درین میان شیخ وحید الدین قریشی در آمده چنانچه رسم خدمتگاران است خدمتی کرد و سر بر زمین
نهاد و این مرد که نشسته بود بانگ برزد که ... سجده جائی نیامده است ازین بابت سجده کردن گرفت
من نخواستم که با او مجیب شوم چون بسیار درین غلو کرد اینقدر گفتم که بشنو غلبه ... هر امری که فرض بوده باشد
چون فرضیت برخیزد استحباب باقی ماند چنانچه صوم ایام بیض و عاشورا بر امم ماضیه فرض بود در عهد رسول
علیه السلام روزه رمضان فرض شد آن فرضیت ایام بیض و عاشورا برخاست اما استحباب باقی ماند آمدیم در سجده
در میان امم ماضیه مستحب بود چنانچه رعیت مر پادشاه را و شاگرد مر استاد را و امت پیغمبر را چون بعهد رسول آمد
شد آن سجده برخاست اگر استحباب رفت اباحت ماند اگر مستحب نباشد بر مباح نفی و منع از کجا آید ...

صرف چه کار چون اینقدر گفتم او بان هیچ نتوانست گفت انتهی چهارم آنکه بر تقدیر تسلیم سجود آنها اراده تعظیم بود
نه باراده عبادت پس موافق اکثر علما موجب تکفیر و باعث لوم نباشد در کافی که از کتب معتبره فقه حنفیه است
گفته ذکر الصدر الشهید انه لا یکفر بهذا السجود لغیر الله لانه یرید به التحیة دون العبادة
در شرح اشباه و نظائر گفته اکثرهم هو ای السجود علی وجوه ان اراد به العبادة یکفر و ان اراد
به التحیة لا یکفر و لا لوم علیه فی ذلک پنجم آنکه بر فرض تسلیم معارض است بتجویز بعضی علمای اهل سنت
سجده را برای بادشاه جم جاه اکبر بادشاه صاحب تاریخ بدایونی که از علمای اهل سنت است در منتخب التواریخ
آورده که قاضی نظام بدخشی ملقب بقاضی خان از ولایت بدخشان است نزدیک کوهی که کان لعل دارد
در علوم عقلی شاگرد مولانا عصام الدین ابراهیم است و پیش ملا سعید استفاده کرده و از تصوف چاشنی
و بهره تمام داشته در طریقت مرید مخدومی اعظم شیخ حسین خوارزمی است و بطفیل خدمت اهل معنی اعتبار
صورت هم حاصل کرده بود و بمرتبه که در بدخشان داخل امرا بود و چون بهند آمد در ملازمت بادشاهی
رعایت بیشتر از اندازه یافت او را اول قاضی خان بعد از ان غازی خان خطاب دادند فصیح زبان
خوش تقریر بود و تصانیف معتبره دارد و از انجمله در اثبات کلام و بیان ایمان و تحقیق تصدیق و شرح
عقائد حاشیه دارد و در تصوف رسائل متعدده تصنیف و تالیف نموده بود بهفتاد سالگی در اوده در سنه
نهصد و نود و دو برحمت حق پیوست و اول کسیکه اختراع سجده پیش بادشاه کرد در فتح پور او بود و ملا عالم
کابلی بحسرت می گفت دریغ که مخترع این امر شدم انتهی کلامه و این رسم در خاندان علیه عالیه تیموریه تا جلوس
بادشاه جم جاه شاهجهان بادشاه انار الله برهانه براورنگ سلطنت جهان باقی مستمر و جاری بود و ابو طالب
در شاهجهان نامه می گوید نظم درین خاندان شرف رسم بود * بهنگام تعظیم شاهان سجود * شهنشاه
روشن دل حق پرست * چو آمد به تخت شاهی نشست * لبش در فشان شد باین حکم باز * که از سجده
هر چم کنند احتراز * شهنشاه دانش [illegible] اشتراک * که سجده بود خاص یزدان پاک * رسانند از [illegible]
[illegible] تعظیم [illegible] فرض * گر شاه از سجده دارد ابا [illegible]
[illegible] رفته آنهم بعد التماس * زمین بوس تا [illegible] بود *

انگه و بدبینیان مقرر نمود ÷ که لب را رسانند بر پشت دست ÷ نسازد رخ از خاک جای نشست ÷
زمین بوس نیز از اهل حال ÷ ز سادات و ارباب فضل و کمال ÷ ز گوشه نشینان آئینه صاف ÷ نمود
از ره قدردانی معاف ÷ و از همه عجیب تر آنکه بشیر بن غیاث مریسی که در فقه شاگرد ابو یوسف قاضی
صاحب ابو حنیفه بود قائل است باینکه سجود شمس و قمر کفر نیست یاقوت حموی در کتاب معجم البلدان میگوید
بشیر بن غیاث المریسی صاحب الکلام مولی زید بن الخطاب اخذ الفقه عن ابی یوسف صاحب ابی حنیفه
ثم اشتغل بالکلام و جرد القول بخلق القران و حکی عنه اقوال شنیعة کقوله ان السجود
للشمس و القمر لیس بکفر انتهی ششم آنکه از سجده کردن عوام بنا تعزیه چگونه ممنوع می توانند شد
بلا تشبیه اگر کسی پیغمبر خدا صلعم یا قبر شریف آنحضرت را سجده کند آن سجده کننده کافر خواهد شد نه پیغمبر
آنحضرت صلعم حرفی توان گفت و علما را همین قدر بس است که سجده کنندگان را منع می نمایند نه اینکه در پی
ممانعت تعزیه داری در آیند مگر زبان حضرت مخاطب درین معنی بسی گستاخ است چنانچه مولوی نجم الدین خان
قنوجی مولد خانه و نبی خانه را از بت خانه تعبیر کرده صاحب غایة المرام بجواب آن پیغمبر مایان اشعار بر
تضلیل و تفسیق جمله فقها و محدثین و اولیاء متقدمین و متاخرین تصنیف کیے ہیں اور اہانت اور استحقار
آنحضرت صلعم کی سراسر مذکور ہی اور اطلاق بت کا آنحضرت صلعم کی طرف کیا ہی مولد خانه و نبی خانه کو
بتخانه قرار دیا ہی جیسا کہ پیشوای اہل خلاف عبد الوہاب نے صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام کہا
جو جسکے جی مین آئے کہی چاہی خدا کو برا کہے چاہی بجناب پیغمبر صاحب کی بی ادبی اور گستاخی کرے
کوئی پوچھنی والا نہین ہے اگر حرمین شریفین یا دیگر بلاد اسلامیه مین کوئی مثل ان بیہودات کا ہوتا تو دیکھتا
جو دیکھتا عبد الحق ساکن نیوتنی نے تھوڑی سی شوخی مکه مین کے تھی اور صرف اسقدر کہا تھا که حنفیه شافعیه
مالکیه حنبلیه کو ہم نہین جانتے ہین ہم محمدی ہین اور ہدایه اور شرح وقایه وغیرہ کتب فقہیه کو ہم نہین مانتے
ہین علمای مذاہب اربعه نے فتوا اوسکے کفر کا لکھکر سزای واقعی تجویز کی تھی که جب تک تقیه نکری مبتلا رہے
چنانچه فتوا علماء مکه شریفه موجود ہی انتہی چون کیفیت سجده که امر مختلف بود و از زبان ابن حضرت شنید
اکنون دوام باقی مانده یعنی نکس را لی که امر لیست تعظیمی و حاجت طلبی که بعبارت از استشفاع است

باید شنید اما اوّلاً پس اگرچه مجلس رانی فعل عوام ست مگر اهل سنت را بر آن تشنیع نمیرسد چه در فواید الدرایه
شرح الهدایه گفته یجوز الخدمة لغیر الله تع بالقیام واخذ الیدین والانحناء الخ
و در نوادر الفتاوی آورده او کان جالسا لا یقوم لاجل العالم او المتعلم علی وجه الحقارة
یکفر و شیخ عبد الحق در جذب القلوب می فرماید و در وقت سلام آنحضرت صلعم و وقوف در آنجناب
با عظمت دست راست بر دست چپ بنهد چنانچه در حالت نماز انتهی و در رساله غایة المرام صفحه ۲
نوشته از ینجاست که سائر فضلای کرام و علمای اعلام دار السلام مکه و مدینه را و بلاد شهر قابر استحسان اعنی استحباب
قیام وقت ذکر مولد شریف مصطفوی و عمل آن را حجه اکتساب سعادت دارین شمرده اند چنانچه شیخ الشیوخ
سید جعفر مدنی رحمة الله علیه در رساله میلادیه فرموده و قد استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف
ائمة ذو روایة و درایة فطوبی لمن کان تعظیمه صلعم غایة مرامه و مرماه
و شیخ عثمان حسن دمیاطی شافعی مدرس مسجد الحرام در استحسان و استحباب این قیام رساله تالیف نموده
مسمی باثبات القیام عند ذکر ولادة سید المرسلین صلعم فی قراءة مولده الشریف تعظیما له صلعم
امر لا شک فی استحسانه و فیه یحصل لفاعله من الثواب الحظ الاوفر والخیر
الاکبر انتهی چون امور تعظیم انبیا از قیام و اخذ یدین و انحنا و غیره برای غیر خدا جائز باشد و بر عامل
فاعل قیام وقت ذکر مولد شریف حصول ثواب به ثبوت پیوست پس مجلس رانی نقل قبر شریف جناب
امام حسین ع که دلائل جواز نقل نیز می شنید و باقی در فصل ثالث خواهی شنید بلا ریب جائز بوده و خواهد بود
اما ثانیا پس بیانش اینکه اولاً مرتکب امور این قسم عوام میباشند و خواص ایشان را تهدید می نمایند ثانیا عوام نیز از
تعزیه جناب امام حسین ع درخواست انجاح مطلب نمی نمایند بلکه از جناب باری عزّ اسمه بحق محمد و آل الا عبا سوال
مطالب و مقاصد خود ها می نمایند و آن مکان را بوجه موجود بودن نقل ضریح و تذکار جناب خامس آل عبا
قابل دعا می پندارند و اینمعنی هیچگونه مستلزم شناعتی نیست چه در ترجمه صواعق محرقه نقلا از صحیح بخاری آورده
که عمر در وقتیکه قحط و کم بارانی می شد به عباس رض دعاء استسقا مینمود و میگفت اللهم انا کنا نتوسل الیک
بنبینا محمد صلعم اذا قحطنا فتسقینا و انا نتوسل الیک بعم نبینا فاسقنا بار خدایا

ما قبل ازین پیغمبر خود محمد صلوات الله و سلامه علیه متوسل می‌شدیم در ایام قحط پس ابر شفاعت آنحضرت
باران عطا میفرمودی بالحال عم پیغمبر خود عباس را وسیله می‌سازیم و امید عطاء باران بدرگاه تو
داریم بعد ازان خدای تبارک و تعالی رحمت بی نهایت مرحمت فرمود انتهی ثالثاً بطریق تنزل و
تسلیم می‌گوئیم که اهل سنت فقره یا شیخ عبد القادر جیلانی شیئاً لله را وظیفه مقرر کرده برای آن خواص بالا
در باب سرعت اجابت دعا نقل کرده اند مولوی فضل رسول بدایونی در رسالهٔ خود بجواز این قدر
اصرارها وارد فالحجواب ابحا بغرض تسلیم میگوئیم که شیخ عبد الحق در مدارج النبوة صفحه ۳۳۳
نوشته که ابو جعفر امیر المومنین مناظره کرد امام مالک را در مسجد رسول صلعم پس فرمود والله اعلم امام مالک
رحمة الله علیه پست کن آواز خود را یا امیر المومنین درین مسجد زیرا که حق تعالی ادب آموخته است قومی را و گفته
لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی الآیه و مدح کرده است قومی دیگر را و گفته است ان الذین
یغضون اصواتکم الایه و ذم کرده است قومی دیگر را و گفته ان الذین ینادونک من وراء
الحجرات الآیه و بدرستی که حرمت رسول بعد از فوت او همچو حرمت اوست در حالت حیات
پس زاری کرد و خاموشی گزید ابوجعفر بعد ازان گفت ابو جعفر یا ابا عبد الله در دعا قبله آرم یا
رسول خدا صلعم گفت مالک چرا روی میگردانی از حضرت وی صلعم و حال آنکه وی وسیله تست و وسیله
پدر تو آدم صفی الله بروز قیامت و روی از وی و شفاعت طلب کن از وی انتهی و استشفاع
بجناب امام حسین بعینه واما منه استشفاع بحضرت رسالت مآب صلعم است فافهم و اما
خامساً در کتاب کشف الغطاء عن احوال الموتی مرقوم است اما استمداد باهل قبور در غیر نبی صلی الله
علیه وسلم یا غیر انبیاء علیهم السلام منکر شده اند آنرا بسیاری از فقها گویند نیست زیارت مگر برای رسانیدن
نفع باموات بدعا و استغفار و قائل گشته اند بآن بعضی از ایشان و ظاهر آنست که از فقها اند قائل
بسمع و ادراک میت از قائل بجوار نزد و آنانکه منکر اند آنرا نیز انکار کنند و آن امر یست ثابت و مقرر
نزد مشائخ صوفیه از اهل کشف و کمال تا آنکه گویند اکثری را فیوض و فتوح از ارواح رسیده و امام شافعی
گفته که قبر امام موسی کاظم تریاق مجرب است مر اجابت دعا را و حجة الاسلام گفته هر که استمداد کرده شود

بوی در حیات استمداد کرده شود بوی بعد از ممات و امام رازی گفته چون می آید زائر نزد قبر حاصل میشود نفس او را
تعلقی خاص بقبر چنانکه نفس صاحب قبر را بسبب این دو تعلق حاصل میشود میان هر دو نفس مقابله معنوی
و علاقه مخصوصه پس اگر نفس مزور قویتر باشد نفس زائر مستفیض شود و اگر بعکس بود برعکس شود و در شرح
مقاصد ذکر کرده نفع یافته می شود بزیارت قبور و استعانت بنفوس اخیار از اموات بدرستیکه نفس مفارقه را
تعلقی هست ببدن و به تربتی که دفن کرده است در آن پس چون زیارت می کند زنده آن تربت را و متوجه میشود
بسوی نفس میت حاصل میشود میان هر دو نفس ملاقات و فائضات و اختلاف کرده اند درانکه امداد حی
قوی تر است از امداد میت یا بالعکس مختار بعضی ثانی است و درین باب بعضی روایت کنند که فرمود آنحضرت
صلی الله علیه وسلم چون متحیر شوید شما در امور یعنی برآید کارها پس مدد جوئید از اصحاب قبور و شیخ اجل در شرح
مشکوة گفته که یافته نمی شود در کتاب و سنت و اقوال سلف صالح چیزی که مخالف و منافی این باشد
و رد کند این را و بالجمله بیرون انکه ثابت شد که روح باقی است و او را تعلقی خاص باجزاء بدن بعد مفارقت
از وی و تنبه ببقیه آن نیز هست که بدان علم و شعور بزائران قبر و احوال ایشان در ارواح مکمل
که در حین حیات ایشان بسبب قرب مکانت و منزلت از رب العزت کرامات و تصرفات داشتند
بعد از ممات چون بهمان قرب باقی اند نیز تصرفات دارند چنانکه در حین حیات تعلق کلی بجسد داشتند یا بیشتر
از ان انکار استمداد را هیچ وجهی نمی ماند مگر انکه از اول امر منکر شوند تعلق روح را ببدن بالکلیه و بجمیع
وجوه بعد مفارقت و زوال علاقه حیاتی و آن خلاف منصوص است و برین تقدیر زیارت
و رفتن بقبور همه لغو و عبث گردد و آن امری دیگر است که عامه اخبار و آثار دال بر خلاف آنست
و نیست صورت استمداد مگر همین که محتاج طلب کند حاجت خود را از جناب عزت الهی
بتوسل روحانیت بنده مقرب و مکرم درگاه او گوید خداوندا به برکت این بنده که تو رحمت و اکرام
کرده او را بر آورده گردان حاجت مرا یا ندا کند آن بنده مقرب و مکرم را که ای بنده خدا و ولی وی
شفاعت کن و بخواه از خدا تعالی مطلوب مرا تا قضا کند حاجت مرا پس نیست بنده درمیان
مگر وسیله و قادر و معطی و مسئول پروردگار است تعالی شانه و در وی هیچ شائبه شرک نیست

چنانکه منکر وہم کرده وآن چنان است که توسل وطلب دعا از صالحان ودوستان خدا در حالت حیات
کنند وآن جائز است باتفاق پس این چرا جائز نباشد وفرقی نیست ورا. وارواح کاملان در حین حیات
وبعد ازممات مگر بترقی کمال وشرح وبسط این مبحث چند در شرح مشکوة است خصوص در باب
حکم اسری که انجاد اد تحقیق داده وسیوطی در شرح الصدور بسیر مفصل ذکر کرده وسره احادیث با تعدد طرق
نموده انتهی ساده ساده در کتاب مظهر العجائب تصنیف فاضل متعصب مرقوم است استعانت دو قسم پر ہے
ایک بطور استقلال که مستعین مستعان کو حل مشکلات مین موثر حقیقی یا اوسکو کارخانه قدرت مین
شریک ودخیل سمجھکر اوس سے حاجت چاہی یہ بلاشک شرک ہی جیسی مدد چاہنی روحانیات فلکیه آفتاب
ماہتاب کواکب سی یا روحانیات عنصریه آب آتش خاک باد سی یا ارواح خبیثه بھوانی سیتلا شیخ سدو
زین خان سے یا ارواح طیبه انبیا اولیا غوث قطب سے دوسرے بطور استقلال که مستعین مستعان کو
حل مشکلات مین موثر حقیقی یا اوسکو کارخانه قدرت مین شریک ودخیل نه سمجھے صرف اتنا کہ واسطة العرض جانے
که یه خاصان خدا ہین انکی عرض جناب قدس الہی مین متوقع القبول ہے یہ بلاشک درست ہی جیسی تعلم احکام
دین اور تہذیب نفس وغیره انبیا اولیا استاد پیری مدد چاہنی ان دونون استعانتونکی تفصیل فتح العزیز مین
یون ہی که استعانت بغیر خدا اس طور پر که اوس غیر پر اعتماد کلی ہوی اور اوسکو عون الہی کا مظہر نجانے
حرام ہی واگر التفات محض حق کی جانب ہی اور اوس غیر کو عون الہی کا مظہر سمجھکر اوس سے استعانت ظاہری
کرین دور عرفان سی نہین انبیا اولیا بھی اس قسم کی استعانت غیر سی کرتی آئی لیکن حقیقت مین یه استعانت
بخدا ہی پھر اوسی تفسیر مین حواله تحریر ہی که ایک استعانت اس قسم کی ہی که اوسمین اصلا استقلال کا
توہم متوہم نہین نه مشرک کی نزدیک نه موحد کی نزدیک جیسی بھوکے جانیکو کھانا کھانا پیاس بجھانیکو پانی
پینا راحت لینی کو سایه مین بیٹھنا مرض کھونیکو علاج کرنا معاش کے تلاش کو امرا سلاطین پاس آنا
وعلی ہذا القیاس پس اس قسم کی استعانت بلا کراہت درست ہی که حقیقت مین یه استعانت ہی نہین
اقول ہی یه بات که انبیا اولیا وغیره سی موت کی بعد بھی استعانت جائز ہی یا نہین پر اسمین علما کا
اختلاف ہی بعضی کہتے ہین که انبیا کی سوا کسی سے استعانت درست نہین اور بعضی کہتے ہین درست ہے

چنانچہ شیخ عبد الحق محدث دہلوی شکوۃ کی عربی شرح مین فرماتی ہین کہ اما الاستمداد باھل
القبور فی غیر الانبیاء علیھم السلام فقد انکرہ کثیر من الفقھاء واثبتہ المشائخ الصوفیہ
وبعض العلماء اور بعضونکے نزدیک استعانت انکار مین انبیا اور غیر انبیا یکسان ہین چنانچہ
اربعین مسائل مین ہے کہ ہرگاہ انبیا کا استثنا اس وجہ سی کہ عالم برزخ مین شہیدونکی طرح انکی بہی حیات
ابدی ثابت ہی تو یہ وجہ وجیہ نہین اسواسطے کہ یہان اور وہان کی حیات مین تماثل نہین دنیا کی حیات کے
احکام اور ہین اور عقبی کے حیات کی احکام اور شیخ دہلوی مقدم الذکر مشکوۃ کی فارسی شرح مین فرماتی ہین
کہ ظاہر آنست کہ آنانکہ قائل بسمع وادراک میت اند قائل بجواز استعانت اند وآنانکہ منکر اند این انیز
انکار کنند اقول اثبات سماعت اور امتناع سماعت کی ادلہ مع مالہ وما علیہ کتب فن مین موجود ہین اور
حق یہ ہی کہ جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت نہین اوس سے روح کا سنا مراد ہی نہ دہڑ کا سنا
اور جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت نہین اوس سے دہڑ کا سنا مراد ہی نہ روح کا سنا مولانا عبد القادر
دہلوی نے اپنی تفسیر موضح القران مین اسی امر پر فیصلہ فرمایا باین عبارت کہ مردکی روح سنتی ہے
اور قبر مین پڑا ہی دہڑ وہ نہین سنتا انتہی بلفظہ الشریف اس تقدیر پر استمداد بانبیا واولیا بشرطیکہ علی
سبیل الاستظلال ہو نہ بطور استقلال حیا ومیتا درست ٹہرا غایۃ الامر کہ خواص کے حق مین بلاکراہت
درست ہی کہ وہ استقلال اور استظلال کے معنی بخوبی سمجھتے ہین اور عوام کی حق مین بکراہت کہ وہ استقلال
اور استظلال کے مفہوم سی بخوبی واقف نہین فتامل فیہ فان ھذا البحث من مزال الفقیہ
فضلا عن السفیہ انتہی کلامہ این عبارت چنانکہ می بینی اول دلیل است برآنکہ استمداد
بطور استظلال از جناب شہید کربلا خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا جائز ودرست است وھو المقصود
قال المخاطب اب سچ کہو کہ جسکے سبب سی اسقدر گناہ اور شرک ہو اوس سے روح حضرت
حسین علیہ السلام کی خوش ہوتی گی یا ناخوش اور خدا ورسول راضی ہونگی یا ناراض **اقول** وبہ نستعین
تعزیہ سبب گناہ وشرک نیست العیاذ باللہ اگر کسے مسجد را مزبلہ قرار داد در آنجا رفع ضرورت بول
وبراز کند شخص مرتکب فعل مذکور کافر خواہد شد بالعکس انہدام مسجد لازم آید ہمچنان

اگر کسی با تعزیہ رسوم کفر وضلالت بجا آرد آن شخص کافر خواہد شد نہ کہ تعزیہ ممنوع شود فاعتبروا
یا اولی الابصار و چون تعزیہ داری فی الاصل مباح است و سبب گریہ و بکا است و گریہ در مصائب
جناب امام حسین علیہ السلام سنت پیغمبر خدا است پس امر تعزیہ داری رضامندی خدا و رسول خدا
ظاہر و ہویدا است و تعزیہ بالبداہتہ از شعائر اسلام است قال المخاطب فرایہان خدا سی ڈر کر منہ سی تو
بولو قبول کرو بڑی جاہل نہو جاو اور ہم تم سی پوچھتے ہین کہ حضرت امام کے تم بڑی دوست ہو اور غمخوار یا جو
امام زادی اور خود امام تہی بہلا بتلاو کہ دوازدہ امام مین سے بعد امام حسین ع کے کسی امام نی بہی تعزیہ
بنایا ہی اور تاشی ڈہول او مرثیہ کتاب و مجلس او مجلس و سے بہی کرتے تہے الغرض یہ سبکو معلوم ہے
کہ اماموں کی وقت تعزیہ کا نام و نشان نہتہا اور وی ہرگز ہرگز کبہی کچہ بہی تعزیہ کی رسم نکرتی تہی **اقول**
و بہ تعین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ جناب ائمہ ہدی صلوات اللہ علیہم مجالس عزای جناب امام حسین
نمودہ اند چنانچہ در کتاب مستطاب اخبار الاحزان مرقوم است ابن بابویہ بسندہ عن ابی عمارہ و روی فی ثواب
الاعمال بسند آخر و روی ابن قولویہ بسندہ ایضا عن ابی عبد اللہ ع قال لی یا ابا عمارہ انشدنی
العبدی فی الحسین بن علی علیہما السلام قال فانشدتہ فبکی فواللہ ما زلت انشدہ و یبکی
حتی سمعت البکاء من الدار فقال یا ابا عمارہ من انشد فی الحسین بن علی علیہما السلام شعرا
فابکی خمسین فلہ الجنة ومن انشد فی الحسین شعرا فابکی ثلثین فلہ الجنة ومن انشد
فی الحسین شعرا فابکی عشرۃ فلہ الجنة ومن انشد فی الحسین فابکی واحدا فلہ الجنة
ومن انشد فی الحسین شعرا فتباکی فلہ الجنة ابن بابویہ بسند خود از ابی عمارہ منشد روایت کردہ و روایت
کردہ شدہ در ثواب الاعمال بسند دیگر و روایت کردہ است ابن قولویہ بسند خود از ابو عبد اللہ کہ گفت ابن قولویہ
کہ فرمود آنحضرت کہ ای ابا عمارہ بخوان نزد من شعر عبدی را در مرثیہ حسین ع ابن علی گفت ابا عمارہ پس خواندم
پیش آنجناب پس گریست آنحضرت علیہ السلام گفت ابا عمارہ پس قسم خدا است کہ متصل میخواندم آنرا و میگریست
آنحضرت تا آنکہ شنیدم من آواز گریہ را از خانہ پس گفت آنحضرت کہ اے ابا عمارہ کسے کہ
بخواند در مرثیہ حسین ع ابن علی علیہ السلام شعرے ...

اوست بهشت و کسی که بخواند در مرثیهٔ حسین علیه السلام شعرے و بگریاند ده کس را پس برای اوست بهشت و
کسیکه شعرے در مرثیهٔ آنحضرت بخواند و بگریاند ده کس را پس برای اوست بهشت و کسیکه شعری در
مرثیهٔ آنحضرت بخواند و بگریاند یک کس را بهشت برائے اوست و کسیکه بخواند در مرثیهٔ حسین علیه السلام شعرے
پس بتکلف خود را بگریه آورده گریان ظاهر سازد خود را پس برائے اوست بهشت عن ابن بابویه
عن احمد الهمدانی عن علی بن الحسین بن فضال قال قال الرضا علیه السلام من تذکر مصابنا
وبکی لما ارتکب منا کان معنا فی درجتنا یوم القیامة ومن ذکر بمصابنا فبکی او ابکی لم تبک
عینه یوم تبکی العیون ومن جلس مجلسا یحیی فیه امرنا لم یمت قلبه یوم تموت القلوب
روایت است از ابن بابویه که او روایت کرد آنرا از احمد همدانے و او از علی بن حسن بن فضال که گفت
علی بن حسین که فرمود امام رضا علیه السلام هر کس که یاد کند مصیبت ما و بگرید بانچه ارتکاب کرده شد از ما خواهد بود
آن گریه کننده با ما در درجهٔ ما در روز قیامت و هر کس که یاد ده باند مصیبت ما را پس بگرید و بگریاند نخواهد گریست
چشم او در روزے که خواهد گریست چشمها و هر کس که نشیند در مجلسی که زنده کرده می شود در آن امر ما نخواهد
مرد دل او در روزے که خواهد مرد در آن روز دلها فی البحار فی بعض مؤلفات المتأخرین انه قال حکی
دعبل الخزاعی قال دخلت علی سیدی و مولای فی مثل هذه الایام فرایته جالسا جلسة الحزین
الکئیب و اصحابه من حوله فلما رأنی مقبلا قال لی مرحبا بک مرحبا بناصرنا بیده ولسانه ثم انه وسع
لی فی مجلسه واجلسنی الی جانبه ثم قال لی یا دعبل احب ان تنشد لی شعرا فان هذه الایام ایام حزن
کانت علینا اهل البیت و ایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا بنی امیة یا دعبل من بکی
وابکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجره علی الله یا دعبل من ذرفت عیناه علی مصابنا
او بکی لما اصابنا من اعدائنا حشره الله معنا فی زمرتنا یا دعبل من بکی علی
مصاب جدی الحسین غفر الله ذنوبه البتة ثم انه نهض فضرب سترا بیننا
وبین حرمه واجلس اهل بیته من وراء الستر لیبکون علی مصاب جدهم
الحسین ع ثم التفت الی وقال لی یا دعبل ارث الحسین فانت ناصرنا ومادحنا ما دمت حیا

فلا تقصر عن نصرنا ما استطعت قال دعبل فاستعبرت وسالت عبرتی وانشاءت اقول در کتاب بحار الانوار است
که در بعض تالیفات متاخرین چنین است که حکایت کرده است دعبل خزاعی که گفت در محفل سید مولای خود حاضر شدم
در چنین ایام یعنی در ایام محرم پس دیدم مولائی خود امام رضا علیه السلام را نشسته نشستن غمگین و
اندوهگین در حالیکه اصحاب آنحضرت گرد بگرد او بودند پس هرگاه که دید آنحضرت مرا فرمود که مرحبا تراهمبا
یا رسے و بنهده ما بدست و زبان خود بعد ازان جا را برائے من کشاده و بپهلوے خود نشانید بعد ازان
فرمود اے دعبل دوست میدارم که بخوانی برائے من شعرے پس بتحقیق که این ایام اندوه بوده است
بر ما اهلبیت و ایام سرور و خوشی است بر دشمنان من خصوصاً بنی امیه اے دعبل کسیکه بگرید و گریاند
بر مصیبت ما[۴] بریزد یا بگریاند بسبب آنچه رسید ما را از دشمنان ما محشور خواهد کرد او را خدا تعالے با ما
در زمره ما اے دعبل کسیکه بگرید بر مصیبت جد من حسینؑ خواهد بخشید خدا تعالے گناهان او را الله بعد
ازان برخاست آنحضرت پس زد پرده در میان ما و حرم خود پس پرده اهل حرم خود را نشانید تا گریه کنند
بر مصیبت جد خود حسینؑ پس متوجه شد بطرف من و گفت که اے دعبل مرثیه حسینؑ بخوان پس تو مددگار
ما و مداح ما هستی مادامیکه زنده پس مکن قصور از مددگارے ما تا استطاعت داشته باشے گفت دعبل
پس پیدا از اشک شد چشم من و جارے شد سرشکهای من انشا کردم و گفتم الخ دوم آنکه اگرچه بنا ساختن
تعزیه بعد انقراض زمان حضرات ائمه سلام الله علیهم اجمعین بوقوع آمده مگر از جمله امور خیر و حسن است
چنانچه محفل میلاد شریف و اعراب قرآن مجید و هر بدعت ضلالت نیست بل هی منقسمة الی الواجب
والمندوب والمباح وغیر ذلك كتدوين العلوم الشرعية وبناء المدارس والمرابط كما في حاشية شرح المواقف
و بر ظاهر که از تعزیه داری کدامی امر مشروع مرتفع نمی شود وقالوا ان البدعة ان تضمن رفع امر ثابت في الشرع
فهي مردودة ومن ادعى فعليه البيان سیوم آنکه نواختن تاشه و ڈهول که از جمله مزامیر است در مذهب
امامیه ممنوع است و حرام و اگر کسے از عوام مرتکب این امر شود اهلسنت را طعن و تشنیع نمیرسد چنانچه
شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة صفحه ۴۹۵ نوشته و همچنین صاحب امتاع در آلات و مزامیر
سخن کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه حرمت مزامیر است و با وجود آن از بعضی علمای مذهب

[۴] کسی را اگرچه آنکس مگر یک کس را گریانیده باشد خواهد بود اجر و ثواب آن بر خدای تعالی ای دعبل کسیکه اشک از دو چشم او بر مصیبت ما

شافعی و اصحاب ظواهر و غزالی و امثال ایشان خلاف فیها نقل کرده و انواع آلات و مزامیر ذکر کرده اما دف مختلف فیه است
بعضی مطلق مباح گفته و بعضی مطلق حرام دانسته و بعضی فرق کرده در جلاجل دار و غیر آن و صواب اباحت او
در نکاح و بعضی اعلان آن مستحب داشته و در شبابه که بجنی نی است نیز اختلاف فیها ذکر کرده و دیگر از مزامیر عود است که آنرا
بربط نیز گویند و تارها دارد که آنها را زیر و بم گویند و در وی نیز اختلاف فیها ذکر کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه است
که زدن آن و شنیدن آن حرام است و رفته اند طایفه از علما بجواز آن و حکایت کرده اند سماع آنرا از عبدالله بن جعفر
و عبدالله بن عمر و حکایت کرده شده که در آمد عبدالله بن عمر نزد عبدالله بن جعفر پس یافت نزد وی جاریه که در کنار وی
عود پس گفت عبدالله بن جعفر مر عبدالله بن عمر را آیا می بینی درین ما هی گفت لا باس بهذا نقل کرده اند سماع
آنرا از عبدالله بن الزبیر و معاویه بن ابی سفیان و عمرو بن العاص و حسان بن ثابت و از غیر صحابه عبدالرحمن و
خارجه بن زید که از فقهای سبعه مدینه است و نقل کرده است استاد ابو منصور از زهری و سعید بن المسیب و عطا بن
ابی رباح و شعبی و عبدالله بن ابی عتیق و اکثر فقهای مدینه مطهره و حکایت کرده است خلیلی از عبدالعزیز بن ماجشون
که وی رخصت می کرد در عود و حکایت کرده است ابن سمعانی از طاوس و حکایت کرده است از ابراهیم
بن سعد که در آمد بر رشید و گفت ارید العود پس گفت رشید عود الجمر ام عود المزمر قال لا عود المزامر
پس طلبید رشید عود را و بنواخت آنرا ابراهیم بن سعد و فتوا داد باباحت غنا و عود و نقل کرده است فاکهی
در تاریخ مکه معظمه بسندی که دارد از موسی ابن المغیرة الجمحی که خواند وی عطا بن ابی رباح را پس در آمد و بود در آنجا
قومی که میزدند عود را و تغنی میکردند چون دیدند عطا را که می آید باز ماندند ازان پس گفت نمی نشینم تا عود نکنند
بانچه میکردند پس نشست و تغدی کرد و صاحب امتاع همین عود را اصل ساخته و مزامیر دیگر را بران قیاس
کرده و بالجمله وی درین باب از وسعت و خلاعت خالی نیست و در اجتماع آلات و مزامیر را نیز نقل کرده و گفته اختلاف
است در میان قائلین بتحریم که آن کبیره است یا صغیره و متاخرین از شافعیه بر آنند که صغیره است این
چند کلمه از کتاب مذکور نقل کرده شد والعهدة علیه و غرض از نقل خبر آن نیست که اگر احیانا ازین طایفه چیزی
ازان نقل کرده شود مبالغه در تشدید و تجهیل و تشنیع و تفسیق و تضلیل ننمایند و ستر عیوب و زلات قوم
شیوه خود سازند انتهی چهارم آنکه در وفات جناب سرور کائنات صلعم اهلبیت آنحضرت و صحابه عظام

مرثیه‌ها گفته‌اند و هتف الهواتف بالمراثی در ماتم جناب سید الشهدا اظهر من الشمس و ابین من الامس
است بالجمله مراثی مذکوره در دفاتر با وجود مرور عرصه کثیر موجود و بر السنه اصاغر و اکابر مشهور معروف پس بحکم
بعدم مراثی در عهد جناب ائمه اطهار صلوات الله علیهم مبنی است بر تعصب عناد چنانچه شیخ عبد الحق در
مدارج النبوة می‌فرماید و هر کدام از اهلبیت آنحضرت و صحابه عظام مرثیه در وفات آنحضرت در سلک انتظام
کشیده‌اند و شیخ عبد العزیز در سر الشهادتین می‌نویسد و هتف الهواتف بالمراثی الخ پس اکنون بنظر انصاف
باید گفت که رسم مرثیه گفتن قدیم است یا جدید باقی آن اخیار اند یا اشرار و مانع آن کافر اند یا ایمان دار پنجم
آنکه کسی نتوان گفت که جمله روایات کتاب‌های مصایب حضرت خامس آل عبا علیه التحیة و الثنا موضوع
و مفتری است چه روایات کتب مذکوره از صحاح برآورده شده و در موضوعیت آن انچه پیش پا است ناگفته
به المختصر آنچه در رساله سر الشهادتین و تحریر الشهادتین به تحریر یافته مخاطب ادراک مجال تشکیک نیست
و آنهمه قدیم است و هو المقصود ششم آنکه جناب امام زین العابدین علیه السلام در غم حضرت امام حسین ع
تا چهل سال آنچنان گریسته‌اند که احدی را یارای آنقدر گریه نیست پس کدام رسم تعزیه ازین زیاده خواهد
بود هفتم آنکه در مسند احمد حنبل مرقوم است ان من دمعت عیناه دمعة علی الحسین و قطرت
بواه الله تعالی فی الجنة یعنی بتحقیق سر اوست که چشم او اشک جاری شود در مصیبت حسین او را خدا تعالی
در خلد برین جا خواهد داد هرچند اینچنین روایات در کتب اهل خلاف بکثرت موجود اند مگر بسبب تهیج بعض
صحابه بتذکر مصائب آنحضرت توجه نشده قال المخاطب اب ذرا انصاف کرو کہ آج
کل کے جاہل بیچارے شرافت کے مارے اماموں سے بھی امام کے بڑے دوست ہوتے
کہ ان پر اپنے سبقت چاہنے لگے اگر اس میں کچھ ثواب اور دوستی ہوتی تو کسی امام نے البتہ
تعزیہ بنایا ہوتا اور ہندوستان کے سوا کسی ملک اسلام میں کوئی تعزیہ کے نام کو بھی
نہیں جانتا مکہ میں نہ مدینہ میں نہ روم میں نہ شام میں نہ توران میں نہ ایران میں
پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسی ملک میں امام کی دوست نہیں اقول
و به نستعین از مباحث سابقه دریافتی که بنا گریه بکا و حزن و اندوه در ماتم جناب سید الشهدا

از سرور کائنات صلعم و دیگر ائمہ ہدیٰ است و تعزیہ ذریعہ انہا کا مرا رلیس در سچا آور ی انہا پیروی پیغمبر خدا
است و ائمہ ہدیٰ نہ مخالفت ائمہ اطہار فتتصور لا التغفل و غم جناب سید الشہدا بر حاضر و غائب و جن و
انس و ملائک و حور آنچنان اثر نکردہ کہ تا قیام قیامت فراموش توان ساخت وکفی بذالك شہادۃ
ما قال الفاضل الدہلوی فی رسالۃ المسماۃ بسر الشہادتین لیطلع الحاضرون والغائبون
علی وقوعہا بل بابقاء البکاء والحزن المستمر وتذکر تلك الوقائع الهائلۃ فی امتہ الی یوم القیمۃ فقد
بلغت نہایۃ الشہرۃ فی الملاء الاعلی والاسفل والغیب والشہادۃ والجن والانس
الناطق والصامت انتہی و جناب عمدۃ المناظرین قدوۃ المتکلمین معدن اسرار دینیہ منبع انوار یقینیہ
محرز قصاب شرف خفی و جلی مولانا و استادنا السید محمد قلیخان بہادر مدظلہ العالی در فتوحات حیدریہ
میفرماید و مولانا محمد باقر مجلسی علیہ الرحمہ در کتاب تحفۃ الزائر روایت کردہ کہ حضرت صادق علیہ السلام
بہ یکے از اصحاب خود گفت کہ شنیدہ ام کہ قومی از نواحی کوفہ و غیر ایشان می روند تربت و قبر جدم امام حسین و بعضے
و نوحہ می کنند در نیمہ ماہ شعبان بعضے قصہ ہای جانسوز مصیبت آنحضرت ذکر میکنند و بعضی مرثیہ میخوانند گفتم
بلی فدایت شوم دیدہ ام بعضے از آنہا را کہ می فرمائید فرمود حمد و سپاس خداوندے را کہ در میان مردم جمعی
را مقرر کردہ است کہ می آیند بسوی ما و مدح می کنند و مرثیہ را برائے مصیبت ما می گویند و می خوانند و دشمن
ما کسانی ہستند کہ طعن کنند برآنہا از خویشان و غیر ایشان و استہزا کنند بر ایشان و قبیح شمارند کردار ایشان
را و علمائ امامیہ در کتب حدیث از حضرت امام رضا علیہ السلام روایت کردہ اند کہ آنحضرت بیکی از اصحاب
خود فرمود کہ اگر خواہی کہ در درجات عالیہ بہشت با ما باشے محزون باش برائے حزن ما و شاد باش از
برائے شادی ما انتہی و واقدی در تاریخ خود ذکر کردہ کہ ہرگاہ کہ سر مبارک حضرت امام حسین و اہلبیت
مانند اسیران در مدینہ آوردند باقی نماند کسے در مدینہ مگر اینکہ بیرون شہر رفتند در حالیکہ آواز بلند می کردند بگریہ و زاری
و زینب بنت عقیل بن ابی طالب کہ در مدینہ بود نقاب از رو برافگندہ و موہا پراگندہ ساختہ بیرون
آمد و بآواز بلند می گفت واحسیناہ و اخوتاہ و اویلاہ و امحمداہ بعد ازان گفت
شعر ماذا تقولون ان قال النبی لکم + ماذا فعلتم وانتم آخر الامم + باہلبیتی و اولادی اما لکم +

عهد اما انتم توفون بالامم + ذریتی و بنی عمی مضیعة × منهم اساری
وقتلی مضرجوا بدم + ما کان هذا جزائی اذ نصحت لکم + ان تخلفونی بسوء فی ذوی رحم
و ترجمه ابیات اینست که چه خواهید گفت اگر گوید پیغمبر خدا ص شمارا حال آنکه شما اخر امتها بوده اید با
اهلبیت من و اولاد من آیا نبود شمارا عهد نپسندید شما که وفا کنید بعهد با ذریت من و پسران عمم مرا که ضائع کرده
شده اند بعضی از ایشان اسیران و بعضی کشته شدگان که آمیخته شدند بخون نبود این جزای من وقتیکه
نصیحت کردم شمارا آنکه پس من بدی کنید در خویشان من و سراقه باهلی گفته عین ابکی بعبرة
وعویل و اندبی ان ندبت آل الرسول ع یعنی ای چشم من گریه کن با اشک
و آواز بلند و ندبه کن اگر ندبه می کنی آل رسول خدا را و ابن عبد البر در استیعاب نقل کرده که سلیمان بن قتیبه
تابعی در مصیبت آنحضرت مرثیه گفته و این ابیات از انجمله است الم تران الارض اضحت مریضة
لفقد الحسین و البلاد اقشعرت × و قد اعولت تبکی السماء لفقده × و انجمها ناحت علیه
وصلت × و کانوا لنا غیثا و عادوا رزیة × لقد عظمت تلك الرزایا و جلت × و ترجمه این
ابیات اینست آیا ندیدی که بدرستیکه زمین بیمار گردید بجهت مفقود کردن امام حسین ع و موهای اهل شهرها
از تن برخاستند و تحقیق که شروع کرد آسمان در گریستن بجهت فقدان آنحضرت و ستاره های آسمان
بر آنحضرت نوحه کردند و نابود شدند و بودند برای ما باران پس مصیبت شدند تحقیق که بزرگ شد این
مصیبتها و در صواعق محرقه مروی است که ام سلمه چون خبر شهادت آنحضرت شنید گفت خدا تعالی پر کند
خانه و قبرهای قاتلان آنحضرت را از آتش پس از ان گریست چندانکه غشی بر او طاری شد و نیز [illegible]
روایت کرده که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بحسن بصری رسید گریست تا آنکه هر دو رخساره او ورم
کردند بعد از ان گفت خدا تعالی خوار کند امتی را که کشتند پسر دختر پیغمبر خود را و نیز [illegible] روایت کرده
که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بربیع بن خثیم رسید و گریست امام اهلسنت محمد بن ادریس شافعی در مرثیه
آنحضرت گفته تاوب همی و الفؤاد کئیب × و ارق عینی و الرقاد غریب   و مما نفی نومی
و شیب لمتی   تصاریف ایام لهن خطوب   تزلزلت الدنیا لآل محمد   و کادت لهم

صم الجبال تذوب — فمن مبلغ عنی الحسین رسالة — وان کرهتها النفس
وقلوب قتیل بلا جرم کان قمیصه — صبیغ بماء الارجوان خضیب — یصلی
علی المختار من آل هاشم — وتعزی بنوه ان ذا لعجیب — لان کان ذنبی حب آل
محمد فذلک ذنب لست عنه اتوب — هم شفعائی یوم حشری وموقفی — وحبهم للشافعی نصیب — وترجمه این ابیات
اینست باز آمدیم من و دل من غمناک است و بیخواب چشم من و نخوابیدن غریب است و از انچه دور کرد خواب
من و پراگنده کرد جمعیت من باز گشتی هاے روزها ست که آنها را دشواری است متزلزل گردیده دنیا
براے آل محمد و قریب که کوههای سخت گداخته شوند پس کیست رساننده از من حسین را پیغامی اگرچه ناخوش
دارد نفسها و دلهاے خوارج کشته شده بیگناه گویا که قمیص او رنگ کرده از آب ارغوان صلواة فرستاده
می شود بر برگزیده آل هاشم و عزا کرده شوند پسران او و درستیکه این معنی عجیب است اگر باشد گناه من دوستی
آل محمد پس این چنان گناهی است که من از ان توبه نمی کنم آنها اند شفیعان من در روز حشر و ایستادن من
و دوستی ایشان شافعی را نصیب است و سبط ابن جوزی نقل کرده که ابن الهباریه شاعر چون بکربلا گذشت گریه
کرد بر حسین و این ابیات گفت ع احسین المبعوث جدک بالهدی — قسما یکون الحق عنه مسائلی
لو کنت شاهد کربلا لبذلت فی — تنفیس کربک جهد بذل الباذل — وسقیت حد السیف
من اعدائکم — عللا وحد السمهری الذابل — لکننی اخرت عنک لشقوتی — فبلابلی بین الغری وبابل
هبنی حرمت النصر عن اعدائکم — فاقل من حزن ودمع سائل یعنے اگر می بودم حاضر در کربلا هر آئینه بذل میکردم در
تنفیس کرب تو جهد خود مانند بذل کردن سخی و نوشانیده می شدم آب تیزی شمشیر از دشمنان شما و با
تیزی نیزه دراز لکن من باز داشته شدم از تو بسبب شقاوت خود پس اندوه هاے من در میان
غری و بابل است فرض بکن مرا من که محروم شدم از نصرت بر دشمنان شما پس آیا کم از نیستم
از حزن و اشک ریخته انتهی از عبارت مذکوره با حسن وجه روشن گشت که رسم گریه کردن و مرثیه خواندن
در مصیبت امام مظلوم قدیم است و عمائد هر دیار و هر زمان مصروف بآن بوده اند خصوصیت بولایت
هندوستان ندارد چنانچه جناب تاج المحققین اعلے الله مقامه فی علیین در رساله مذکوره در از نصوص

واستاد سابقه می فرماید که ارباب حکومت و سلطنت از شیعیان مخلصین همیشه باین سنت سنیه قیام
نموده اند چنانچه یافعی در تاریخ مرآت الجنان در وقائع سنه سه صد و پنجاه و دو از هجرت گفته فیها
یوم عاشوراء الزم معز الدوله اهل بغداد النوح والماتم علی الحسین و امر بغلق الابواب و غلقت فیها
السوق و منع الطباخین من عمل الاطعمة و خرجت نساء الرفضة ناشرات الشعور الخ و نیز گفته فیها ثامن
عشر ذی الحجه عملت الرافضة عید غدیر خم و دقت الکوسات و صلوا بالصحراء صلوة العید
یعنی درین سال در روز عاشورا معز الدوله که شاهنشاه زمان و از شیعیان مخلصین بود اهل بغداد را امر
نمود که نوحه و ماتم بر حضرت امام حسینؑ بر خود لازم گیرند و دروازه ها را بند کنند و بازار ها بند شدند و نان
پزان را از پختن طعامها منع فرمودند و زنان رافضه پراگنده و گشاده موها از خانها بیرون شدند و در روز
هیجدهم ذیحجه عید غدیر خم ساختند و نقاره ها نواختند و در صحرا رفته نماز عید گذاردند و در وقائع سنه سه صد و پنجاه
و پنج گفته فیها اقامت الرافضة الماتم علی الحسین علی العادة السائرة فی هذه السنوات
یعنی درین سنه رافضیه ماتم بر امام حسینؑ علیه السلام کردند بر طبق عادت مستمره ایشان درین سنوات
و در وقائع سنه سیصد و شصت گفته فیها اقامت الشیعة عاشوراء باللطم والعویل والانواح
و عید الغدیر بالکوسات واللهو والافراح و این متابعت چیزی است که از ائمه اهلبیت
رسول خدا صلوات الله علیه و علیهم منقول شده که یکی از ایشان فرمود که دوست ما کسی است که در
شادی ما شاد باشد و در اندوه ما اندوهناک باشد فی الواقع موافقت در شادی و غم محبوب بدلیل کمال محبت است
و ازانجاست که بعضی از اهلسنت و جماعت که دعوی محبت خاندان اهلبیت رسول خدا می نمایند در این امور
تقلید شیعیان میکنند چنانچه ملا عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضایح گفته خواجه سنی در تفصیل دیگر مواضع بطریق
تشنیع یاد کرده است که این طائفه روز عاشورا اظهار جزع و فزع کنند و رسم تعزیه را اقامت کنند
و مصیبت شهدای کربلا تازه کنند و بر منبر با قصه شهادت خوانند و علما سر برهنه نمایند و عوام جامه چاک
کنند و زنان روی خراشند و مو کنند و این معنی را به تهمت و بدعت منسوب کرده و نامرضی دانسته از غایت
۱۹ بغض آل رسول و از فرط عداوت اولاد بتول جواب آنکه اولاً معلوم جهانیان است که بزرگان و معتبران اصحاب

آبی حنیفه و شافعی و علما و فقها و طوائف امم خلفا عن سلف این سنت را رعایت کرده اند و این طریقه نگاه داشته اند
اولاً خود شافعی که اصل مذهب بدو است در مصیبت امام حسین و شهدای کربلا مرتبه بسیار گفته و از اصحاب
ابوحنیفه و شافعی مراثی شهدای کربلا بلا نهایت و بی شمار است پس اگر مراد تشنیع از جهت مرتبه گفتن است
بر ابوحنیفه و اصحاب ایشان نیز هست آنکه چون فرود تر آئی بدانکه خواجه منصور پادشاه اصفهان در مذهب
اهل سنت در عهد خود معتقد بوده است هر سال در روز عاشورا آشوب و نوحه و غریو و تعزیت سید الشهداء
داشته و هر که در آنجا رسیده باشد دیده و دانسته باشد و در بغداد که مدینة الاسلام و جای مقر خلفاء عباسیان
است خواجه علی غزنوی حنفی این تعزیه چگونه داشتی تا بحدیکه روز عاشورا و لعنت سفیانیان مبالغه می کرد سائلی
بغداست و گفت معاویه را گوئی باواز بلند گفت ای مسلمانان این کس از علی می پرسد که معاویه را چه گوئی آخر دانی
که علی معاویه را چه گوید و امیر عبادی که علامه روزگار و خواجه سنی و سلطان سخن بود او را در حضور خلیفه عباسی
المقتفی لامر الله پرسیدند که فردا عاشوراست چه گوئی در حق معاویه جواب نداد تا سائل سه بار این سوال تکرار
کرد در جواب سوال سیوم گفت ای خواجه سوال مبهم می پرسی نمیدانم که کدام معاویه را میگوئی آن معاویه را
که دندان مصطفی را بشکست و مادرش جگر حمزه خائید و او بست و چند بار رو بقبولی نود با تیغ بر روی علی
کشید و پسرش سر حسین ببرید ای مسلمانان شما این معاویه را چه می گوئید تمامی مردم که در حضرت خلافت حاضر
بودند از حنفی و شافعی و سنی و شیعی زبان به لعنت و نفرین معاویه گشودند و تعزیت امام حسین با نوحه و فریاد
در هر موسم عاشورا ببغداد تازه باشد اما همدان اگرچه فرقه شیعه غلبه دارند لیکن برای حضور رایت
سلطان و لشکر ترکان هر سال مجد الدین مذکور همدانی در موسم عاشورا این تعزیت بصفتی دارد که همانا
عجب آید و خواجه امام نجم الدین ابو المعالی بن ابی القاسم رازی نیشابوری با آنکه حنفی مذهب بود این تعزیه
بغایة کمال داشتی و دستار از سر بگرفتی و بر افگندی و نوحه کردی و خاک پاشیدی و فریاد از حد بیرون
کردی و بری که از امهات بلاد عالم است معلوم است که شیخ ابو الفتوح نصر آبادی و خواجه محمود حدادی
حنفی و غیر ایشان در کاروان سرای کوشک و مساجد ترک روز عاشورا چه کرده اند از ذکر کربت و تعزیت
اهلبیت و لعنت ظالمان و هم درین روزگار آنچه هر سال خواجه امام شرف الائمه ابو نصر الهسنجانی در هر عاشورا

بحضور امرا و ترکان و خواجگان و حضور حنفیان کند و همه موافقت نمایند و یاری کنند و این قصه خود
بوجهی گوید که دیگران نداند و نیارند گفتن و خواجه ابومنصور که در اصحاب معتبر و مقدم است بر وقت حضور
وی بهری دیدند که بر روز عاشورا این قصه بر چه طریق گفت و معاویه را باغی خواند و خواجه و قاضی عمده سنائی حنفی که
صاحب سخن معروف است در جامع طغرل با حضور بیست هزار مردم این قصه بنوعی گفت و این تعزیه
بصفتی داشت از سر برهنه کردن و جامه دریدن که مانند این نکرده بودند و خواجه تاج اشعری حنفی نیشابوری را
روز عاشورا بعد از نماز در جامع عتیق دیدند که چه مبالغه کرد در سنه خمس و خمسین و خمسمائه با جازه قاضی
با حضور امرا و کبرا و مصنف کتاب آخر مجلس شهاب مشاطه رفته باشد که او هر سال که ماه محرم در آید ابتدا
کند بمقتل عثمان و علی و در عاشورا بمقتل حسین ع ابن علی آورد تا سال هزار بحضور امیران و خاتونان امیر اجل
این قصه بوجهی گفت که سنّی مردم جامه چاک کردند و خاک پاشیدند و عالم سر برهنه کردند و زاریها کردند حاضران بگفتند
زیادت از آن بود که بزعفران جامه رنگ کنند اگر این علما و قضات اینچنین تعزیه از شیعه و تقیه میکنند از بیم ترکان
و خوف سلطان موافقت رافضیان باشد و اگر با اعتقاد می کنند خلاف ایشان خواجه را نقصان باشد و اگر همه
حنفیان و شافعیان و شیعیان اهل بیت را متابعت کنند پس پندارم که خواجه ازین هر سه مذهب بیزار است
نه از مذهب شیعه فقط و خارجی است پس باید که بکوهستان و لرستان رود که در آنجا غلبه خارجیان است
و تعزیه حسین ع ابن علی داشتن متابعت قول خدا است چنانچه فرموده قل لا اسئلکم علیه اجرا
الا المودة فی القربی و موافق قول مصطفی است چنانچه گفت من بکی علی الحسین او تباکی وجبت له الجنة
تا که گوینده و شنونده در رحمت خدا تعالی باشد و منکر این نباشد مگر منافق و مبتدع و ضال و گمراه و خارجی
و دشمن آل رسول ص انتهی ما اردنا نقله تغییر بسبب و بعضی امور که عوام و جهال سائر ناس ارتکاب آن میکنند
خلاف مرضی علما کرام و صلحا انام است چنانچه قاضی نور الله شوشتری نور الله مرقده در مصائب النواصب
گفته لیس ما یاتی به العوام فی عشرة محرم الحرام مما یرضی به العلماء الکرام و صلحاء الانام
و لا هو مما یختص ببلاد الشیعة بل هو مما جرت به عادة سائر عوام الدهر حتی اهل الروم
و ما وراء النهر یعنی نیست آنچه بجای بکار می آرند عوام در ایام عشره محرم الحرام از آنچه پسندیده باشد آنرا

علما کرام و صلحاء انام و نه از آن جنس است که مختص ببلاد شیعه باشد بلکه از آن جنس است که جاری شده
بآن عادت سائر عوام الدہر حنفی اہل روم و ماوراء النہر و مولوی روم در جلد ششم مثنوی نوشته ٭ روز عاشورا
همه اہل حلب ٭ باب انطاکیه اندر تا بشب ٭ گرد آید مرد و زن جمعی عظیم ٭ ماتم آن خاندان دارد مقیم ٭ ناله و نوحه کنند
اندر بکا ٭ شیعه عاشورا برائے کربلا ٭ بشمرند آن ظلمہا و امتحان ٭ کز یزید و شمر دید آن خاندان ٭ از غریو و ناله‌ها
در سرگذشت ٭ پر همی گردد همه صحرا و دشت ٭ یک غریبی شاعرے از ره رسید ٭ روز عاشورا و آن افغان شنید ٭
پرس پرسان می شد اندر افتقاد ٭ چیست این غم بر که این ماتم فتاد ٭ آن یکی گفته که ہے دیوانهٔ ٭ تو نهٔ شیعه
عدو خانه ٭ روز عاشورا نمیدانی که ہست ٭ ماتم جانی که از قرنی به است ٭ پیش مومن کی بود این
غصه خوار ٭ قدر عشق گوش عشق گوشوار ٭ پیش مومن ماتم آن پاک روح ٭ مشتهر باشد ز صد طوفان نوح ٭
انتہی بکلماته الطیبة **قال** المخاطب پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسی ملک میں امام کے دوست
نہیں **اقول** و بنستعین از وجوه مذکوره کالشمس فی کبد السماء روشن و منجلی گردیده که بنا تعزیه
جناب شہید مظلوم مختص ہندوستان نیست و رواج آن در ہندوستان باشاره ہاتف غیب بظهور آمده
چنانچه در نسخه کیفیت شاہان ہند مرقوم است که امیر تیمور صاحب در عمر بست و پنج سالگی بود که از درویشی بکوکب
بلندی طالع و ارجمندی بخت و یاوری اقبال در سنه ہفتصد و ہفتاد و سه ہجری بعد فوت امیر خود که تیمور خان
نام و والی ولایت توران بود در خطه دلکشائے بلخ بر سریر فرمانروائی جلوس فرمود و سکه و خطبه بنام خود کرد
و سمرقند را دار السلطنت قرار داد و در آن زمان بکوفه رسید کوفه را قتل نمود و در کربلائے معلی بروضه حضرت
امام حسین علیه السلام باریاب گردید ارشاد شد و از ہاتف غیب ندا بر آمد که این تربت حضرت حر علیه الرحمه
رفته تبرک بگیر و آنچه ارشاد شود بجا آر حسب الامر عالی بر تربت آنحضرت رسیده نشان و یک رومال
عنایت شد و حکم فرمودند که در ہندوستان ببر و از غره محرم این ہر دو نشان را ایستاده کرده تا بتاریخ دہم محرم
سال بسال فاتحه کرده باشی فتح ہند بتو بخشیده شد از انجا مرخص گردیده در ہندوستان آمده و سکه و خطبه
بنام خود جاری کرد و بر تخت دہلی نشست از آن روز رواج تعزیه مشہور است انتہی ازین عبارت گمان
نشود که ابتدا رواج مذہب امامیه اثنا عشریه در ہندوستان از پادشاه تیمور است چنانچه جناب علام

دهلوی علیه الرحمه در نزهه اثنا عشریه می فرماید بلکه پیش از تسلط بادشاه جمجاه تیمور و بابر بادشاه بر مملکت هندوستان
مذهب امامیه در بلاد هند خصوصاً در دکهن شیوع تمام یافته یوسف عادل شاه که نخستین عادل شاهیه و فرمان فرمای
بیجاپور شده بود در سنه ثمان و تسعمائه مجلس عظیم ترتیب داده مرزا جهانگیر و حیدر بیگ وغیره را که از امرای
شیعه مذهب بودند و سید احمد صدر و دیگر علما را که آن مذهب داشتند حاضر ساخت و گفت وقتیکه در ساوه بودم
روزی بعزم سیر و تفرج متنزهات از شهر بیرون شدم و بهر سوی می شتافتم ناگاه با خضر علیه السلام ملاقی شدم جام
آب زلال بدستم داد و فرمود هرگاه سلطنت مملکتی نصیب تو گردد باید که پیوسته سادات و محبان اهل البیت
رسول آخر الزمان صلوات الله علیه و آله را معزز و مکرم داری و همواره در تقویت مذهب اثنا عشریه همت
خود گماری با خود عهد کردم که اگر مالک ملک بخش تعالی و تقدس این دولت کرامت فرماید مذهب شیعه را رواج
داده روس منابر بالقاب همایون ائمه اثنا عشر مزین گردانم و همچنین وقتیکه همراه بهادر گیلانی از دو طرف
آشوب و غوغا در مملکت انداخته بود نزدیک بود که مملکت از دست برود آنرا اثر وفا نکردن بعهد دانسته مجدداً
با واقف الضمایر عهد بستم که بعد فراغ از آن مهم در ترویج مذهب شیعه اثنا عشریه بکوشم اکنون درین باب چه میگوئید
بعضی گفتند مبارک است بسم الله و برخی شرائط حزم و احتیاط مرعی داشته معروض داشتند که بنا سلطنت
بتازگی وقوع یافته و سلطان محمود وارث ملک هنوز در میان است و ملک احمد نظام الملک و عماد الملک امیر
نیز سنیان پاک اعتقاد اند و اکثر سران سپاه سرکار نیز حنفی مذهب اند مبادا فتنه حادث گردد که دست تدارک
از دامن آن کوتاه گردد عادل شاه سر بجیب تامل و تفکر فرو برده گفت هرگاه من بعهد خود قائم خدا تعالی حافظ
و حامی خواهد بود قضارا در همان اوان از ایران خبر رسید که شاه اسمعیل صفوی خطبه ائمه اثنا عشر خوانده
آن مذهب را رواج داد یوسف عادل شاه از استماع خبر بهجت اثر بشیر ساعی گشته روز جمعه ماه ذی حجه
سال مذکور در مسجد جامع در قلعه ارک بیجاپور خود حاضر شده و نقیب خان که از سادات عظیم الشان
مدینه رسول الله بود بر منبر شده نخست در اذان کلمه اشهد ان علیاً ولی الله افزود و بعد از آن خطبه بنام نامی
ائمه اثنا عشر سلام الله علیهم الی یوم القیمه خوانده نام باقی صحابه از خطبه بیفگندند و او نخستین کسی است که در
هندوستان خطبه ائمه اثنا عشر خوانده گویند چون یوسف عادل شاه خطبه ائمه معصومین خوانده و مذهب شیعه

را رواج داد بسیارے از امرا بمقتضای الناس علی دین ملوکهم مذهب شیعه اختیار نمودند کذا فی تاریخ
فرشته بعد از وقوع این سانحه بچند سال بنا بر وقوع خارق عادت برهان نظام شاه والی احمدنگر نیز بارشاد
شاه طاهر طاب ثراه بمذهب اثنا عشریه درآمد و امرا و ارکان دولت و اعیان آن شهر و سکنه آن حدود نیز در
مذهب امامیه درآمدند تفصیل این اجمال بنا برانچه در تاریخ فرشته نوشته بطریق اختصار قلمی می کردد میگویند
شاه طاهر که از سادات خواندیه است ونسب شریفش بدین موجب شاه طاهر بن شاه رضی الدین بن المولی
مومن شاه بن شاه مومن بن محمد خور شاه زر وزرا الملقب بشمس تبریز بن شاه بن احمد العالم بن مولی محمد
بن مولی جلال الدین بن گیا محمد بن مولانا حسن العالم بن مولی علی بن احمد مستنصر بن مولانا نزار بن مولی
مستنصر احمد بن مولی محمد بن علی طاهر بن الحاکم بن نزار بن المعز بن اسمعیل بن محمد القاسم بن عبدالله المهدی
ونسب عبدالله المهدی بامام جعفر صادق علیه السلام منتهی می شود بروایت مشهور بدین نهج شده عبدالله بن
الرضا بن النقی قاسم بن الوالی احمد بن الرضا محمد بن اسمعیل بن جعفر صادق علیه السلام سادات خواندیه
همواره نزد سلاطین و حکام عصر معزز و مکرم و محترم بودند چون خلافت و سجاده نشینی بشاه طاهر حسینی رسید
ورتبه او در علوم ظاهری و باطنی و فصاحت بیان و طلاقت لسان و شهامت شان و مشرب محمدی و جمال
یوسفی از آبا و اجداد درگذشت شیعیان مصر و بخارا و سمرقند و قزوین وغیره دست ارادت بدامنش مستحکم ساختند
باعث شهرت عظیم شد نکته گیران و ساعیان خاطر بادشاه عصر غفران پناه شاه اسمعیل صفوی که در آن وقت
فرمان فرمای ایران بود بر شاه طاهر متغیر ساختند شاه طاهر بنا بر ضرورت با اهل و عیال متوجه دکن شده
بعد از استسعاد حج بیت الله و ادراک زیارات حضرت سید انام و سایر ائمه کرام علیهم الصلواة والسلام
وارد قلعه بریده شده مخدوم خواجه جهان دکهنی که از امرای سلاطین بهمنیه بود از قدوم سعادت لزوم او
خبر یافته بانواع تعظیم و تکریم تلقی نمود بمبالغه و الحاح التماس توقف نمود فرزندان او بقرأت کتب
علمی مشغول گشتند قضارا دران مدت برهان نظام شاه خلاف عادت اوستاد خود مولانا پیر محمد شروانی
راکه سر آمد فضلاء دکهن بودند برسم رسالت نزد خواجه جهان فرستاده او دراینجا بخدمت فیض گنجور
شاه طاهر رسیده ملکی دید بصورت انسانی وجود آنجناب را دولت شکرف و نعمت غیر مترقبه دانسته

قریب بیکسال بخواندن کتاب مجسطی مشغول گشت ملا پیر محمد قریب بیکسال تقریبات انگیخته در انجا ماند چون باحمدنگر
مراجعت کرد بخدمت برهان شاه مشرف گردید انجناب پرسید که موجب این همه درنگ چه بود جواب داد که درین
سفر بصحبت دانشمندی که جامع علوم ظاهری و باطنی بود و مثل او در مدت عمر در ایران و توران و هندوستان
فاضلی و عالمی ندیده بودم مغرور گشتم برهان شاه که همواره بصحبت علما و فضلا راغب بود باصغای فضائل و کمالات
شاه طاهر بسیار از بسیار مشتاق ملاقات گردیده در زبان مکتوب شوق آمیز محبت انگیز نوشته مصحوب ملا
پیر محمد استاد خود فرستاد خلاصه مضمون آنکه ؎ چو باد صبح گذر کن سوی حدیقه انس * چو سرو ناز قدم رنجه
کن بدین گلزار * خواجه جهان چون چاره ندانست سامان سفر شاه طاهر ترتیب داده در سنه ثمان و عشرین و
تسعمائه روانه احمدنگر ساخت اشراف و اعیان آن بلده باستقبال رفته در غایت اعزاز و اکرام بشهر در آوردند
برهان شاه بعد ملاقات مشمول عنایت خسروانه ساخته از جمله مجلسیان گردانید در اندک فرصتی پایه قدر و منزلتش
رفیع تر گشته روز بروز اوج گرفت بعد از فراغ مهمات سلطانی سلطان بهادر گجراتی باستدعا برهان شاه
درون قلعه احمدنگر در هفته دو روز مجلس درس منعقد ساخته بدرس گفتن علما اشتغال می نمود برهان شاه اکثر اوقات
در انجا حاضر شده بدو زانوی ادب می نشست بعد از ان که مدتی برین منهج گذشت طایفه مهدویه جونپوری را که
از ایشان فریب خورده دختر خود بیکی از انها داده بود از بلده احمدنگر اخراج فرمود مقارن این حال شهزاده عبد القادر
که برادر اعیانی شهزاده حسین بود سو مزاجی بهم رسانیده تپ محرقه کرد برهان شاه که بوی نهایت محبت باو داشت
مضطرب گشته قاسم بیگ حکیم و دیگر حکما مسلمانان و هندوان را جمع کرده گفت در معالجه این فرزند دلبند
مساعی جمیله مبذول دارند و اگر دانند که قدری از جگر جهت مداوی در کار است مضایقه ندارم پهلو شکافته
جگرم برآورند و صرف علاج نمایند قضا را هرچند در اصلاح مرض کوشیدند اثری بران مترتب نگشت روز بروز
مرض زیاده گردید کار بجای رسید که برهان شاه بگفته برهمنان و عجایز نذور و صدقات به بتخانه ها فرستاد
و از کافر و مسلمان کسی نماند که از دریوزه دعا خیر نکرد و شاه طاهر که همیشه در فکر ترویج مذهب اثنا عشری
بود درینوقت فرصت یافته معروض داشت که در شفای شاهزاده چیزی بخاطر رسیده لیکن در اظهار آن
صد هزار خطر میبینم برهان شاه که در حصول شفای فرزند باقصی الغایت می کوشید از شنیدن این سخن دست

چو این شاه طاهر مستحکم ساخته گفت آنچه مرکوز خاطر قدسی مآثر باشد بیان نما تا من دران حسب الامکان جد و جهد
بجا آورده نگذارم که کسی گزندی بذات اقدس تو رساند شاه طاهر گفت از بیگانه اندیشه ندارم از آن ترسم
که موافق طبع مقدس شهریار نیاید و مرا معاتب بلکه معاقب سازد برهان شاه بیش از پیش مشتاق شنیدن طریق شفا
فرزند شده مبالغه و ابرام از حد برده شاه طاهر جرات نموده بار اول همین قدر گفت که عهد و نذر کنید که اگر بادشاهزاده
عبدالقادر امشب شفا یابد مبلغ گرامی در راه حضرات ائمه اثنا عشر با ولاد ایشان که عبارت از سادات اند و آل
سازد برهان شاه گفت که دوازده امام کیستند شاه طاهر بیان نمود که اول ایشان علی مرتضی است داماد و ابن
عم محمد مصطفیٰ و شوهر بی بی فاطمه زهرا ع دوم امام حسن ع و سیوم امام حسین ع فرزندان بی بی فاطمه و همچنین باقی امامان
یک یک را بنام و صفت خاطر نشان کرد برهان شاه گفت من حرف دوازده امام در ایام طفلی از والد خود شنیده
بودم بعد از ان دیگر بگوشم نرسیده بود مگر الحال که تو گفتی هرگاه که تا به تنها نذرها فرستاده باشم و نذرها کرده باشد
که بنام فرزندان علی ع و فاطمه زهرا ع لوازم نذر بجا آورم شاه طاهر چون او را ملایم دید گفت مقصود من محض نذر بنام
ایشان نیست مدعای دیگر است اگر بادشاه با من عهد کند که آنچه عرض کنم اگر موافق طبع همایون نباشد آزار بجانی
نرساند همراه مع فرزندان رخصت مکه کند هر آئینه مکنون خاطر بطریق عرض خواهم نهاد برهان شاه قبول این معنی نموده
لوازم عهد و پیمان بجا آورده بصیغه واللہ باللہ و بمصحف اقدس قسم یاد کرد که بتو آزاری نرسانم و نه پسندم که دیگری
نیز بتو مضرت رساند
بر آرنده آسمان و زمین ✤ که زو مایه دارد بیان و همین ✤ خدائی که زو هر که آگاه نیست ✤
خرد را بدان پیچ در راه نیست ✤ که از مانه بینی بجز لطف و مهر ✤ و گر از روش باز ماند سپهر ✤ چون خاطر شاه طاهر فی الجمله
جمع شد زبان بدعا و ثنا گشاده گفت امشب که شب جمعه است بادشاه نذر کند که اگر حضرت باری به برکت قرب و
منزلت حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیه و آله و دوازده امام علیهم السلام در همین شب شهزاده عبدالقادر را شفا بخشد
خطبه ائمه اثنا عشر خواند و در ترویج مذهب ایشان بکوشد برهان شاه که اصلا گمان شفای فرزند نداشت و
از حیات او مطلق مایوس شده بود از شنیدن این سخن خوشوقت شده در ساعت بآن نهج که مذکور شد دست
بدست شاه طاهر داده عهد و پیمان بجا آورد شاه طاهر دران شب بمنزل خود رفته در کمال خضوع و خشوع بعبادت
الهی مشغول شد و برهان شاه دران شب نزدیک بستر خود عبدالقادر نشسته هر چند سعی می نمود که لحاف بر وے

پوشاند و تصرف هوا نشود از حدت و حرارت تپ دست و پا زده دور می کرد برهان شاه آن مشاهده آن
حالت بس گریسته گفت چنین معلوم میشود که عبدالقادر همین شب مهمان است آزارش مکنید و لحاف از بالای
او بر اندازید تا نسیم دنیا برو وزد و ساعتی خوشحال باشد و قریب سحر بجان محزون و ملول سر بر بستر گذاشته
بخواب رفت درین اثنا دید که شخصی نورانی از مقابل می آید و در هر دو طرف او شش کس اند برهان شاه پیش
رفته سلام کرد یکی گفت میدانی که این بزرگ کیست حضرت محمد مصطفی صلعم است و آنها که یمین و یسار اند دوازده
امام اند درین اثنا حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله متوجه شده فرمود ای برهان خدا تعالی به برکت علی و فرزندان او
عبدالقادر را شفا بخشید باید که از گفته طاهر نگذری و تخلف ننمائی برهان از کمال بشاشت و خوشحالی از خواب بیدار
شده دید که لحاف بالای عبدالقادر است از والده و دایه وی که بیدار بودند پرسید که چگونه لحاف پوشانیده
گفتند ما نپوشانیده ایم همین لحظه لحاف خود بخود بحرکت آمده بالای سر او پوشیده شد از مشاهده چنین حال خوف
و دهشت بر او بنوعی غالب گشت که مجال به تکلم نمانده برهان شاه دست زیر لحاف کرده معلوم نمود که اثر تپ
نمانده و بخلاف شبهای دیگر بخواب شیرین رفته پس سجده شکر الهی بتقدیم رسانید سپیده آن وقت یکی از
خدمتگاران نزدیک را بطلب شاه طاهر فرستاد و شاه طاهر که دستار از سر برداشته جبین عجز و شکستگی بدرگاه
سلطان بی نیاز گذاشته شفاء عبدالقادر مسئلت می نمود از آمدن خدمتگار حضور در وقت سحر مضطرب گشت
که مبادا پادشاه از گفته او آزرده شده باشد و قاصد قتل گردیده یا عبدالقادر را اجل مقدر رسیده برهان شاه
آن نذر را مبارک ندیده مقارن آن حال یکی دیگر آمد خوف و هراس بیشتر گشت و بعد از آن هفت هشت کس
متعاقب یکدیگر بطلب آمدند شاه طاهر رضا بقضا داده لوازم وصیت بجا آورده اهلبیت را وداع کرده بجهت
پادشاه شتافت چون خبر قدوم او مسموع برهان شاه شد برخلاف عادت تا در دروازه استقبال نموده دستش
گرفته بر بالین عبدالقادر برده گفت اسمی ائمه مذهب اثنا عشری است تلقین کن تا بدان قیام نمایم شاه طاهر
معانقه کرده گفت اول پادشاه حقیقت باز نماید آنگاه این خاکسار آنچه داند بعرض رساند برهان شاه گفت اگر
عبدالقادر نخست آن مذهب اختیار می کنم بعد از آن آنچه دیده ام بیان می نمایم شاه طاهر گفت بآن خدائی که
جان من بقبضه اوست نگویم تا بر حقیقت حال اطلاع نیابم برهان شاه قصه خواب و حکایت لحاف بتفصیل باز

گفت شاه طاهر باطمینان خاطر نام دوازده امام و مناقب ایشان یکیک مذکور ساخته گفت ارکان و قواعد این
مذهب تولای اهلبیت نبوت و تبرای اعدای ایشان است برهان شاه دران سحر فیض اثر جام سرشار محبت اهلبیت
نوشیده بدین بیت مترنم گشت بیت چه مبارک سحری بود و چه فرخنده شبی * آن شب قدر که این تازه براتم دادند *
شهزاده عبدالقادر و والده ایشان آمنه و دیگر فرزندان اذکور و اناث و سائر الحرم ازان شربت اعتقاد بهره ور گشته
لوای محبت اهلبیت ع افراشتند و چون خورشید خاور با تیغ و تبر از مشرق هدایت اثر سر بر آورد برهان شاه خواست
که خطبه ائمه اثنا عشر خوانده نام صحابه از خطبه ساقط گرداند شاه طاهر از عجلت و شتاب مانع آمده گفت صلاح دولت در آنست
که اول علما هر چهار مذهب را جمع کرده بگویند که من مذهب کدام قبول کنم برهان شاه بموجب گفته شاه طاهر عمل
نموده ملا پیر محمد استاد و ملا داود و افضل خان شیرازی و دیگر علما چهار مذهب که در احمدنگر مجتمع گشته بودند هر روز درون
قلعه در عمارتی که مدرس شاه طاهر بود به بحث می نشستند و هر یک از روی جد و جهد بر حقیقت مذهب خود براهین
اقامت کرده دلائل دیگران مرتفع می ساختند و اکثر اوقات برهان شاه دران مجلس حاضر گشته از آنکه باکثر علوم
آشنا بود در صدد تمیز می شد و بعد از آنکه شش ماه اوقات ارباب علوم برین منوال گذشت برهان شاه بشاه
طاهر گفت عجب صحبتی مشاهده می شود هرگاه حقیقت یکی ازین چهار مذهب و ترجیح آن بر دیگری مشخص نشود و هر کدام دعوی
صحت مذهب خود نماید یکی از آنها را اختیار کنم اگر مذهب دیگر باشد تا حق و بطلان آن نیز بخاطر آورم شاه طاهر
گفت که یک مذهب دیگر است که آنرا اثنا عشریه گویند اگر حکم شود کتب ایشانرا حاضر آورم برهان شاه بدان
اشارت کرد که یکی از علما آن طائفه را که شیخ احمد نجفی میگفتند بعد از تحسین بسیار پیدا کردند و با علما چهار مذهب
معارض شده شاه طاهر در تقویت او می کوشید ایشان چون دانستند که شاه طاهر شیعه مذهب است همگی
اتفاق نموده خصمانه پیش می آمدند اما اکثر اوقات ملزم شده از مجلس بر می خاستند و رفته رفته کار بجائی رسید
که شاه طاهر صحیحین و بسیاری از کتب اهلسنت را در میان آورده بحث خلافت ابوبکر و حکایت طلبیدن دوات
و قلم و قصه باغ فدک و امثال ذلک مذکور ساخت برهان شاه چون دید که جمیع علما از شاه طاهر ملزم شدند
حکایت بیماری عبدالقادر و در خواب دیدن پیغمبر را و قصه لحاف تفصیل باز گفت پس اکثر علما مجلس متمکن
و غلامان هندی و ترکی و حبشی و امیران منصبداران و سلحداران و سپاهگر و پیشه و حلوه داران و فیلبانان

قریب سی هزار کس مذهب تشیع در آن اختیار کردند و نام اصحاب ثلثه از خطبه انداخته باسامی سامی حضرات ائمه
معصومین صلوات الله علیهم اجمعین اکتفا نمودند و بعد فاصله بسیار صاحب تاریخ مذکور نوشته چون برهان شاه
در مقام ترویج مذهب امامیه بود چهار دیواری در مقابله قلعه احمدنگر برج و سنگ مدرسه ساخته آنرا لنگر دوازده امام
علیهم السلام نام نهاد و قصبه چیوره و سنور و راسنا و چندین قریه دیگر وقف آن کرده هر روز دو وقت آش
پخته بمومنان میداد و شاه طاهر همگی همت بر فتح خانه نظام شاهیه گماشته در صدد آن شد که محبان خاندان
رسالت را از اطراف و اکناف در آن جمع آورد پس از خزانه شاهی زرها بعراق و خراسان و فارس و آگره و گجرات
وغیره فرستاده طالب قدوم مردم صاحب علم شد در اندک مدت خلاصه اقالیم سبع جمع گشته احمدنگر رشک
گلستان ارم گردید از انجمله شاه حسن انجو که در عهد شاه اسمعیل صفوی برفاقت خواجه معین الدین ساعدی بگجرات
آمده مدتها در آن حدود می بود چون شاه طاهر مبلغ دوازده هزار هون از برهان شاه گرفته جهة خرج راه او فرستاد
باحمدنگر آمده از مجلسیان حضور بادشاهی شد همچنین شاه جعفر برادر شاه طاهر و ملا شاه محمد نیشاپوری و ملا حیدر
صدر استرآبادی و سید حسن مشهدی و ملا علی گل منشی استرآبادی و ملا رستم جرجانی و ملا علی مازندرانی و
ایوب و ابو البرکه و ملا عزیز الله گیلانی و ملا محمد امامی استرآبادی و دیگر افاضل باحمدنگر تشریف آورده بمناصب ارجمند
فائز گشتند صاحب تاریخ فرشته در اثنای این حکایت نوشته که جامع این حکایات محمد قاسم فرشته می گوید
که بخواب دیدن برهان شاه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله را شبیه است بخواب غازان خان بادشاه
ایران و شیعه شدن او چه که اتفاق مورخین ایران و توران است که غازان خان بعد از آنکه مسلمان شد
دو مرتبه حضرت رسالت پناهی صلعم را در خواب دید و در هر مرتبه امیر المومنین حیدر همراه مسند نشین بارگاه
نبوت بود حضرت خاتم الانبیا تعریف عترت کرده گفت که می باید نسبت با اهلبیت من طریق اخلاص سلوک
نمائی و پیروی ایشان کرده سادات را گرامی داری ازین سبب غازان خان محبت اهلبیت پیغمبر آخر الزمان
در صفحه جان نقش بسته سادات کربلا و نجف اشرف را گرامی میداشت و شیعه مذهبان را مقرب درگاه
ساخته بهریک مناصب مناسب رجوع فرموده در بعضی از تواریخ بنظر آمده که غازان خان اکثر اوقات بر
زبان می آورد که منکر اصحاب نیستم و بزرگی ایشان اعتراف دارم اما چون حضرت رسالت پناه صلعم در تمهید

قواعد محبت واخلاص نسبت بجناب ولایت انتساب ویازده فرزندان او سفارش کردس انچه لوازم اخلاص وخدمتگاری است نسبت باینان بجا می آرم وغازان خان از کمال محبت که با اہلبیت داشت درحین رحلت برادر خود او لجایتو سلطان را که بسلطان محمد خدابنده شہرت دارد بمحبت اہلبیتؑ وصیت فرمود آن بادشاه کار از دست برادر رگذرانیده مذہب شیعه اختیار کرد ونام دوازده امام را در خطبه وسکه ثبت نموده نام باقی صحابه عظام را ساقط ساخت انتہی مولف گوید که اگر مذہب امامیه حق است احوال دیگر مذاہب چون خواہد بود واگر مذہب دیگر حق اند سفارش حضرت رسالت مآب درنزد ہیچ آن مذہب چه معنے دارد اللهم افتح بیننا وبین قومنا بالحق وانت خیر الفاتحین امید که چون عزیزان معامله فہم کارآگاه بدین چار سطر سرسری نگذرند واحسان نظر فرموده زمام التفات از دست ندہند که محل تامل و مقام تفکر است **قال المخاطب** اول حضرت رسول الله کو اپنی زندگی میں حضرت امام حسینؑ کے شہید ہونے کی خبر ہوئی تھی حضرت جبرئیل علیه السلام نے آکر اس واقعہ کربلا کی خبر کردی تھی لیکن پھر بھی رسول خدا نے کہیں نہیں فرمایا که ہر سال اسطرح کی ترتیبیں گنبد دار ابرک بانس وغیره سے باندی اور علم ہر شہر میں حضرت امام حسینؑ کے نام کو بنایا کیجیو کوئی ضعیف حدیث بھی اسمیں روایت نہوئی **اقول** پس تعین در حدیث صحیح وارد شده که بوقت خبر دادن جبرئیلؑ بشہادت امام جلیلؑ آنحضرت صلعم از ہر دو چشم مبارک اشکہای حسرت ریختند چنانچه شاه عبد العزیز در رساله سر الشہادتین نوشته واخرج الحاکم و البیہقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول الله صلی الله علیه و سلم یوما بالحسین فوضعته فی حجره ثم حانت منی التفاتة فاذا عینا رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم تہریقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی ہذا واتانی بتربة من تربة حمراء الخ وبعد ملاحظه حدیث مذکور از نظر انصاف افاده فرمایند که در مصائب جناب امام مظلوم گریه کردن سنت پیغمبر خدا است ویا بدعت اہل ہوا در صورت اولی تارک سنت کیست وبحالت ثانیه گریه پیغمبر را جواب چیست وملا حسین واعظ در روضة الشہداء گفته گریه درین ماتم موجب حصول رضای ربانی وسبب وصول ریاض جاودانی ست چنانچه در حدیث آمده من بکی علی الحسین او ابکی وجبت له الجنة

یعنی ہر کہ بر حسین بگرید یا دیگری را بگریاند سزاوار باشد کہ او را در بہشت برند و جار اللہ زمخشری می فرماید
کہ ہر کہ بگرید بہشت مر او را واجب می شود و ہر کہ خود را گریان فرا نماید بحکم من تشبہ بقوم فھو منھم در وعدہ
وحیث لہ الجنۃ داخل است انتہی و مخاطب والا مقام در معنی تباکی کہ جار اللہ زمخشری بیان کردہ و وجوب بہشت
برای آن تصریح نمودہ تامل نکند چہ تباکی بعینہ مشابہ تواجد است و برای تواجد اہل حال آنچہ مراتب بیان
کردہ اند بوجہ غایت شہرت محتاج نقل عبارت نیست فافہم ولا تغفل و چون این نقش تازہ بر صفحۂ خاطر
حسن ارتسام یافت پس مخفی نماند کہ در ما سبق بتشریح تمام و توضیح تام رقم پذیر شدہ کہ تعزیہ کہ عبارت است
از نقل روضہ انور و تربت کہ اشارت است بنقل قبر مطہر اعانت بر بکا میدہد و امریکہ بر بکای کذائی کہ طریقۂ
انیقۂ جناب رسول زمان علیہ و آلہ الصلوات من اللہ المنان و موجب ترتب وجوب جنان باشد عین
بود ظاہر است کہ مورث استحقاق ثواب فراوان و مستخلص از عقاب بے پایان خواہد بود و ہم حدیثی کہ
بر اباحت نقل قبر کہ تعزیہ شریف نیز از ان قبیل است دلالت دارد در ما تقدم تحریر یافتہ فتذکر و بطریق
تنزل میگوییم کہ برای انعقاد محفل میلاد شریف بماہ ربیع الاول ہر سال حدیثی ضعیف ہم وارد نشدہ و
جمہور اہلسنت و جماعت این انعقاد را مستحب و السنۃ برای مجلس کنندہ ثواب ہا مقرر کردہ اند
کما قال الشیخ الدھلوی فی رسالۃ المسماۃ بما ثبت من السنۃ فی ایام السنۃ فالجواب الجواب
قال المخاطب کیا تماشا ہے کہ پیغمبر ذرا ذرا سی باتین کھانے پینے جاضرور پیشاب اور مستحب اور آداب
کی تفصیل بتا گئے اور اس تعزیہ کا نام بھی ایکبار نلیا اور مصیبت مین کہین مرثیے اور کتاب اور نوحہ اور
تنبیون کا حکم ندیا بلکہ خلاف اسکے کہہ گئے اور کر گئے **اقول** و بہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ مردود است
بچند وجہ اول آنکہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ بصفحہ ۵۷۵ گفتہ آنحضرت صلعم دید حمزہ را کشتہ شدہ و
مثلہ کردہ شد صیحہ زد و گفت مصیبت زدہ نمی شدم من ہرگز مثل تو و نہ ایستادہ ام من ہیچ جائی ایستادنے
غصہ ناک سازندہ تر مرا از ینجا و منقول است از ابن مسعود کہ گفت ندیدیم ما آنحضرت را صلعم گریہ کنندہ تر
ہرگز سخت تر از گریۂ وی بر حمزہ بن عبد المطلب ایستاد بر جنازہ وی و گریہ کرد و بر داشت آواز تا بیہوش
شد و فرمود کہ یا حمزہ یا عم رسول اللہ یا اسد اللہ و اسد رسولہ یا حمزہ یا فاعل الخیرات یا حمزہ

یا کاشف الکربات یا حمزة یا ذاب عن وجه رسول الله صلعم و ازینجا معلوم می شود که در ندبه
وبیطاقتی فریاد و آه و ناله نیز بوجوه آمده است والله اعلم انتهی و بصفحه ۱۵۱ و ۱۵۲ و ۱۵۳ نوشته وحشی میگوید
اتفاقا در جنگ گاه حمزه را دیدم که چون شیر مست در میان قوم در آمده بود و صفوف لشکر قریش را در هم می
شکست ناگاه سباع بن عبد العزی خزاعی از صف کفار بیرون آمده بود و مبارزی می طلبید حمزه بر آمده
سباع را کشت و من در پس سنگی نشسته بودم در کمین و حربه بنیکو می انداختم چنانکه حربه من کم خطا کردی
چون حمزه غافل نزدیک من رسید حربه خود را بسوی او انداختم بر عانه او چنانکه از طرف دیگر سر بیرون کرد
دیدم که حمزه متوجه من شد من روی فرار آوردم پس در راه بیفتاد و جماعتی از یاران وی بر سر وی رفتند و گفتند
یا ابا عماره جواب ایشان نگفت و دانستم که آخر شد صبر کردم تا مردم از سر وی دور شدند برفتم و حربه خویش را
برداشتم و شکم او بشگافتم و جگر وی را بر آوردم و بنزد هند بردم و گفتم اینک جگر حمزه قاتل پدرت از من بستد
و آنرا فرو خائید و بیرون آورد و بینداخت و گویا لوی گفته بود که چون حمزه را بکشی جگر او را بنزد من بیار یا
این سیاه فخاسی القلب این را از پیش خود کرده و هند جامه و حلی و زیور خود را تمام بمن داد و وعده کرد که چون
بمکه روم ده دینار زر سرخ بتو دهم آنگاه گفت بمن نمای که مصرع وی کجاست او را بدانجا بردم بینی و گوش و
آلت او را قطع کرد و با خود بمکه برد و بجهت مضغ جگر حمزه هند را آکلة الاکباد خوانند مروی است که بعد از آنکه کافران
رفتند و مسلمانان در میان میدان در آمدند تفحص کشتگان خود می کردند فرمود آنحضرت ما فعل عمی ما فعل حمزه علی
کرم الله وجهه بتفحص مشغول شده بر سر حمزه رسید و او را بدان هیئت مشاهده کرد و در گریه شد و مراجعت نمود و آنحضرت
صلعم را از صورت واقعه واقف گردانید سید عالم با علی همراه آمده بر سر حمزه ایستاد و فرمود ما وقفت موقفا اغیظ
من هذا آنگاه فرمود والله اگر بر قریش دست یابم هفتاد کس از ایشان را مثله کنم جبرئیل علیه السلام آمد و این آیت
آورد و ان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به ولئن صبرتم لهو خیر للصابرین یعنی اگر عذاب و سزا دهید عقاب کنید
مانند آنچه عقاب کرده شده اید شما بآن و اگر صبر کنید هر آئینه صبر بهتر است مر صابران را آنحضرت فرمود والله
صبر می کنم و از آن داعیه در گذشتم و بعوض آن هفتاد نوبت برای حمزه استغفار کرده در حدیث آمده است که
آنحضرت فرمود اگر خاطر صفیه در میان نمی بود مدفون نمی ساختم حمزه را و میگذاشتم که سباع و طیور می خوردند

وحشر کردی او را خدا تعالی از درون ایشان و آورده اند که چون صفیه عمه رسول الله صلعم همشیره حمزه بن المطلب
از دور پیدا شد پیغمبر صلعم به پسر وی زبیر بن العوام فرمود که والده خود را باز گردان تا برادر خود را باین حال نه
بیند و در روضة الاحباب می گوید که آخر صفیه بر سر حمزه آمد وی و فاطمه می گریستند و بگریه ایشان آنحضرت
نیز بگریه درآمد و فرمود آنحضرت که حمزه بن عبد المطلب را در میان اهل هفت آسمان اسد الله و اسد رسوله
نوشته اند و بعد فاصله قلیل می نویسد منقولست که چون مسلمانان روی بهزیمت آوردند و حضرت رسول را صلعم
تنها گذاشتند حضرت در غضب آمد و عرق از پیشانی همایونش متقاطر گشت و مثال مروارید دید درانحالت
نظر کرد علی بن ابیطالب را که بر پهلوی مبارکش ایستاده است فرمود چون است که برادران خود ملحق نه
گشتی علی گفت لا اکفر بعد الایمان انّ لی بک اسوة ایا کافر شوم بعد از ایمان بدرستی که مرا بتو اقتدا است یعنی
مرا به تو کار است با یاران و برادران که در پی غنیمت رفتند و هزیمت نمودند چه کار دارم درین حین جمعی از
کافران متوجه آنحضرت علیه السلام شدند فرمود ای علی مرا ازین جمع نگاهدار و حق خدمت و نصرت بجا آر
که وقت نصرت است علی مرتضی رضی عنه متوجه آنقوم شد و دمار از روزگار ایشان برآورد و ایشانرا متفرق
گردانید و جمعی کثیر را بدوزخ فرستاد و آمده است که درانزمان ملائکه نیز حاضر بودند جبرئیل و میکائیل علیهما السلام
بر مثال دو مرد جامه سفید بر یمین و یسار آنحضرت ایستاده بودند و محافظت وی میکردند و با کفار محاربه
می نمودند و مشهور آنست که محاربه ملائکه مخصوص بغزوه بدر است و در غیر آن حضور و امداد و اعانت ثابت
است نه محاربه و مقاتله چنانکه ذکر این معنی در غزوه بدر گذشت و گفتم من و الله اعلم تواند که نزول ملائکه هزار بعد
هزار بقتال کفار مخصوص ببدر بوده باشد اما ملازمت جبرئیل و میکائیل که ملازمان خاص درگاه اند در هیجا باشند و
محاربه کرده باشند منافات ندارد و می گویند که چون علی مرتضی کرم الله وجهه این مردانگی کرد و نصرت داد
جبرئیل علیه السلام فرمود که این کمال مواسات جوانمردی است که علی باتو می برد آنحضرت فرمود انه منی و انا
منه یعنی بدرستیکه علی از من است و من از ویم کنایت است از کمال اتحاد و اخلاص و یگانگی و آمده است
که چون آنحضرت این کلمه فرمود جبرئیل گفت و انا منکما من از شما هر دو ام و گویند آوازی شنیدند که گوینده
غیبی میگفت لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار در کتاب معارج النبوة و کتاب کشف الغمة ذکر این قصه

ببینید مرقوم است و در آخر آن آورده که آنحضرت فرمود ای علی می شنوی مدح خود را که ملکی که نام او رضوان است در آسمان می گوید لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار انتهی و در روضة الاحباب می گوید که این حدیث را باین طریقه بعضی از اکابر محدثان و اهل سیر در کتب خویش آورده اند و لیکن ذهبی که محک رجال است در میزان الاعتدال تضعیف و تکذیب راوی نموده است و الله اعلم گفت بنده مسکین خصه الله بمزید الیقین که ظاهرا خود ناد علیا مظهر العجائب همدرین معامله و معارکه واقع شده است اما در کتب حدیث هیچ ذکر آن نکرده اند و الله اعلم و بالجمله وی رضی الله عنه حق مبارزت و محاربت و جلادت و شجاعت بجای آورد که فوق آن تصور نتوان کرد روایتست از قیس که وی از پدرش سعد روایت کرد که گفت از علی مرتضی شنیدم کرم الله وجهه که فرمود در روز احد شانزده ضربه بمن رسید که در چهار ضربه از آن بر زمین افتادم و هر بار که می افتادم مردی نیکو روی خوشبوی بازوی مرا میگرفت و مرا بر پا می کرد و میگفت متوجه کافران شو که تو در طاعت خدا و رسول اوئی و ایشان هر دو از تو راضی اند بعد از فراغ جنگ این واقعه را بحضرت رسالت عرض کردم آن سرور فرمود صلی الله علیه المعبود که تو او را می شناسی گفتم نه اما بدحیه کلبی می مانست فرمود ای علی خدا تعالی چشم ترا روشن کناد آن جبرئیل بود تنبیه چون درینجا ذکر فضائل جناب امیر المومنین علی ابن ابیطالب علیه السلام بمیان آمد لهذا مناسب می نماید که چند احادیث فضائل آنجناب ذکر کرده آید چنانچه آنحضرت صلعم فرمود ذکر علی عبادة قال ابن حجر المکی فی الصواعق المحرقه الحدیث التاسع اخرج البزار و الطبرانی فی الاوسط عن جابر بن عبد الله و الطبرانی و الحاکم و العقیلی فی الضعفاء و ابن عدی عن ابن عمر و الترمذی و الحاکم عن علی قال قال رسول الله صلعم انا مدینة العلم و علی بابها و الحدیث الحادی و الثلثون اخرج ابو نعیم و ابن عساکر عن ابی لیلی ان رسول الله صلعم قال الصدیقون ثلثة حبیب النجار مؤمن آل یٰسین الذی قال یا قوم اتبعوا المرسلین و حزقیل مومن آل فرعون الذی قال اتقتلون رجلا ان یقول ربی الله و علی ابن ابیطالب و الحدیث الثانی و الثلثون اخرج الخطیب عن انس ان النبی صلعم قال عنوان صحیفة المومن حب علی ابن ابیطالب و الحدیث الرابع

والثلثون اخرج الدار قطني في الافراد عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم
قال علي باب حطة من دخل منه كان مومنا ومن خرج منه كان كافر الحديث الخامس والثلثون
و در ترجمه صواعق محرقه نوشته و در یک روایت آمده که رسول الله صلعم در مرض موت گفت ایها الناس نزدیک
بآن رسیده که من مقبوض شوم و از میان شما بیرون روم و قبل ازین با شما گفته بودم این زمان نیز می گویم تا
عذر نیارید بدانید که من کتاب پروردگار را و اهل بیت خود را در میان شما خواهم گذاشت آنگاه دست علی رضی
الله عنه را گرفته بلند ساخت و فرمود هذا علي مع القران والقران مع علي لا يفترقان حتى يردا علي الحوض
فاسألهما ما خلفتم این علی با قران است و قران با علی است از یکدیگر جدا نخواهند بود تا وقتیکه وارد شوند بر من بر حوض
پس از حال ایشان خواهم پرسید که با ایشان چگونه سلوک کرده اید بعد از من و امام احمد در مناقب بحدیث طویل
روایت کرده من مات بحبک بعد موتک ختم الله له بالامن والايمان ما طلعت شمس او غربت یعنی هر کس که بعد
از موت تو بر محبت و دوستی تو بمیرد خدا تعالی ختم کار او بامن و ایمان خواهد کرد تا روز قیامت و بروایت
دار قطنی مرویست که علی رضی الله عنه با شش تن که از اهل شوری بودند حدیثی طویل گفت و از انجمله بود آنکه فرمود
از شما سوال میکنم که آیا در میان شما غیر من کسی هست که رسول الله صلعم در حق او گفته باشد انت قسيم النار يوم
القيمة و در معنی این حدیث است حدیثی که از علی ابن موسی الرضا مرویست که رسول الله صلعم علی رضی الله
تعالی عنه را گفت انت قسيم الجنة والنار في يوم القيمة تقول النار هذا لي وهذا لك یعنی تو قسمت کننده
بهشت و دوزخی و دوزخ با تو خواهد گفت در روز قیامت که این گروه یعنی اهل دوزخ حصه من اند و آن گروه
یعنی اهل بهشت حصه تو و مرویست از ابن عباس که قال رسول الله صلعم لا يجوز احد الصراط الا من كتب له علي الجواز
یعنی بر صراط نمی گذرد مگر کسی که علی ابن ابیطالب گذشتن او را بنویسد و روایت کرد طبرانی و ابن ابی حاتم از
ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که گفت نازل نشد هیچ آیه یا ایها الذين امنوا وعملوا الصالحات مگر آنکه
علی امیر و شریف آن بود که خدا تعالی در چند مکان اصحاب محمد را معاتب ساخت و ذکر علی نکرد مگر بخیر و خوبی
و ابن عساکر از ابن عباس ایضا روایت کرده که گفت قران نازل نشد در شان احدی انقدر که در
شان علی نازل شد و ایضا ابن عساکر از ابن عباس روایت کرده که سیصد آیه در شان علی نازل شد و ایضا

اخرج الخطيب عن البراء والديلمي عن ابن عباس ان النبي صلعم قال علي مني بمنزلة راسي من بدني

ابن سعد از سعید بن المسیب روایت کرده که گفت هیچ کدام از اصحاب سلونی نگفتند یعنی نا میفتند که از من سوال
کنید آنچه خواهید مگر علی که سلونی میگفت و از جمله کرامات ظاهره علی آنست که در وقتی که سر مبارک حضرت
رسالت پناه صلعم در کنار وی بود بر آنحضرت وحی نازل می شد و علی نماز عصر نگذارده بود و پیغمبر صلعم فارغ نشد
تا وقتیکه آفتاب غروب کرد آنگاه آنحضرت فرمود اللهم انه کان فی طاعتک وطاعة رسولک فاردد علیه
الشمس فطلعت بعد ما غربت یا خدایا علی در اطاعت و فرمان برداری تو و رسول تو بود آفتاب را
برای وی باز گردان آنگاه آفتاب طلوع کرده بعد از آنکه غروب کرده بود و بروایت سلفی مرویست از عبد الله
بن احمد بن حنبل که گفت از حال علی و معاویه از پدر خود سوال کردم گفت اعلم ان علیا کان کثیر الاعداء
ففتش له اعداؤه شیئا فلم یجدوه فجاؤا الی رجل قد حاربه وقاتله واطروه کیادا منهم له بدانکه علی کثیر الاعدا
بود و اعدای او تفتیش کردند که شاید که خطای یا منقصتی در وی یابند آنرا نیافتند آنگاه نزد مردی آمدند که با وی محاربه
و مقاتله کرده و مبالغه در مدح و ثنای آنمرد کردند بجهت کید و رونمود از جهت مکر و حیله با او و احمد از ابو سعید خدری روایت کرده
که آیه تطهیر در شان پنجکس نازل شد پیغمبر است صلعم و علی و فاطمه و حسن و حسین رضی الله تعالی عنهم و ابن جریر مرفوعاً
باین لفظ روایت کرده انزلت هذه الآیة ای انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیراً
فی خمسة فی النبی علیه الصلوة والسلام وفی علی وحسن وحسین وفاطمة و طبرانی نیز روایت کرده و مسلم با بن طریق
روایت کرده که رسول الله صلعم ایشانرا در زیر کسائی یعنی عبائی که بروی بود در آورد و این آیه برخواند و بصحت
رسیده که رسول الله صلعم عبا را برین چهار کس پوشانید و فرمود اللهم هؤلاء اهل بیتی وخاصتی اذهب
عنهم الرجس وطهرهم تطهیرا خدایا این جماعت اهل بیت و مخصوص من اند بر از ایشان گناه را و پاک
گردان ایشانرا پاک کردنی آنگاه ام سلمه گفت من نیز با ایشان ام رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود انک علی
خیر و مرویست بروایت امام احمد و طبرانی و ابن ابی حاتم و حاکم از ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که چون آیه
قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی نازل شد اصحاب گفتند یا رسول الله صلعم خویشان شما که
واجب است بر ما دوستی ایشان چه کسانند رسول الله صلعم فرمود که علی و فاطمه و هر دو پسر ایشان رضی الله تعالی
عنهم و در سند این حدیث شیعی غالی است لیکن راست گو است و ابو الشیخ و غیر او از علی روایت کرده اند

کہ فرمود در شان ما اہلبیت انتہی نازل شدہ وحفظ مودت ما نکند مگر مومنی بعد ازان این آیہ برخواند قل
لا اسئلکم علیہ اجرا الا المودۃ فی القربی وبزار وطبرانی از حسن رض روایت کردہ اند از چند طریق اسناد کہ
بعضی ازان اسناد حسن است کہ وی رضی اللہ تعالی عنہ خطبہ خواند از انجملہ این بود کہ گفت من عرفنی
فقد عرفنی ومن لم یعرفنی فانا الحسن بن محمد صلعم ہر کس مرا می شناسد شناسد وہر کس کہ مرا نمی شناسد پس
من حسن بن محمدم صلی اللہ علیہ وسلم بعد ازان این آیہ برخواند واتبعت ملۃ ابراہیم گفت انا ابن البشیر
وانا ابن النذیر من پسر آنکسم کہ بشارت دہندہ وبیم کنندہ بود ومن از اہل بیتم کہ خدا تعالے
وتبارک فرض ساختہ است مودت وموالات ایشان را در آنچہ بر محمد صلی اللہ علیہ وسلم نازل شدہ قل لا
اسئلکم علیہ اجرا الا المودۃ فی القربی ومن یقترف حسنۃ نزد لہ فیہا حسنا واقتراف
حسنات یعنی اکتساب حسنات دوستی با اہلبیت است وطبرانی از امام زین العابدین رضی اللہ عنہ روایت
کردہ کہ چون از واقعہ پدر خود حسین رض وی را اسیر کردہ بجانب شام بردند شخصی از اجلاف شام در شہر با وی ملاقات
کردہ گفت الحمد للہ کہ خدا تعالی شما را مقتول ومستاصل گردانیدہ وقطع فتنہ شد امام زین العابدین رضی
اللہ عنہ مر آنشخص را گفت آیا نخواندہ قل لا اسئلکم علیہ اجرا الا المودۃ فی القربی آنشخص گفت
قربی درین آیہ شمائید گفت بلی مراد ازین قربی ما ئیم انتہی ملخصا وشیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ در صفحہ ۲۱۳
می فرماید القصہ محاربہ ومقاتلہ میان دو لشکر واقع شد خصوصا از علی مرتضی رض درین غزا خندق سیا رہا
ومقاتلہا واقع شد از حد قیاس وعقل بیرون چنانکہ در اخبار روایت شدہ است لضربۃ علی بن ابی طالب
یوم الخندق افضل من اعمال امتی الی یوم القیامۃ کذا فی روضۃ الاحباب
وآنحضرت دعا ہا کرد در حق مرتضی وشمشیر خود را کہ ذو الفقار نام داشت بوی عطا فرمود انتہی چون بعضے
از اوصاف حیدر کرار شنیدی اکنون قولی مختصر از مساعی عجیبہ علمای ایشان بشنو کہ اکابر ایشان حدیث قدسی
لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار ونادعلیا را انکار نمایند کما فی مدارج النبوۃ وحدیث انا
مدینۃ العلم وعلی بابہا وحدیث رجوع شمس ونزول آیہ ذوی القربی در حق اہل بیت ونزول
آیہ تطہیر در شان آل عبا چنانچہ سابقا گذشتہ موضوع پندارند کما فی الصواعق المحرقۃ والتحفۃ العزیزیۃ

جناب افضل المحققین علامهٔ دهلوی طاب ثراه در تحفهٔ اثنا عشریه می فرمایند اما جانفشانی و امداد و اعانت علمای اهل سنت در بارهٔ اهل بیت رسالت علیهم السلام ظاهر و باهر محتاج به بیان نیست جمهور ایشان برای ادنی شیخ مجهولی که تحلی از فضائل و فواضل نفسانی و تحلی برذائل سوء حالی باشد هزاران مناقب روایت می کنند و روایات موضوعه را بکمال انشراح صدر تصحیح نموده اثبات فضائلش می نمایند چون نوبت بحضرت امیر المومنین علیه السلام می رسد احادیث صحیحه را تزئیف و تضعیف می نمایند و هرگاه از تضعیف عاجز می شوند تاویلات بارده رکیکه بکار می برند چنانچه بر ناظر کتب کلامیه آنها واضح و لائح است و ذکر آن درین مقام موجب اطالت کلام است بمفحوای ما لا یدرک کله لا یترک کله بر یک حدیث اکتفا نموده شد ترمذی و ابو حاتم و طبرانی باسانید خود روایت کرده اند که آنحضرت فرمود انا مدینة العلم و علی بابها و بروایت دیگر ترمذی چنین روایت کرده انا دار الحکمة و علی بابها با آنکه حاکم این حدیث را تصحیح نموده و بعضی علمای متاخرین تحسین فرموده اهلسنت بنا بر عادت مستمرهٔ خود اولا بدفع صدور حکم بوضع نموده و بعضی علمای اهلسنت تصحیح حاکم و تحسین بعضی متاخرین دیدند دیگر دل شاد کرده تاویل رکیکی در معنی حدیث نموده که ادا علی معنی لغوی است یعنی من شهر علم و بلند است دروازهٔ آن شهر ابن حجر در صواعق محرقه می گوید و شذ بعضهم فاجاب بان معنی و علی بابها ای من العلو علی حد قرأة هذا صراط علی مستقیم برفع علی و تنوینه کما قرأه یعقوب انتهی و بر فطن خبیر ضعف این تاویل واضح است بعضی متنبه بر ضعف این توجیه شده و در صدد معارضهٔ آن در آمده و در مقابلهٔ آن حدیث دیگر وضع نمودند و آن اینست انا مدینة العلم و ابو بکر اساسها و عمر حیطانها و عثمان سقفها و علی بابها و آثار وضع و مخائل وضع کالشمس فی رابعة النهار روشن و منجلی است چه سقف خانه را معمول است و سقف شهر در نهایت غرابت است مگر اینکه مراد از سقف شهر سقیفهٔ بنی ساعده بوده باشد که اساس آنچنان شهر را سقفی چنین در کار است انتهی کلامه این ذکر طول است میخواهد و مقام از بیان آن ابی ست لهذا بذکر حدیث رد شمس اختتام این مقولات می کنم در ترجمهٔ صواعق محرقه گفته که طحاوی و قاضی در شفا گفته که حدیث رد آفتاب صحیح است و شیخ الاسلام ابو زرعه گوید حدیثی حسن است و غیر او از علما متابعت او نموده و رد کرده اند قول کسی را که گفتند این حدیث موضوع است انتهی و شیخ عبد الحق در مدارج النبوة

جلد دوم صفحه ۳۱۳ نوشته و در مواهب گفته روایت کرده است این حدیث را طحاوی وی که از اکابر علمای حنفیه
است و در اصل شافعی بود رجوع کرد از آن بحنفیه در شرح مشکلات الآثار و حکایت کرده است قاضی عیاض
مالکی و گفت طحاوی که احمد بن صالح که از ثقات علمای حدیث است در مرتبهٔ احمد بن حنبل می گفت سزاوار نیست
مر کسی را که سبیل وی علم است تخلف و تغافل از حفظ حدیث اسما زیرا که از علامات نبوت است و بعضی گفته اند
این حدیث صحیح نیست و ابن جوزی او را در موضوعات ذکر کرده و گفته این موضوع است بیشک و در سند وی احمد
بن داؤد است و وی متروک الحدیث کذاب است چنانچه دارقطنی گفته است و ابن حبان گفته وضع میکرد
حدیث را و نیز ابن جوزی گفته که روایت کرده است این حدیث را ابن شاهین و گفته این حدیث باطل و ان
غفلت واضع او است که نظر کرده بصورت فضیلت و تصور نکرده عدم فائده آنرا و ندانسته که صلوٰة
بغیبوبت آفتاب قضا گردید و رجوع شمس ادائی کرد آنرا و تحقیق اِنرا ذکر کرده است ابن تیمیه تصنیفی
رد روافض و ذکر کرده است حدیث را بطرق وی و رجال وی موضوع است و گفته که عجب است از گفت که وی
قاضی عیاض با جلالت قدر وی و علو خطر وی در علوم حدیث چگونه ساکت ماند از وی ایهام کننده
او را نقل کننده ثبوت او را گفت کاتب حروف عفی الله عنه که قول این قائل که نماز عصر بغروب آفتاب قضا
گشت و رجوع شمس ادائی گردانید او را محل نظر است زیرا که قضا بر تقدیری گردد که آفتاب باقی ماند
بر غیبوبت و فوات وقت اما اگر وقت نیز عائد گردد چرا ادا نشود و معنی ادا نیست مگر وقوع نماز در وقت
اگرچه باعاده وقت باشد و نیز بعد از اعتراف جلالت قدر قاضی عیاض و علو خطر وی مناسب توقف
و تردد است نه جزم به بطلان و انکار با وجودیکه نقل طحاوی و احمد بن صالح آنرا تصحیح کرده است و ابن
جوزی مستعجل است در حکم بوضع و ادعای آن
حکایتی است عجیبه که سید جلال الدین ... در انوار التنزیل آورده که ...
بغداد دیدند که بعد از عصر این حدیث را مذکور ساخت و بالفاظ خود تمیق ... می داد ...
اهل بیت می نمود در بین اثنا قطعهٔ ابر ظاهر شد و حائل آفتاب گشت چنانچه مردم ظن غروب آفتاب ...
آنگاه واعظ مذکور برخاست بالای منبر و اشارت به آفتاب کرده این شعر انشا کرده لا تغربی

یاشمس حتی ینقضی + مدحی لآل المصطفی ولنجله + واثنی عنانك اذ اردت ثناءهم + انسیت ان کان الوقوف لاجله + ان کان للمولی وقوفك فلیکن + هذا الوقوف لخیله ولرجله × فطلعت الشمس من تحت المنبر بعد انتهاء الابیات فلا یدری ما رمی علیه من الاموال والثیاب یومئذ انتهی وهکذا فی ترجمة الصواعق وجناب علامه حلی علیه الرحمة در کشف الیقین آورده که بعض زهاد در وعظ ذکر فضائل جناب امیر می کرد پس آفتاب قریب بغروب رسیده وافق تیرگی بهم رسانید پس آن واعظ خطاب کرد بسوی آفتاب وگفت شعر لا تغربی یاشمس حتی ینقضی + مدحی لصنو المصطفی ولنجله × واثنی عنانك اذ عزمت ثناءه × انسیت لو طال اذ رددت لاجله ان کان للمولی وقوفك فلیکن × هذا الوقوف لخیله ولرجله پس آفتاب برآمد وافق روشن گردید تا آنکه مدح آنجناب باتمام رسید چونکه سامعین بسیار مجتمع بودند این قصه را خواص وعوام نقل کردند ونقلش متواتر رسید انتهی + کجا بودم اکنون کجا آمدم + ز جا رفتم اما بجا آمدم + الحال باز بمطلب می روم یعنی شیخ عبد الحق در مدارج النبوة بصفحه ۱۶۵ و ۱۶۶ امی نویسید آورده اند که چون مصیبت زدگان باستقبال آنحضرت بیرون آمده بودند فاطمه دختر حمزه بر سر راه آمده بود لشکر رسول را دید که جوق جوق می آیند هر چند تفحص نمود پدر خود را در میان ندید صدیق را پرسید پدر من کجا است که او را در لشکر نمی بینم دل صدیق بسوخت وآب در دیده گردانید فرمود اینك آنحضرت می رسد چون خواجه رسید پدر خود را ندید پیش آمد وعنان مرکب خواجه را بگرفت وگفت یا رسول الله پدر من کو خواجه فرمود که پدر تو من باشم گفت یا رسول الله ازین سخن بوی خون می آید واشك از دیده وی ریزان گشت ویاران نیز بموافقت او در گریه درآمدند بعد از آن گفت فاطمه یا رسول الله کیفیت شهادت پدرم تقریر فرمای گفت ای فرزند اگر آنرا صفت کنم دل تو طاقت نیارد خروش ونالة آن ضعیفه زیاده گشت ودرینجا حکایتی غریب است که نقل کرده اند که چون آنحضرت صلعم بمدینه نزول فرمود از اکثر خانهای انصار آواز گریه شنید مگر از خانه حمزه فرمود لکن لا بواکی له یعنی حمزه زنانی که بر وی گریه کنند ندارد انصار چون این سخن شنیدند زنان خویش را گفتند که نخست بخانه حمزه روند وبر وی بگریند آنگاه بخانه خویش آیند وبر کشتگان خویش گریه کنند زنان انصار میان شام وخفتن بخانه حمزه آمدند وتا نیم شب بر وے

می گریستند آنحضرت بخواب رفته بود چون بیدار شد آواز گریه زنان از خانهٔ حمزه شنید پرسید که این چه
آواز است گفتند زنان انصار بر عم تو می گریند پس دعا کرد آنحضرت فرمود رضی الله عنکن وعن
اولادکن واولاد اولادکن انتهی اول آن ارشاد آنحضرت لاجل آنکه ثانیاً دعا فرمودن بالفاظ رضی
الله عنکن وعن اولادکن واولاد اولادکن و توجه کردن وصیه فرمودن آنحضرت بر نعش حضرت حمزه
و گریه کردن یاران همه اتفاقاً آنحضرت چنانچه از کتاب مدارج النبوة مرقوم قلم شکسته رقم گردیده نص
جلی است بر اینکه آنحضرت صلعم در مصیبت خود هم گریه فرموده و دیگران را نیز بشارت رضا مندی
حق تعالی ترغیب گریه در مصائب خاصان خدا نموده و هو المقصود منها دوم آنکه بعد وقوع حادثهٔ عظمی
مصیبت کبری اعنی شهادت جناب سید الشهداء علیه التحیة والثنا جناب سرور کائنات صلعم از بهشت عنبر
سرشت تشریف آورده در بین ماتم محزون و گریان بوده اند چنانچه عبد الحق در مدارج النبوة بصفحه ۲۵۹
می فرماید روایت کرده است ترمذی از سلمی که گفت در آمدم بر ام سلمه و دیدم او را که می گریست گفتم
چه چیز در گریه آورد ترا یا ام سلمه گفت الآن رسول خدا را در منام دیدم که بر سر و لحیه شریف وی خاک است
می گرید گفتم چه شده است ترا یا رسول الله گفت حاضر شدم قتل حسین را که الآن شده است انتهی پس اتباع سنت
آنحضرت احق باتباع آنجناب است و هو المطلوب و المقصود سوم آنکه صحابه رضی الله عنهم که مرگ
آنحضرت را یاد می کردند گریه می نمودند چنانچه در رسالهٔ نهایة الدرایه(?) بصفحه ۲۴ از شفا نوشته قال القاضی ابو الفضل
العیاض و فی فصل الخطاب صحابه رضی الله عنهم بعد از وی … می کردند خاشع و … می بودند … پوست بدن ایشان
می برخاست و گریه می کردند الخ چهارم آنکه در مدارج النبوة ص ۱۰۱ نوشته فاطمه رضی الله عنها چون این شنید
بگریست آنحضرت فرمود ای دختر من گریه مکن که … تو گریه می کند و بدست مبارک اشک از چهرهٔ
فاطمه رضی الله عنها پاک کرد و دلداری با او و بشارتها داده و در بعضی روایات حدیث جهت آنحضرت گریه فاطمه
و تسلیه آنحضرت او را که تو مبتلا لاحق شوی بمن و تو سیدهٔ نساء جنت خواهی بود و در … آمده و گفت بار خدایا
و برادر مفارقت من صبری کرامت فرمائی فاطمه گفت واکرباه فرمود آنحضرت نیست هیچ کرب … بعد از امروز
بپدر تو بعد از امروز یعنی کرب نمانده … شده … بود … علاقه جسمانی انتهی

بدنی که لازمهٔ بشریت است می باشد آنگاه با فاطمه فرمود که پسران خود را پیش آر پس فاطمه حسن و حسین را
علیهم التحیة والرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد و چون او را بدان حال دیدند گریه آغاز نهادند و چنان گریه و زاری
کردند که از گریهٔ ایشان هر که در خانه بود بگریست آنحضرت صلعم ایشان را بوسید و در باب تعظیم و احترام و محبت
ایشان بصحابه و تمامه امت را وصیت فرمود و در روایتی آمده که آنها که بر در حجره بودند نیز گریستند چون آواز
گریهٔ ایشان بگوش مبارک رسید آنحضرت علیه السلام نیز بگریست ام سلمه گفت یا رسول الله نه گناهان گذشته
و آینده تو مغفور گشته موجب گریه چیست فرمود گریه من برای رحم و شفقت بر امت است که آیا بعد از
من حال ایشان به کجا خواهد رسید بعد از آن عائشه پیش رفت و گفت یا رسول الله چشم بگشای و در
من نگاهی فرما و وصیت کن چشم مبارک حضرت بگشاد فرمود ای عائشه نزدیک شو فرمود که دیروز
که وصیت کرده همان است باید که بموجب آن عمل کنی و حفصه نیز پیش رفت و با وی سخنوری که با عائشه مکالمه
فرموده با حفصه نیز گفت و تمامهٔ ازواج مطهره را وصیت کرد بعد از آن فرمود برادر من علی را بیارید علی
بیامد و بر بالین آنحضرت بنشست و سر مبارک را بر زانوی خویش نهاد و آن سرور فرمود ای علی فلان
یهودی پیش من چندین مبلغ دارد که از وی برای تجهیز لشکر اسامه بقرض گرفته بودم زنهار که حق او را
از ذمهٔ من ادا کنی و فرمود ای علی تو اول کسی خواهی بود که در لب حوض کوثر بمن برسی و بعد از من
مکروهات بتو خواهد رسید باید که دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی که مردم دنیا اختیار کنند باید که آخرت
را اختیار کنی انتهی چون مردم نکته سنج درین مقام بر سند ارشاد آنحضرت صلعم که بعد از من مکروهات بتو
خواهد رسید باید که دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی که دنیا اختیار کنند باید که تو آخرت را اختیار کنی نیک
تأمل نمایند که مصداق ابن حجر خلافت خلفاء ثلثه نیست فافهم ولا تکن من الغافلین و جناب افضل المحققین
و سید المدققین سحبان زمان حضرت سبحان علی خان اعلی الله مقامه فی فرادیس الجنان در وجیزه می فرماید
در آیات زاهره و حجج باهره که دلالت قطعی بر منصب خلافت از خلیفه برحق دارد و اگر سحاب پر علما جمع شوند و
تا در تحقیق شعر باشند و بعرق فشانی خود را غریق لجه خوض در غور سازند سر مو رفع این اشکال متعذر التفصی
متوقف نشوند حدیثی است که صاحب کتاب ریاض النضرة با اینهمه تعصب که از تالیفش پیداست بکتاب مذکور نقل

کرده عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله یا علی کیف انت اذا زهد الناس فی الآخرة
ورغبوا فی الدنیا واکلوا التراث اکلاً لمّاً واحبّوا المال حبّاً جمّاً واتخذوا دین الله دغلا
ومال الله دولا فقلت اترکهم وما اختاروا واختار الله ورسوله والدار الآخرة واصبر علی مصیبات
الدنیا وبلواها حتی الحق بک ان شاء الله تعالی قال صدقت اللهم افعل ذلک به اخرجه الحافظ الثقفی فی الاربعین
حالیا این فاقد الادراک بخدمت علمای سنیه عرضه میدهد که وقوع ما اخبر به مخبر الصادق لابد منه پس از اشخاص
مشار الیهم وهم از حضرت مرتضوی پس بنده میپرسم که ان اشخاص موصوف بصفات کذائیه که امیر المومنین علیه السلام
اترکهم وما اختیار در حق شان فرموده اند کیا بودند غایت تاویل آنحضرات در امثال احادیث دال بر چنین مضامین
آنست که بر گردن جابره بنی امیه یعنی مروانیه می بندند آن خود بالنحن فیه امکان ندارد که مومی الیهم بعد انتقال امیر
مومنان بفراوس جنان پس از زمانی بوجود آمدند پس لامحاله بضیق خناق مبتلا شده بحکم من ابتلی ببلیتین فاختار اهونهما
برای صیانت خلفای راشدین بر وفق اصطلاح خود معاویه واحزاب او را مشار الیه مضمون این حدیث قرار دهند وما لا اله
انهیعنی هم بر اصول مخترعه واعتقادات مخالفه شان درست نمی افتد که عموماً اصحاب نبوی کلهم عدول وبالخصوص
معاویه که جلال الدین سیوطی مشار الیه را از خلفای عاملین مهدی ودین حق شمرده وصاحب صواعق محرقه امام حق
خلیفه صدق گفته وبر این قدر اکتفا نکرده از غلاف برآمده میگوید اللاعن علیه ملعون والطاعن فیه مطعون وصاحب
غنیة الطالبین اگر مولفش غوث الاعظم یعنی شیخ عبد القادر جیلانی باشند فکفی به جلالة والا همچون مثل شاه ولی الله قدس سره
اهل سنت هندوستان در ازالة الخفا بروایات آن کتاب استناد میکند در عظمت قدر مؤلف ومولف ریبی نیست
معاویه را خلیفه بر حق نوشته ومحدثین ثقات اهلسنت حدیث اللهم اجعله هادیاً مهدیاً وحدیث
اللهم فقهه فی الدین از زبان وحی ترجمان نبوی روایت میسازند ودعای نبوی البته درین باب مقبول
است پس کسیکه نزد جمهور اهل سنت با این مرتبه عظیم القدر ومورد عنایت حضرت رسالت باشد حیف است که
او را متصف باین صفات ذمیمه مصرحه حدیث گیرند که موصوف بآن اوصاف البته از دائره ایمان حقیقی خارج
است وامینی نتیج نقص کلیات این طائفه میشود وهم دور باش قول ابن حجر از خاطر مجو نباید زیرا که
نزد سنیان معاویه محمود العاقبت است وهم ایمانش نزد او شان جلیل المرتبه بامثابه که او را با امیر المومنین

علیه السلام سجاسبه هر که معاویه با معاویه موقوف خواهند بود لطف آنکه این حدیث را از زبان خود انبیاء الفتن را
ساخته اند و هر چند مصنفین این حدیث را موضوع گفته اند لکن شاه ولی الله صاحب در ازالة الخفا بدان جهت
آورده اند و حمله طغیان و عدوان مضمون معاویه را بخطاء اجتهادی که مرتکب آن مستحق اجر است ولو کان
واحدا منسوب میسازند پس اگر معاویه مصداق این حدیث باشد از سفیده صبح روشن تر بسمت انجلا می پیوندد
که حرب و قتال او با خلیفه بر حق برای حب جاه و ریاست بود و علی هذا او ز مقتول شدن قریب مائة الف
بطرفین از صحابه و تابعین بر سرش خواهد بود فاین خیر العاقبة بلکه در آخرت هم صدر نشین منفرا صلی و تبعه همراه
خواهند بود و فیه محذور عظیم یلزم علی اهل السنة بل ینهدم اصل مذهبهم کما هو غیر خاف پس اگر
با اینهمه از عقیده خود نکول فرموده معاویه را مصداق مضمون این حدیث قرار دهند فنعم الوفاق چه ثنا الیه
هم موصوف باین صفات بود دیگر باقتضای اثر د الفضل لمن غیر لکن بما اتیتم فیه سودی نخواهد بخشید زیرا که
امیر المومنین بسید المرسلین وعده فرموده بودند که اترکهم و ما اختاروا و حضرت سید الانبیا تصدیق وعده شان
فرموده دعا فرموده بودند که همچنین واقع شود نه خلف وعده از امیر مومنان و نه عدم اجابت دعای سید
مرسلان ممکن و متی ترک امیر المومنین علیه السلام ایاه و حزبه و ما اختاروا بلکه بعد تبلیغ و تفهیم هرگاه راه هدایت
بی سپر نساخت بلکه زیاده تر سالک طریق طغیان و غوایت شد خروج بر سرش سپردند و قتالی واقع شد که بهرام
چون شام ترکوی که تا الیوم از هیبت آن معرکه لرزه بر اندام دارد کما بیش مائة الف از نفوس بشری چه از
ارباب هدایت و چه اصحاب ضلالت لقمه تیغ هلاکت شدند و بسبب فتنه تحکیم که معاودت یکوقت فرموده بودند باز
مصروف تعبیه عسکر و تهیه سامان حرب و آماده نهضت بودند کما ذکره اهل السیر متفقین که واقعه هائله شهادت
شاه ولایت واقع شد و البته این همه معارک را کسی از عقلا نخواهد گفت که ترکوا و ما اختاروا پس مبرهن شد که هرگاه
معاویه متصف بصفات اکل تراث و غیره ذمائم مصرحه حدیث مزبور شاخرا باشد بکره متروک نبوده تا مصداق
این حدیث تواند بود و همچنین اصحاب حرب جمل چه اولا حضرات سنیه راضی نخواهند بود که جناب طلحه و زبیر که
انصار و حواری رسول باری میگویند باین اوصاف ذمیمه موصوف گرفته شوند فضلا عن ام المومنین حضرت
عایشه و هرچند عزم این حضرات هم باین امور متعلق باشد مگر غارت بیت المال بصره و سلوک ناهموار با اهل

این حیث فرصت ارتکاب این امور کی یافتند و این همه بمعزل عن الذکر بیچاره طلحه و زبیر مقتول و حضرت عائشه
همعسکر امیر غضنفر گیر با تقسیر تشریف ارزانی داشتند و بجراست نسوان که حکایتی است لطیف علم نهضت بسوی
مدینه طیبه افراشتند پس این زمره راکسی جبان متروک میتواند گفت و خوارج که شرذمه قلیل بودند و جز انحراف از
خلیفه برحق باین صفات چه علاقه با آنکه آن روسیاهان بحدی زهد و تورع ظاهری داشتند که مردم بواد بدایان در
حال شان باشتباه می افتادند چنانچه ابن ابی الحدید شارح نهج البلاغه فصلی مبسوط متضمن حال و مقال شان
نوشته و بدلائل جلیه معاویه و احزاب او را در ارتقای مدارج غوایت و ضلالت برایشان ترجیح داده باز اعاده
همان حرف باید کرد که با جمعهم مقتول شدند نه متروک آری بموجب اخبار مستقبل از زبان صدق توامان مرتضوی
چند کس لقیة السیف باقی ماندند که بقایای آن شجره ملعونه از انها تا امروز است و هرگاه این هر سه طائفه مصداق
فحوای حدیث نباشند و مدلول این حدیث ضروری الوقوع پس مصداقش زمان خلافت خلفای ثلثه متحقق
خواهد بود و معنی حدیث متحقق که میراث امیر المومنین را که عبارت از خلافت و غیرها باشد منصرف شدند و خود
شان را خلیفه رسول آفاق بلا استحقاق و واجب الاطاعة کافه خلائق علی الاطلاق قرار دادند و مال خدا را
که ما حصل ممالک بود و دست بدست گرفتند و جناب امیر المومنین ع ترکهم و ما اختاروا یعنی بحرب و قتال با ایشان
وجه کان برنخاستند و بالاخره به مماشاة معهم پرداختند و افاده تیمیه پس حکایتی بس رنگین باید شنید که
فاضل معاصر که ذکرش بدیباچه این وجیزه مندرج اسم پی مسمی نور الدین حسین قرار داده و ادراشیعه و نبیره
شهید سعید علامه بی بدل سید نور الله شوشتری وانموده خود را از نام مفروض مراسلات بمن سفیر ساده
تفصیل این افسانه شگرف در رساله که بجواب هفواتش نگاشته ام ثبت است در ذیل تحریرات مشار الیه
اثنای تحریر انتقام اشعاری از تعذر تفصی ازین استدلال تیر کرده بودم در جوابش از زبان نور الدین حسین
منسوب بمخاطب فرلو این عبارت نوشت حریف را میرسد که از مستدل بپرسد که غایت یعنی حتی الحق یکبا
بمجموع تعلق دارد یا فقط بصبر در شق اول تمامه تقریر منقلب می شود که از حضرت امیر المومنین ع در مقابله
ناکثین و مارقین و قاسطین بکدام امر کف نفس یعنی صبر واقع شده و انتقام نیز...
و لا بیته ما سبب اتر کهم و ما اختاروا فرمودند بلکه ترک همین است که در معرکه جمل و صفین و نهروان واقع شده

منصب

ثانی دلیلش می باید وان کجا وچون حدیث ماول محتاج است اورا تعلق اضافی کافی بخلافت قائل گر
استدلال دارد علاوه خصم خواهد گفت که در وقت معاویه این امور بالاتفاق صدور یافته بلکه در احادیث
فریقین این از خصائص بنی امیه است بخلاف خلفای ثلثه که بدنیا زینهار رغبت نداشتند و در کمال زهد
و ورع بودند پس حمل بر معاویه باید نمود فان الاتفاق خیر من الاختلاف بلکه برای تعلق بمجموع دلیلی
خواهد آورد که اگر فقط بصبر متعلق باشد لازم آید که حضرت امیر را اوصاف سابقهٔ خود باقی نباشد و هو
خلاف مذهب الفریقین پس مفاد حدیث بتقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین جواب بحضرت سید
المرسلین داوند که دریتوقت با آنها کاری نخواهم داشت و اجتناب از طریق شان خواهم نمود و خدا و رسول
و دار آخرت را اختیار خواهم نمود و صبر بر مصائب دنیا و بلوای آن خواهم نمود تا آنکه بجناب تو یعنی حضرت
مصطفی صلعم ملحق شوم انتهی هر چند اجمال این کلام بی نظام در نهایت ظهور و زنهار حاجت بشرح و بیان
ندارد مگر زمرهٔ سنیه که مصداق ما ربحت تجارتهم هستند شعار خود ساخته اند که هر کسی که
دوکان خود فروشی چیده بحق و بق زبان می آلاید متاع کاسدش را بنقد جان میخرند پس اگر از
تعرض جواب اجمال رو و طرف مقابل را متهم بعجز میکنند و بزعم خود طعنی میزنند و لهذا ناچار
بتفصیل حاصل کرده می آید و بتقاضای اتصال سلسلهٔ کلام تقدیم و تاخیری در ذکر بعضی مقولات
بکار رفته و ها انا اشرع فی کشف عوار هفواته قوله حریف را میرسد که از مستدل
پرسد الی قوله مگر ترک همین است که در معرکهٔ جمل و صفین واقع شده است اقول اما اولا پس
حدیث منقول بطریق سنیه است و بیان محل وقوع ترک بر ذمهٔ ایشانست وانّی
لهم ذلک غیر ان یحملوا الترک علی ترک امیر المومنین ع خلفاءهم الثلاثة کما
سیظهر و اما ثانیا پس ما رضا دادیم که حریف هر چند از تعلق غایت بمجموع خواه فقط بصبر رضا داشته باشد
و برای خود مفید انکار و اختیار سازد فانّ مقصودنا فی کلیهما حاصل وانچه در شق تعلق
بمجموع دعوی نموده که تمامی تقریر منقلب گردد باعثش عمی ست یا تعامی والغالب هو
الاول چه در متروکین و ماخوذین تفرقه نکرده متروکین حضرت خلفای ثلثه و ماخوذین فرق

ثلثه اعنی قاسطین وناکثین ومارقین وچون متروکیت مرین فرق ثلثه را عنادا اطلاق نتوان کرد وهذا
من اجلی البدیهیات مرجع ضمیر مفعول فی اترکهم غیر آنها خواهد بود پس تقریر مجیز تشحیذیه که انقلاب از فطرت
انسانیه کرده باشند منتاب نمی کرده وترک بموقع خود واقع شده قوله در شق ثانی دلیلش
می باید الی قوله بخلاف قائل که منصب استدلال دارد اقول مارا از تمهید حاجت استدلال بر تعلق غایت
بصیرت نیست که مدعای ما از تعلق غایت بمجموع کما ینبغی حاصل لکن تشحیذا للذهن میگوییم که اتصال غایت
بجمله اخیره بشمول معنی صله اعنی علی مصیبات الدنیا بجمیع احوال البته مرجح تعلق غایت بصیرت ست و دافع
ما قول را خلق احتمالی کافی مگر در صورتیکه خلق احتمال امکانی داشته باشد و درینمقام نا ممکن کما سیذکر
قوله بلکه برای تعلق بمجموع دلیلی خواهد آورد الی آخر هذا المرام اقول این استدلال اگر تمام شود از صحت مبدا اشتت
موجب امتنان ما می بود که اثبات مقصود ما میکرد ولکن از تعلیق امری بامری انتفا از ما عداش
بدون قرینه مخصصه مرفلسفت بس تکرف است و دعوی خصم که از تعلق غایت بصبر انتفای ترک و افتیا لازم
می آید از اعجب مقالات است و مفاد مثل سائر المعنی فی بطن الشاعر خود بمای خصمن مدعی ظرف وجود
ندارد قوله پس مفاد حدیث بتقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین علیه السلام بحضرت سید المرسلین
جواب داده که درینوقت کاری نخواهم داشت و اجتناب از طریق شان خواهم نمود الی آخر المقال اقول
ارباب ادراک از اهل سنت مخفی خود را از تعصب هم مذهب خود بر کنار داشته بفریاد هم برسند که اینچه کلام بیمعنی
و مهمل است که با آن کاری نخواهم داشت اگر معنیش این باشد که تعرض با آنها نخواهم کرد پس لغایه باشد که قول
و عمل آنجناب متنافی باشد یعنی ارشاد این چنین و عمل آنچنان که مجرد وسادۀ آرائی خلافت منصوصه بلا اهمال
معاویه را معزول وازان که او پی سپر وادی پرخار عصیان و عدوان گردد بیدرنگ آماده جنگ بر سر آن
روند و مدتی تمادی آنچنان معرکه قتال گرم دارند که چنین ملحمه در سابق زمان هم کمتر بپایه کسی است هزار ها را
از اعراب این صاحب الاحزاب بکشند و از دست آنها اصحاب اجلا کشته شوند و خویش را برای مقابله
بذات اقدس خود طلب سازند تا قتل احدهما باعث راحت خلق و ازاحت فتنه باشد واو دل در زدید و رو
گرفت و بامر مستحسن تحکیم بجبر و قسر منافقین و بدین حالت سخت و انکسار مخالفین که جنگ موقوف گردد و از

فضائح ابی موسی و عمرو بن عاص ظاهر شد التخیه ظاهر شد باز در صدد محاربه و سامان قتال بوده اند که قضیه صفین واقع شد و مع ذلک کلمه قول قائل صحیح باشد که بانها کاری نخواهیم داشت استعید بالله من الغباوة الغوایة و تسمیه هم که بانها اجتناب از طریق شان خواهیم کرد معنی کدام فقره ارشاد مرتضویست و لو اغمضنا النظر عن هذا البس العیاذ بالله بعد تصریح قبایح اعمال آن زمره که مفضی بکفر است از پیشگاه رسالت مگر اتباع ان فئه ضاله از حضرت امیر المومنین علیه السلام محتمل بود که منع دخل فرمودند که از طریقه شان اجتناب خواهیم کرد و تقلید و پیروی شان نخواهیم کرد نعوذ بالله من هذه الهفوات و اگر بفرض محال معنی بانها کاری نخواهیم داشت این باشد که امر معروف و نهی منکر نخواهیم کرد پس از شق اول هم در بطلان صریح تر است چه او لا در چنین موارد امر معروف و نهی منکر وجوب دارد و پس جناب امیر المومنین علیه السلام چسان وعده ترک واجب میکردند و حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله تحسین بران میفرمودند استعیذ بالله الملک العلام من التفوه بمثل هذا الکلام ثانیا کدام دقیقه از امر معروف و نهی منکر بود که از امیر المومنین علیه السلام غیر مرعی مانده باشد متون کتب از ارشادات مرتضویه درین باب مشحون است ایا نمی بینی که شطر معتد به از کتاب نهج البلاغة صرف بامعاویه است و هذا بمعزل عن الذکر این همه حرب و قتال که واقع شد جز امر معروف و نهی منکر علتش چه بود مگر معاذ الله کسی بانجناب که حرص دنیا را طلاق باین داده و بکرر غیری تخیر فرموده باشد نسبت می تواند کرد که بسبب جاه و طمع مال و منال و حرص مملکت مرتکب این همه تجشم سونت مقاتله و محاربه شده باشد حاشا جنابه عن ذلک و بعض اصحاب که انک لحریص علی الامارة بآنجناب گفته و جناب خلیفه ثانی همین معنی یعنی حرص امارت را علت حرمان از تفویض خلافت ساخته اند جناب امامت مآب جواب دندان شکن داده اند که شما احریص ترید که حق غیر میگیرید منکر حق خود میشوم و چون تاویل باطل فاضل نابجیب و حمل مضمون حدیث بر معاویه و متحزبین او ابطال گشت و منشاء الیه که بقضیق خناق مبتلا شده بخرق اجماع اهل نحله خود معاویه را منصف باوصاف کفر گرفته نفعی بحال ش نکرده و اصحاب جمل و نهروان که از دائره مضمون حدیث خارج اند تا آنکه فاضل فریوری با وجود اعتیاد تعسف نتوانست گفت و مضمون حدیث ضروری الوقوع پس لامحاله زبان خلافت راشده بزعمهم مصداق فحوای حدیث است ... [illegible]

این حدیث خلفاے ثلثہ را اقرار میدے ہے وبمقابلہ اتر کہم وما اختاروا مُغیّبًا باللحوق مقتضے آن ست کہ خلفاے ثلثہ باشند نہایتش اینکہ بعضے ازانہا تا حیات وبعضے سید کائنات در حیات باشند والا ترک انہا تا حیات چہ شان تحقق تواند شد جوابش باید شنید واگر دل دہد مستحسن باید داشت اما اولا پس ترک از مفہومات سلبیہ ست وقضیہ سالبہ باعدم وجود موضوع ہم صادق میباشد پس بہ ترک تا معدوم شدن شان ترک مطلق [illegible] قسمت برفانہ الخلو عن وقتہ وثانیا اینکہ [illegible] درمان داخل برحسب [illegible] واعلٰی امیر المومنین علیہ السلام وقتیکہ [illegible] رسول رب متعال صلی اللہ [illegible] علم داشتند کہ اول کدام کس ازین جماعت [illegible] شان بعد از سفر نے خواہد شد پس [illegible] خلفاے حال عرضہ داوند کہ تا حیات خود [illegible] ساخت واگر کسے از انہا تا حیات مرتضوی زندہ [illegible] در حال حیات شان [illegible] حیات خود [illegible] نمے فرمودند وثالثا [illegible] وکذا وکذا ونحوا اترکہم وما اختاروا فقط خلفا مراد نیستند تنہا جناب شان چہ میتوانستند کرد بلکہ مع شرکا ومعاونان کہ در حقیقت آنہا باعث این جسارات علی اللہ والرسول شدند وازانہا [illegible]

کثیر بعد خلافت تا یوم شهادت امام انام زنده و موجود بودند فکما ترک امیر المؤمنین الخلفاء وما اخذا منها
کذا ترک عثمان وما اختار و او هرچند بتبعه نسبت آنچه به شیخ منسوب باشد شایع و ذایع و از بلاغت کلام است
لکن اینجا نسبت حقیقة متحقق که پیروان و معتقدان خلفای ممدوحین را سکاف ترک عقیده ابطال بعید نمامیت
خود هم نشانند و جناب ابن خطاب که در تقسیم غنائم بخواهش نفس تفرقه مدارج در افراد مسلمانان قرار
داده و به هر کس هرچه خواستند بخشیدند و ان زرهای زائد قابل اعتبار او بود که بان کار بند نشدند و جناب
ثالث که لسان سحاب مدار در باره بنی امیه کما هو مستفیض کار فیاضی ملکه دریا نوالیها فرمودند حتی که
فدک را بعضی در جهاز دختر و بعضی به مروان بخشیدند و بر ظاهر که عطیه این عطایا بغیر مستحق و اتلاف مال غیر بود پیکذا حضرت
امیر المؤمنین حسب وعده اترکهم وما اختاروا بحکم نبوی عمل فرمودند و کلیه لیس الا تنجز الوعد تبدیل
منتشر نباید که اگر با دعوی کنیم که حضرت امیر المؤمنین از ابتدا تا آخر حتی اوان خلافت خود کار بصبر
فرموده اند بیان نفس الامر باشد چه اینجناب صبر علی الاطلاق نه فرموده اند تا کسی بنای اعتراض بر ان نهد که
صبر از حرب کی فرمودند بلکه صبر بقید مصیبات الدنیا و بلاها فرموده اند و ظاهر است که از ایام طیران
روح اقدس مصطفوی صلی الله علیه و آله بخلد جنات فردوس چه مصیبتها که با سید ابرار نرسید و چها نه شده
چه در عهد خلفای ثلثه از هجوم مردم برای احراق بیت انجناب و بر گفتن مردم بجناب عجب که در بیخانه حسنین
و نالان هستند و جواب دادن شان بلفظ و آن وجه از تالم حضرت سیدة نساء العالمین ازین هتک و
هم از غصب فدک و چه ذل اطاعت من یجب طاعته علیه السلام و ما تفرع علیه کما هو مشروح فی کتب السیر بالاتفاق
و اخراج جلیس شغل بی ذر رضی الله عنه بان ایذا و رسوائی و هتک حرمت شغل عمار یاسر و عدم قدرت بر
حفظ اینها و تطاول و تعدی بنی امیه و جور بر مسلمانان و بر روی آمدن شغل مروان و استکراه از نصب و غارت
بیت المال و قبض بدان اراک و چه در عهد خلافت خود از معرکه جمل بالخصوص هتک ستر مصطفوی بجهت خروج
جناب عایشه و همچنین طغیان و عدوان معاویه از ابتدای جلوس بر سریر خلافت منصوصه و بالاخره معرکه
صفین که ابتدا از قطع آب بود و مصیبت بالفعل برای احزاب این صاحب الاحزاب با سیاست
ادب برای رضای معاویه که برای ارباب عزت اعظم مصائب است و قتال اصحاب خالص متقبل

عمار ابن یاسر رضی الله عنه و ذکر اصحاب بیعت رضوان و قتل تابعی جلیل القدر عاشق رسول یعنی
اویس قرنی و ملجا ساختن منافقین عسکر خاص مثل اشعث بامر تحکیم و حصر حکمیت در ابی موسی اشعری که انچه
از دست او نطنون اهل ایمان بود زیاده از ان ظهور گرفت و چه شتن غارت بشر بن ارطات بر دیار اسلام
و قتل و نهب مسلمانان و ذبح اطفال صغار عبدالله بن عباس الی غیر ذلک و چه اشکراه از بدوت خوارج
و از تر خامی انها و تاسف بر موت انها انه بر کفر و سند دعوی فقیر ازین زیاده چه خواهد بود که در خبر امده که
حضرت خاتم الرسل صلی الله علیه و آله روزی ابن عم خود را دیده گریستند و بر عرض انجناب که یا یکبک
یا رسول الله ارشاد کردند که ضغائن قوم با تو که بعد از من ظاهر خواهند کرد پس اصابت مصیبات بآنجناب
نوعی شدید بود که قبل از وقوع صرف بتصور ان سید انبیا را گریه در گرفت و در جمله مصائب امام المشارق و المغارب
صبر فرمودند یعنی اصلا جزع بر امری نفرمودند و حرف شکایت محظور فی الشرع هرگز بر زبان مبارک نگذشت
بلکه قلبا پی سپر طریق رضا و تسلیم و بر جاده شکر مستقیم ماندند و همین است معنی صبر علی المصیبات الیقاظ
و دفع توهم تمام است که شاید سبقی الفهمی را اشتباه افتد که حضرت امیر المومنین علیه السلام که اختیار الله و رسوله
فرمودند یعنی موقت با نوقت بوده است چنانچه از جمله و رغوقت با نهاکاری نخواهم داشت الخ که قائل
ناصب گفته متوهم میگردد فما هو الا وهم باطل العیاذ بالله ان کدام وقت بود که جناب ولایت مآب اختیار
خدا و رسول و دار اخرت نداشته اند و الله هیچ کس از اصحاب ایمان نخواهد گفت که اختیار امیر المومنین
علیه السلام کذا و کذا اصلح ابتدا و نهایت دارد پس لامحاله و بلا ریب معنیش این است که در انحال آنها
را بحال خود شان گذاشته و تعرض باهتمام تحصیل خلافت ظاهری نه نموده صرف مشتغل بعبادت الهی
و اتباع سنن نبوی و سرانجام زاد آخرت خواهم بود پس در عهد خلافت خلفای ثلثه همچنین واقع شده
و ذلک بمنزلة الدرایة لا الروایة بخلاف زمان خلافت خود خلیفه بر حق و هنگام مقاتله و محاربه با فرق
ثلثه مذکوره غیر مره که چون خلافت ظاهری هم متعلق بانجناب بود اهتمام در حفظ لوازم ان وجوب ذات
وان در حقیقت از متفرعات اختیار خدا و رسول و دار آخرت بود و قوله علاوه خصم خواهد گفت که حدوث
حادثه این امور بالاتفاق صدور یافته بلکه در احادیث فریقین این امور از خصائص بنی امیه است

نجابت خلفای ثلثہ کہ بدینا غیبت نداشتند و در کمال زہد و ورع بودند پس حمل مضمون این حدیث
بر معاویہ نباید نمود فان الاتفاق خیر من الاختلاف اقول اما اولا پس ممنون احسان فاضل معاصر
شدیم کہ تفضیل بر انصاف معاویہ باین صفات جمیلہ حتی اتخاذ دین اللہ دغلا فرمودند یا کہ این حمل
نمودند یا و داشتہ انچہ با حق معاویہ میگویم یعنی بگویند و ان اتی من الادنی الی الاعلی کما اشار الیہ العلامۃ
النصاری جزاہ اللہ علی ذلک خیر الجزا و انچہ جمہور سنیہ و باقتضای شان شاہ ولی اللہ صاحب
ازالۃ الخفا در بارہ اش گفتہ اند باطل و مفتری انکار ندو بر خرق اجماع اہل نحلہ خود ثبات قدم دارند و
انچہ گفتہ اند کہ در احادیث فریقین امور مصرح از خصائص بنی امیہ است احادیث شیعہ را با نشان و منہ
کہ تخصیص بنی امیہ و تنزیہ خلفای ثلثہ ازین اوصاف ازان مستفاد باشد باقی اند احادیث سنیہ علماے
سنیہ نیز نہار مطلق بنی امیہ را متصف باین اوصاف نمیگیرند بلکہ تخصیص بنی مروان بکلمہ بنو الزرقا میسازند
حتی کہ ہر چند مفسرین تفسیر آیہ وما جعلنا الرؤیا التی اریناک الا فتنۃ للناس والشجرۃ الملعونۃ
بنی امیہ را مراد میگیرند مگر علماے اہل سنت اتراتاویل بہمان بنی مروان میکنند و چگونہ چنین نکنند کہ
در اطلاق بنی امیہ جناب ذی النورین ہم داخل این زمرہ میشوند و ان علیہ مقصود ماست بجان منت
گفتہ قبول می سازیم علاوہ چنانکہ در مفتح کلام شرح داده شد نہا نہ ہیچ سنی معاویہ را موصوف باین
صفات نمیگیرد فاین الاتفاق حتی یکون خیرا من الاختلاف بل الخلاف باق علی حالہ الا
خلافت معاویہ را نیز بلا ریب موصوف باین اوصاف میدانیم مگر مجبوریم در اطلاق مضمون
حدیث بر دو کہ اثر کم و ما اختار و ابہیچ تاویل بر و صادق نمی آید و انچہ مشار الیہ اشارہ اجمالی بعدم غیبت
خلفا سوی دنیا نمودہ ما تحریر اعضال تفصیل بیان نمیم یعنی کون الخلفاء الراشدین متورعین و فی
ضنک من العیش در ایۃ لا روایۃ لا خلاف فیہ فکیف یجوز ان یقال فی حقہم انہم اکلوا التراث اکلا لما واحبوا

المال حبا جما

پس جوابش باید شنید و بدیل انصاف باید
کردید اما اولا فعلی سبیل المطایبہ عرضہ میدہیم کہ جواب باستفسار و تصفیح فرق محتمل الصدق مضمون حدیث
وابطال صلوح شان با ثبات رسانیدیم کہ بخوای حدیث منحصر در ذات بابرکات خلفای عالی درجات

سلمہ

نیشاپوری در تفسیر رازی در کبیر از ابن عباس روایت کردہ کہ مراد از شجرہ ملعونہ بنی امیہ اند

است پس اینقدر توجه مبذول دارند که اکل تراث و حب مال را خود بپایهٔ ثبوت رسانند و برگردن شیخ حیات
بار بهتان نهند و اگر امعان نظر بکار رود محض بطاعنه بنسبت به حدیث مروی الطرق شان و تفسیر و تاویل
بر ذمهٔ شان لهذا ذکر و اما ثانیا پس در اسراف و تبذیر جناب عثمان بروایات مستفیضه ریبی نیست
و سیجئ فی هذه العجالة فی محله و هرگاه اعوجاج ازین ثلاث متساوی الاضلاع ثابت باشد مقتضی بعدم
استقامت ضلع دیگر بوده بدین قدر اقتصار نموده بلکه قوله ثم بیان صفا فرمایند که کل تراث اعنی مال نه
شی عبارت ازینست که شخص در ماکل و ملابس خود ترفه بکار برد نه حب مال برای همین امر می باشد که
اینها وظیفهٔ اشخاص قاصر الهمم است نه وجه همت عالی حوصلگان علاوه در معاف ذات خاص تا کجا کسے
اسراف می تواند کرد نه قصه و نه سبب داخل ماکول است و نه از لالی و یواقیت نسج حریری نتوان کرد ضمیر
قوم عرب و خاصه در آن زمان که بالوان اطعمه و لین ملابس اصلا عادت نداشته اند از تجملات ظاهرے که
کسے آگهی هم نداشت عمده وجوه حب مال و صرف آن آنست که با احباب و اصدقا خصوصا و افراد خلق عموما
انعام و عطا بکار برند و بذریعهٔ عطای جواهر و صلات از زبان منعم علیهم شکر و سپاس گوش ثنا خریده
بهترین خطوظ نفسانی حاصل سازند و این معنی حسب تفرقه مقتضیات وقت برای شیخین رضی الله عن ذی
النورین حاصل بود جناب صدیق هم حسب مقتضای حال مراعات بکرم فرموده و در عهد فاروقی
که وسعت مملکت بسیط و اموال غنائم لا تعد و لا تحصی از ارجا و اصقاع ممالک می آمد مدارج بذل و عطا بغایت
قصوی رسیده بود حتی که صرف دختر برادر بزرگ خود یعنی حضرت عایشه بدون آنکه ضرورتی داشته باشد
بلکه بجان واحد بوده دوازده هزار درم مشاهره مقرر فرموده بود و حال آنکه از خود جناب ممدوحه روایت
است که دو سه شب متوالی کمتر اتفاق افتاده بود که بعهد نبوی شکم سیر خورده باشند همچنین از برای دیگر ازواج
طاهرات مکرمه بمقدار مشاهره جناب عائشه ماهانه معتدبه معین نموده بود غیر از جناب زینب بنت جحش که
مشیر الیه خود مسترد فرموده و برای معاویه ابن ابی سفیان کما فی الاستیعاب هزار دینار ماهوار مقرر
فرموده و هکذا اللفظ فی ترجمة المشار الیه من حرف المیم قال صالح بن الوجیه فی سنة تسع عشرة کتب عمر الی
یزید بن ابی سفیان یامره بغزو قیساریة فغزاها   بطارقة الروم فحاصرهم ایاما و کان بها معاویة اخوه

فتخلفه عليها وسار يزيد الى دمشق فاقام معوية على قيسارية حتى فتحها فى شوال سنة تسع عشرة وتوفى يزيد فى ذى الحجة من ذلك العام فى دمشق واستخلف اخاه معوية على عمله فكتب اليه عمر بعهده على ما كان يزيد يلى من اعمال الشام ورزقه الف دينار فى كل شهر انتهى ما اردنا ايراده وحال آنكه براى ذوات خاص خليفه از بيت المال دو حله يكى براى صيف ويكى براى شتا وآنچه براى ماكول ضرورى باشد جائز نمى گويند وبس وبعض حكام متورع كه بديار مامور مى شدند مطيه بوريايى فرش خواب وفرش نشان مى بود وعذر بانيكه معاويه در مقابله قيصر روم وبرا ليش تجمل ظاهرى ضرور بود تمشى نيست كه اگر بدين وجه ضرورت داشت براى خود خليفه كه سرگروه چنين حكام مثل معاويه ورئيس كل بودند وآخر عظماى هر ديار وسفراى ممالك بارباب آستان خلافت ميشدند ضرورتر بود ومع هذا درين مقام بحث از جواز وعدم جواز نيست مقصود همين قدر كه صرف اموال باين كثرت در دست شان بود وما قيل قبيل ذا است تصرف سهام الفئ والغنائم بين اهل الاسلام فمن هذا القبيل بلا اشكال وقيل چه نفع اجمعى بذات جناب ابن خطاب از گرويدن اكابر وعظما زياده از حد رسيد واز عمده اسباب رسيدگى دنيا طلبان از امير مومنان همين تسويه سهام بين الانام بود ونيز ظاهر است كه نزد كسيكه اين قسم تقسيم غير جائز باشد البته از قبيل تصرف مال بغير حق خواهد بود وسند اين معنى از ارشاد امير المومنين تا چه زياده خواهد بود چنانكه در نهج البلاغة ومن كلام له عليه السلام لما عوتب على تصييره الناس اسوة فى العطاء من غير تفضيل اولى السابقات والشرف أتامرونى ان اطلب النصر بالجور فيمن وليت عليه والله لا اطور به ما سمر سمير وما ام نجم فى السماء نجما ولو كان المال لى لسويت بينهم فكيف و انما المال مال الله ثم قال الا وان اعطاء المال فى غير حقه تبذير واسراف وهو يرفع صاحبه فى الدنيا ويضعه فى الاخرة ويكرمه فى الناس ويهينه عند الله وابن ابى الحديد بعد تفسير لغات گفته واعلم ان هذه مسئلة فقهية ورأى على وابى بكر فيها واحد هو التسوية بين المسلمين فى قسمة الفئ والصدقات والى هذا ذهب الشافعى واما عمر فانه لما ولى الخلافة فضل بعض الناس على بعض ففضل السابقين على غيرهم وفضل المهاجرين من قريش على غيرهم من المهاجرين وفضل المهاجرين على الانصار كافة وفضل العرب على العجم وفضل الصريح على المولى وقد كان اشار على ابى بكر ايام خلافته بذلك فلم يقبل وقال ان الله لم يفضل احدا على احد ولكنه قال ان الصدقات للفقراء والمساكين والعاملين

علیها والموافقة ولم یحصل قبوله دون قوم علی انقضت الیه الخلافة علی ما کان اشار اولا وقد ذهب کثیر من فقهاء
المسلمین الی قوله والمسئلة محل اجتهاد والامام ان یعمل بما یؤدیه اجتهاده ولا یمکن اتباع علی عندنا اولی لاسیما اذا
عضده موافقة ابی بکر علی المسئلة وان صح الخبر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم سوی فقد صارت المسئلة منصوصًا
علیها الا ان فعله کفوا انتهی ولیکن متذکر الله اذا تتبع فی مواضع عدیدة این معنی برای عالی حوصلگان وکسانیکه
طبع نفیسانه دارند از اعلی مراتب حظوظ از مال ومنال است که گفته اند کار و خر فریب شود از ناسی و نوشی آدمی
فریب شود از راه کوشش در تشبه خلفا که نزد حضرات شیعه فیما قبح داعلی است انجناب شان چه مستبعد که بذات خود
زهد ورزیده و حظ نفسانی وتمتع از مال خلق حاصل کنند بعض سلاطین با آنکه خیلی ممالک بدنیا بودند بر ذات خود
منتهای جبر و خشونت زیاده از حد در ماکل وملابس میکردند چنانچه در تواریخ هندوستان مصرح که ناصر الدین
بادشاه دهلی قوت ولباس اندکی بهم میرسانید و بر همان اقتصار داشت از سلاطین زمانه متأخر حال
اورنگ زیب عالمگیر در زهد ظاهری همچنین بود وما لا آنکه در جاه طلبی وطمع مال و حرص توسیع دائره مملکت
از اقران ممتاز و درین وادی از سلاطین متقدم پیشتاز حتی که در قتل اخوان هم باهمی وجهات الکون لا
وجه الله رع تقصیرے نکرده پس معلوم شد که زهد در ماکل وملابس دلیل انقطاع از دنیا وعدم حب
مال نیست و بنده بکتابی در اقوال امیر المومنین علیه السلام دیده ام که عبارتش بعینها از قد افتاده [illegible] اینکه
اعظم امور مفضی بهلاک اخروی خلق فعال لقضای اشائت انتهی و ظاهر است که [illegible] مال از
لوازم علیهم الانفکاک حب جاه وریاست است [illegible]
گفته شد بر سبیل تنزل والا هرگاه تراث تراث [illegible]
علیق برای ماکل وملابس خود از بیت المال [illegible]
قلیلا و جناب ابن خطاب که هشتاد هزار درهم از بیت المال [illegible]
اکل التراث صادق گویا برای ادای ان وصیت فرموده باشد و معلوم نیست که [illegible]
باوجود این معتد به کفاف کرده باشد [illegible]
باید [illegible]

فاقدالاوراک بتشبیب معنی تراث وما یتعلق به می پردازد فاستمعوا السمع الانصاف ریبی نیست و نیکه
هردو جمله حدیث اعنی اکلوا التراث اکلا لما و احبوا المال حبا جما بعینها آیات قرآنی ست بسوره والفجر فرق
همین که اینجا صیغه مضارع حکایة عن الماضی بالمعنی و اینجا صیغه ماضی مگر بمعنی صیغه مضارع بحکم اداة شرط
و مفسرین در تفسیر آیه مزبوره بالاتفاق اکل تراث غیر با نفراده خواه با نضمام میراث خود گفته اند و فقط علامه
زمخشری من تلقاء النفس احتمال ذکر آورده یعنی صرف میراث خود با سراف و هرگاه حدیث مشتمل بر الفاظ
آیت بعینها است معنی حدیث همان معنی آیه خواهد بود و ما نحن فیه احتمال عقلی زمخشری تنطرق نیست لهذا اکل
تراث بموجب قول خود معاویه را گیرند خواه بموجب قول با خلفا را گویند میراث آبائی کسی ازینها خود نه
ابوسفیان مالک ملک شام بود که ماریث پسرش آن ملک را گذاشته و نه جناب ابی قحافه و خطاب
و عفان سریر آرای ممالک عرب و عجم بودند که این آقایان را برای اخلاف خود بمیراث گذاشتند پس مراد
نیست مگر میراث نبویه و آن غیر نیست اگر خویش پیغمبر مالک دنیا و دین چه اولاد غیری بجز امیر المومنین که میراث
محتمل التصرف ملکیه متوهم هم باشد و ما نحن فیه متوهم هم نیست فنا ثانیا ارشاد سلطان الانبیا سرور اصفیا
یعنی سید الرسل مخاطبا بعلی علیه السلام کیف انت الحدیث اول دلیل ست بر آنکه تراث متعلق بجناب
ممدوح بوده است نه هرگاه میراث میراث مرتضوی باشد و الا که تر و اهل سنت وارث پیغمبران کسے
نمی باشد و اگر می بود حضرت سیدة النساء و جناب عباس کما هو فتوی الفقهاء السنیه میبودند نه امیر المومنین
ثم ثانیا در بیانه سعی نمیدانیم بنام پاک خدا چه بود که کسے متصرف میشد بدل کر فدک و ما ضاعاه همیشه بپای خود
نمیتوانستند و پس میراث همان خلافت و نیابت نبوی متعلق خواهد بود چنانچه در اکثر مقالات حضرت
ولایت پناه ذکر منصب مغصب میراث خود بهمین معنی آمده علاوه فقرات ما بعد اعنی اتخذوا دین الله
دغلا و مال الله دولا قرینه قطعیه بر اراده معنی خلافت و ما یتعلق بها است و لو سلمنا که میراث مال باشد نه بما ضاع
بحصم نافع چه بعد ثبوت غصب میراث مال هم صلوح خلافت باقی نمی ماند فذلکة الکلام فقیر بیت تمام فسانه کوتاه
میکند که حضرات خود ارشاد سازند که معنی تراث چیست و اکل آن منحصر بر غل گرفتن دین خدا و دول ساختن
مال خدا و هنداً متروک علی مرتضی) کیست فنبئوا نو خبیرا لکن انی لهم و ان ارتقوا الی السماء او غاصوا فی الثری

الا ان حینئذ ان نورد الحدیث لیس الا الخلفاء و نکته بس لطیف و دقیق گذارش می پذیرد که اگر خصم
معترف شود که مصداق حدیث مبحوث عنه معاویه یعنی اوست آکل تراث مرتضوی بالطریق اولی
ثبوت می پیوندد که حضرات خلفا را آکلین تراث ابتدا بوده اند و معاویه مقتفی امر آنحضرات والفضل
للمتقدم فان من سن سنة سیئة فوزر من عمل بها علیه چه آن تراث مرتضوی ماکول معاویه همان تراث
بود که پیشتر ازین در تصرف خلفا بود لا غیر و ان کان شیئا آخر فعلی الخصم البیان و انی ذلک والعجب کسی
از عقلا تشبثوا اند گفت که مال میراث باشد و بر خلفا حلال و بر معاویه غیر مباح پس فحوای هر تو امن المطر
و قام تحت المیزاب صادق و چون قلم بانجا رسید فقیر بر تقصیر اقتصار برین قدر اولی دید چه خوش گفت
آنکه گفت من لم ینفعه القلیل فلا ینفعه الکثیر و الا زعم اخول الخلیفه که البته مطابق نفس الامر است آنست
استدلالی که باین حدیث کرده شد طرف مقابل جوابی جز سر باین افگندن ندارد و لو کان بعضهم لبعض
ظهیرا و کفی بالله المؤمنین معینا و نصیرا فقط انتهی پنجم آنکه مرثیه گفتن سنت اهل بیت رسالت و صحابه آنحضرت
است چنانچه شیخ عبدالحق در مدارج النبوة گفته و هر کدام از اهل بیت آنحضرت و صحابه عظام مرثیه در وفات
آنحضرت در سلک انتظام کشیده اند الخ پس تشنیع بر مرثیه گوئی دلیل خروج مخاطب از دائره اطاعت
و پیروی آنحضرت است فاعتبروا یا اولی الابصار ششم آنکه جناب سرور کائنات صلعم جمله احکام دین
تعلیم فرموده اند و این ارشاد نفرموده اند که در ربیع الاول هر سال انعقاد محفل میلاد و قیام بوقت ذکر مولد شریف
آنحضرت چنان و چنین خیر و برکت و ثواب وارد با آنکه علماء عامه چه قدر درین امور مبالغه ها دارند فالجواب
الجواب هفتم آنکه قول او جمله امور هدایت و تعلیم است تفصیل بیان فرموده اند معارض است بقول شاه
عبدالعزیز حیث قال فی التحفة العزیزیة باید دانست که اول مسائل خلافیه این باب آنست که اهل سنت
گویند که بر ذمه مکلفین واجب است که شخصی را از میان خود رئیس گردانند و اتباع او در آنچه موافق
شرع است لازم گیرند الخ یعنی هرگاه در باب تقرر رئیس از جانب آنحضرت بالتفصیل حکمی صادر نشد
و تقرر او بدست امت ماند پس در دیگر امور دعوی تفصیل نمودن تحکم محض است انتهی بجواب
قال المخاطب اور حضرت مرتضی علیه السلام کو بھی اس واقعہ کی خبر ہو گئی تھی وہ بھی تعزیہ بنا

ہنین فرما گئے **اقول** و نیز ستیین در ترجمہ صواعق محرقہ آوردہ در روایتی دیگر آنکہ جبرئیل بآنحضرت
صلعم گفت خاک مقتل حسین را بنمایم تو گفتم بلی آنگاہ سنگ ریزہ چند آورد و ام سلمہؓ گوید من آنرا
در قارورہ کردم و چون شب قتل حسینؓ در رسید شنیدم کہ قائلی میگفت ایہا القاتلون جہلاً حسیناً
ابشروا بالعذاب والتنکیل قد لعنتم علی لسان ابن داود و موسی وحامل الانجیل یعنی ای کسانیکہ از روی
جہل و عناد حسینؓ را مقتول ساختید بشارت باد شما را بعذاب و عقاب الیم و ملعون گشتید بر لسان ابن
داود یعنی سلیمان و موسی و عیسی علیہم السلام آنگاہ من گریہ کردم و آن قارورہ را کشادم و دیدم کہ آن
سنگ ریزہ ہا خون شدہ بود و ابن سعد از شعبی روایت کردہ کہ علیؓ وقتیکہ بصفین میرفت بزمین
کربلا گذشت و چون محاذی نینوی کہ دہی است بر آب فرات رسید ایستادہ و از نام آن پرسید گفتند
این زمین کربلا است آنگاہ گریہ بسیار کرد چنانچہ زمین از اشک چشمان آنحضرت تر شد بعد ازان گفت
وقتی نزد رسول اللہ صلعم رفتم و دیدم کہ آنحضرت صلعم گریہ میکرد پرسیدم سبب این گریہ چیست یا رسول
اللہ صلعم فرمود کہ جبرئیل حالا نزد من بود و خبر داد مرا کہ ولد من حسینؑ در حوالی فرات در موضعی کہ آنرا
کربلا میگویند کشتہ خواہد شد و جبرئیل قبضہ خاک ازان زمین گرفت و بمن داد کہ بویم بعد ازان کہ آنرا
بو کردم بی اختیار اشک از چشم من ریخت و احمد مختصراً از علیؓ ہمین روایت کردہ و ملا روایت
کردہ کہ علیؓ بموضع قبر حسینؑ گذشت و گفت لشکری از آل محمدؐ درین عرصہ کشتہ خوا ہد شد کہ آسمان و
زمین بر ایشان گریہ کنند و اصحاب خود را نمود کہ این موضع جای خوابیدن شتران ایشان خواہد بود و این
مقام جای رحال ایشان خواہد بود و این مکان جای ریختن خون ایشان است انتہی و این عبارت
چنانکہ می بینی نص است برینکہ جناب امیر مومنان در مصائب جناب امام مظلوم باآنکہ اصحاب شرف لقیت
از حیات بہرہ ور بودند چندان گریہ فرمودند کہ سنگریزہا تر شد و ذکر گریہ آنحضرت صلعم نیز فرمودند
و این ہم ارشاد کردہ اند کہ فتیۃ من آل محمدؐ یقتلون بہذہ العرصۃ تبکی علیہم السماء والارض یعنی برآنہا آسمان
و زمین گریہ خواہند کرد و حضرت ام سلمہ زوجہ آنحضرت صلعم بعد وقوع حادثہ شہادت گریہ کردہ قارورہ
را بیا کشتہ و نمودند و از روایت مذکورہ ثابت و واضح شدہ کہ جناب ام سلمہ آنحضرت صلعم را درین مصیبت

بروز شہادت گریبان دریدہ و بغبار آلودہ دیدند پس چگونہ توان گفت کہ امیر مومنان ہدایت حزن و گریہ
دریا تم جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثنا نفرمودہ و سابق دانستی کہ عمل فرائح متعارفہ امریست مباح
واز شعائر اسلام است چنانچہ مولوی عبد الواحد خان ابن الامین مولوی عبد العلی در رسالہ آثار الاوم
نیز تعزیہ شریف را از جملہ شعائر اسلام گفتہ قال اللہ تعالیٰ و من یعظم شعائر اللہ فانھا من تقوی القلوب
الآیہ و پردہ عصبیت دیدہ حق بین مخالف آرائی نشناختہ ورنہ پیر روشن است کہ ہرگاہ محض شنیدن خبر شہادت امام
مظلوم جناب رسالت مآب صلعم و حضرت امیر المومنین ع را گریبان ساخت پس بعد وقوع شہادت ما را کدام امر
از گریہ مانع و عائق است و موجب این ہمہ ممانعت شدید چیست الحق ہمانست کہ بعضی گفتہ اند فانہ
یھیج بغض الصحابۃ و بطریق تنزل میگوئیم کہ تعزیہ داری معمول اکابر اولیا است چنانچہ بجا اعلامہ عصر مولانا السید محمد قلی خان دام ظلہ
بمقام میرٹھ بدون موجود بودن تعزیہ و غیرہ مجلس فرح کہ مصائب جناب سید آل عبا منعقد می شود در آن
مجلس شریف روایت صحیحہ بمعرض بیان می آید و مومنین با صدق و صفا حاضر گردیدہ اشک حسرت از دیدہ
از دیدہ می بارند باید کہ اولیا مخاطب باتباع جناب معظم الیہم ہر سال در محرم الحرام بانعقاد مجالس ممنوع
اشتغال کردہ روایات موجودہ مسند احمد حنبل و صواعق محرقہ و تحریر الشہادتین و سر الشہادتین و غیرہ نیز فتوا
دفتوا بجواز این چنین مجالس دادہ ترغیب و تحریص مسلمانان بانعقاد ہمچو مجالس نمایند و مثل عبد الحی و
مولوی اسمعیل ممانعت انعقاد مجلس عزا نمایند واللہ الموفق الھادی الی سواء الصراط قال
نعوذ باللہ جو آج کل کے زمانہ کے دوستوں کو ثواب کے کام سوجھے ہیں وہ نبی و علی کو بھی معلوم نہ تھے
اقول پس تعین موالیان اہلبیت طاہرین صلوات اللہ علیہم اجمعین ہر آنچہ قیام می نمایند بعد اقتدا
جناب محمد مصطفیٰ و اقتفای علی مرتضیٰ علیہ الاف التحیۃ والثنا ہست چنانچہ آنفا مبسوط تمام حسن ترقیم یافتہ
بطریق تنزل میگوئیم آنچہ اہل سنت و جماعت امور ثواب ایجاد کردہ اند و از حد حسنی تعمیہ نمودہ ...
صحابہ عظام و اہلبیت کرام را نیز معلوم نبود کما قال الامام الحافظ ابو الخیر ابن الجزری شیخ القراء کما
عرف التعریف بالمولد الشریف من خواصہ انہ امان فی ذلک العام و بشری عاجلۃ بنیل البغیۃ والمرام فہذا
ابو لہب قد مات و نزل فی القوم فقیل لہ ما حالک فقال فی النار الا انہ یخفف عنی کل لیلۃ اثنین وان ذلک باعتاقی

ثویبۃ عندما بشرتنی بولادۃ محمد صلعم وبارضاعھا فاذا کان ابولھب الکافر الذی نزل القرآن بذمہ جوزی
فی النار بفرحہ لیلۃ مولد محمد صلعم بہٖ فکیف بمسلم موحد من امتہ یسر بمولدہ ویبذل ما تصل الیہ قدرتہ فی محبتہ لعمری انما یکون جزاؤہ من اللہ الکریم ان یدخلہ بفضلہ جنات النعیم
انتھی فما الجواب الجواب **قال المخاطب** اور اسبات کو یقین کر جانو کہ حضرت امام کو یزید پلید سے مقابلہ کا سبب
یہی تھا کہ وہ مردود بدعت اور خلاف شرع کے کام کرتا تھا اور امام نے محض خلاف شرع اور بدعت کے
امور صادر ہونے کی لئے اپکو کہ بارجان حال سے فدا کیا **اقول** ایں سخن مردود است بچند وجہ اول
آنکہ باعث مقابلہ جناب امام حسین علیہ السلام با یزید کفر و نفاق یزید بود نہ محض فسق و بدعت
چنانچہ شارح مقاصد در شرح عقائد نسفی کہ مصنف اوست گفتہ فنحن لا نتوقف فی شانہ بل فی ایمانہ
لعنۃ اللہ علیہ و علی انصارہ واعوانہ دوم آنکہ تمامی اہل مکہ و مدینہ و شام و بصرہ و مصر وغیرہ بلکہ جمیع
مسلمانان حتی عبد اللہ ابن عمر صحابی جلیل القدر سوا حضرت امام حسین علیہ السلام و معدودی چند
بیعت یزید کردند کما فی کتب السیر والتواریخ پس بمذاق مخاطب ہمہ مسلمانان بیعت کنندگان بدعتی
باشند واگرچہ ما باین راضی ہستیم مگر اولیاء مخاطب عدالت جملہ صحابہ بکمال جد و جہد ثابت می کنند و
دریں جا ضال و مضل و فی النار بودن اہل بدعت لازم می آید فانظروا ایہا المنصفون سوم آنکہ مقابلہ
حضرت امام حسین علیہ السلام با یزید بحرص و طمع خلافت بعض علماء اہل سنت نوشتہ اند و منہم ابن القیم چنانچہ
ملا علی قاری در رسالہ خود کہ مسمی است بکتاب المشرب الوردی فی مذہب الامام المہدی نوشتہ
القول الثالث انہ رجل من اہل بیت النبی صلعم ولد الحسن ابن علی رضی اللہ عنہما تخرج فی اخر الزمان قال و
قد امتلات الارض جوراً و ظلما فیملاءہا قسطاً و عدلاً و اکثر الاحادیث علی ہذا یدل و فی کونہ من ولد الحسن
سر لطیف و ہو ان الحسن ترک الخلافۃ للہ فجعل اللہ من ولدہ من یقوم الخلافۃ الحق المتضمنۃ العدل الذی
یملاء الارض و ہذا سنۃ اللہ فی عبادہ انہ من ترک شیئاً للہ عوضہ اللہ او اعطی ذریتہ افضل مما تمناہ
و ہذا بخلاف الحسین فانہ حرص علیہا و قاتل علیہا فلم یظفر بہا انتہی لفظ ابن القیم و ہو لیس بقیم فان الحسین
حاشاہ ان یکون حریصاً علی الخلافۃ ولا شارعاً علی المقاتلۃ بل التزم بمطالبۃ جماعۃ من الامۃ ان یاتی
الکوفۃ و یخلص المومنین عن ایدی الظلمۃ والفجرۃ فذہب الانتیان الیہم فلما اشرفت علیہم خالفوا النبی علیہم

قطعاً للسلسلۃ الوصل من اول خطاب ۱۲م

انتہی ابن حجر عسقلانی و قاضی عیاض از علمای اہل سنت یزید را از جملہ خلفای اثنا عشر کہ در حدیث نبوی منصوص اند شمردہ اند چنانچہ بایں عبارت کہ از جملہ محاربین خلفا بودہ باشد فی تاریخ الخلفاء قال القاضی عیاض ویحتمل ان المراد بالاثنی عشر فی ہذہ الاحادیث وما شابہہا انہم یکونون فی مدۃ عزۃ الخلافۃ وقوۃ الاسلام واستقامۃ امورہ والاجتماع علی من یقوم بالخلافۃ وقد وجد ہذا فیمن اجتمع علیہ الناس الی ان اضطرب امر بنی امیۃ ووقعت بینہم الفتنۃ الی زمن الولید ابن یزید فاتصلت بینہم الی ان قامت الدولۃ العباسیۃ فاستاصلوا امرہم قال شیخ الاسلام ابن حجر فی شرح البخاری کلام القاضی عیاض احسن ما قیل فی الحدیث وارجحہا لتائیدہ بقولہ فی بعض طرق الحدیث الصحیحۃ کلہم یجتمع علیہ الناس وایضاح ذلک ان المراد بالاجتماع انقیادہم لبیعتہ والذی وقع ان الناس اجتمعوا علی ابی بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی الی ان وقع امر الحکمین فی صفین فسمی معاویۃ یومئذ بالخلافۃ ثم اجتمع الناس علی معاویۃ عند صلح الحسن ثم اجتمعوا علی ولدہ یزید ولم ینتظم للحسین امر بل قتل قبل ذلک و اوصافیکہ در اخبار مذکور گردیدہ مثل عزت و قوت اسلام و صلاح و استقامت امورات و مانند آن لابد کہ در زمان خلفای اثنا عشر کہ از انجملہ یزید بن معاویہ است یافتہ شود و در زمان یزید امر یکہ باعث شوکت دین اسلام بمذاق حضرات اہل سنت تواند بود غیر از معرکہ کربلا و قتل جگر گوشہ سید انبیا با اولاد و اقربا و اسیر شدن حرم محترم آن قتیل دغا بوقوع نپیوستہ چہ معرکہ حرہ و قتل و غارت مدینہ بزعم اہل سنت باعث شکست دین اسلام بودہ فانحصر الامر فی معرکۃ الطف پس قتیلی کہ قتلش باعث عزت و متانت اسلام باشد نیکو و شہید حق نبودہ بقتل و شہادت حقیقیہ دانند و آن نیست الا جمع بین الضدین و قول بالتناقض انتہی کلامہ اعلی اللہ مقامہ قال الناصب اب جو کوئی خلاف امر بدعت کے کام کرے کہ حضرت امام کو راضی کیا چاہے تو وہ بمنزلہ یزید مخالف حضرت امام حسین علیہ السلام کا ہے **اقول** بہ شنیدن مذموم است بچند وجہ اول آنکہ در تعزیہ داری و انعقاد مجالس عزا جناب امام مظلوم امری خلاف شرع نیست کا مر و اگر عوام عزا در امیر را شامل کنند شنیدن و شنوانیدن آن نوع من الانواع ضرور روا نیست کما علیہ الفتوی من مولانا السید محمد مجتہد العصر و الزمان دام ظلہ العالی دوم آنکہ اگر کسے مرتکب بدعت گردد تاہم بر فرقہ ردیہ آن ملعون ازلی و مردود بارگاہ لم یزلی اتفاق

آفاق گوی سبقت ربودہ احدی از عاصیان و فاسقان و مبتدعان ہم منزلت او نمی تواند شد و اگر
مخاطب یزید را مسلمان دانستہ بنظر اسلام دوست آن مردود باشد تاہم در فسق مسلمانان این زمان و
در فسق یزید و یزیدیان فرق است از زمین تا آسمان والعاقل تکفیہ الاشارۃ والمشاغب لایجدیہ الف
عبارہ سوم انکہ فی جامع الاصول و فی صحیح مسلم عن نافع قال لما خلعوا یزید ابن معاویۃ واجتمعوا علی ابن
مطیع اتاہ ابن عمر فقال عبد اللہ ابن مطیع اطرحوا لابی عبد الرحمن وسادۃ فقال انی لم آتک لاجلس اتیتک
لاحدثک حدیثا سمعتہ من رسول اللہ یقول من خلع یدا من طاعۃ لقی اللہ یوم القیمۃ ولا حجۃ لہ ومن مات ولیس
فی عنقہ بیعۃ مات میتۃ جاہلیۃ وقال ابن ابی الحدید ان عبد اللہ بن عمر طرق علی الحجاج لیبایع لعبد الملک کیلا یبیت
تلک اللیلۃ بلا امام لانہ روی عن النبی انہ قال من مات ولا امام لہ مات میتۃ جاہلیۃ وجناب علامہ دہلوی
طاب ثراہ در تحفہ اثنا عشریہ می فرماید عبد اللہ بن عمر کہ از بیعت حضرت امیر المومنین علیہ السلام اباو استنکاف
نمودہ تقاعد ورزید در وقت تسلط حجاج در پیش او حاضر شدہ گفت دست بیار تا با تو بیعت بخلافت
و امامت عبد الملک بن مروان کنم حجاج با آن تعصب و عناد کہ با اہلبیت داشت گفت دیروز از بیعت
علی تقاعد نمودہ امروز آمدہ کہ بیعت با عبد الملک بن مروان بکنی دست من از بیعت تو باز داشتہ شدہ
اینک پای من حاضر است انتہی فقیر می گویم کہ روایت تقاعد عبد اللہ بن عمر از بیعت جناب امیر المومنین
بسبب کثرت شہرت محتاج استشہاد نیست حتی کہ شاہ ولی اللہ در ازالۃ الخلفا اقرار آن کردہ و از
بیعت کردن حضرت عبد اللہ بن عمر با حضرت یزید و حجاج با این تشدد و احتیاط رتبہ یزید و یزیدیان
در اطفاء نور شرع مبین جدیدی در رضامندی امام مظلوم با چنین رعیان ملاحظہ کردنی است بقولہ
٥ جو تیری ورسی اشنا نہوا شل سگ اسکو در بدر دیکھا یعنی در بدر یزید کے پایا ابن یوسف کے پاؤں
پر دیکھا قال المخاطب اور بھلا اپنی عقل سے بوجھو کہ اس تعزیہ کے بنانے اور مرثیہ کے گانے سے کیا
حاصل ہوتا ہے سوا ذلت اور شکست اور ہتک ناموس امام کے اور یہی نکلتا ہے اقول و نستعین
اینچہ افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ در بنا ساختن تعزیہ و خواندن مراثی اظہار صبر و شجاعت
جناب امام مظلوم و ظلم ظالمان می باشد و آن نوع من الانواع موجب ذلت نیست دوم

آنکہ غنا اگرچہ در مذہب اہل بیت رسالت حرام است و دامن مومنین متقین از اشتغال بر غنا بری است
لیکن اگر احیاناً از عوام کسے مرتکب خواندن مراثی بہ غنا شود و اہل سنت و جماعت را تشنیع بآن نمیرسد چہ
تغنی بقرآن نیز در مذہب شان جائز است کما فی مدارج النبوۃ سیوم آنکہ ساختن تعزیہ و خواندن
مضامین واقعیہ و گریہ نمودن در مصائب جناب امام مظلوم باعث ثواب ہا است کہ زبان قلم
از بیان آن معترف بہ عجز است و در محزون و مغموم بودن اقتدا است بجناب سرور انبیاء و علی مرتضی علیہما
الصلوٰۃ والسلام من الملک المتعال تمام انتفا شد کہ قال المخاطب کوئی جاہل اپنے بزرگ اور
دوست کی فتح اور بہتری دھوم دہام سے بیان کرتا ہے یا شکست اور رسوائی تاشے اور ڈھول سے
سربازار بیبیوں کے نام لیکے ہندو اور مسلمان کے سامنے زبان پر لاتا ہے اور اسطرح ایکبار کہنے میں
شرماتے ہیں پر برسوں گذر سے تمہیں شرم نہیں آتی بڑے بیشرم ہو لقب ایسی بیحیائی پر سچ ہے
ایسے ہی لوگ یزید کے بہاٹ ہیں **اقول** این سخنان مخدوش است بچند وجہ اول آنکہ تذکار مصائب
انبیا علیہم السلام و دیگر گذشتگان در کلام اللہ و احادیث و تفاسیر و کتب تواریخ اہل اسلام موجود
است و احدی از مسلمانان تذکار مصائب انبیا علیہم السلام را موجب قدح شان جناب شان
نگفتہ و نیز ظاہر کہ اگر بیان مصائب موجب ننگ و ذلت انبیاء بودی خداوند کریم در قرآن مجید تذکرہ
آن نفرمودے دوم آنکہ در فرقان حمید و تفاسیر آن نام ازواج انبیاء علیہم الصلوٰۃ و جناب مریم مادر
عیسی علیہ السلام مرقوم است حتی کہ ذکر تہمت زنا بجناب مقدسہ موجود و واعظان بر ملا در پردے
ہزارہا مردم بیان می کنند و ہزارہا در ہزار نسخہ ہائی تفاسیر مطبوع گردیدہ بمطالعہ دوست و دشمن میرسد
و کسے این امر موجب شرم و بیحیائی نمی داند سیوم آنکہ در کلام باری عز اسمہ ذکر خواستگاری زلیخا برای
زنا از حضرت یوسف علیہ السلام مندرج با آنکہ زلیخا زان بعد بشرف ازدواج آنحضرت رسیدہ اگر
کسی از اہل زمانہ ذکر بد اطواری سابقہ زوجہ کسے در ہیچ کتاب نماید انکس بالبدیہہ بدرجہ غایت ناپسند
سازد و حضرت باری عز اسمہ و مفسرین نسبت حضرت یوسف بیان امر مذکور را جائز داشتند پس قیاس بر
اہل زمانہ نسبت بجناب احدیت قیاس مع الفارق است چہ در حق خاصان خدا احوال واقعی را در رسالت

راست بیان کردن محذوری ندارد بلکه در اخفاء آن قباحت است لعنهم با قیل الشقی معذب وعذاب
خدا است چهارم آنکه نواختن تا شه و طبول اگرچه نزد اما میه حرام و ممنوع است مگر اهل سنت اکثر
ممنوع نمیدانند چه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة نوشته گفته اند که بودند عبد الله بن جعفر ابوالحجر
که تغنی میکردند و عود میزدند برای خود و می دانستند که سعید بن المسیب که از فقهای تابعین است
بوی نقل ورع می شنید غنا را و مستلذ می شد بسماع آن همچنین سالم بن عبد الله بن عمر و قاضی شریح
می شنید غنا از کنیزکان با جلالت قدر و کبر سن وی و سعید بن جبیر که از اعاظم تابعین است شنیده از جماعت
تغنی میکردند و دف میزدند و همچنین عبد الملک بن جریج که از علما و حفاظ و فقهای عباد که اجماع است بر عدالت
و جلالت وی می شنید غنا را و می دانست الحان را و ابراهیم بن سعد مروی بود امام عصر خود در فقه و روایت
نمی شنوانید النساء را غنا و فتوی داد در مجلس شبیه تحلیل غنا و پرسیدند از وی از احوال مالک پس گفت
خبر داده مرا که دعوتی بود در مدینه بر بنی نوع و با قوم و قوفت بود و بعود با که تغنی می کردند و لعب می نمودند آن
و بود با مالک دف مربع که میزدند و تغنی می نمودند والله اعلم حکایت کرده از صاحب تذکره که پرسیده شد
امام ابو حنیفه و سفیان ثوری از غنا پس گفتند بر دو نیست غنا از کبائر و نه از اسوء صغائر انتهی و لهذا قائله
پیسیری گوید و صاحب اتباع همین عود را اصل ساخته و فرا هیر دیگر را بران قیاس کرده الخ طرفه
اینکه اولیا رضی طلب روایت می کند که آنحضرت صلعم اجازت تماشای حبشیان و غنا دختر عایشه
فرموده اند چنانچه جناب بحر ذخار معقول و منقول محیط بیکران فروع و اصول واقف واقف رموز غیبیه
عارف معارف اسرار یقینیه مقبول بارگاه رب الجنة والناس المفتی میر عباس دام فضله در حواشی عقد پنیر یا
وایضاً حمیدی در جمع بین الصحیحین با سناد خود نقل کرده که قالت عائشة رأیت النبی یسترنی و انا انظر الی
الحبشة و هم یلعبون فی المسجد فزجرهم عمر یعنی عایشه میگوید که دیدم پیغمبر خدا مرا اشاره ستر تماشای کند در
در آن وقت تماشای حبشیان میکردم و ایشان در مسجد سرگرم لعب و بازی بودند پس عمر ایشان را منع نمود
از اینجا معلوم میشود که لعب و بازی در خانه خدا و تماشای آن از جمله مستحبات است که رسول کبریا
زوجه خود را بان اشاره کرده و یکیس خصوصاً پیغمبر برای دوست و حبیب خود تجویز نمی کند الا ...

در غایت خوبی باشد و موید این مرام است آنچه حمیدی در حدیث دیگر نقل کرده عن عایشة قالت دخل
رسول الله و عندی جاریتان تغنیان بغناء بعاث فاضطجع علی الفراش و حوّل وجهه و دخل ابو بکر فانتهرنی
وقال مزمارة الشیطان عند النبی فاقبل علیه رسول الله وقال دعهما فلما غفل غمزتهما فخرجتا یعنی عایشه می گوید که پیغمبر
خدا داخل شد در حالتیکه پیش من دو دختر بطور زمزمه بعاث میسرائیدند پس آنحضرت بر فرش بپهلو دراز شد
و روی خود را برگردانید و درین بین ابو بکر آمد و بر من فریاد زد و گفت که مزمار شیطان نزدیک پیغمبر
خدا پس آنجناب متوجه شد و فرمود که او را بحالش بگذار چون ابو بکر غافل شد من آنها را اشاره کردم که
بیرون بروید رفتند چه ازین حدیث مستفاد می شود که هر چند ابو بکر مخالفت کرده اما آنحضرت جائز داشت و
باوجود آنکه اطاعت پدر عموماً بر اولاد واجب و فرمان برداری پدری که چون ابو بکر باشد اوجب است
اما جناب نبوت مآب عایشه را در بیان باب بحکم برداشته باب نداد بلکه پدر را از مخالفت ممانعت نمود و این
بر شرعیت لعب و تصدیق مطلب دلالت واضح دارد انتهی ملخصاً پنجم آنکه مولوی سلامت الله صاحب در رساله
تحریر الشهادتین می فرماید یعنی چون نائره قتال سر بفلک کشید و کار از یاران و موالیان و فرزندان و
برادران و عمزادگان در گذشت نوبت بحضرت سید الشهداء رسید تن تنها سیف مسلول در دست
گرفته بمقابله فشون اشقیا پرداخت و زبان بلاغت ترجمان را باین اشعار آبدار آشنا ساخت

نظم أنا ابن علیّ الخیر من آل هاشم * کفانی بهذا مفخراً حین افخر * وجدّی رسول الله اکرم من مشی * ونحن
سراج الله فی الارض نزهر * وفاطم امّی من سلالة احمد * وعمّی یدعی ذو الجناحین جعفر * وفینا کتاب الله
انزل صادقا * وفینا الهدی والوحی والخیر یذکر * هر کسیکه از لشکر مخالف رو بروی او میگشت او را میکشت
تا آنکه جم غفیر و جماعت کثیر از دست و تیغ او بر باد بیدو ترنج شتافتند و زلزلهٔ عجیب و لغزشی غریب
در فوج مخالف راه یافته پس هرگاه عرصه مقاتله بر لشکر اعدا تنگ شد از دور حمله کرده او را زیر تیر گرفتند
چون ازین هم کاری نگشود شمر ذی الجوشن حیله دگر انگیخت و آتش تدبیر تازه در کاسه فریب ریخت مجملاً
چون لشکریان ابن سعد تاب مقابله و محاربه جناب سید الشهداء علیه الوف التحیة والثناء در خود نیافتند
شمر بدبخت حیله دگر اندیشیده خود را با جماعت خود میانه حسین و حرم محترم حائل کرده خواست که دست

توقف باهل بیت نبوت دراز کند که امام مظلوم نعرهٔ ویحکم یا شیعة الشیطان زده فریاد کرد که من با شما می جنگم اینچه نامردیست که بزنان بیگناه می تازید بمجرد اصغای این صدای مهابت انتما شمر از تعرض خیمه سراپردهٔ عصمت و طهارت دست کشیده با همراهیان خود بنفس متوجه بآنحضرت گردید پس از طرفی جماعت شمر و از طرفی دیگر فوج آخر حمله آورده جناب سید الشهدا را در میان گرفتند آنقدر باران تیر و نیزه از هر سو بر سر وقت امام مظلوم باریدند که آن یکتا رسیدار و عنان لجام تسلیم و رضا بدست گرفته از پشت اسپ بزمین شهادت افتاد و عنان عزیمت از حیات اینجهان بی ثبات یکسو کشیده رخت اقامت بفردوس اعلی کشاد و گویند که این سانحه بعد زوال الشمس از نقطهٔ دائرهٔ نصف النهار بوده که جزو اول از وقت نماز پیشین است و گویا اینحال دال بر آنست که تکبیر افتتاح بر پشت اسپش و رکوع بعد از افتادن و سجده هنگام وصول بر زمین دست داده و باین صورت و هیئت مجموعی نماز ظهر حضرت ظهور یافته و در این کشاده و اختلافیکه در قاطع سر مبارک است در اصل رسالهٔ مرویست واضح همین است که این شقاوت را در ازل بر ناصیهٔ حال خولی بن یزید ملعون نوشته اند اگرچه بادی این شناعت نصر بن خرشه را گفته اند و در روایتیست که چون تن مبارک بکثرت جراحات سهام و رماح غربال شد شمر ملعون بخصیصی باصحاب خود کرد که با وصف تشنگی شدن بدلش بزخمهای تیر و نیزه متوز زنده گذاشته اید که ناگاه تیری از دست بدبختی از بدبختان بکام حضرت امام حسین رسیده کار او را تمام کرد که از پشت اسپ بر زمین افتاد و در همین حال شمر نامرد شمشیری بر روی مبارکه حواله کرد و سنان بن انس نخعی از پی رسیده بجسم نیزه مجروح ساخت و خولی بن یزید از اسپ فرود شده خواست که بقطع سر بپردازد که دستش لرزید و شبل بن یزید بسک نزد برادر شتافت از اسپ فرود آمده سر مبارک را از تن بریده پیش برادر خود خولی انداخت و بعد از آن انچه از دست بیداد لشکریان شمر و ابن سعد بر بقیهٔ آل طه و یسین رفت بیانش می رود بالجمله چون آن سرور مظلوم را بخنجر بیداد از تن جدا کردند و شجرهٔ رسالت و دوحهٔ نبوت و نهال رسالت را بتیشهٔ ظلم بریدند [illegible] باشعث پیرهنش از تن اش [illegible] شمشیرش [illegible] همراهیان خود [illegible] افتاده بود [illegible]

که لطمه شمر بد عالسش افتاد خواست که او را بکشند که شخصی دستش گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کفار را
نکشند و تو این بیمار را میکشی شمر جواب داد که امیر عبید الله ابن زیاد فرموده است که نسل از آل عبا
نباید گذاشت او گفت که این همه اهل بیت اسیر باید فرستاد تا هرچه خواست او باشد بعمل آرد و پس شمر
و ابن سعد گفتند که اسپان را بر تن حسین دوانند چنانچه بیست کس از سواران جسم شریف و عنصر لطیف
حسین را پامال سم اسپان ساختند چنانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه شده شکست و سر مبارک
را بر نیزه کرده با بشر بن مالک و خولی بن یزید بکوفه پیش ابن زیاد فرستادند و زنان اهل بیت را بر شتران
بی پرده سوار کرده و علی بن حسین بیمار را بر شتری انداخته روانه بکوفه ساختند و گویند که ابن سعد یک روز
در کربلا مقام کرده کشتگان خود را در گور نموده و تن حسین و همراهیانش تا سه روز همچنان افتاده
ماند و کسی دفن نمیکرد تا آنکه مردم بنی اسد که قریه ایست بر کنار فرات فراهم شده تن حسین را در یک گور
و دیگری با سر شمر را در جنب او و باقی شهدا را یکجا کرده دفن کردند علی التفصیل اسامی شهدای اهل بیت
کرام و اصحاب سید الشهدا در کربلا شهید شدند باید شنید و سه شک نیست از ده پسر و یا هفده اهل بیت را اهل عالم
باید یاد [illegible] بعد فاصله نقل از بعض مکاتیب مصنف رساله سر الشهادتین آورده و از فرزندان عبد الله بن
جعفر طیار برادر حضرت علی کرم الله وجهه دو پسر همراه حضرت امام شهید شدند که محمد و عون نام داشتند و
خواهرزاده های حقیقی حضرت امام بودند و مادر ایشان حضرت زینب که دختر حقیقی حضرت امیر المومنین
علی علیه السلام از بطن حضرت بتول بودند خواهر حقیقی حضرت امام بودند و با عبد الله بن جعفر طیار نکاح
شده بود و حضرت امام زین العابدین   عمر بن الحسن و محمد پسر عمر بن علی و دیگر صاحبزاده و صبیه [illegible]
و زندان [illegible] رفتند و حضرت زینب خواهر حقیقی حضرت امام و شهربانو زوجه حضرت امام و حضرت سکینه دختر
حضرت امام و دیگر زنان اهل بیت که همراه بودند در بلاد شام رفتند انتهی کلامه الشریف اینست حال
همراهیان کربلا که همراه سید الشهدا بودند پوشیده نماند که شهادت جناب سید الشهدا در دشت کربلا روز [illegible]
جمعه دهم محرم روز جمعه بعد زوال آفتاب سال شصت و یکم از هجرت اتفاق افتاد و عمر شریف حضرت در آن روز
پنجاه و شش سال و پنج ماه و پنج روز رسیده بود چه ولادت با سعادت آنجناب در سال چهارم از هجرت

وشهادت روز عاشورا سنه شصت و یکم از هجرت پس عمر شریف بکلم و کاست پنجاه و شش سال
و پنجاه و پنج و نیز باشد درین باب اختلاف را مساغی نیست لیکن صحیح و معتمد همین قدر است که بران آن اقتصار
افتاد القصه چون سر مبارک سید الشهدا و دیگر شهیدان دشت کربلا با اسیران اهل بیت رسول خدا
بکوفه رسید هرچه از دست عناد و جور و بیداد ابن زیاد بسر وقت دودمان مصطفی رفت شمه از آن اشعار
می شود بر ناظرین کتب سیر و اخبار و ماهرین اسفار آثار اخبار مخفی و محتجب نبوده باشد که هرگاه اسیران اهلبیت
رسالت و بندیان دودمان نبوت و نبالت با سر مبارک سید الشهدا و سائر شهیدان دشت کربلا داخل
کوفه شدند ابن زیاد لعنه الله الی یوم التناد قصر امارت خود بیاراسته با هیبت و وقار در کوشکی نشسته
در خانه را بار عام کرد و چون وضیع و شریف از مردم کوفه حاضر آمدند سبایای اهلبیت مصطفی و ذکور و اناث
ذریت رسول خدا را با سر مبارک سید الشهدا بحضور خود طلبید همین که سر مبارک حضرت امام حسین علیه السلام
بنظرش رسید بار بار دیده تبسم میکرد و چوبیکه بدست داشت بر لب و دندان مبارک میزد و گویند که در
همین حال ابن زیاد بر سر منبر رفت و خطبه خواند که شکر خدا را که اظهار حق نمود و امیر المومنین یزید و لشکر او را
فتح داد و کاذب ابن کاذب را کشت و دیگر الفاظ کفریه بر زبان راند که عبد الله بن عفیف از جای خود برجست
و گفت که ای دشمن خدا و عدوی مصطفی تو دروغ گو هستی و پدر تو و آنکس که ترا امیر ساخته او نیز دروغ گو
است وای بر حال خسران مال تو که اولاد پیغمبر را کشتی و اهل بیت رسول خدا را ذلیل و خوار کردی و بر سر
منبر که مقام صدیقان است ایستادی و از خدا شرم نداری که چنین دروغ قبیح میگوئی و راه کذب فضیح میپوئی
روایت کرده اند که دمیکه اسیران اهل بیت را بحضور ابن زیاد حاضر کردند گفت الحمد لله الذی اکذب
واکرب شکر خدا را که سختی داد بدشمنان و تلخی داد حضرت ام کلثوم جواب دادند الحمد لله الذی اکرمنا
بمحمد و طهرنا تطهیرا شکر خدا که گرامی کرد ما را بمحمد و پاک کرد ما را پاک کردنی باز ابن زیاد گفت کیف رأیتم
قدرة الله چگونه دیدید قدرت خدا را ام کلثوم در جواب فرمودند سیجمع الله بیننا و بینکم ضعیف بیننا و بینکم زود
است که جمع کند خدا تعالی میانه ما و شما و انصاف فرماید در میان ما و شما یعنی در روز قیامت ابن زیاد ازین
جواب با صواب بر آشفت و گفت که هنوز اینقدر دلیری و تندی در کلامست خواست که عقوبت کند

گفتند بس سخن زنانرا اعتباری نیست پس نگاه ابن زیاد بر علی بن حسین افتاد پرسید که این پسر کیست گفتند که پسر حسین بن علی است گفت این پسر را نیز بکشند که دوست ندارم که از نسل فاطمه زهرا کسی باقی ماند شمر شهر خواست که علی بن حسین را کشیده ببرد و بیرون قصرش بکشند زینب او را در کنار گرفته خود را سپر کرده و گفت اگر میکشند مارا بکشید که بنی فاطمه یک کس باقی مانده است که محرم ما زنان اهلبیت است اگر او را هم میکشید با جمله زنان بدون محرم بمانیم ابن زیاد را از کلام حضرت زینب بهیچی ورگ غیرت از سر خون علی بن حسین درگذشت گویند که چون زنان اهل بیت بر شتران بی پرده و پیراهن دریده در کوفه رسیدند کوفیان حال خرابی و دودمان نبوت دیدند و گریستند ام کلثوم گفت که ای مردم کوفه حالا برای چه گریه میکنید این همه بیداد که بر سر ما رفت از دست شما رفت ما را شما کشتید و باز می گریید و این ابیات بر زبان عفت بیان راند ابیات ماذا تقولون اذ قال النبی لکم ماذا فعلتم وانتم آخر الامم بعترتی وباهلی بعد مفتقدی منهم اساری وقتلی ضرجوا بدم ما کان هذا جزائی اذ نصحت لکم ان تخلفونی بسوء فی ذوی رحمی حاصل ابیات جواب اهلبیت شما را اگر سوال کند محمد عربی از شما بروز جزا که آن چه بود که با اهلبیت من کردید چون من بهلاکت نیارفتم از سرای فنا به جزای آنکه شما را بحق نمودم راه روا بود که چنین ها بمن رسد ز شما المختصر ابن زیاد بعد ملاحظه حال اسیران اهل بیت حکم داد که آنها را در شبدیخانه وا زند و سر حسین را بر نیزه گذاشته در کوچه های کوفه بگردانند چنانچه دست علی بن حسین بسته و زنان اهل بیت را گرفته داخل زندان خانه کردند و سر حسین را به نیزه سوار کرده خانه بخانه در سکک و شوارع کوفه گردانیدند بعد از آن ابن زیاد سر سید الشهدا و شاه شهیدان و دشت کربلا و جمله اسیران اهل بیت را با شمر ذی الجوشن بسوی دمشق پیش یزید بن معاویه فرستاد پس قافله زنان و یتیمان اهل بیت بر شتران بی پرده سوار و سر حسین بر سر نیزه در هر شهر و دیار که می رسید فریاد و واویلا و وامصیبتا از زمین تا آسمان سر میکشید تا آنکه بعد قطع منازل و طی مراحل قافله سبایای اهل بیت بدمشق رسید همینکه یزید علیه ما یستحقه را خبر شد قصر امارت آراسته و به تزئین تمامتر خود پرداخته در زمانیکه جمله عظمای شام پیش او حاضر بودند حکم باحضار اسیران داد و بالفور سرهای شهدا

باهلبیتی واولادی بعد مفتقدی

را با زنان و یتیمان اهل بیت بحضور یزید آوردند چنانچه سر یکیک را از شهیدان دید و حال حسب
آن سر را پرسیدن آغاز کرد چنانکه شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهدا علیه السلام را
پیش او گذاشت و به اظهار ماجرای جنگ با مباهات و افتخار پرداخت با صغای واقعه کربلا و مشاهده صور
حال سپاه و سرهای شهدای المعان استبشار و فرح و انبساط از ناصیه حال آن خسران مآل هویدا بید چنانچه
ابیات ابن الزبعری یعنی مصرع لیت اشیاخی ببدر شهدوا تا آخر می خواند و از کمال اهتزاز و نشاط چوب
می بالید و بچوب خیزران لب و دندان شاه شهیدان را میزد و میگفت که ای ابو عبد الله مرا گمان نبود که
سنین عمرت تا این مدت رسد و سر و ریش تو از خضاب محفوظ باشد و در مناقب السادات منقولست که
و در آن ساعت که سر مبارک حسین را پیش یزید پلید بردند لعین در شادی می شد و خمر می خورد و سر مبارک را
بانواع اهانت میکرد چنانچه بعضی صحابه رسول الله صلعم برفت گریان آمدند و گفتند ای ملعون چه میکنی ایشان را
حکم قتل کرد و هفت صحابه را آنروز گردن زد و گویند که سمرة بن جندب از صحابه که حاضر آن مجلس بود چون
ضرب خیزران بر لب و دندان شاه شهیدان ملاحظه کرد و از دست نشسته برآمده با یزید پلید گفت
گفت قطع الله یدیک که چوب بر لب و دندانی میزنی که بوسه گاه رسول خدا علیه الصلوات و الثنا بوده
است یزید ملعون بغضب شد گفت ای ... اگر شرف صحبت تو با رسول خدا مانع نمی شد این وقت
گردنت می زدم سمره گفت سبحان الله ... حق من ملاحظه صحبت رسول میکنی و با جگر گوشگان رسول
و فرزندان بتول چنان معامله کردی که هیچ کافری با مسلمانی نکند این بگفت و از آن مجلس برخواست
بعد از آن بفاصله قلیل می نویسند یزید بجواب رسول قیصر بجهت سکوت ندید متوجه بطرف زنان و یتیمان
اهل بیت شده زینب و کلثوم و علی بن حسین را نزدیک طلبید چشم حضرت زینب چون بر سر مبارک
شاه شهیدان افتاد گفت وا جداه وا محمداه بعد از آن خطاب به یزید کرده گفت که هیچ میدانی که زنان
خود را در سراپرده عزت و حجاب نشاندی و دختران رسول خدا را این بی پردگیها ... سوار
کرده ای و در پیش مردان لعین خود طلبیدی فردای قیامت از عهده خود چه جواب توانی داد یزید پرسید
که این کدام است گفتند زینب خواهر حسین علی و دختر فاطمه زهراست بعد از آن کلثوم برخواست

و بر سر حسین افتاد و لب و دندان خود را بر آن لب و دهان چندان مالید که بیهوش بر زمین غلطید
چون بهوش آمد دعای بد در حق یزید کرده گفت ای یزید تمتع از دنیا نیابی و چنانکه ما را در بلا افگندی
تو هم در دنیا و عقبی روی راحت نه بینی یزید پلید گفت مگر این زن هم خواهر حسین است گفتند آری این
کلثوم دختر فاطمه است پس توجه بسوی امام زین العابدین کرده پرسید که پسر کیست گفتند که این علی بن
پسر حسین بن علی است گفت که شنیدیم که علی بن حسین کشته شد گفتند که حسین را سه پسر بود علی اکبر و علی اوسط
و علی اصغر علی اکبر و علی اصغر هر دو کشته شد و علی اوسط که بیمار بود او را اسیر کرده آورده ایم یزید گفت ای
کودک میدانی که پدرت میخواست که بر مسند خلافت نشیند و بر سر منبر ها خطبه بنام او خوانده شود الحمد لله
که بمراد خود نرسید علی بن حسین گفت که ای یزید بگو این منبر ها پدران ما نهاده اند یا پدران تو نهاده اند
را امامت از آن پدران ما بوده است که در راه خدا جهاد کردند یا از پدران تو که شرک با خدا می ورزیدند
جزا معامله ما و شما فیصل شدنی است و کریمه و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون خوانده ختم کلام
فرمود و پسر یزید حکم داد که سر های اهل بیت را بر دروازه ها آویزند و سر حسین را بر دروازه دمشق آویزان
نمایند چنانکه گویند که تا سه روز سر مبارک بر دروازه دمشق آویزان ماند بعد از آن ذریت حسین با سر
مبارک او روانه مدینه کرد و منقول است چون یزید علیه ما یستحقه اهل بیت رسول و ذریت بتول را با تمام
بمدینه فرمود نعمان بن بشیر را با جماعتی از سواران مقرر کرد که ایشان را بمدینه رسانند چنانچه امام علی بن حسین
سید الشهداء و سر های دیگر شهیدان دشت کربلا فراگرفته همراه زنان و یتیمان اهل بیت روانه مدینه
شد و این روانگی هم عاری از حلیه ذلت و خواری نبود چنانکه کلام ابن جوزی محدث دال بر آنست چنانکه
گفته که از جور و بیداد ابن زیاد که نسبت اهل بیت نبوی عمل آورده عجب نیست که او محکوم بود از ... یزید
لیکن از گمراهی یزید خبیث عجب است که چوب بر دندان حسین زده و اهل بیت را بر شتران بی ... بذلت
و خواری سوار کرده با سر مبارک بطرف مدینه فرستاد و بیشتر گفته که هیچ مقصود او ازین نبوده مگر فضیحت
کردن اگر در دل او کینه جاهلیت و عداوت کشته شدن اقربای او که در جنگ بدر از کفار کشته شدند نمی بود
هر آئینه تعظیم و تکریم سر مبارک میکرد و کفن میداد و دفن میساخت و نیکوئی با آل رسول و ذریت بتول

می نمود والقصه چون قافله اهل بیت از دمشق عازم مدینه شد نعمان بن بشیر که از طرف یزید تعیین بوده
بر اعیه سعادت ازلی بحسن خدمت در راه با ذریت حسین علیه السلام پیش آمده مراتب اطاعت و تعظیم و تکریم و
اعزاز و احترام چنانکه باید از جانب خود بجا آورده بمدینه رسانید و در زمانیکه خبر مراجعت اهل بیت رسالت
بمدینه رسید اولاد مهاجر و انصار و دیگر اهالی مدینه از صغار و کبار باستقبال دویدند همینکه ذریت رسول
جگرگوشه های بتول را مبتلا بمصیبت دیدند حالتی از غم و اندوه و گریه و زاری بر ایشان گذشت که خارج از
حیطهٔ شرح و بیان است گویند که مصیبتی که روز وفات حضرت سرور کائنات علیه افضل من الصلوٰة و التحیات
بر اهل مدینه گذشته بود همان مصیبت آن روز گذشت که امام زین العابدین با زنان و یتیمان اهل بیت
نبوت و سر مبارک سید الشهدا علیه التحیة و الثنا از دمشق بمدینه برگشت فریادی عجیب و شوری غریب در
مدینه برپا بود که بآواز هنگامه قیامت بپا و جمله ارباب دین در اندوه و درد رهین و همه از کهین و مهین اند
هم و غصه حزین بودند و حالتیکه عارض حال ام المؤمنین حضرت ام سلمه گشته از آن چه توان گفت که فراو
فراوی از زنان و یتیمان اهل بیت نبوت را یکبار بگرفت و بگریست تا آنکه همراه ذریت بتول متوجه روضه
مقدسه حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم شده زار زار بنالید و بزبان حال میگفت **ابیات** یا رسول
الله بر آر از روضه سر تا بنگری ٭ اهل بیت خویشتن را زار و غمناک و حزین ٭ در بلای دشمنان دین گرفتار
آمده ٭ کس مباد او چنان یا رب گرفتار اینچنین ٭ انتهی بحذف بعض العبارت المختصر بعد ملاحظه عبارت
مذکوره ارشاد شود که پردگیان عصمت و طهارت را با چنان و چنین نام بردن و احوال شهادت جناب
امام مظلوم بتفصیل هرچه تمام تر مع وقایع سر مبارک و اسپ دوانیدن بر نعش اطهر بقلم سپردن و
باز آنرا بطبع بردن جائز است و روا یا موجب خفت اسلام و باعث ملام و در صورت اولی همان
جواب از طرف واقعه خوانان مصائب امام مظلوم و واعظان احوال شهادت جناب سید الشهدا تصور
باید ساخت و در صورت ثانیه اولاً از جانب روات نقل نمودن و بعد نقل در نقل زبانی بکتابت آوردن
و از کتابت طبعی اولی نوبت به تحریر تحریر الشهادتین رسیدن و باز آنرا موجب هتک اسلام و باعث تهم
بیجا بالی والسنتین و خواننده از آنها خوانان یزید گفتن چه معنی دارد فاعتبروا یا اولی الابصار مستتم آنکه

ثناخوان یزید فرقہ البیت کہ او را خلیفۃ الرسول ومع یزید تقلید را اثنا عشری می سازد کما قال
الفاضل صیاض وابن الجمیرۃ انکہ او را کافر می داند **قال المخاطب** خدا جانتا ہے سب دنکو
سنا ہو کہ کہتے ہیں کیا امام مسلمانو نکی بھی ہیں جنکی یہہ گت ہوئی **اقول** وبہ نستعین ازینعبارت
نسب وغیرہ درج مخاطب بکمال ظہور واضح است حق تعالے جزا ان دہاد نمی بینید کہ بجز ینہ خدام
جناب امام مظلوم علیہ السلام چہ بے ادبی می کنند بلکہ حضرات وہابیہ اہانت واستحقار آنحضرت
صلعم را ذریعہ تفاخر انگاشتہ اند چنانچہ صاحب رسالہ غایۃ المرام مخاطبا بمولوی نجم الدین لکھنوی
بصفحہ ۹۷ می فرماید علم وتدین راوکا ان اشعار سے ظاہر ہوگیا کسی ملحد کے یہہ اشعار ہیں لائق
دلیل وسند پکڑنی کی نہیں ہے اور ایسے ہی شعراء کے حق میں حق تعالے فرماتا ہے والشعراء
یتبعہم الغاون ان اشعار میں تفضیل وتفسیق جملہ فقہا ومحدثین واولیاء کرام متقدمین وثنا خوبیاں
مستحسنین کے اور اہانت اور استحقار آنحضرت صلعم کے سراسر مذکور ہے اور اطلاق [illegible] کا
نسبت آنحضرت صلعم کے کیا ہے مولد خانہ وبتخانہ کو بتخانہ قرار دیا ہے جیسا کہ ہیجواہی طل [illegible]
عبدالوہاب نے صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام رکھا انتہی مخاطب چاہیے خدا کو سراکہے
چاہیے جناب پیغمبر صاحب بے ادبی وگستاخی کرے کوئی پوچھنے والا نہیں ہے ویزداست کہ بہ
اکثر ہنود بعد سماعت احوال مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثناء روبروی فقیر بکمال
تصدیق وخضوع وخشوع بیان کردند کہ از اوتاران ما ہمچنین امر جلیل جلوہ ظہور نگرفتہ فی الواقع
شہید کربلا آئینہ حق نما است ورنہ انسان ضعیف البنیان را چہ یارا کہ درگرسنگی وتشنگی - روز
بکمال شجاعت داد مردانگی دادہ ومرگ نونہالان خاندان نبوت گوارا نمودہ بہ صبر واستقلال
جمیل شربت شہادت نوش فرماید **قال المخاطب** اگر تمہارے باپ بہائی کا کوئی ایک
تابوت بنا کر تمام شہر میں نکالے اور آگے آگے اوسکے مار اور گالی کہانے کو بیان کرے اور تمہارے
عورتوں کے نام لی تو تم پیٹ مارنے کو موجود ہو اور شرم [illegible] سب مردود [illegible] حضرت امام کا
اپنے ہاتہہ سے یہہ حال کرتے ہو کیا انصاف ہے جسمیں اپنی ذلت ہو اسمیں امام کی توہین [illegible]

پوچھو اور جو کام یزید مردود نے ایک سال کیا تھا تم ہر سال اوس کو ہر برس کرتے ہو فقط اسی قدر کہو
یہہ کام یزید کا ہی یا امام کا اقول و بہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ تنقیح بیش نیست چہ مغفولی کار یا کار
قیاس از خود دیگر گرچہ ماند در نوشتن شیر و شیر چہ بالبداہہ معلوم است کہ اگر کسے حال شخصے کہ
موجب کسر شان ظاہری او باشد باخبار و چھاپہ در آرد آن شخص بسیار بسیار تنگ دل و رنجیدہ خاطر
خواہد بود و احوال جناب امام حسینؑ در صدہا کتاب درج نمودن و باز آنرا چھاپہ سپردن کار اہل ایمان است
نہ یزید بی ایمان فلا تکن من الغافلین قال المخاطب اور ہم تم سے پوچھتے ہیں کہ یہی تحریرات اور تعزیہ بنا کر
اور کوچہ بازار میں لیجا کر کسکو دکھاتے اور سناتے ہو اقول و بہ نستعین بنا ساختن تعزیہ و تابوت برائے
گریہ در مصائب امام مظلوم و اظہار شجاعت و صبر آنحضرت و ظلم ظالمان می باشد قال المخاطب
اگر کسی سے فریاد کرتے ہو تو یزید بھی نہیں ہے کہ ہم اوس وقت اوس سے جا کر کہیں اور اگر ناواقفوں کو
سناتے ہو سیکڑوں برس سے فضیحت کرتے ہو کوئی ایسا نہ ہوگا اور مسلمان اب باقی نہیں ہیں کہ اسکو
نہ جانتا ہو کیا سال بھر میں بھی سب نقشے محرم کی بھول جاتے ہیں اقول و بہ نستعین آنچہ مخاطب افادہ نمودہ
معارض است باینکہ احوال مصائب جناب امام حسینؑ در کتب سابقہ درج بود السحال سر الشہادتین
و تحریر الشہادتین و غمکدہ و شہادت نامہ و غیرہ تالیف نمودن و چھاپہ کنانیدن برای چیست اگر بکسے
فریاد می کنید حالا یزید کجاست و اگر برای شنوانیدن ناواقفان است آن ہم بیجا چہ از کتب سابقہ واقفیت
حاصل گردیدہ فالجواب الجواب و اگر تکرار تذکار مصائب آنحضرت موجب ثواب اخروی است فہو المقصود
قال المخاطب اور جو غم کے واسطے ہے اقول و بہ نستعین نعم ہکذا ولا قباحۃ فیہ کما ستفتح تلک قال
المخاطب تو اسکے دو وجہ ہیں ایک تو یہہ کہ رونے اور غم کے لیے عقل اور شرع کی رو سے کوئی
چیز بنانی درست نہیں اقول و بہ نستعین این ادعا محض است بدون قیام دلیل قابل اصغا نیست قال
المخاطب دوسری یہہ کہ اکیلے کیا خیال کر کے رویا نہیں جاتا اقول و بہ نستعین در تنہائی نیز بعد تصور
معرکہ کربلا مومنین دریا دریا گریہ می سازند لیکن چون در کامل بوقت سماعت روایات مقتل جناب
امام حسینؑ دست می دہد و نیز امداد تنبیہ لت روایات تذکیرہ بہر کس ادشوار لہذا دیکجا جمع گردیدہ

می شوند و گریه می سازند و کدامی امر باعث بران گردیده که گریه نمودن در تنهائی جایز باشد و در مجمع
ناروا من ادعی فعلیه البیان قال المخاطب اگر یون کہو کہ ہمارے دل سخت ہین ہمکو اسطرح رونا نہین
آتا تو یہہ رونا تمہارا کیا ہوا بڑی مشکل بات ہوتے اقول و بہ نستعین مومنین ہم در مجمع و ہم در تنہائی
گریہ بر مصائب جناب شہید کربلا می نمایند کما ہو ظاہر کال الظہور و من لم یجعل اللہ لہ نورا فما لہ من نور۔
قال المخاطب کہ جب ایک امام باڑہ بنی اور مرثیہ اور کتاب اور تاشے اور جہول بہت سی روشنی مع آدمیت
ایک ٹہاٹہ جاہی ہو تب کہین تمہین رونا آوے اور جو یہہ ٹہاٹہ تمکو ملے تو تم رو چکے اقول و بہ نستعین
در بعضی بلاد مثل شہر لکہنو قریب ہفتاد مجلس بعشرہ محرم الحرام ہر روز منعقد می شوند کہ دران سوای روایات
صحیحہ دیگر نظم و نثر خواندہ نمی شود و چیزی از لوازم تعزیہ داری در آنجا نمی باشد و الوف الوف مومنین
جمع میشوند و گریہ می نمایند اگر صدق دل داری در ہمین مجالس شریک شو و گریہ نما و یک رسالہ در باب
استحسان انعقاد مجلس عزا تحریر کردہ برای خواندن روایت صواعق محرقہ و مقتل فاضل دہلوی مولوی
سلامت اللہ صاحب اجازت فرمودہ مقصود شود کہ ممانعت حزن در مصائب خامس آل عبا ست ہما
صاف تحریر نما بلکہ باقتدا حضرت غوث الاعظم روز عاشورہ را منجملہ اعیاد تجویز فرما و جواب تفصیلی تعزیہ
این مقولہ سابق گذشتہ فتذکر قال المخاطب افسوس ہمکو تمہارا حال خیال کرنے سے رونا آتا ہے اسلیے
تم سنگدلوں ہو تو نہ خدا پتہ دلی جاوے انکا ... والونکو حضرت امام علیہ السلام کا خیال کرنے
رونا نہین آتا اقول و بہ نستعین مخاطب عالی مقام خدارا حاضر ناظر دانستہ راست راست بگوید کہ آیا
خیال مصائب حضرت امام حسین نمودہ گریہ کردہ است یا نہ در صورت اولی کدام عالم او شان ...
خیال بندی را اجازت دادہ اند و آن واجب است یا سنت و مباح است یا مستحب و دلایل آنہا
و بافادہ مخاطب کہ در فصل ثالث گفتہ او جب حادثہ ہو کر گذر گیا اور مقدمہ برعکس ہوا کہ ...
اور دوست سرفراز ہوی پہر ماتم اور مرثیہ دشمنونکی نصیب ہی خدا دوستونکو خوش رکہے ...
بتصور حال جناب امام مظلوم خوشی و نشاط کردن باید نہ حزن و بکا شاید و در صورت ثانیہ ...
ہمکو تمہارا حال خیال کرنے سے رونا آتا ہے الخ فالجواب الجواب قال المخاطب اور تعجب ہی کہ ...

روتی ہوا ب تک اس قدر شوق نہیں ہوئی کہ اکیلے بیٹھے تنہا جب چاہو تب رو لو اقول و بہ نستعین
بلا ملاحظہ روایات شہادت جناب امام حسینؑ و بلا ملاحظہ اخبار محض تصور مصائب آنحضرت گریہ
توانیم ساخت اما انعقاد مجالس و اجتماع مومنین ثواب عظیم دارد و امر مذکور ثابت کنم بدو طریق
اول احادیثی کہ بطریق امامیہ درین باب وارد گردیدہ بیرون از حد و حصر اند مگر بحکم ما لا یدرک کلہ
لا یترک کلہ بنقل دو حدیث اکتفا می رود در کتاب اخبار الاحزان مسطور است صاحب قرب الاسناد
عن الازدی عن ابی عبد اللہ علیہ السلام قال قال لفضیل تجلسون و تحدثون قال نعم جعلت
فداک ان تلک المجالس احبہا فاحیوا امرنا یا فضیل فرحم اللہ من احیا امرنا یا فضیل من ذکرنا
او ذکرنا عندہ فخرج من عینیہ مثل جناح الذباب غفر اللہ ذنوبہ ولو کانت اکثر من البحر یعنی صاحب قرب الاسناد
روایت کردہ است از ازدی و او از ابی عبد اللہ علیہ السلام گفت کہ فرمود ابو عبد اللہ فضیل را کہ شما
می نشینید و ذکر حدیث در مجالس خود می کنید گفت فضیل کہ آری قربانت شوم ذکر حدیث می کنیم
گفت ابا عبد اللہ علیہ السلام کہ بتحقیق کہ آن مجلس حدیث را دوست می دارم پس زندہ دارید امر ما را
ای فضیل پس رحم کند خدا تعالی کسی را کہ زندہ دارد امر ما را ای فضیل ہر کس کہ ذکر کرد ما را یا ذکر کردہ
شویم نزد او پس بیرون آید از چشم او مثل پر مگس خواہد بخشید خدا تعالی گناہان او را اگرچہ باشند گناہان
او بکثرت مثل کف دریا و الشیخ الثقہ محمد بن عمر بن عبد العزیز الکشی فی کتاب رجالہ عن زید الشحام قال کنا
عند ابی عبد اللہؑ و نحن جماعۃ من الکوفیین فدخل جعفر بن عثمان علی ابی عبد اللہؑ فقربہ و ادناہ ثم قال یا جعفر قال
لبیک جعلنی اللہ فداک قال بلغنی انک تقول الشعر فی الحسینؑ و تجید قال نعم جعلنی اللہ فداک قال فانشدہ
فبکی و من حولہ حتی صارت الدموع علی وجہہ و لحیتہ ثم قال یا جعفر واللہ لقد شہدت الملائکۃ المقربون ہہنا
یسمعون قولک فی الحسین ولقد بکوا کما بکینا و اکثر و لقد اوجب اللہ تعالی لک یا جعفر فی
الساعۃ الجنۃ باثرہا و غفر اللہ لک فقال یا جعفر الا ازیدک قال نعم یا سیدی قال ما من احد قال
فی الحسین شعرا فبکی و ابکی بہ الا اوجب اللہ لہ الجنۃ و غفر لہ شیخ ثقہ محمد بن عمر بن عبد العزیز کشی در کتاب رجال از زید شحام
روایت کردہ است کہ گفت زید کہ بودیم ما نزد ابو عبد اللہ و ما جماعتی بودیم از کوفیان پس آمد

جعفر بن عفان بخدمت ابا عبد الله علیه السلام پس قریب و نزدیک نشانید آنحضرت او را پس
گفت فرمود که ای جعفر جعفر گفت فدایت شوم حاضرم گفت آنحضرت علیه السلام که شنیده ام
که تو شعر میگوئی در باب حسین علیه السلام مرثیه می گوئی و خوب می گوئی گفت جعفر آری حق تعالی مرا فدایت گرداند
گفت آنحضرت ای جعفر بگو یعنی بخوان پس خواندم شعر پس گریست آنحضرت و هر کس که دور آنحضرت نشسته
بودند تا آنکه رسید اشکها بر روی و ریش مبارک آنحضرت پس ازان گفت که ای جعفر قسم خدا است
که بتحقیق حاضر شدند ملائکه مقرب درینجا که میشنوند گفتار ترا در حسین بتحقیق که گریه کردند آن ملائکه چنانکه
ما گریه کردیم و بسیار گریستند باستماع شعر تو که در مرثیه حسین گفتی و بتحقیق که واجب کرد خدا تعالی
درین ساعت برای تو بهشت البته تا غفران و آمرزید ترا پس گفت آنحضرت که ای جعفر آیا زیاده
بیان بکنم گفت جعفر بله آری زیاده تر بیان فرما گفت آنحضرت که نیست کسی که گفت در حسین شعری پس
گریست و گریانید بان شعر مگر اینکه واجب گردانید خدا تعالی برای او بهشت را و آمرزید او را انتهی
ثانیا بطریق اهل سنت و جماعت اگرچه دلائل آن هم بسیار اند لیکن بنظر طوالت کلام بر چند احادیث و
اقوال اکتفا می رود در رساله غایة المرام صفحه ۱۰۳ نوشته اور یه بهی حدیث قدسی مین آیا هی که حق تعالی نے
فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنی مین همنشین اوس شخص کا هون که مجکو یاد کرتا هے کذا فی شرح سفر السعادة
لمولانا المحدث الدهلوی علیه الرحمة اور تنبیه الغافلین ابو اللیث محدث و فقیه سمرقندی مین یه
حدیث مروی هے دیکهو عن ابی هریرة او عن ابی سعید الخدری رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه وسلم قال ان لله
ملائکة سیاحین فی الارض فاذا وجدوا قوما یذکرون الله تع ینادون فیقولون هلموا الی بغیتکم فیجیئون
فیحفون بهم فاذا صعدوا الی السماء یقول الله تع علی ای شیء ترکتم عبادی ماذا یصنعون وهو اعلم بهم فیقولون
ترکناهم یحمدونک و یمجدونک و یذکرونک فیقول فای شیء یطلبون وهو اعلم بهم فیقولون الجنة فیقول
الله هل راوها فیقولون لا فیقول کیف لو راوها فیقولون لو راوها لکانوا اشد لها طلبا واشد لها حرصا فیقول من
ای شیء یتعوذون وهو اعلم بهم فیقولون انهم یتعوذون من النار فیقول لهم بل راوها فیقولون لا فیقول کیف لو راوها
فیقولون لو راوها لکانوا اشد منها خوفا فیقول انی اشهدکم انی قد غفرت لهم فیقولون ان فیهم فلانا الخاطی لم یردهم انما

جاثم لحاجتہ فیقول ہم قوم لا یشقی جلیسہم یعنی ابی ہریرہ یا ابی سعید خدری رضی روایت ہی کہ آنحضرت صلعم نے فرمایا
کہ اللہ تعالی نے فرشتگان سیاحین کو زمین پر مقرر فرمایا ہی جسوقت وہ پاتی ہین کسی جماعت کو
بحالت ذکر کرنے حق تعالی کے وہ پکارتے ہین اوس جماعت کو کہ جلد لو مقصود و مطلب اپنا
پس وہ فرشتی آتے ہین محفل مین اور صحبت کرتے ہین ساتھہ اونکے پس جسوقت وہ فرشتی آسمان پر
جاتی ہین حق تعالے اونسی پوچھتا ہے کہ کس حالتمین تم ہماری بندونکو چھوڑ آتی ہو اور وہ کیا کرتی ہین
پس فرشتے عرض کرتے ہین وہ لوگ تحمید و تمجید و ذکر تیرا کرتی ہین پس حق سبحانہ پوچھتا ہی اون فرشتو سے
وہ کیا مانگتی ہین فرشتے جواب دیتی ہین کہ بہشت مانگتی پس کہتا ہے اللہ تعالی کہ کیا بہشت وہ دیکھا ہے
فرشتی جواب دیتی ہین کہ نہین دیکھا پس کہتا ہے اللہ تعالی کہ کیونکر دیکھین گے اوسکو کہتی ہین فرشتے
اگر دیکھتی بہشت کو ہر آئینہ ہوتی وہ لوگ طالب تر واسطے بہشت کی پھر اللہ تعالی استفسار فرماتا ہی
کہ پناہ کس چیز سی مانگتی ہین وہ کہتے ہین دوزخ سی پس کہتا ہے اللہ کیا دیکھا ہی دوزخ کو فرشتے
کہتے ہین کہ نہین دیکھا پھر کہتا ہی اللہ تعالے کہ کیونکہ دیکھین گے فرشتی کہتی ہین کہ اگر دیکھتی ہوتے وہ
لوگ خائف تر اوس سے پس فرماتا ہی اللہ تعالی تمکو گواہ کرتا ہون مین اس بات پر کہ مین نے مغفرت
اونکی کی پس فرشتے عرض کرتے کہ فلان گنہگار اوس مجلس مین اور کسی مطلب کو آیا ہے اوس جماعت مین
نہین ہے حق تعالی فرماویگا کہ ذاکرین ایسی قوم ہین کہ نا امید نہین ہوتا ہمنشین اونکا اور حدیث دوسری
یہہ ہی روی عن النبی صلعم انہ قال ما جلس قوم یذکرون اللہ الا ناداہم مناد من السماء قوموا فقد بدلت سیئاتکم
حسنات وغفر لکم جمیعا وما قعد عدۃ من اہل الارض یذکرون اللہ تعالی الا قعد معہم عدۃ من الملئکۃ
یعنی فرمایا ہی رسول صلی اللہ علیہ وسلم نے نہین بیٹھتے ہین گروہ ذکر کرنی والا اللہ تعالی کا مگر منادی
ندا کرتا ہی آسمان سے کھڑی ہو پس تحقیق تبدیل ہوگئین بدیان تمہاری ساتھہ نیکی کے اور تم سب کی
مغفرت ہوتی اور نہین بیٹھتے ہین جسقدر آدمی زمین مین کہ ذکر کرتے ہین اللہ تعالی کا مگر بیٹھتے ہین
اونکی ساتھہ اوسی قدر فرشتی انتہی چون مراتب و مدارج ذاکرین از قسم شریک بودن فرشتگان
و صحبت نمودن با اوشان و تبدیل شدن سیئات شان بحسنات و مغفرت نمودن جناب باری

نقل بعمل او شان را اگرچه گنہگار می ویران مجلس برا کار دیگر نیز آمدہ شریک ذاکرین شدہ باشد

وہم نا امید نمی ماند و مغفور می شود و برباقی اکنون بران کہ ذکر جناب سرور کائنات صلعم عین

ذکر خدا ست و ایں معنی بوجہ کمال ظہور محتاج استدلال نیست اما بنابر اطمینان قلب ناظرین

بنقل یک شق اکتفا می رود و مولوی سید بروف احمد در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۱۰۱ و ۱۰۲ او شتہ

می فرمایند اور حقتعالے نے اطاعت اور نافرمانی رسول مقبول کی اطاعت اور نافرمانی

اپنی اور ذکر رسول کریم کا بعینہ ذکر اپنا فرمایا ہے اور کتب احادیث اور سیر میں متواتر آیا ہے

کہ جس مجالس میں مسلمان ذکر خدا اور رسول کرتے ہین فرشتگان الٰہی حاضر ہو کر ادنپر سایہ

کرتے ہین اور تا اتمام حاضر رہتے ہین اور او نکے حق مین دعا کرتے ہین اور سفارش او نکے

بجناب حق تعالے کرتے ہین اور ان مسلمانون کو رحمت الٰہی احاطہ کر لیتی ہے اور گناہ

او نکے مرتفع ہوتے ہین اور جس مقام مین درود پڑھا جاتا ہے فرشتگان سیاحین بجناب آنحضرت

صلے اللہ علیہ وسلم حاضر ہو کر عرض کرتے ہین کہ فلانے شخص نے درود پڑھا اور ظاہر ہے

کہ ذکر اللہ تعالے اور رسول صلی اللہ علیہ وسلم جس محفل مین ہو وہان خود اللہ ہمنشین ہوتا ہے

اور فرشتے حاضر ہوتے ہین اور تصور آنحضرت کا ہوتا ہے اور روح نبی کریم حاضر ہوتی ہے

کما فی فتوی علماء مکۃ المنقولۃ انفا وفی ھدی الانام فی مسئلۃ القیام وہان سب مغفور ہوتے ہین

اور حاجات او نکی بباعث برکت بر آتی ہین اور محل استجابت دعا ہے انتہی ما اردنا نقلہ منتخبا

چنانچہ در ترجمہ صواعق محرقہ آوردہ ابن سعد روایت کرد کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود

انا واھل بیتی شجرۃ فی الجنۃ واغصانھا فی الدنیا فمن شاء اتخذ الی ربہ سبیلا من واھل بیت من در جنت یک شجر ایم و شاخہاے

آن شجرہ در دنیا ست پس ہر کس کہ خواہد کہ فرا گیرد بتقرب آفریدگار خود راہے بخیر و طاعت کو فرا گیرد

بجاے دیگر نوشتہ و چون حق سبحانہ و تعالے دنیا را بطفیل حضرت رسالت پناہ صلعم

آفرید و دوام دنیا را بدوام آنحضرت و اہل بیت در چند خبر کہ از امام رازی بعضے ازان روایت

کردیم مساوی آنحضرت اند و دلیلے دیگر آنکہ در حق ایشان فرمود اللھم انھم منی وانا منھم

بار خدایا اهل بیت آن من اند و من از ایشانم و ... فاطمه رض پاره ... است ...
جزوی از رسول صلعم است ایشان نیز جزوی ... از رسول الله اند ... اهلبیت ... انتهام آنحضرت
... انتهی و بفاصله چند اوراق باز سیفر یابد و از احادیث سابقه وجوب محبت اهل بیت
و تحریم بغض و عداوت ایشان معلوم شد و بیهقی و بغوی تصریح بلزوم محبت اهل بیت چنانچه قبل
ازین مذکور شد که محبت ایشان از فرائض دین است کرده اند و شافعی رض نص برین معنی کرده است
در شعری که از وی منقول است شعر یا اهل بیت رسول الله حبکم * فرض من الله فی القرآن انزله * و در
تقویة الایمان بازری از امام حرامی کلامے نقل کرده که حاصل آن کلام آنست که خواص
علماء در دل خود یقین نامه از جهت پیغمبر صلعم می یابند باز از جهت محبت ذریت آنحضرت بواسطه
علم ایشان به پاکیزگی و برگزیدگی کریمه آنحضرت انتهی بعد از ان بفاصله سیر نوشته و این شعر نیز از شافعی است
در مدح اهل بیت رض آل النبی ذریعتی * و هم الیه وسیلتی * ارجو بهم اعطی غدا * بید الیمین صحیفتی * یعنی اهلبیت
پیغمبر صلوات الله و سلامه علیه باعث وسیله من خواهند بود نزد پیغمبر صلعم و امید آن دارم که بسبب
ایشان در روز قیامت نامه اعمال مرا بدست راست می دهند و حساب من بآسانی بگذرد
انتهی بملاحظه روایات مذکوره کسی از اهل ایمان تواند گفت که برای ذکر خدا و رسول محفل نمودن مستحسن است
و باعث ثواب اکبر و برای ذکر جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا که در جناب شان حضرت پیغمبر خدا
فرموده حسین منی و انا منه گو ذکر مذکور موافق روایات صحیحه باشد و بر ضمیر مهر منیر روشن و هویدا است
که چنانچه ذکر رسول کریم عین ذکر خدا است همچنان ذکر اهلبیت آنحضرت بعینه ذکر رسول مقبول است
چنانچه در ... قدس خواجه نصیر الله کابلی مسطور است قال الشیخ الجلیل فرید الدین احمد بن محمد نیشاپوری
من آمن بمحمد و لم یؤمن باهلبیته فلیس بمؤمن و آنحضرت صلعم جا بجا اهل بیت نبوت را با کثر اوقات مساوی
ذات بابرکات خود فرموده کما فی الکتب المعتبره فتبصر و لا تکن من الغافلین قال المناطب
یہ رونا کیا ڈفالیوں کا گانا ہوا کسب زبانی گاہی نہیں سکتے پھر بھی سنتے کا ناڈفالیوں کا گوارا ہے
ایک فقط رباتا درکار ہے اور تمکو عجب بڑے ڈھول اور تاشے اور مرثیہ اور کتاب ... ملے

تب تم رونیکے قابل ٹھہر بلکہ اسمین یہی ستم ہی کہ ہر مرثیہ پڑھنے والے سے رونا اور رقت حاصل نہین
ہوتی جب کوئی بند سوز اور نئے مضمون کا مرثیہ اور بہت علی سا پڑھنے والا ہو تب کہین تمہارے آنسو
نکلین تو نکلین پناہ رب کی زمین تو کچھ اسباب کار ہے ہنستے تو کیا جانئے کیا کرتے **اقول** و
بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود ست بدو وجہ اول آنکہ سابقا بعرض بیان آمدہ کہ در مذہب حق
غنا و مزامیر حرام ست و ہیچک سامان بجز تصویر جناب امام حسین علیہ السلام و تذکار مصائب آنحضرت
برای گریہ در کار نیست و فرش کردن و روشنی نمودن و غیر ذلک برای مومنین متبعین از قبیل
حیلہ گریہ بودہ ست و نظم نمودن روایات صحیحہ و خواندن آن بحسن صورت محذوری ندارد و حکایات
روایات کاذبہ موضوعہ مطلقا حرام ست خواہ بہ نظم باشد یا نثر و بروایت مقتل حسین باشد یا غیر
صحابہ لیکن امام غزالی بحرمت علی الواعظ و غیرہ روایت مقتل الحسن والحسین مطلقا می فرماید جناب سلطان العلما
تاج الفقہا مجتہد العصر والزمان حضرت میر سید محمد صاحب دام فیوضہ در رسالہ ثمرۃ الخلافہ متعلق بمقام
پنجم آنکہ انچہ مفتی ممدوح افادہ فرمودہ اند کہ از قول غزالی بحرمت علی الواعظ و غیرہ روایت مقتل
الحسن والحسین نفی شہادت جناب ممدوح ثابت نمی شود مقدوح ست باینکہ تحریم روایت
مقتل از موئدات نفی شہادت ست زیرا کہ اگر شہادت امرے مطابق واقع و حق و صدق
می بود پس در بیان حق و صدق منعی و تحریمی از طرف شارع نمی تواند شد و انیجاست کہ غزالی
و امثال اینہا تحریم روایت وفات حضرت سرور کائنات و روایت شہادت فاروق و ذی النورین
فتوے نخواہند داد پس تحریم روایت مقتل آنحضرت مؤید نفی شہادت خواہد بود و اگر این منع و تحریم
از حیثیت تہیج بغض صحابہ عارض گردید پس معلوم می شود کہ سلسلہ علل معدات این واقعہ
ہائلہ بتوسط یزید منتہی بطرف خلفائے راشدین ہم میشود پس ضرورت اتقاے عدالت صحابہ
داعی نفی شہادت آنحضرت خواہد بود و مؤید این معنی ست تعبیر غزالی و نظرای او بطریق کنایہ
و اشارہ از شہادت بلفظ قتل و مقتل والعاقل تکفیہ الاشارہ اما انچہ از عبارت صواعق
این تحریم مستفاد می شود کہ مراد ازان انیست کہ اکثر حوادث و وقایع اخبار کاذبہ موضوعہ مانند آن

نقل میسازند و محامل وتاویلات آن را بیان نمی کنند و اینمعنی باعث میشود بر بغض و عناد
صحابه پس تاویل علیل ست زیراکه غزالی منع از نقل روایت مقتل فرموده ست مطلقاً نه
روایات کاذبه فقط کیف وکذب فی الروایة مطلقاً ممنوع وحرام ست اختصاص بروایت
مقتل حسین ندارد وعلاوه آنکه درینصورت تعلیل به تهیج بعض صحابه لغو می افتد زیراکه حکایات
روایات کاذبه موضوعه مطلقاً حرام ست خواه تهیج عناد با صحابه باشد وخواه مورث محبت
با ایشان معهذا جواز روایت اخبار موضوعه محتاج بمحامل وتاویلات نمی باشد مگر اینکه مراد
از ما نند آن روایات ماوله غیر موضوعه باشد و درینصورت هم بار تخصیص بمقتل حسین لغو
می شود انتهی بالفاظه الطیبه دوم آنکه اهل سنت وجماعت اولاً بیعت ارادت را اختراع نموده ثانیاً
اذکار خفی وجلی وغیره ایجاد کردند وباز برین قدر هم اکتفا نکرده طالب قوالان خوش آواز و واقفان
علم موسیقی وماهران غنا با ساز ومزامیر گردیده طریقه وجد وتواجد احداث نمودند آیا نمی بینی که برای
وجد طنبوره کلان کلان وستار خوش نوا ومغنی خوبصورت وخوش آواز وغزل های مضامین
نو احداث مثل شعر خود کوزه وخود کوزه گر وخود گل کوزه خود بر سر بازار خریدار برآمد بشکست و
روان شد باید تا هم سوار یا از وجد نصیبی حاصل نمی شود باین امام غزالی در احیاء العلوم
می نویسد ومنها موافقة القوم فی القیام اذا قام واحد فی وجد صادق من غیر ریاء وتکلف او قام
باختیار من غیر اظهار وجد وقام له الجماعة فلابد من الموافقة با وصف اینهمه ساز وبرگ ودر چله از محلات امروهه
یک قبر بلا میت ودر شاهجهان پور یک جهنڈا وهمچنان در دیگر شهرها از ان غوث الاعظم صاحب
پرستش باید تا هم وجد آید یا نیاید العیاذ بالله برای رقص اینقدر اسباب درکار ست فاعتبروا
یا اولی الابصار **قال** المخاطب لوگ تو بہت روتے ہیں لیکن اس ہنگامہ سے کوئی
نہیں رویا **اقول** الحمد لله که مخاطب فی الامقام گریه اکثر اشخاص قبول نمود وقرینه مقام دال است
برا ینکه مراد از اکثر اشخاص در قول مخاطب انبیا واوصیا واولیا وعلما ودینداران هستند پس مخاطب را
لابد که با قتدار اکثر اشخاص موصوفین گریه را شعار خود سازد وحضرت یعقوب سالها سال چندان

گریستند کہ چشمان آنحضرت سفید شدند و برائے خود بیت الحزن علاحدہ مرتب فرمودہ بودند
قال المخاطب اور ابتلا ہو تو کہ تم سب مرثیہ اور تعزیہ کے رو سکتے ہو یا نہیں اقول و بے تعیین
مرثیہ و تعزیہ میں علاوہ ابتلا بکا ہست موقوف علیہ بکا نیست قال المخاطب اور اگر رو سکتے ہو تو بطریق
خیال کرکے رو لیا کرو یہ سب بکھیڑا محرم کا دور کرو کچھ حاجت نہیں اقول و بے تعیین ہم اتفاق کردہ
مردود است بچند وجہ اوّل آنکہ در حالت گریہ و بکا بعد خیال کردن بر مصائب آنحضرت با قاطبہ
مخاطب روا باشد کہ بکا بر مصائب آنحضرت و خواندن روایات شہادت آنجناب چرا و چسان
ممنوع گردد مما ادعی فیہ البناء دوم آنکہ اگر خواندن سر الشہادتین و تحریر الشہادتین و غیرہ
ممنوع است پس فائدہ از تصنیف آن چہ بود سوم آنکہ اگر ہمانست نظم ست چرا آن را
باید ساخت ورنہ ظاہر کہ خواندن اخبار صادقہ خواہ در نظم باشد یا نثر محذور نمی دارد چہارم آنکہ
اہل سنت و جماعت را باید کہ مجالس محرم منعقد نسازند و آن رسالہ تحریر الشہادتین چرا خواندہ
گریہ و بکا بر مصائب آنحضرت کردہ باشند پنجم آنکہ [illegible] ست السنہ برائے شنیدن روایات شہادت
حضرت امام مظلوم و گریستن بر مصائب امام مجلس ہدایت نمودہ [illegible] حالا التفصیل اسمائے
شہدائے اہلبیت کہ با جناب سید الشہداء در کربلا شہید شدند باید شنید و ہمچنین تمام [illegible]
در ماتم این خیار اہل عالم باید نمود [illegible] ششم آنکہ ہر امر مباح کہ وسیلہ عبادت باشد آنہم
عبادت است چنانچہ [illegible] سابقا گذشت پس ہفتم [illegible] باید کہ مخاطب در حالت اجازت
گریہ چرا لوازم آن را ممانعت می نماید بنا بر آنچہ [illegible] مولانا سید دلدار علی طاب ثراہ
در کتاب مواعظ حسینیہ افادہ فرمودہ کہ بدعت [illegible] امری ست کہ در دین احداث کنند
برخلاف طریقہ نبوی بعد ازان فرمودہ پوشیدہ نماند کہ امری کہ بعد از زمان رسول خدا احداث کنند
خالی ازین نیست کہ جواز آن از عمومات آیات و احادیث مستفاد می شود یا نہ بر تقدیر اول
اطلاق بدعت بر آن جائز نیست چہ دانستی کہ بدعت آنست کہ خلاف طریقہ نبوی باشد و این
ازان قبیل نیست مثلا بمقتضائے قولہ علیہ السلام من بکی او تباکی علی الحسین وجبت لہ الجنۃ [illegible]

ثابت شد که گریستن بر آنحضرت موجب ثواب عظیم است به نیت قربت از جمله عبادت مشروعه
خواهد بود و همچنین هر ضمیمه که دخل در گریستن داشته باشد مثل انعقاد مجلس مومنین و فرش
کردن از برای نشستن ایشان و اطعام ایشان و امثال آن اما اگر آن وسیله از جمله محرمات
الهی باشد مثل آنکه زنهای نامحرم مرثیه خوانند و مردان باراده گریستن گوش کنند پس شکی
نیست که از جمله بدعات محرمه خواهد بود و وجه ظاهر آنست که آنچه موجب دوری از حقتعالی باشد
موجب نزدیکی او نمی تواند شد و هم دلالت می کند برین معنی بعضی از اشعار جناب امیر المومنین
صلوات الله علیه و آله بمعاویه نوشته و حاصل مضمون آن اینست که باستماع رسید که از اموال
مسلمین مسجدی بنا کرده پس مثل تو مثل آن زنیست فاحشه زری که از فجور حاصل کرده بود بر یتیمان
تنابید وای بر تو ای معاویه نمیدانی که حضرت رسول خدا در حق چنین زنی فرموده نه زنا کنی و نه آنچنین
مال به کسی دهی و از جمله ضمیمه خیرات است ساختن مدرسه ها و پل ها و غیر آن از جهت آنکه علوم آ
که تحصیل علم واجب است و مدرسه وسیله تحصیل علم است و پل ها نفع خلق الله از اسباب
قرب الهی و پل از اسباب نفع خلق الله و دفع مضرت ایشان از غرق و هلاک و غیر آن
قال المخاطب اور منصفی سے بولو کہ ایسے مقام میں قرآن کا پڑھنا بہت ثواب رکھتا ہے
یا مرثیہ گانا **اقول** و به نستعین آنچه افاده نموده مردود است به چند وجه اول آنکه خواندن قرآن
هم ثواب دارد و ذکر روایات شهادت جناب امام حسین خواه به نظم باشد و یا به نثر نیز موجب
اجر است و از بجا آوردن یک از دو امر ثواب ترک دیگر لازم نیست من ادعی فعلیه البیان
دوم آنکه اهل سنت و جماعت نام خلفاء اربعه در خطبه جمعه که بالعوض دو رکعت ظهر مبنا شده
درج کرده اند آیا این بدعت و تشریع را افضل از خواندن قرآن می دانند یا نه در صورت اولی
ماتم ایمان خود گیرند و در صورت ثانیه نام خلفاء که گویا در نماز داخل کرده اند چگونه ساخته بجای
آن خواندن قرآن عادت سازند سوم آنکه غنا اگرچه در مذهب امامیه حرام است مگر اهل سنت و
جماعت آورده اند که آنحضرت صلعم فرموده لیس منا من لم یتغن بالقرآن و شیخ عبد الحق دهلو

در مدارج النبوت نوشته و اختلاف کرده اند علما در مسئله تغنی بقرآن بعضے مطلق جائز دارند بعضے
اگرچه لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچه بقوانین موسیقی باشد و بعضی مطلق
منع کنند الخ و ہرگاه که بتصریح سابق تغنی بقرآن امر ضروری و یا جائز باشد تغنی بمنظومه روایات
مصائب اہل بیت نبوت سلام اللہ علیہم چرا سمت جواز نداشته باشد **قال المخاطب** اگر کہوگے
کہ مرثیہ گانا تو اچھا نہیں خلل ہے اور اگر قرآن کا پڑھنا کہو تو مرثیہ کے عوض قرآن ہی پڑھا کرو کہ تمکو
اور حضرت امام کو ثواب ملے **اقول** درین سخنین ہمین مذاق بتوان گفت مخاطب والا مقام
افادہ نمایند کہ در مقام ذکر ولادت آنحضرت صلعم رسالہا مولد خواندن انسب و افضل است
یا قرآن در صورت اولی بے ایمان گشتید و در صورت ثانیہ قرآن باید خواند فما ہو جوابکم فہو جوابنا
قال المخاطب اگر کہو کہ قرآن سے رونا نہیں آتا ہے تو ابوجہل ہو قرآن میں تو ایسی مصیبتیں بیان
کی ہیں کہ جس سے پہاڑ ڈھے وین تمام پیغمبر اور ولی اور امام قرآن کو پڑھ پڑھ کر روتے آئے ہیں
اقول درینہ سخنین مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ نواب مولوی محمد حسن رضا خان بریلوی
در شہادت نامہ نوشتہ کہ جب حق تعالے جل جلالہ نے ابراہیم علیہ السلام کو واسطے ذبح کرنے
حضرت اسماعیل کے حکم فرمایا فرشتوں نے عرض کیا کہ خداوندا نور فیض منشور جناب سرور عالم
فخر موجودات رحمت عالمیان و صفوت آدمیان یعنی در زمان احمد مجتبی محمد مصطفے صلی اللہ
علیہ وسلم کا پیشانی نور اسے اسماعیل علیہ السلام میں ہی پس اگر وہ ذبح ہوگا ظہور نشور
حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوگا ارشاد ہوا کہ اگر کوئی اور بدلا اسماعیل کے
قربانی ہماری قبول کرے تو یہ امر موقوف نہ [illegible] نے پاؤن جرأت کا میدان شجاعت
میں رکھا اگرچہ [illegible] پر فتوح امام حسین ع نے اس امر کو قبول کیا کہ عوض حضرت اسماعیل
دشت کربلا میں بھوکے اور پیاسے خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید ہوے چنانچہ وفدینا
بذبح عظیم بقول صاحب کشاف اور مصنف مدارج النبوۃ کے انداز [illegible]
علیہ السلام [illegible]

سر دادو نداد دست بر دست یزید۔ واللہ کہ بنائے لا الہ ست حسین ۔ انتہی الغرض بتصریح
مذکورہ ثابت گشت کہ مراد از آیہ وآسفی ہدایۃ فدیناہ بذبح عظیم مراد شہادت جناب امام حسین
علیہ السلام ست و دریں صورت اگر کسے قرآن را با معنی و تفسیر خواند و باین آیہ رسد مضمون خواندن
روایت شہادت جناب امام مظلوم بروصادق خواہد آمد و مخاطب لاثانی راہمین مقصود
کہ ذکر شہادت آنحضرت نباید یا آنکہ حق جل وعلی در قرآن مجید ذکر شہادت آنحضرت میفرماید
فاعتبروا یا اولی الابصار اگر گوئی کہ خواندن قرآن جائز ست مگر دانستن و خواندن تفسیر قرآن
غیر جائز گوئیم علم تفسیر از علوم دین ست وجہ ممانعت آن چیست مزادعی فعلیہ البیان
دوم آنکہ مولوی سلامت اللہ در رسالہ تحریر الشہادتین میفرماید و در تفسیر سورہ انا انزلناہ
فی لیلۃ القدر بذیل کریمہ لیلۃ القدر خیر من الف شہر از حضرت امام حسین علیہ السلام مروی ست
کہ مراد از ہزار ماہ مدت سلطنت بنی امیہ ست کہ بظہور آمدہ الخ و بطریق عامہ و خاصہ مروی ست
کہ مراد از شجرہ ملعونہ بنی امیہ اند چنانچہ نیشاپوری و فخر رازی تفسیر آیہ کریمہ وما جعلنا الرؤیا التی
اریناک الا فتنۃ للناس والشجرۃ الملعونۃ فی القرآن بنی امیہ را فرا گرفتہ و در ترجمہ صواعق محرقہ نوشتہ قال رسول اللہ
ان اہل بیتی سیلقون بعدی من امتی قتلاً وتشریداً وان اشد قومنا لنا بغضا بنو امیۃ وبنو المغیرۃ وبنو
مخزوم پیغمبر صلوات اللہ علیہ فرمود بدرستی باہل بیت من خواہد رسید از امت من
قتل و نافرمان برداری و بتحقیق کہ دشمن ترین قوم ما نسبت باہل بیت ما بنو امیہ و بنی مغیرہ
و بنی مخزوم اند انتہی الحاصل نشواہد مذکورہ ثابت کہ اگر کسے قرآن را با تفسیر و معنی خواند ہمان
آتش در کالے ہیبا شد یعنے از تلاوت قرآن مجید و فرقان حمید تذکار مصائب آنحضرت
لازم می آید و چگونہ نباشد کہ جدائی از احد الثقلین محال ست سوم آنکہ باعتراف مخاطب گریہ
از عادت پیغمبر جلیل و امام ہمام و اولیاء کرام بودہ ست وہو المطلوب چہارم آنکہ اولیاء آنمخاطب
بجائے ذکر فضائل و مصائب رسول مقبول بمحافل میلاد چرا قرآن نمیخوانند فما ہو جوابکم
فہو جوابنا قال المخاطب تعزیہ بنا کر اور مرثیہ گا کر کوئی نہیں رویا آدم سے ہمارے پیغمبر تک

مہیا سجاور رونی مین کسی نی نہین کئے تمکو رونی کی تدبیرین خوب سوجہین **اقول** وبہ نستعین ماسبق
بتکرار ذکر یافت کہ بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و مرثیہ گفتن سنت اہل بیت کرام و صحابہ عظام است
کما مرّ مرارًا پس دو تشنیع برین راجع باقوال و تقاریر این حضرات ست وہو کا ترے و غنا در
مذہب امامیہ حرام ست مگر اہل سنت را بآن تشنیع نمی رسد چہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوة جلد اول
صفحہ ۸۴ نوشتہ کہ در حدیث صحیح آمدہ ست کہ آنحضرت فرمود لیس منّا من لم یتغنّ بالقرآن
و بعد فاصلہ یسیر آوردہ و اختلاف کردہ اند علما در مسئلہ تغنی بقرآن بعضی مطلق جائز دارند بعضی اگرچہ
لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن اگرچہ بقوانین موسیقی باشد و بعضے مطلق منع کنند
و ہر کہ او فی بتصیر حجوار و میدانند کہ مراد از تغنی در حدیث مذکور حسن صوت ست مگر اولیاء مخاطب بقوانین
موسیقی خواندن قران شریف جائز دارند و مقصود آوردن حدیث لیس منّا الخ درینمقام ہمین است
کہ آنحضرات لفظ تغنی را بر قوانین موسیقی حمل کردہ اند و با اینہمہ برخواندن مرثیہ تشنیع می نمایند اذا لم
تستحیے فاصنع ما شئت از ینجاست کہ حفاظ این فرقہ خواندن قرآن بقواعد موسیقی عادت گرفتہ اند

گر ترا ذوق خدا داده نے بود ٭ نشئہ ات بے راح ریحانے بود ٭ در تلاوت نغمہ سازی میکنی
بندگی بالہو بازی میکنے ٭ با ادب برخوان ترانہ نیست این ٭ محفل چنگ و چغانہ نیست این
در پی ترجیع دواز مطلبے ٭ فکر یم تو قارے و یا مطربے ٭ سورۂ قرآن با اعجاز ہست
یا کلام حافظ شیراز ہست ٭ کی قرآن در خواندنش تحریر کرد ٭ معنیش باید بدل تحریر کرد
میروی دور از رہ شرع قویم ٭ در صراط آرا اطا المستقیم ٭ خواند رب العالمین روح الامین
یا کہ رب العالمین ارا الامین ٭ ہست اید ہیم با خود خوشنما ٭ چیست اید ای بری ایہم یما
گر تو چون داؤد بر خوانے زبور ٭ چون سلیمان حلم را نے بطیور ٭ **قال المخاطب** اور جو کہو معنی بہم

نہین جانتی تو ترجمہ قرآن شریف کا تہوڑی دنوں مین مرثیہ اور تعزیہ کی عوض کیون نہین پڑہتے کہ جس سے
دین اور دنیا کا کام نجاوی اور رونا ہنسنا سب کچہ آوی اور اوسکو حضرت امام علیہ السلام بہی
پڑہتی رہتے ہین **اقول** وبہ نستعین اینجا افادہ نمودہ مردود ست بچند وجہ اول آنکہ ما قرآن می خوانیم

ومعنی و تفسیر آن رامی دانیم مگر ازین لازم نمی آید که تذکار فضائل و مصائب اهل بیت را ترک نمائیم مرا [illegible]

فعلیه البیان دوم آنکه اهل سنت و جماعت بجای انعقاد محافل میلاد خواندن قرآن مجید را چرا

شعار خود نمی سازند [illegible] سوم آنکه صوفیه اهل سنت ذکر خفی و جلی و دیگر بدعات [illegible]

را ترک نمود [illegible] قرآن بچه سبب نمی خوانند نظم صوفیان در ذکر بدعت کرده اند

انحراف از شریعت کرده اند گاه می رقصند و افشانند دست گاه چون دیوانه اند و گاه مست

گه نیاح سگ [illegible] از سگان پوستین پوشند گاهی گربه سان ظاهر از گربه هم مسکین تر اند

باطنا [illegible] در اند منتظر چون گربه بر خوان کسان همچو سگ جویای مردار جهان

پای کوبان [illegible] آل رسول شعله اندر باغ چون بهر وزند

بر اصول [illegible] دعوی حب است کی میکند وین همه افعال و آسیب میکنند

هر که بر راه رسول صادق است [illegible] گر کند دعوای حب حق [illegible] خواهی از قرآن بر انبیه نشان

حرف ان کنتم تحبون [illegible] صدق و صفا مولای ما [illegible] باب علم مصطفی مولای ما

هر که بر عکس [illegible] نیست عارف کاذب است [illegible] این فروع است و اصول

کفر باشد دین ایشان [illegible] خدا کلی بود وین تعین با بر وطار [illegible]

گربه و موش و خر و جاموش را [illegible] بود هست و بود نامش خدا اوست در پیراهن هر [illegible]

هست چون دریا و [illegible] عالم [illegible] خدا [illegible] الاشیاء و هو عینها

هست [illegible] نفرین مذهب چه بیاکیست

آ دست این یا خر آیا کیست [illegible] کاشانی [illegible] کاشانی [illegible]

نیست [illegible] سجده گر مردرومی بار بار و بیده است

[illegible] این کلام [illegible] و انش معرفت کرده نام

[illegible] پاکان [illegible] با یقین [illegible] و ز قرآن مغز را بر داشته

[illegible] انا الحق [illegible] بود [illegible] صاحب معراج بود

ظاہر از شدتِ عجب و ریا * عارضش گردید مالیخولیا * بسکہ وہمش ہر دمی پیش نظر
صورتی ساخت از حق جلوہ گر * نفس از سوء مزاج آن شقی * کرد تلقینش کہ تو عین اے محقق
سر بسر دعوای جیلانی غلط * از سگ ناپاک سبحانی غلط * گفت عاشورا بود روز طرب
ہیچ بود آہ و افغان را سبب * گریہ گر بر بادشاہ کربلاست * فعل نازیبا و کار ناروا است
چون از صدیق اکبر بہتر است * روز مرگش لائق شور و شر است * کینہ این صوفی ناری ببین
سکیند منع از عزاداری ببین * کیف لا نبکی علی ذاک الامام * وھو مقتول علی حر الاوام
کیف لا نبکی جسوماً دامیہ * کم علیہا من عیون باکیہ * کیف لا نبکی عطاشا حق عاً
لم ینالوا سجداً او رکعاً * لہف نفسی من شفاہ ذابلات * آہ من صرعی علی شط الفرات
قد وھا ھم قادح لا یوصف * قاتل اللہ العدی ما انصفوا * کیف لا نوحی
لسبط المصطفی * وھو مذبوح و مجروز القفا *
جزہ سیف الشقی الارذل * وھو منھل دماً کالجدول *
احمدش ریحان جنت گفتہ است * سید شبان جنت گفتہ است * ماتمش فوز جنان را موجب است
بر عزادارش جنت واجب است * آسمان بر حال او گریان شدہ * سینہ جن و ملک بریان شدہ
این روایت را ز من گر نشنوی * بشنو از عبد العزیز دہلوی * ریخت گردون خون برای قتل او ز بعد
تازہ بیچون شید خونی از زمین * کردہ نقلش مسلم شان در صحیح * کی بود دعوای این کافر صحیح
اسمعوا من بعد فقدانا انکم * انہ قد عد من اعیانکم * گفت رنج و محنت آل کرام
منتشر گشتہ است در عالم تمام * گر دہد حیوان گواہی دور نیست * وانکہ انکارش کند معذور نیست
بود زیبا سرزنش افلاک را * منع می بایست کرد افلاک را * استحلوا قتل نجل المرتضی
لم یراعوا فیہ حق المصطفی * ثم ھم غاروا علی الآل الکرام * آہ منھم احرقوا تلک الخیام
اخرجوا عنہا النساء الطاہرات * باکیات ناشحات حاسرات * راسہ یہدی الی الملعون اللئیم
غیرتش چون بندیان ترک روم * عترت پاک نبی آوارہ بود * منتق ماسے مجور در ...

اودهم جمیع وهذا ایضا انہوں نے کہا ہذا شاہ آه ازان وقتیکه در پیش یزید گشت حاضر عترت شاہ شہید
آن لعین مصروف عیش بادہ بود سر اطہر زیر تخت افتادہ بود ناکتا بالعود فی اسنانه
ناطقا طوبا الی نسوانه صوفیان ہم بر طریق آن لعین شادی باشند در روزی چنین
بی یا اسفوا من اعیادهم ایا منهم ایا من الحادهم انه یوم الاسی والمحنة
فیه اقطار السماء اغبرت کم اقنت فیه اسیاف اللئام من دما الفاطمیین الکرام
قال المخاطب اور اگر کسی کو اس مقدمہ میں شبہہ گذرتا ہو کہ مرثیہ تو درست ہی دیکھو حضرت بی بی
فاطمہ نے اپنے باپ کی غم میں کئی بیتیں کہیں ہیں اور حضرت امام کی غم میں بھی جن و غیرہ سے روایت ہم
اسکا جواب یہہ ہی کہ تمہاری اور اونکی درمیان اسباتمیں اتنا فرق ہی جیسے مستعد رونا اور ہنسنے میں
اسکی اتنی حقیقت ہی کہ اپنی تنہائی کی بیان اور میت کی اوصاف میں دو ایک شعر بلا اختیار
بلا قید کبھی منہ سی نکل گئی کچہ اونکا مرثیہ کی بیا ضمین نہ تہے آسکی واسطے تال اور سر اور گتکری اور
سارنگی اور تاریخ اور دن جوانی اور سوالی مقرر تہی نہ انمیں حلقہ باندہ کر بازار اور سکانمین پڑہتا تہا
نہ اسمین فلت اور شکست مردی کی بیان ہی اور نہ کسی کے نعش اور تخت بناکر وسکی آگی پڑہتی
اور نہ اوسپر پہول اور تاشی بہجتے تہی نہ انکو مرثیہ اسکو کہتی ہیں جسمین میت کی اوصاف
ہوں اور تم جو گاتے ہو انمین میت کی بڑائی اور شکست سر اور تال سی نکلتی ہی غرض تمہارا
جو مرثیہ میں اسکا نام بہو ملیح ہی لغت کی موافق اسکو مرثیہ کہنا غلط ہی اسطرح تمہارا کلام غلط اسطرح
تمہارا نام بہی غلط **اقول** و بہ نستعین اینجا افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ قولہ اسکی
اتنی حقیقت ہی کہ اپنی تنہائی کے بیان اور میت کی اوصاف میں دو ایک شعر بلا اختیار
بلا قید کبھی منہ سی نکل گئے و غیرہ منع است چہ در کتب تواریخ اشعار کثیرہ موجود ہست چنانچہ شیخ
عبد الحق دہلوی در مدارج النبوة جلد دوم صفحہ ۲۵ ہ می نویسد و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت
صلعم جواب بعظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول ایشان فاطمہ زہرا
و تا دو کہ ہیچ بیت از ویرانہ ... رفت شاکی از آنہا ابیر دا ... [illegible]

وگروہ گروہ این شعر انشا نمود ماذا علی من شم تربة احمد ان لا یشم مدی الزمان غوالیا
صبت علی مصائب لو انها صبت علی الایام صرن لیالیا یعنی گفته اند که این شعر از نظم حضرت
سیدة النساء است چون که فاطمه زهرا انشا نمود و نیز در وقت زیارت گفته اذا اشتد شوقی زرت قبرک
باکیا انوح واشکو لا اراک مجاوبی فیا ساکن الصحراء علمتنی البکا وذکرک انسانی جمیع المصائب
فان کنت عنی فی التراب مغیبا فما کنت عن قلب الحزین بغائب واز جمله مراثی که منسوب بحضرت
زهرا است این دو بیت است نفسی علی زفراتها محبوسة یا لیتها خرجت مع الزفرات
لا خیر بعدک فی الحیاة وانما ابکی مخافة ان تطول حیاتی انتهی بر شما مخفی نیست که قول
صاحب مدارج النبوة واز جمله مراثی که منسوب بحضرت زهرا است این دو بیت است الخ اول
دلیل است برینکه مراثی جناب سیدة النساء صلوات الله علیها بکثرت اند فضلا عن مراثی اهل البیت
والصحابة العظام دوم آنکه جناب زهرا مراثی در آخر زمان قباحتی ندارد چه در آن اوقات احادیث
هم مجلد نبود سوم آنکه شما و هر آنچه مذهب یا میه مراثی را است از همین جاست که خواص آن اجتنابا
دارند واگر از عوام احدی مرتکب شنیدن مراثی بشما شود اهل سنت و جماعت را تشنیع آن نرسد
چه شیخ عبد الحق در کتاب مدارج النبوة جلد اول صفحه ۵۰۳ نوشته اند اختلاف کرده اند علما در مسئله تغنی
بقرآن معنی آن بطریق جائز است یعنی اگرچه لازم آید اخفا و ادغام و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچه بتغنی او
موسیقی باشد بعضی مطلق منع کنند الخ در صفحه ۴۹۴ می فرمایند باینکه صاحب متاع ذکر کرده است
در سماع سه قول را حرمت و کراهت و اباحت و ذکر کرده دلائل هر مذهب را و ترجیح کرده مذهب اباحت را
چرا که مدعا او است و جواب داد از استدلالات و تمسکات حرمت و کراهت و اطناب کرده
در اثبات مذهب اباحت و اثبات کرده آنرا بکتاب و سنت و اجماع و قیاس و وجه قیاس آنکه چون
ثابت شده در سنت صحیحه جواز تغنی بقرآن پس شعر نیز جائز باشد و در صفحه ۴۹۶ نوشته و نقل کرده است
فاکهی در تاریخ مکه معظمه بسند خود که روایت کرد از موسی بن المغیرة الجمحی که خود دید عطاء بن ابی رباح را پس در آمد
دیو دید و آشنا بود که بمیرند عود او که تغنی میکرد پس چون دید عطاء را که در آمد بازنا آمد بدان آن پس گفت

می نشینم تا عود بکنند [illegible] آنچه بلند [illegible] بس نشست و تغنی کرد و صاحب متاع همین عود را اصل
ساخته عزامیر دیگر را بر آن قیاس کرده انتهی المختصر بشهادت مذکوره کالشمس فی وسط السماء
روشن و منجلی گشت که تغنی بتجرید تسجیع و رعایت بقوانین موسیقی و نواختن عود و طنبور
و نقاره و تاشه بمذهب اهل سنت و جماعت مباح است و هو کان تقی و لنعم ما قیل نظم
رفته [illegible] بحضور شاه [illegible] جعفر صادق امام المتقین * گفت چون من میروم بیت الخلا
میرسد در گوش من بانگ غنا * [illegible] بسا ایام بر صوت عود * می کشند از سینه آواز سرود
می نشینم خوش [illegible] آید [illegible] در هم گوشی صدای نغمه را * منع فرمودش امام راستین
گفت با سائل [illegible] چه منع [illegible] آخر بیش ایشان میرم * چیست عیبش خود بخود گر بشنوم
شاه [illegible] امر و نهی حق سبحان خوانده * در قیامت گفت حق لایزال
میشود از چشم و گوش و دل سؤال * چون امام این آیه را تذکار کرد * سائل از کار خود استغفار کرد
گفت [illegible] گرفته [illegible] ال تو بد بود در روی پیش * سنیان این فعل اکثر می کنند
افترا بر [illegible] می کنند * [illegible] بعد از نماز این همه * جاے تعقیبات باشد زمزمه
امردان غلغل کنان با ساز و دف * صوفیان در پهلوشان بسته صف * در هوای شاهدان شوخ و شنگ
نغمه پرداز ند با طنبور و چنگ * [illegible] شیطانی و نفسانیست این * یا مقام ذکر ربانیست این
حال کی در [illegible] حاصل شود * کی حضور دل درین محفل شود * با غنا قرب الهی را مجو
کی روا باشد [illegible] سازند زیارت [illegible] * می کنند منع از زیارت قول [illegible]
سینه را باید که باشد درد و جوش * و [illegible] باشد حلق مجروح از خروش * کی نمازی با بکا و تلبیه
کے روا باشد بکا و تصدیه * یاد خالق در دل شبها بکن * اوست تنها ذکر او تنها بکن
چهارم آنکه [illegible] تاریخ و [illegible] در شریعت ثابت نیست بان طعن بر آن کشودن تیشه بر پای انصاف
زدن [illegible] مولوی سید رؤف احمد در رساله غایة المرام بر صفحه ۳۶ نقلا عن بعض الفتاوی می فرماید
الحاصل [illegible] از زمان و مکان شرفی حاصل نیست بلکه زمان و مکان از آنحضرت صلعم

شرفی ست قال الشیخ احمد بن الخطیب القسطلانی فی المواهب اللدنیة واذا کان یوم الجمعة الذی خلق
فیه آدم خص بساعة لا یصادفها عبد مسلم فسأل الله فیها خیرا الا اعطاه ایاه فما بالك بالساعة التی ولد فیها
سید المرسلین ولم یجعل الله فی یوم الاثنین یوم مولده من التکالیف بالعبادات ما جعل فی یوم الجمعة المخلوق فیه
آدم من الجمعة والخطبة وغیر ذلك اکراما لنبیه صلی الله علیه وسلم بالتخفیف عن امته بسبب عنایة وجوده قال الله تعالی وما
ارسلناك الا رحمة للعالمین ومن جملة ذلك عدم التکلیف عن قتادة الانصاری ان رسول الله صلی الله علیه وسلم سئل عن صیام یوم الاثنین
قال ذلك یوم ولدت فیه وانزلت علی فیه النبوة رواه مسلم وفی المسند عن ابن عباس قال ولد النبی صلی الله علیه وسلم یوم الاثنین واستنبئ
یوم الاثنین وخرج مهاجرا من مکة الی المدینة ودخل المدینة یوم الاثنین ورفع الحجر یوم الاثنین انتهی وکذا
فتح مکة ونزول سورة المائدة یوم الاثنین حالا آن روایات که ... ذکر ... می شود وقال القسطلانی فی المواهب اللدنیة ناقلا عن ابن الجزری ... والشیخ عبد الحق
الدهلوی فیما ثبت بالسنة فی ذکر رضاعه ... ولا زال اهل الاسلام یحتفلون
بشهر مولده ویعملون الولائم ویتصدقون فی لیالیه بانواع الصدقات ویظهرون
السرور ویزیدون فی المبرات ویعتنون بقراءة مولده الکریم ویظهر علیهم من برکاته
فضل عظیم انتهی وقال الامام الحافظ ابو الخیر بن الجزری ومن خواصه انه امان فی ذلك
العام وبشری عاجلة لنیل البغیة والمرام فرحم الله امرأ اتخذ لیالی شهر مولده المبارك
اعیادا لیکون اشد علة علی من فی قلبه مرض ... انتهی ملخصا
پنجم آنکه حال واقعی جناب سید الشهداء علیه التحیة والثناء ... بیان ... ملزم
آنجناب نیست ایا نمی بینی که شاه عبد العزیز ... فرمایند ودخلوا
علی الحمر واسروا اثنی عشر غلاما من بنی هاشم ...
ورکبوا خیولا واوطئوا اجساد الحسین ... وارسلوا الرؤس المذکورة ...
سائر الشهداء وسبایا اهل البیت الی یزید بن معاویة ...
الخ ... آید که مخاطب چنان بیان فرماید که شاه صاحب ... جناب

علوم کرنا انہیں خاصہ فرمائی ہوئی ہو وافصح مثلا تکن من الغافلین قال انما ... اور ایک
غلط در غلط اسکو یہ ہے کہ ہم کہ تعزیہ اتنی ہو اسکی کیا معنی تعزیہ لغت میں تسلیہ دینی کو ہے
اور دلاسا دینی کے معنی میں کہتی ہیں اور عزا کی معنی صبر کی ہیں بہلا سمجھو کہ اس تعزیہ میں صبر اور
دلاسا دینی کا کہیں نام اور نشان بھی ہے اور کوئی کہے جیسے کہ ان کبھی صبر اور دلاسا دیا ہے
بلکہ کمبخت ہر سال ہماری سیدونکو نئی نئے مضمون کی مرثیہ سنا کر رلاتی ہیں اور ایسی جگہ اگر
کوئی کہے ایصاحب چپ رہئے اور صبر کیجئے تو پھر تعزیہ دار اپنی چھاتی چھوڑ کر اسکی چھاتی پر کہونسے
لگاتے ہیں اب سچ کہو یہ الٹا نام کن الٹی نے رکھا ہے اور ماتم کرنا تعزیہ کس لغت میں لکھا ہے
کیا قدرت خدا کی ہے جسکا سر تھا ... غلط اسکی اور کام کا کیا ذکر یہ وہ مثل ہوئی کہ خود غلط
املا غلط انشا غلط مثلا اگر کسی کا باپ مصیبت میں مر گیا ہو اور کوئی اسکی اولاد اور دوستوں سے
یہ کہی کہ بیٹھے کیا کرتے ہو باپ تمہارا ایسی طرح سے مرا اور آفت ... یا کسی ... او
مرتی تمہاری ہیں کونسے پاؤں ننگے ... طوق ڈال پیادی گھسیٹے کچہری میں لیگئی اور تمہاری
ماں کی چادر سر سے اتاری تمکو لازم ہے ... خوب پیٹو غرض سمجھو تو کہ کون
اسکو تعزیہ کہیگا اگر کسی دینے کا ... تعزیت کے سامنے اس وضع سے کہو تو وہ برا مانے بلکہ ...
اسی چرچا بڑے آدمی کا حال سن پاکر دل اور تماشی سے نقل لیکر اسی ہمارا جگرا و صبر ہے
کہ ہمارے باپ دادا کو کیا کچھ یزید لوگ اور یہ بھی ناخلف ہماری روبرو پیروی نصیحت کرتے ہیں
اور ہم اپنی سلف صالح کی طرح صبر اور ... اختیار کرتے ہیں حضرت امام حسین کے وقت میں
ایک یزید تھا اب اور ... کے وقت سیکڑوں یزید ہوئی ہیں پھر بہر حال صبر اور برداشت
... چاہیے ان اللہ مع الصابرین قول ... مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ اطلاق تعزیہ
... بر مقرر باصطلاح خاص ... ولا مشاحۃ فی الاصطلاح ... آنکہ متعارف ست ...
[illegible]
[illegible]

اگر کسی را نیز این سیاق ... ببیند که حضرت یعقوب علیه السلام بفراق حضرت یوسف
آنقدر اندوه و گریه کرد که چشمهای آنحضرت سفید شد چنانچه حق تعالی و تقدس در بیان
حال حضرت یعقوب پیغمبر میفرماید قال یا اسفا علی یوسف وابیضت عیناه من الحزن فهو کظیم
و فیه المتکلمین ... ابو المعالی در رسالهٔ فتوحات ... تفسیر حسینی ... [illegible]
که روایت کرده که حضرت رسول خدا از جبرئیل پرسید که اندوه و حزن یعقوب بمفارقت یوسف
بچه مرتبه بود جبرئیل گفت برابر هفتاد مادر حضرت ... قدر اجر داده ...
ولیکن از نقل این کلام ملا حسین واعظ کاشفی ... [illegible] یعقوب
یعقوب چهل سال و بعضی هشتاد سال از وقت فراق یوسف علیه السلام تا ملاقات ...
چشم یعقوب از گریه خشک نشد و از بار فراق جگر ... [illegible]
مشاهده این حال از آنحضرت گفتند تالله تفتؤ تذکر یوسف حتی تکون حرضا او تکون من الهالکین
یعنی بخدا که همیشه باشی که ... زاری یاد ... یوسف ... بیمار ...
تا باشی از جمله هلاک شوندگان یعقوب علیه السلام ... انما اشکو بثی و حزنی الی الله
یعنی جز این نیست که شکایت کنم غم و اندوه خود را بخدای ... العزیز
دهلوی در جواب سوال ... مولوی رفیع الدین خان مرادآبادی ... [illegible]
اقوال واقعی باشد پس شنیدن این ... مرثیه ... [illegible]
بر مرثیه و کتاب احوال واقعی ... جهل ... [illegible]
بالاتفاق ... ماتم ... [illegible]
بجا و مستحسن است و حال ماتم سابق گذشت ... آنکه ابن عبد البر ...
در ترجمهٔ ... دختر عم گفته عن عقبة بن عامر ... [illegible]
[illegible]
[illegible]

صلعم حفصه دختر عمر را طلاق داد و بعد ازان بسبب سعی عمر رجعت کرده بنکاح آورد و نیز لازم نمی آید که هرگاه عمر را بسبب طلاق دختر خاک بر سر خود کرد بسبب شنیدن خبر طلاق یافتن دختر خویش جائز باشد شیعیان اهلبیت را چگونه سر کوبیدن و فغان نمودن هنگام اطلاق بت پرستی تعظیم تعزیه کرده اعتراف نموده علمای اهل سنت و اهلبیت را و نیز آنکه مولوی سلامت الله در رساله تحریر الشهادتین حال واقعه کربلا به تفصیل تمام نگاشته و جمله وقائع هتک اهلبیت عصمت و طهارت بقلم سپرده که بعضی ازان درین رساله معترض بیان آمده بمذاق مخاطب شاه صاحب را مداح یزید و هجو کننده خاندان نبوت باید گفت حق اینست که مرثیه و کتاب احوال واقعه شنیدن ثواب دارد و حال واقعه را که از ظلم یزید و یزیدیان ظاهر میگردد اخفا نمودن فی الحقیقت حمایت یزید ساختن ست و لنعم ما قیل سه کار پاکان را قیاس از خود مگیر گرچه ماند در نوشتن شیر و شیر + بالجمله ذکر قصص انبیا و اولیاء خدا که متضمن ذکر مصائب و محن ایشان باشد نیکوترین اذکار ست چنانچه حق تعالی شانه در قرآن مجید مصیبت حضرت یعقوب با حضرت یوسف و افگندن برادران حضرت یوسف آنحضرت را در چاه و گریستن حضرت یعقوب ازان سبب تا اینکه هر دو چشم آنحضرت سفید شدند و فروختن برادران تا جر حضرت یوسف را و فریفته شدن زلیخا بر آنحضرت و رسیدن حضرت یوسف بمرتبه بلند پادشاهی مصر ببرکت عفت و تقوی بشرح و بسط تمام بیان کرده و آن را احسن القصص نامیده چنانکه فرموده نحن نقص علیک احسن القصص پس بر حریم می رساید که تذکار مصائب واقعی جناب امام حسین چرا مخاطب گوارا نمی کند العیاذ بالله آنرا فضائح آنحضرت و حمایت یزید قرار داده از ذکر آنها اعراض می نماید با آنکه جناب باری عز اسمه ذکر مصائب انبیا را احسن القصص خوانده و اگر تذکار روایت مقتل جناب شهید مظلوم باتباع امام غزالی باشد نتوانند شد لیکن علت نعمت مما را باید داشت و مجرد تذکار خون ناحق امام مظلوم را خیال باید ساخت که چسان با حقاق حق و ابطال باطل با بعض صحابه باعتراف امام ایشان کشان کشان میرسانند قل جاء الحق و زهق الباطل ان الباطل کان زهوقا قال المخاطب عجب حیرت هی که خدا اور رسول کے فرض اور سنت میں نہ ہر الگنی نہ پیٹکری نہ بلکگ بلانی پڑی نہ بانس ابرک منگانی نہ تاشے ڈھول بجانے دہوم دہام

مچائی نہ لینے کی حاجت نہ کاغذ کی ضرورت سو سیکڑوں بار لوگوں سے قضا ہوتے ہیں اور جسمیں
یہ کچھ مال اور جنجال چاہیئے اُسکو ایک سال قضا نہیں کرتی اور اللہ کی جتنی نعمتیں ہیں سب مقدور پر
موقوف ہیں زکوۃ تب دی جب مال ہوا اور روزہ تب کہ جب بیمار نہو لیکن ہر چند محتاج ہو پر خدا کا
تعزیہ جو بناتا ہو ضرور ہے کہ بناوے سبحان اللہ امام کی روح کیا خوش ہوگی کہ ہمارے دوستونکے
نزدیک اللہ کے حکمونکی کچھ قدر نہیں اسکی فرض اور واجب پر حاشیہ چڑھایا ایسی مقام خدا کے
غضب سے پناہ مانگنا چاہیئے اللھم احفظنا قول وبہ نستعین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ
جواز بنا ساختن تعزیہ را اباحت اصلی وارشاد آنحضرت لیساقتن نقل قبر والدین براساسیکہ
مستنبط است پس برامر مقتبس از اقوال رسول مقبول زبان طعن تشنیع کشادن خود را مردود
ساختن است و انعقاد محفل ذکر مصائب جناب امام حسین بموجب احکام سید اہل بیت است و
تمسک بعروۃ الوثقای ایشان موجب ایمنی از ضلالت واقتدا و اتباع ایشان باعث فوز و نجات
وسبب رستگاری از عواقب مظلم مہلک [illegible] وآل •
قول تو جملہ جہالت و ظلمات است • نزد تو گرچہ از کرامات است • گر پرسی [illegible] ز بینات •
ہست قول تو لعبت صبیان • فی غلط ہست [illegible] • مقتبس از وساوس ابلیس •
مرحبا مرحبا زراہ غرور • گشتہ از راہ ہدایت دور • [illegible] از راہ کج روی [illegible] جہل •
باہمہ فضل نائب بوجہل • مقصدی شد پی معارضہ • باجناب شہید ہر دو سرا •
قول او راکہ ہست وحی تمام • می شماری قوی ز فضول کلام • آنچہ آن مقتبس ز قول نبی است •
طعن بروی نمودن از دغلی ست • طعن آن طعن بر رسول خدا • قدح آن قدح آن شفیع وری است •
قول او را بضحکہ انکاری • باز دعوی دین او داری • دین تو طعن سرور دین است •
این چہ دین است اینچہ آئین است • رد وحی است رد قول رسول • کے بود قول اہل رد قبول •
الحذر الحذر ازین گفتار • وقنا ربنا عذاب النار • دوم آنکہ اگرچہ محب کامل متبع
جمیع احکام شرع می باشد مگر فی الجملہ محبت با فسقہ [illegible] سوم آنکہ

اہل سنت وجماعت باہنکہ واجبات شرعی کا آپس پشت می اندازند لیکن از انعقاد محفل میلاد
غفلت نمی سازند قال المخاطب و رڑی محب اور دوستدار امام کی اس باب مین اپنی تئین وہی
لوگ جانتی ہین کہ خلاف خدا اور رسول کے سارنگی نوازی اور رقاصی اور زناکاری اور مال
مردم خوری وغیرہ افعال شنیعہ کرکی تعزیہ داری کرتے ہین اور پلی عوام الناس بھی کھانی اور تماشی
اور فائدہ دنیوی کی لالچ انکے یہان جاکر شریک مجلس ہوتی ہین بلکہ ان فاسقون کو مومن اور مومنکا
خطاب دیتی ہین اور بعضے جو ظاہر مین اچھی بھلی آدمی اور بڑی کہلاتی ہین اور باطن مین فاسق اور نالائق
وی بہی انکے یہان جڑی جاتی ہین کبھی یہہ غیرت نہ آئی کہ ایسی لوگ تو صرف اپنی نام کے لئی یہہ کام
کرتی ہین انکو امام سی کیا نسبت ایسون کے یہان نجائی اور انکا کہانا نہ کھائی بلکہ انکو سمجھا کر ایسی حرکت
سی باز رکھیے کیونکہ اگر امام برحق کے محبت ہوتی تو ان حرام کامون سے کنارہ کرتی نہ کی ایسی کمائی
جس سے شیطان حاضر کری امام کی واسطے خرچ مین لاتے اور اوسی پیشی کو اپنی کئے جاتی ہین اس سے معلوم ہوا
کہ ان لوگون نے شاید کسی کا نام اپنی خیال مین امام رکھہ لیا ہی نہین تو امام پاک کو اس ناپاک کمائی اور ایسے
ریاکاری سی کہ جس سے اللہ اور رسول ناخوش ہون کیا علاقہ چونکہ اللہ تعالے اپنی حبیب کیطرف سے
19 انیسوین سیپارہ کی دوسرے رکوع آیۃ ارأیت من اتخذ الٰہہ ہواہ افانت تکون علیہ وکیلا ام تحسب ان
اکثرہم یسمعون او یعقلون ان ہم الا کالانعام بل ہم اضل سبیلا یعنی بہلا تو دیکھہ تو
جسنے پوجا اختیار کیا اپنی چاؤ کا کہین تو لی سکتا ہی اسکا ذمہ یا تو خیال رکھتا ہی کہ بہت انمین سنتے ہین
یا سمجھتے ہین اور کچھہ نہین وے چوپایونکی برابر ہین بلکہ وہ زیادہ بہکی ہین راہ سی سو ان لوگون کا حال ایسا ہے
کہ شیطان اور نفس کے فریب کے آگی کسی کے سمجھانے کو نہین سنتے مانا بلکہ ضد کرکی اور زیادہ بہکتی ہین خیر ہم اپنا کام
کرتی ہین وی مانین یا نہ مانین ہدایت اللہ کی فضل پر موقوف ہے جسی چاہے دیوی . جسی چاہے
باز رکھی اور یہہ بھی سننے اور دیکھنے مین آیا ہی کہ جب سی ریاکار بد اطوار جھوٹے دوستدار دنیا کی حرام کمائی سے
حاصل کرسکے اور اپنی ناموری کی کامون کے ساتھہ یہ کام بھی کرنے لگے ہین اور اس جناب پاک کے
نسبت سیکڑون طرح کی بے ادبیان عمل مین لاتی ہین تو امام عم کی خاطر سی جو پیار بندی اللہ کے ہین

اوسکی غضب مین کبھی گرفتار ہوکر آخرت کی عذاب الیم کی سوای دنیا مین بھی جلد خانہ برباد ہوجاوینگے
اور بہتونکو بموجب اس آیت کے فلما نسوا ما ذکروا به فتحنا علیهم ابواب کل شیء اذا فرحوا بما اوتوا اخذناهم
بغتة فاذا هم مبلسون فرمایا اللہ صاحب نے سورہ انعام مین پھر جب بھول گئی تو نصیحت کیے تھی انکو
کھولدی ہمنی اینپر دروازی ہر چیز کی یہانتک کہ جب خوش ہوی پکڑ لیا ہمنی اونکو بے خبر پس وہی رہ گئے
ناامید گناہ کرنے کی فرصت دیناہی پھر ایک مرتبہ ایسا پکڑیگا کہ اوسکا گڑگڑانا اور توبہ کرنا کچھ فائدہ
نہ کریگا اور کسی کی سفارش کہ اپنی خیال ناقص مین اوسپر بھول رہی ہین کام نہ آوینگی ہان اگر پہلی سے
خبردار ہوکر اپنی بڑی کامون سی باز آئے تو چھوٹی اور بچے اللہ تعالے ہمکو اور جمیع مسلمانون کو ایسے
بری کامون سے بچاوی آمین یارب العالمین **اقول** و به نستعین برکات و ثمرات مرتب فی کہ انعقاد
مجالس مع تذکار مصائب جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا و گریه کردن بر شهید مظلوم است و
اطعام مومنین بر سنون و بنا ساختن تعزیه امر نیست مباح و ذریعه است برا گریه و بکا و بر ظاهر گرفتن
ثواب طعام و بنا ساختن تعزیه موقوف است بر صرف مال حلال و اشیا طاهر مگر پیران اهل سنت و
جماعت را دیدم که از خانه مریدان رشوت خوار دعوت ها می خورند و هزارها روپیه حاصل می نمایند
و ذمه داری از غضب حکام بتوجه باطنی بیان می سازند فاعتبروا یا اولی الابصار والعیاذ بالله
هر کس که مال حرام و اشیاء غیر طاهر در اطعام مومنین و تعزیه داری صرف میکند آنکس بالقطع
بخدمت جناب امام مظلوم گستاخ و بی ادب است و هو کالزنے **قال الخاطب فصل**
دوسری عجب معاملہ ہے کہ جب جاہلون کو اسطرح کی کامونسی منع کیا جاتا ہی تو عجب طرح کے
واہی تباہی اعتراضین و سوال کرتے ہین سب خرافات اور اہل انکو کون بیان کری یہان
چند باتون کا مذکور کردیتی ہین باقی اگر خدا نے بوجھ دی ہی تو اسی پر اوسکا بھی قیاس کرلینا
بعضے جاہل یون کہتی ہین کہ تعزیہ بنانا بادشاہون کے وقت سی چلا آتا ہی بڑی بڑی عالم فاضل
گذری کسی نے منع نکیا تھین بہت پڑھی ہوا اور کوئی کیا پڑھا نہ تھا دیکھو فلانے میان کی پاس
ہم مدت بھر رہی اونہون نے کبھی منع نہ کیا اور جنکے ہماری باپ دادے مرید ہین وہی حضرت تو آپ

تعزیہ بنانے میں جواب یہ ہے کہ بقول تمہارے بادشاہوں کے وقت سے چلا آتا ہے بھلا پیغمبر اور امام
کے وقت سے تو نہیں بنتا آتا ہے) اقول وبہ نستعین در رفقہ احمدیہ نقلا عن جامع المتفرقات
آوردہ مسئلہ ماں باپ کی قبر چومنا مباح ہے حدیث میں آیا ہے کہ ایک شخص نے جناب
رسالت مآب صلعم کی پاس آ کر عرض کی یا رسول اللہ صلعم میں نے قسم کھائی تھی کہ آستانہ جنت
اور حور العین کی رخسار پر بوسہ دونگا آپ نے فرمایا کہ ماں کے پاؤں اور باپ کے پیشانی پر بوسہ
دو عرض کیا اگر ماں باپ نہ ہوں حضرت نے فرمایا کہ اونکی قبر چومے اوسنے کہا کہ اگر اونکی قبر بھی معلوم
نہو ارشاد کیا کہ دو خط کھینچ ایک کو باپ کی قبر اور دوسرے کو ماں کی قرار دے کر بوسہ دے تاکہ حانث
نہو کذا فی جامع المتفرقات ازین حدیث دلالت میکند برانیکہ درصورتیکہ وصول باصل قبر متعذر
باشد بسبیل آوردن بوسہ بر نقل قبر تخلیص از حلف شرعی حاصل میشود و نیز ازین حدیث دلیل
اباحت نقل قبر ست زیرا کہ آنحضرت صلعم امر کرد بوفای نذر بآن ومقرر شدہ کہ نذر نمی شود مگر
بچیزی کہ از جنس طاعات باشد ونذر بمعصیت جائز نیست وچون ثابت نگردد حرمت ثابت
شود حلت واباحت بدلالت قول وی سبحانہ واحل لکم الطیبات وہرگاہ بدلائل شرعی
اباحت ساختن قبر کہ عبارت از نقل قبر وتعزیہ ست ثابت گشت وقائل بآن از
زمانہ بادشاہان اسلام ومتشرع مانند عالمگیر بادشاہ کہ بوضوح پیوست پس این تعامل کما شئت
سیرت ثابت ہو اللہ اگر گفتہ شود کہ این اباحت برای سائلے مخصوص بود جواب گوئیم آیت
کہ چند آیہ در حق امہات المؤمنین بود چنانچہ اذا یہ قبطیہ نازل گردیدہ و در ذیل آن آیہ
والذین یرمون المحصنات ... ان الدنیا والآخرۃ ست باید کہ مخصوص ہمان قصہ باشد والحال
اگر زنان محصنات را کسی متہم سازد در وعید داخل نباشد وعلی ہذا القیاس در جمیع وعد و وعید
غائبین شامل نباشد واگر گوئی کہ از حدیث نقل قبر والدین مستنبط میشود نہ دیگران جوابش
اینست کہ نقل قبر شیخین مع حضرت رسول خدا صلعم کہ در دلائل الخیرات مکتوب ست ممنوع باشد
واذ لیس فلیس واگر کسی گوید کہ ... جواب گفتہ خواہد شد کہ اگر این روایت

ضعیف می نمود وفقہای اہلسنت در استنباط واخراج مسائل فقہ بران اعتماد می نمودند و دیگر [illegible]
بالفرض والتسلیم علمای اہل سنت در کتب خود تصحیح کردہ اند کہ در فضائل اعمال [illegible] و
استدلال باحادیث ضعیفہ جائز است قال المخاطب [illegible]
اقول وبہ نستعین باصول موضوعہ اہل سنت [illegible]
اطیعوا اللہ واطیعوا الرسول واولی الامر منکم [illegible] اطاعت
پادشاہان مثل اطاعت خدا و رسول باشد [illegible]
وھو المطلق قال المخاطب و بادشاہان [illegible]
اونکی وقت کی ہوئی ہے یا اونکی کرنے سے [illegible]
وقت سے بت پرستی چلی آئی ہے اور حرام کاری [illegible]
کہدو کہ یہ سب کام بھی درست ہین کہ آگے سے [illegible]
آئی ہین مگر سب لوگون نے چھوڑا تو یہان بھی [illegible]
مگر لوگون نے چھوڑا اقول وبہ نستعین [illegible] اجماع بر [illegible]
منعقد گردیدہ وخلاف آن منقول نیست و در صورت [illegible] اجماع ثابت [illegible]
اینکہ اجماع در فن اصول عبارت است از اینکہ اہل حل وعقد [illegible]
برامر مشروع اتفاق نمودہ حکم باباحت یا حرمت [illegible] تعزیہ [illegible]
ازان قبیل نیست کہ گاہی در زمان واحد یا ازمنہ متقاربہ بجہت آن اتفاق اہل حل وعقد گردیدہ
باشد ومن ادعی فعلیہ البیان قال المخاطب [illegible]
آگے منع نہین کیا یا اب نہین کرتے اقول وبہ نستعین بالفرض اگر کسی [illegible]
بامتناع تعزیہ داری زبان درازی کردہ باشد علاجے ندارد لیکن مولوی [illegible]
نبیرہ مولوی عبد العلی در رسالہ ازالۃ الاوہام [illegible] باید کہ علما [illegible]
از شعار اسلام تصور فرمودہ قطعًا فتوا برای ترویج وقیام آن [illegible]

کہ مفتی را باید کہ بنظر حال و عصر زمان فتوے دہد پس درین عصر و الزمان علماء صالحین فتوے ترویج و قیام تعزیہ امام مظلوم کردادند نہایت بجا و مناسب ست و ترویج آن موجب ثواب و اجر عظیم و فتواے علماء صحیح و صواب است و ہمچنین علماء یقیناً مناسب خواہد شد علاوہ برآن این مراسم تعزیہ داری امام علیہ السلام از صدہا سال جاری و مروج ست و در زمان سلاطین اہل سلام و متشرع مانند جلال الدین اکبر و جہانگیر و شاہجہان و عالمگیر اورنگ زیب و غیرہ کہ در تمامی ملک خود نافذ الامر کلی بودند لوازم تعزیہ داری بوجہ احسن بتقدیم میرسید و نواب سعد اللہ خان وزیر اعظم شاہجہان عالم متبحر و قاضی القضات مستعد خان خود کہ ہر یک حنفی المذہب بودند و دیگر علماء آن زمان اگر مراسم مذکورہ را خلاف شرع دیدہ می پنداشتند بحضور سلاطین معروض ساختہ در تمامی ملک موقوف می کنانیدند کہ در سرکار بادشاہان اختیار کلی می داشتند و بادشاہان ہم متشرع بودند بذات خود در تمامی ملک تحت حکومت خود ہا موقوف میکردند و دوران عہد عموماً و خصوصاً مروج بود تا حال جاریست و انشاء اللہ تعالے تا قیامت جاری خواہد ماند و کسی از عوام و خواص از زمان تا حال انحراف ازان نکردہ درینصورت ترویج ازان باجماع امت بنی صلعم ثابت و متحقق گشت و بتواتر رسید و در حدیث شریف واقعست لن یجتمع امتی علی الضلالۃ ہرچہ ایشان برآن اجماع کنند و اتفاق نمایند حق بود پس درین عصر اگر کسی انکار نماید و این مراسم را خلاف شرع و مکروہ داند خلاف اجماع امت و انکار از تواتر ست و انیمعنے بموجب اصول فقہ نہایت ممنوع انتہی فافہم و استقم

قال المخاطب جہان عالم فاضل ہوتے آئے ہین وہان ضدی جاہل بھی ہوتے آئے ہین تمام جہان منہ کے سمجھانے سے عالم فاضل کہہ بیٹھا ہی اور عالم جانتی ہو کسی کہتے ہین حقیقت مین عالم وہ ہی جو قرآن و حدیث سی خوب واقف ہو اور اللہ سے ڈرے اور دنیا کی محبت مین نہ پڑی اور خدا اور رسول کی خلاف نکرے ایسے کو پڑہا کہتے ہین اور جو عربی اور فارسی کتابین پڑہ کر لیکے دنیا کہانی اور نام و عزت کی لیئے اور جاہ حشمت کیواسطے اچہے کہانی وگیرہ نکی خواہش سے

موت اور عاقبت کو بھول کر کافرون اور فاسقون اور بدعتون کی خوشامد کرین اور انکا تابعدار بنے اور دین کے کامون مین انکی خاطر اور دہشت سے سستی ڈالتا آپ ہمت باندہی نہ اوروں سے ہمت لیتے ہوا بلکہ دین کے چوہونکی طرح سے دنیا کی طمع سی کونے مین منہ چھپاوی اور دیندار مولویونکی شرعی پکی باتونکو جو عوام کو شرک و بدعت سی بچنے کے واسطی کہتی ہین اپنی برای اور خود پسندی کی راہ سے اسمین حجتین منطقی نکال کر بیچاری نادانون کو اچھی راہ سے بہکاوی سوا ایسے جہوٹے دغاباز مولویون نے خصوصا اس زمانے مین ظاہر شرع کے لباس سے اپنے تئین آراستہ کر کی ہزارون عوام مسلمانونکو راہ سی بہکا کر شیطانونکو معطل کر دیا سچ تو یون ہی کہ باطن مین آپکی سوا سے طالب نام اور جاہ اور حسد اور کینہ اور فسق اور بدبختی اور فساد کی دینداری اور خداپرستی سے مطلق بوہنین غرض ایسے لوگ حقیقت مین نفس اور شیطان کے استاد ہین اور پیاری اور اللہ اور رسول کی درگاہ سے راندے اور پہٹکاری اللہ تعالے اپنے فضل و کرم سے ایسونکی صحبت بد سی بچاوے اور انکی دہوکے کی ٹٹی کے پہندے مین نہ پہساوی غرض نہ خدا سے ڈرے نہ قرآن و حدیث کی موافق کام کرے ایسے عالمونکو خدا نے قرآن مین گدہا فرمایا ہے جسپر کتابین لدتی ہین پڑہا اور سہی اور گدہا ہو البتہ جو ایسا ہو گا وہ اور کو کیا نصیحت کرے گا خود فضیحت دیگرے را نصیحت بہلا تعزیہ کے بات ایکطرف سیکڑون مرد اور عورت مسلمان مدت سے ظاہر بت پوجتے ہین اور چوٹیان رکہتے ہین اور ہندوونکی میلے مین پوری کچوری پکوان لیجا کر چڑہاتے ہین اور سیکڑون لوگ اسطرح سے جوے و شراب مین گرفتار ہین اور ہزارون خلاف شرع کام کرتے ہین اور کوئی انسے مزاحم نہین ہوتا اور بہتیرے مولوی جیتی ہین اب یہہ لوگ ہی کہین کہ ہماری سب کام حلال ہین کہ مولویون کے وقت مین ہم کرتے ہین نعوذ باللہ منہا **قول** و بہ نستعین قیاس ارتکاب محرمات شرعیہ کہ خلاف در آن منقول نیست بر بنا ساختن تعزیہ کہ باعتراف عبد الواحد خان علماء صالحین آنرا از شعائر اسلام تصور کردہ برای ترویج و قیام آن فتوا دادہ اند قیاس مع الفارق است **قال** المخاطب اور فلانے میان تمکو تعزیہ سے منع کرتے اور کسکا

سے انہون نے منع کیا تھا اور میان بی بی سے بدتر بھی کچہ عالم و فاضل نہین جیسے تم ویسے وے
ہوتا کہین ہوتے کو جگاتا ہے اور جنکی تم اور تمہارے باپ مرید تہے کیون نہ تعزیہ بناوین اگر ایسی باتون کو
مریدون کو منع کرتے اور خود بہی باز رہتی تو مرید جادہ ربلیدہ پر پوری کتنا کسطرح سے لاتی اور بڑی چہوٹی
اور دادہ کا گنبد کہا انہین بتا جیسی ہم مرید ویسے ہے پیر جیسی روح ویسے ہی فرشتے **اقول** و بہ نستعین
اینچہ افادہ فرمودہ مرفوع ست یا … پایہ مرشد سلالۃ النبوت اہل سنت و جماعت تعزیہ داری
و تعلیم تعزیہ نمودہ اند و تفصیل آن … شنیدہ … ان … کشف نمودہ … دیگری پردازم
اول سید عبد الرزاق صاحب بانسوی ست کہ بدولت خانہ خود بدست خاص تعزیہ بنا کردہ سر و پا
برہنہ ہمراہ تعزیہ شریف بروز عاشورہ گریان می بودند چنانچہ نواب زادگان شاہجہان پور
مریدان اولاد حضرت پیران وجہہ تعزیہ داری میکنند دوم شاہ نیاز احمد صاحب بریلوی است
کہ ہرگاہ بروز عاشورہ محرم تعزیہ قریب مکان … مسافت بعیدہ
می رسانند تا آخر در محزون و مغموم بودن کار … می ماند فضائل این ہر دو مرشد مستغنی
عن البیان ست **قال المخاطب** پیرجی کسبیان بھی مرید ہوتی ہین اور اپنا کسب کئے
جاتی ہین اور خرچی سے پیر کا خرچ بہی نکالتی ہین … تمہاری طرح کسبیان بہی کہین کہ ہمارا کسب بہی
حلال ہے کہ پیرجی کمائی کہاتے ہین وہ ہمیشہ حرام … ہین غرض ایسے ہی ہٹ دہرمی پیرون نے تو
جہان کو خراب کیا ہے خدا انہین خراب کرے اور ان ٹہگون سے اپنی پناہ مین بچا رکہے اور ہمارا
دین او دہرم ایمان **اقول** و بہ نستعین … تم … **قال المخاطب** و بعض جاہل یون
کہتے ہین کہ اگر تعزیہ بنانا منع ہوتا تو ہمکو کچہ ایام … اسکا جواب یہہ ہے کہ تم بڑے جاہل نادان
جانتے اگر … سزا ہوتی تو پہلے … سزا دیتے آپ کیون مصیبت اوٹہاتے سزا خدا کے
ہاتہہ ہے اور وہ موقوف ہے قیامت پر دنیا جزا و سزا کا گہر نہین ہے یہان کرو وہان بہگتو گے مثل
مشہور ہے جیسی یہان کرنی ویسی وہان بہرنی اور بالفرض بہت کام تم بہی حرام جانتے ہو جیسے
چوری … حرام کاری شراب پینا جوا … ان کامون کو ہزار لوگ کرتے ہین چنگے بہلے موجود ہین کچہ

سزا نہین ہوتی کیا ا ماکم ہیہ کام ہی) اچہی معلوم ہوتی ہین **اقول** وبہ نستعین مخاطب رطرف غور
سوال وجواب تراشیدہ مارا بآن سروکاری نیست **قال المخاطب** اور بعضی بیوقوفیون نغر
خالی کرتے ہین کہہ باتین نتی نکالی ہین ہمنی اپنی پرکہوںسی نہین سنی کیا جانئے کون کتاب کہا نشیمی
نکلی ہی جسمین یہہ کچہہ لکہا ہی اسکا جواب یہہ ہی کہ تم جو تعزیہ بناتی ہو تو پیغمبر اور اماموں کے بعد دنیا دارون نے
مقرر کیا ہی **اقول** وبہ نستعین لا نسلم کہ دنیا داران رسم تعزیہ داری مقرر کردہ اند بلکہ علمای دیندار
با صول مشروعہ بناے تعزیہ داری استخراج کردہ اند مثل مجلس میلاد فافہم و لا تغفل
قال المخاطب اور یہہ جو کہتی اور کرتے ہین سبھ پیغمبر اور امام کی وقت کا کہا اور کیا ہی **اقول** وبہ نستعین
اینہمہ دروغ ست بلکہ انچہ ما میگوییم یا میکنیم ہمہ فرمودہ پیغمبر خدا و ائمہ ہدا است ویا مستخرج از ارشاد
آنحضرت ست **قال المخاطب** ہماری کتاب قرآن اور حدیث ہی خدا اور رسول کا کہا ہوا ہی اور
تمہارا مرثیہ و کتاب دلگیر اور مسکین اور میان فلانے کا کہا ہوا ہی اور ہر سال نئی مضمون اور
سور کے مرثیہ گای جاتے ہین اب سچ کہو پرانی بات اور کتاب کسکی ہی اور نئی کسکے اور دلگیر اور مسکین
کسکے طرف اور خدا اور رسول کسکے طرف **اقول** وبہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردودست بچند
وجہ اول آنکہ قرآن وحدیث کتاب ماست واگر شاعری مضمون قرآن و حدیث را نظم کند نفت مخا
قرآن وحدیث لازم نمی آید نمی دانے کہ جناب رسالت مآب صلعم را شعرا بودند کہ مدح آنحضرت
و ہجو کفار می نمودند چنانچہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ بصفحہ ۴۷ نوشتہ اما شعرای آنحضرت
صلعم از آنہا کہ دفع میکردند و باز میداشتند شر کافران را از اسلام و اہل آن در مدح رسول
صلے اللہ علیہ وسلم و ہجو کفار لعنہم اللہ میکردند سہ کس شمردہ اند حسان بن ثابت و کعب
بن مالک و عبد الرحمن بن رواحہ صاحب روضۃ الاحباب میگوید کہ شاعران و خادمان رسول اللہ
از مردان صد و شصت بودند و از زنان دوازدہ بودند انتہی و از مشاہیر شعرا نیز عمر ابن
تنہ کس بودند مثل نابغہ کہ شاعر جاہلیت طویل العمر دویست سال یا صد و ہشتاد سالہ بود و قصص
وحکایات وی از عجائب و غرائب ست و ہند بن ربیعہ کہ شریف بود در جاہلیت و اسلام

وصد و چهل سال یا صد و پنجاه و هفت سال عمر داشت و سحبان وائل که مشهورست و زده المثل
بوده مثل در فصاحت و در صفحه ۶۷۹ نوشته و گفته که هر که خدا تعالی اورا زبانی عطا کند
و بر تکلم قدرت بخشد باید که در مدح آنحضرت صلعم و هجو دشمنان او تقصیر نکند که بهترین کارها اینست
و گفته اند که کار حسان بن ثابت آن بود که معارضه میکرد مشرکان را در وقایع و ایام و مآثر
و هجو میکرد ایشان را و ذکر میکرد قبائح و مثالب ایشان را و گذشت عمر بن الخطاب رضی
بر حسان و حال آنکه او شعرے میخواند در مسجد پس تیز نگاه کرد عمر بجانب حسان و گفت شعر میخوانی
در مسجد پس گفت حسان مرا و امی خواندم من شعر در مسجد نزد کسیکه بهتر از تو بود یعنی پیغمبر صلی الله علیه
و آله و سلم پس خاموش گشت عمر انتهی دوم آنکه در رساله تحریر الشهادتین مرقوم است در روایت
ست که چون تن مبارک بکثرت جراحات سهام و رماح غربال شد شمر ملعون تحضیض باصحاب
خود کرد که با وصف مشبک شدن بدنش بزخمهای تیر و نیزه هنوز زنده گذاشته اید که ناگاه تیرے از
دست بدبختی از بدبختان بکام حضرت امام رسیده کار او را تمام کرد که از پشت اسپ بر زمین
افتاد و در همین حال شمر نام دشمنی بر روے مبارک حواله کرد و سنان بن انس نخعی از
پے رسیده بزخم نیزه مجروح ساخت و خولی بن یزید از اسپ فرود شده خواست که قطع
سر پر انوار کند دستش لرزید و سهل بن یزید سگ زره برادر شغال از اسپ فرود آمده
سر مبارک را از تن برید و پیش برادر خولی خود انداخت و بعد از آن آنچه از دست بیداد
ستمکاریان و شمر و ابن سعد بر بقیه آل طه و یس رفت بیانش میرود ثم دخلوا علی الحرم و اسروا
اثنی عشر غلاما من بنی هاشم و من کان من النساء و امر ابن سعد شمر نفرا فرکبوا
خیولا و اوطئوا جسد الحسین علیه السلام و ارسلوا
الراس المکرم مع بشیر بن مالک و خولی بن یزید الی ابن زیاد پستر در آمدند بر حرم محترم و اسیر کردند دوازده
کس از جوانان بنی هاشم و هر کس را که بودند از زنان و حکم کرد ابن سعد و شمر کردے
را پس سوار شدند بر اسپها و بے سر ساختند تن حسین علیه السلام را و فرستادند

سر مکرم امام علیه السلام را با بشیر ابن مالک و خولی بن یزید بسوی ابن زیاد و با جمعے
چون سر حسین مظلوم را بخنجر بیداد از تن جدا کردند و شجره رسالت و دودمان نبوت و جلالت
را به تیغ ظلم بریدند گویند که قیس بن اشعث پیراهنش از تن بیرون کشید و حبیب بن بدیل شمشیر او
گرفت و شمر با همراهیان خود قصد خیمه اهل بیت طهارت نموده بتاراج پرداخته علی
بن حسین که بر بستر بیماری افتاده بود و چنین که نظر شمر بر حالش افتاد خواست که او را بکشد
کسی شمشیر دستش گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کفار را نکشند و تو این بیمار مسلمان را میکشی
شمر جواب داد که امیر یعنی ابن زیاد فرموده است که نرینه از آل عبا نباید گذاشت او گفت
که اینهمه پیش امیر باید فرستاد تا هرچه خواست او باشد بعمل آرد پس شمر و ابن سعد گفتند
که اسپان را بر تن حسین ع دوانند چنانچه بیست کس از سواران جسم شریف و عنصر لطیف
حسین علیه السلام را پایمال سم اسپان ساختند چنانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه
شده شکسته و سر مبارک را بر نیزه کرده با بشیر بن مالک و خولی بن یزید بکوفه پیش ابن زیاد
فرستادند و زنان اهل بیت را بر شتران بی پرده سوار کرده و علی بن حسین بیمار را بر شتری انداخته
روانه کوفه ساختند وامر الشقی ابن زیاد بالراس المکرم فدیر به فی سکک الکوفة ثم ارسله
مع رؤس سائر الشهداء و سبایا اهلبیت الی یزید بن معویه مع شمر بن ذی الجوشن
وکان بدمشق و حکم کرد ابن زیاد شقی [illegible] که سر مکرم امام اکرم را گردانیده شود
در کوچهای کوفه پس فرستاد سر مبارک را با سرهای باقی شهیدان و اسیران اهل بیت
بسوی یزید بن معاویه با شمر ذی الجوشن بود و یزید بدمشق بر ناظرین کتب سیر و اخبار
و ماهرین اسفار آثار اخبار مخفی و محتجب نبوده باشد که هرگاه اسیران اهل بیت رسالت و بندیان
دودمان نبوت و جلالت با سر مبارک سید الشهداء و سایر شهیدان دشت کربلا
داخل کوفه شدند ابن زیاد لعنه الله الی یوم التناد قصر امارت خود را بیاراسته با بهجت و وقار در گوشه
نشسته و در خانه را بار عام کرد و چون وضیع و شریف از مردم کوفه جا گرفته آمدند سبایای اهل بیت

مصطفی مرد ذکور واناث ذریت رسول خدا را با سر مبارک سید الشهدا بحضور خود طلبید
همین که سر مبارک حضرت امام حسین علیه السلام پیش نظرش رسید بار بار میدید و
تبسم می کرد و چوبیکه بدست داشت بر لب و دندان مبارک می زد المختصر ابن زیاد
بعد ملاحظه حال اسیران اهل بیت حکم داد که آنها را در بند بخانه بدارند سر حسین ع
را بر نیزه گذاشته در کوچهای کوفه بگردانند چنانچه دست علی بن حسین علیه السلام
بسته و زنان اهل بیت را گرفته داخل زندان خانه گردند و سر حسین علیه السلام را بر سر نیزه
سوار کرده خانه بخانه در سکک و شوارع کوفه گردانیدند بعد از آن ابن زیاد سر سید الشهدا
و سائر شهیدان دشت کربلا و جمله اسیران اهل بیت را با شمر ذی الجوشن سوی دمشق
پیش یزید بن معاویه فرستاد پس قافله زنان و یتیمان اهل بیت بر شتران بی پرده
سوار و سر حسین علیه السلام بر سر نیزه در هر شهر و دیار که می رسید فریاد و واویلاه و وا مصیبتاه
از زمین تا آسمان سر میکشید تا آنکه بعد قطع منازل و طی مراحل قافله سبایای اهلبیت
بدمشق رسید همین که یزید علیه ما یستحقه را خبر شد قصر امارت آراسته و به تزیین مکان
خود پرداخته در رسانیکه جمله عظمای شام پیشش حاضر آمدند حکم باحضار اسیران داد
بالفور سرهای شهدا را با زنان و یتیمان اهل بیت بحضورش آوردند چنانچه سر یک یک
را از شهیدان دیدن و حال آن صاحب سر را پرسیدن آغاز کرد چنانکه
شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهدا علیه السلام را پیش او گذاشت و
با ظهار ماجرای جنگ با مباهات و افتخار پرداخت با صغای واقعه کربلا مشاهده صورت حال سبایا
سرهای شهدا لمعان انبساط و فرح و انبساط از ناصیه حال آن خسران مآل می تابید
چنانچه ابیات ابن الزبعری یعنی لیت اشیاخی ببدر شهدوا تا آخر می خواند و از کمال اهتزاز
و نشاط بر خود می بالید و بچوب خیزران لب و دندان شاه شهیدان را می زد و می گفت
که ای ابو عبد الله مرا گمان نبود که سنین عمرت تا این مدت رسد و سر و ریشت تو از خضاب محفوظ باشد

دور مناقب السادات منقولست کہ در آن ساعت کہ سر مبارک حسین پیش یزید پلید
بردند لعین شادی می شد و خمر می خورد و سر مبارک را بانواع اہانت میکرد آنحضرت کا
حال حسین دہن گر کروں رقم * لازم ہی لاکہ جلد کا دفتر کروں رقم * گل کر دیا نبی کا چراغ فراز
لوٹا چمن علی کا ہزار حیف * جب ذبح گوسفند کو قصاب ... * معمول ہی کہ پانی …
قطرہ دیا نہ شاہ کو کتنا طلب کیا * پیاسا ہی مار ڈالا کیسا غضب کیا * گردن جو بوسہ گاہ رسالت …
نیچے عدو کی تیغ کے وہ بوسہ گاہ تھا * وہ سر کہ جس سے تاج امامت کو تھا شرف * نیزی پر کربلا میں …
اکنون مخاطب براہ انصاف بزبان آرد کہ این مرثیہ و کتاب منقول سابق موافق …
یا نہ در صورت اولے قرآن و حدیث با کتاب موافق است و ہو المطلوب در صورت ثانیے
وجہ آن بیان باید ساخت و دلائل کذب و بہتان مولوی شاہ عبد العزیز و شاہ ولی اللہ …
باید آورد و اگر گوئی کہ نفس الواقع این روایات صحیح ہستند مگر خواندن آن خصوصًا بوجہ خلاف …
گویم این امر دیگر ست کہ انکار روایات شہادت جناب امام حسین ہر چند صحیح باشند …
سوم آنکہ کذب و روایت و عناد در مذہب امامیہ حرام ست … اہل سنت …
جائز ست قال المخاطب و بعضے جو آپ کو قابل سمجھتے ہیں کہتے ہیں …
کہ قرآن اور حدیث تو ہمیشہ سے ہی اور بہت لوگ پڑہتے ہیں لیکن … اور …
کی کبھی نہیں سنتے تھے اسکا جواب یہ ہی کہ قرآن اور حدیث کے لفظ کی معنی تم پڑھے ہو یا نہیں اگر
پڑی ہو تو ہمارا ہاتھ پکڑ کر کہو کہ اس لفظ کے معنی یہ نہیں ہیں جو تم کہتے ہو اسطرح …
طوطی کیطرح سوا لفظ کے نہیں جانتی ہو تو پھر ناحق … کیوں کرتی ہو کسی عالم متقی سے پوچھا
تھا کہ اوسنے اس لفظ کی معنی کچھ اور ہی کہے اقول و بہ نستعین … گریہ و زاری …
جناب خامس آل عبا علیہ التحیہ و الثنا مخالفت قرآن و حدیث نیست بفائدہ مخاطب
بیہودہ سرائی میکند و سوال و جواب از طرف خود می تراشند قال المخاطب بعضی کہتے جاہل
جب سبب … ہمارے … نہیں تو یوں کہتی ہیں کہ یہ … نہیں جانتے ہمارے بزرگوں سے

یہہ بات چلی آئی ہے ہم اپنی باپ دادا کی لیک پر چلینگے اسکا جواب یہہ ہی کہ پیغمبر خدا صلی اللہ
علیہ و آلہ وسلم کے وقت کی کافر بہی حضرت کی مقابلہ مین یہی کہتی تھے جو تم ہمسی کہتے ہو
بھلا ہم تمسی پوچھتے ہین کہ اگر تمہارا باپ دادا اندہا ہو یا ایکبار رستا چلنے مین کو نہین جا رہا
یہہ سنکر تم بہی اپنی آنکہین پہوڑ لوسگے اور کو نہین جا کر گر پڑو گی کہ یہہ ہماری باپ دادا کی صورت
اور سیرت ہی آخر یہہ چال باپ کی ہر گز نہ چل سکوگے بڑا تعجب ہے کہ دنیا کی نقصا نمین باپ دادے
شریک نہین اور دین مین اونکی لیک پر چلا چاہتے ہو ذرا تو شرماؤ کیسے کمبخت ہو کلمہ کہو نبی کا
اور لیک پر چلو اپنی باپ دادا کے **اقول** وبہ نستعین اینہمہ سوال وجواب مخاطب از طرف
خود چیادیدہ ما را ازان تعرضی نیست **قال** المخاطب بعضی جاہلون مین ملا مخدوم بنی ہین
وہی یون مسئلہ جہاڑتے ہین سنو صاحب امام نی امت کے واسطی سر دیا سو اسواسطے یہہ امت انکا
تعزیہ بناتے ہین اسکا جواب یہہ ہی کہ یہہ تمہارا زٹل قافیہ جسکا کہین نہ ہو رنہ ٹہکانہ اسکے کیا معنے
کہ امت کے لئی سر دیا جو کوئی کسیکے واسطی سر دیتا ہی تو چاہیئے کچہہ دنیا مین اوسکا بچاؤ ہو یا
عقبے مین بھلا ہم تمسی پوچھتے ہین کیا اوسوقت یزید پلید تمام امت کا سر کاٹ ڈالتا تھا کہ
امام نی انکے سر کی عوض اپنا سر دینا قبول کیا اور عاقبت مین بہی امام کے سر دینی سے ہمارے
گناہ کی سند معافی کے نہین ملی کہین قرآن اور حدیث مین ہی کہ قیامت کو تمہاری گناہ
امام کے سر کی عوض بخشی جاوینگے جہان خدا اور رسول نے اسکا ذکر کیا ہی یہی لکھا ہی کہ جو
کوئی ایمان لاوے اور بہلے کام کری اوسکو خدا بخشیگا بہلا اتنا سمجہو کہ دنیا اور دین مین
کوئی ادنا کسی دوسرے کے گناہ مین مارا دہاڑا نہین جاتا اللہ ہماری عوض امام کو کیون مارتا اے
ہمارے ہزار ہزار توبہ گناہ ہم کرین اور امام مار کہاوین **اقول** وبہ نستعین اینچہ افادہ نمودہ
مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ بر فرض تسلیم کہ قائلے گفتہ باشد امام نی امت کے واسطے سر دیا
میگوئیم کہ این مقولہ ما نا است بقول اہلسنت کہ جناب امام حسین ع بعوض حضرت اسمٰعیل ع
شہادت یافتہ اند چنانچہ مولوی محمد حسن رضا خان بریلوی در شہادت نامہ مولفہ خود

سیفرمایدپوشیدہ نرہی کہ شہادت مین اوس جناب کے چند نکات واقع ہین اول نکتہ یہہ ہے
کہ جب حقتعالے جل جلالہٗ نے ابراہیم کو واسطی ذبح کرنے حضرت اسماعیل ع کی حکم فرمایا فرشتون نے
عرض کی کہ خداوندا نور فیض گنجور جناب سرور عالم فخر موجودات رحمت عالمیان و صفوت
آدمیان وتتمہ دورزمان احمد مجتبی محمد مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم کا پیشانی نورانی اسماعیل
علیہ السلام مین ہے پس اگر وہ ذبح ہوئے کا ظہور و نشور حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوگا
ارشاد ہوا کہ اگر کوئی اور بدلہ اسماعیل ع کے قربانی ہماری قبول کری تو یہہ امر موقوف رہی کسی نے
پاون جرات کا میدان شجاعت بین نرکھا مگر روح پرفتوح امام حسین ع نے اس امر کو قبول
کیا کہ عوض حضرت اسماعیل کے دشت کربلا مین بھوکے اور پیاسے خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید
ہوئی چنانچہ وفدیناہ بذبح عظیم سے بقول صاحب کشاف اور مصنف مدارج النبوت کے
اشارت شہادت حسین علیہ السلام سی ہی دوم آنکہ درکنز الغرائب نوشتہ کہ امام طبرسے
در سیر کبیر خود آوردہ کہ جبرئیل گفت ای سید این دو میوہ باغ تراشربت شہادت چشانیدہ
رازہر ودیگر را بہ تیغ بیدریغ خواہند کشت واین مصیبت تراسبب زیادتی شفاعت امتست
انتہی وشاہ عبد العزیز دہلوی در سر الشہادتین نوشتہ کہ شہادت جناب حسنین علیہ السلام
تتمہ کمالات جناب سرور کائنات صلعم واقع شدہ وکرامی فضیلت زیادہ وارین خواہد شد
وامت چہ حیرت جناب ما مین ہما مین بالعوض جناب خاتم النبیین صلعم شہادت یافتہ اند
[illegible]
سوم آنکہ صاحب دہ مخزن درکتاب مذکور نوشتہ کہ درحدیث آمدہ کہ روزی حضرت رسول
صلعم میرفتند وعثمان بن عفان ہمراہ آنحضرت صلعم بود کہ فرشتہ از آسمان درر سید وگفت یارسول اللہ
صلعم عثمان بن عفان را قوم او قتل خواہند کرد وبسبب شفاعت عثمان ہفتاد ہزار مردم
کہ قابل جہنم باشند مغفرت خواہند یافت الخ پس ہمچنان می توان گفت کہ جناب امام حسین
را بوجہ شہادت رتبہ شفاعت بخشیدند وبسبب شفاعت آنجناب لکوک ہا مومنین گناہگار
مغفرت خواہند یافت قال المخاطب ای نادانون حضرت امام علیہ السلام نے اپنا سر

اللہ کے واسطے دیا ہی کہ اللہ اون سی راضی ہی اور اونکو شہادت کی دی ملعون یزید جو مخالف
شرع اور بدعتی تھا سو اسطے اسکی تابعداری قبول نہ کی کہ دین کا نقصان نہو جان جاے
لیکن ایمان بچاے سبحان اللہ اس جناب پاک کی کیا تعریف کیجے پاک بندے مقبول
اللہ کے ایسے ہی ہوتے ہین انہین کاموں سے امام تھی کہ اللہ کے جان اور مال سی غلام تھے
تعزیہ بنانی اور سر پیٹنے سی کیا نسبت امت کو چاہیے کہ اپنے امام کی پیروی کرین محبت اسکا
نام ہی کہ اپنے امام کی موافق ہووے اقول مستفین انجا افادہ نمودہ مردود ست اول آنکہ بقول مخالف
دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجے اسکو جو غم ہووے تو جان کیجے سر و پا سے حاصل ہوا سر تو یہ جو اہلال دوست
دلکو میرے ملال ہا پس تعزیہ وسیلہ بکا ست پس نسبت میان تعزیہ دارد شہادت آنحضرت ہویداست دوم آنکہ
تبصریح قاضی عیاض معاویہ بن ابی سفیان و یزید بن معاویہ خلیفہ و امام سنیان ست پس اطلاق
لفظ امام بر جناب امام حسین بمذاق شان راست نباشد ولنعم ما قیل فی بنی امیہ نظم
ہمیچا کار شان بگر بیگر بیزہ وگر شد صلح غدار تند و خونریز ہ سیہ رو دیا سے از قیر خطاہا
حنا مالان زخون آل طاہا امیر شان بکف تیغ و سنان داشت فقیر شان سنان از زبان داشت
سپہر دین بخاک فتاد از ایشان بنای شرع شد برباد از ایشان ہمانا از وفا سے لطف ندارند
بجز جور و جفا خوے ندارند نبود آسائشے در دور ایشان شب و خلقی وآہ از جور ایشان
یکی از قوم ایشان صخر بود است کہ بیطاری دخترش فخر بود است ہمیشہ نصرت کفار میکرد
جفا بر سید ابرار مے کرد یکی زین قوم مروان لعین بود کہ بدخواہ امیر المومنین بود
از و ظاہر نشد غیر از شقاوت ندیدند اہل دین زو جز عداوت دگر از ابن بوسفیان چہ گویم
و زآن بیباکی و طغیان چہ گویم پدر را منع از اسلام او کرد بجید جنگہا در شام او کرد
ہمون خونریز در کام حسن ریخت کہ صد لخت جگر زو در لگن ریخت یکی در کربلا محشر بپا کرد
حسین تشنہ لب را ... فدا کرد ز بے آبی جگر با جملہ خون شد لب لعل لبان فیروزہ گون شد
بدہ با آب گر خون حسن خورد پسر کار حسین از تشنگی کرد سوم آنکہ نزدیک اہل سنت

وجماعت الّا بیشتر کو امی منصب نیست و اطلاق امام بر خلیفه بیشتر جواز ندارد و کما اعترف به الفاضل
الدهلوی فی التحفة چنانچه آنکه شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة در صفحه ۳۴۴ نوشته و در حقیقت
محبت نور است و معصیت ظلمت و نور به ظلمت ضد است و گفته اند که نیست هیچ مقامی اشرف
و افضل از متابعت حبیب لیکن باید دانست که این قول بمعنی داخل انواع محبت است و
هر که متصف است بصفات متابعت کامل المحبة فی الله تعالی و قربت است و هر که مخالف است
در بعضی امور ناقص المحبة ادنی الدرجه است لیکن از اصل اسم محبت و اتصال بدان
بیرون نیست و دلیل آن قول آنحضرت است در آن شخص که حد زده است در شرب خمر و مکرر
واقع شد این فعل از وی پس لعنت کردند او را بعضی مردم فرمود لا تلعنوه فانه یحب الله و رسوله
و آن شخص بود از اهل بدو و نام او زاهر نزد آنحضرت می آمد و چیزی از اشیای بدو مثل تره و سبزی
و مانند آن می آورد و آنحضرت علیه السلام نیز از چیزهای شهر از جامه و زر و مانند آن بوی
عطا می فرمود و میفرمود زاهر روستای ماست و ما شهری اوییم و از بعضی کتب معلوم می شود
که نام این شارب خمر عبد الله است ملقب بحمار و زاهر دیگر است والله اعلم و از اینجا معلوم می شود
که اصل ایمان نیل و انجذاب است اگرچه در متابعت تقصیری رود و نیز معلوم می شود که مرتکب
کبیره کافر نیست چنانکه مذهب اهل سنت و جماعت است لیکن باید دانست که استمرار ثبوت
محبت الله تعالی در دل عاصی مشروط و مقید است بآنکه نادم باشد بر وقوع معصیت
یا اقامت کرده شود بروی حد پس کفارت کند گناه را بخلاف آنکه واقع نشود ندامت
از وی ترس است نیست که بتکرار ذنوب و اصرار بر آن مرتبه طبع و رین حجم گشته و سلب کرده شود
از وی ایمان والعیاذ بالله و از علامات محبت آنحضرت صلی الله علیه وسلم کثرت ذکر شریف
اوست چه کثرت ذکر از لوازم محبت است من احب شیئا اکثر ذکره انتهی بتصحیح محدث دهلوی
کثرت ذکر از لوازم محبت است و آن در تعزیه داران موجود و منحصر فلا تکن من المستهزئین
قال المخاطب یکه نماز کے امام کی اگر نمازیں کوئی پیچھے موافقت نہ کری تو اپنی نماز ہی کھو

اور اوسکو امام سی مخالفت ہوئی بھلا جب تمام آئمہ امام کی موافقت فرض ہی تو ایمان کے امام
کی اوس سے اونی تر ہی اب ذرا تو آنکھیں کھولو ہوش مین آو کیا پوچھی ایسے امام کی کیا کرے ہوگی
موافقت یا مخالفت **اقول** وبہ نستعین الحمد للہ کہ مخاطب جناب امام حسین علیہ السلام را امام
قرار دادہ و پر ظاہر کہ بنا ساختن تعزیہ و گریہ و زاری و ماتم آنحضرت و تذکرہ مصائب آنجناب امور
موافقت است نہ مخالفت **قال المخاطب** اور بعضے جاہل جو آپ کو دلیل مین پڑا ہے بکا بوجھتے ہین وے
یون طوطے زیر رنگ ہانکتی ہین کہ دیکھو صاحب تعزیہ کی بڑی مقبولیت ہی محرم کے دو روز باقی
تہی کہ ایک رات مین اپنی چچا کی اٹاری پر لیٹا ہوا تھا کیا دیکھتا ہون کہ امام کے چبوترہ پر بہت سے
مشعلین روشن ہین اور کچھ اسمین صحابہ سا معلوم ہوا بعد تھوڑی دیر کے غائب ہو گیا آپ ہی
امام صاحب تہی ان دنون آپ کا گذر ضرور ہوتا ہی بڑی قسمت ہماری جو ہمکو دکھائی دے گئے
اسکا جواب یہہ ہے کہ پہلی تو تم بڑی سچے ہو دوسری تمنی کیونکر جانا کہ وہ امام صاحب کے روشنی تھے
سیکڑون جن اور شیطان آدمی کے بہکانے کو مارے پہرتے ہین جو کوئی قرآن اور حدیث اور امام
زندگی کے وقت کی بات چھوڑ کر خواب و خیال آپنا دین مضبوط کرے اسکو جن اور شیطان ایسے
طلسمات دیکھا کر خراب کرتے ہین تمنے اپنی چچا کی اٹاری پر یہہ تماشا دیکھا اور عجب تماشا ہے
کہ ہمکو مسجد کے اٹاری پر سے ایک چراغ بھی کبھی نہ دکھائی دیا کیون نہو شیطان اور جن خوب جانتے ہین
کہ یہہ لوگ ایسے تماشے دیکھکر ہرگز نہ بہلین گے بی قرآن اور حدیث کے خلاف نہین مانتے ہین ہم ہزار دن
ایسے دیکھا دین تو کیا بلکہ اور لاحول پڑہین گے مگر بیوقوف لوگ ہماری آس پڑوس مین ایسون کو
دکھانا ضرور ہے **اقول** وبہ نستعین مخدوش است بچند وجہ اول آنکہ شیخ عبد الحق در جلد دوم
مدارج النبوۃ صفحہ ۳۰۰ نقلاً از شیخ علاء الدین شافعی میفرماید و ہمچنین در میان قبور سائر مومنین
و ارواح ایشان نسبت خاص است مستمر کہ بدان زائران را می شناسند بدلیل استحباب
زیارت در جمیع اوقات و بعد از آن احادیث کثیرہ می آرد و میگوید کہ ہمہ این احادیث دلالت
دارد بر آنکہ اہل قبور را ادراک و سماع حاصل است و شک نیست کہ [illegible]

بحیات پس ہمہ حی اند ولیکن حیات ایشان در مرتبہ اکثر است از حیات شہدا و حیات انبیا
کامل‌تر از حیات شہدا است انتہی پوشیدہ نماند کہ بعد از اثبات حیات حقیقی جسمی دنیاوی اگر
بعد از ان گویند کہ مقتضاے جسد شریف را حالتی و قدرتی بخشیدہ است کہ در ہر مکان کہ خواہد
تشریف بخشند خواہ بعینہ یا بمثال خواہ بر آسمان یا بر زمین و خواہ در قبر شریف یا غیر وے صورتے
دارد با وجود ثبوت نسبت خاص بقبر در ہمہ حال انتہی ملخص سخن آنکہ بسند مذکور مشرف شدن
مومن بہر مکان بزیارت جناب امام مظلوم علیہ السلام ممکن است و در مکانیکہ ذکر آنحضرت اکثر
باشد خصوصیت دارد پس با وصف خصوصیت مذکورہ و ملاحظہ انوار بدگمانی نمودن کار منصف
نیست فاعتبروا یا اولی الابصار دوم آنکہ عبدالرحمن جامی در کتاب نفحات الانس در ترجمہ عمر زجاجی
آوردہ گویند در موسم حج عجمی پیش وے آمد کہ برات من بمن دہ کہ حج گزاردہ ام و یاران تو مرا بتو
نشان دادہ کہ برات حج از تو ستانم شیخ سلامت صدر و سادگی وے را دید دانست کہ یاران با وے
مزاح کردہ اند بملتزم اشارت کرد و گفت کہ آنجا برو و بگوے یا رب اعطنی البراءۃ ساعتے بر نیامدہ
کہ آن عجمی بازگشت و بدست وی کاغذے بود بخط سبز بر آن نوشتہ کہ بسم اللہ الرحمن الرحیم ہذہ
براءۃ فلان بن فلان من النار حالا افادہ رود کہ این تحریر از پیشگاہ رب جلیل باشارہ ابو عمرو زجاجی
چگونہ بہ عجمی نازل گشت الحاصل این را از طرف حق جل و علا شمردن و مشاہدہ انوار را کار
شیاطین گفتن از اعجب عجاب است سوم آنکہ مشرف شدن مخاطب بزیارت جناب امام
مظلوم بوجہ فقدان محبت و حسن عقیدت و صلاح و تقوے است چہارم آنکہ مولوی عبدالحی
در رسالہ صراط در ضمن حال احمد پیرزادہ می نویسد القصہ طہارت جبلیہ در صدر طبیعت ایشان
پیدا انوار سعادت ازلیہ بر جبین مبارک ایشان ہویدا بود تا اینکہ مفتاح کنوز سعادت کہ ابواب
مغلقہ ہر دو طریق یعنی طریق نبوت و طریق ولایت باعانت آن کشادہ گردد حضرت ایشان را
بدست آمد و آن حصول ملازمت جناب ہدایت مآب قدوہ ارباب صدق و صفا زبدہ
اصحاب فنا و بقا سید الاولیا سید العلما حجۃ اللہ علی العالمین وارث الانبیا والمرسلین

مرجع کل ذلیل و عزیز مولانا و مرشدنا الشیخ عبد العزیز نفع الله المسلمین بطول بقائه و عمرنا
وسایر المسلمین بمجده و علائه است و حضرت ایشان را موجب ایشان در طریقه نقشبندیه شرف بیعت
حاصل شده و از همین حصول دولت و برکات توجهات آنجناب معاملاتی که بسبب آن تشرف رو نموده
که بسبب همان وقائع عجیبه کمالات طریق نبوت که مجملا در بدو فطرت مندرج بوده بتفصیل و تشریح
انجامید و مقامات طریق ولایت بر انفس ایشان بوجه جلوه گر گردیده اول مرا افضل المقامات نسبت
که حضرت ایشان بنا بر مناسبات آبای کرام صلوات الله و سلامه علیهم در مقام دیدند و آنجناب سه خرما
بدست مبارک خود گرفته در دهن حضرت ایشان را خورانیدند و ضعیف یک یک خرما بدست مبارک
خود گرفته در دهن حضرت ایشان می نهادند و بعد از آن بیدار شده نور نفس خود اثری از رؤیای
حقه ظاهر و باهر یافتند و همین واقعه ابتدای سلوک طریق نبوت حاصل شد و بعد از آن جناب
ولایت مآب حضرت علی مرتضی کرم الله وجهه و جناب سیدة النساء فاطمه زهرا رضی الله عنها را
بخواب دیدند پس حضرت علی مرتضی علیه السلام حضرت ایشان را بدست خود غسل دادند
و ایشان را خوب شستند و شستو کردن ایام اطفال خود در او جناب حضرت فاطمة الزهرا لباسی
بس فاخر بدست مبارک خود ایشان را پوشانیدند پس بسبب همین واقعه کمالات طریق ولایت
جلوه گر گردیده و اجتبائی ازلیکه در ازل الآزال مکنون بوده منصه ظهور رسیده و عنایت رحمانی
و تربیت یزدانی بلا واسطه احدی متکفل حال ایشان شد و معاملات متواتره و وقایع متکاثره
پی در پی بوقوع آمد یا آنکه روزی حضرت جل و علا دست راست ایشان را بدست قدرت
خاص خود گرفته و چیزی را از امور قدسیه که بس رفیع و بدیع بود پیش روی حضرت ایشان کرده
فرمود که ترا این چیزها داده ام و چیزهای دیگر خواهم داد یا آنکه شخصی بجناب حضرت استدعای
بیعت نمود و حضرت ایشان در آن ایام علی العموم احدی را بیعت نمی کردند بنا بر علیه ملتمس الشخص را
هم قبول نفرمودند آن شخص بیش از بیش الحاح کرد حضرت ایشان بآن شخص فرمودند که یک دو روز
توقف باید بعد از آن هرچه مناسب وقت خواهد بود همان بعمل خواهد آمد بار حضرت ایشان بنا بر

استفسار و استمداد ان بجناب حضرت حق متوجہ شدند و عرض نمودند کہ بندہ از بندگان تو اشد
میکنند کہ بیعت بمن نماید و تو دست مرا گرفتہ و ہرکہ درین عالم دست کسی گیرد پاس دستگیری ہمیشہ
می کنند و اوصاف ترا با خلاق مخلوقات ہیچ نسبتی نیست بس درین معاملہ چہ منظور ست از آنطرف
علم شد کہ ہرکہ بدست تو بیعت خواہد کرد کو لکھا باشند ہر یک را کفالت خواہم کرد چیز تم می رباید کہ ازکجا
معلوم شد کہ حق تعالے دست راست اوشان گرفتہ و شیاطین ہمیشہ در تضلیل بندگان خدا
می باشند غالبًا شیطان خود را نمودہ باشند و پیر صاحب با یار شیطان عمل نمودہ لکوک ہا مردم
را تابع خود ساختہ و از و شان بیعت گرفتہ بجہنم بردند فالجواب الجواب از لطائف مقام اینکہ
وہبی کہ از اعاظم علماء اہل سنت ست تمامی اکابر صوفیہ را از اہل بدعت شمردہ و شیخ عبد الحق
دہلوی در ترجمہ مشکوۃ گفتہ کہ ابن جوزی را کتابے ست مشہور بہ تلبیس ابلیس بیان کردہ ست
در وے طریقہ ہاے کہ راہ یافتہ ست شیطان بر طوائف مردم و واقع شدہ اند در بدعت و خلاف
سنت خصوصًا بر طائفہ صوفیہ و مبالغہ کردہ در رد و انکار بر ایشان و نیز شیخ دہلوی تصریح نمودہ
باینکہ ابن جوزی ہمعصر شیخ عبد القادر جیلانی و منکر بزرگے ایشان بودہ و ابن جوزی در تلبیس
ابلیس گفتہ کہ در زمان رسول صلے اللہ وسلم بجز نسبت اسلام و ایمان نسبت دیگر نمودہ و محققین
اہل سنت و جماعت گفتہ اند وان الذی تعتادہ الصوفیۃ من متابعۃ المتصوف فبتلبیس الشیطٰن و ابن جوزی
در کتاب تلبیس ابلیس گفتہ ولم یتجاسر الزناد قۃ ان یرفضوا الشریعۃ حتی جاءت المتصوفۃ فوضعوا اسما
وقالوا حقیقۃ و شریعۃ وھذا قبیح لان الشریعۃ وضعہ الخالق بمصالح الخلق
فکل من رام الحقیقۃ فی غیر الشریعۃ فمغـــــرور مخـــادع
انتہی و در رسالہ قشیرے ابو سعید خرازی آرد کہ گفت دیدم آنحضرت صلعم را در منام و گفت یا رسول اللہ
معذور دار مرا کہ محبت خدا باز داشتہ ست مرا از محبت تو الخ و دیگر میگویند ہیچ باینکہ خدا دارم ازین
چہ پرواے مصطفٰے دارم + و مثل این از رابعہ بصریہ نیز نقل میکنند قال المخاطب اور ایک روز
ایک جاہل یوں نقل کرنے لگا کہ دیکھو صاحب کل فلانے ڈہاڑ سے سنے عجب خواب دیکھا

[illegible]

کہ ایک شخص بزرگ آئی اور اوسکے ایک طمانچا مارا اور کہا کیون مردود تونی دو سال سے
تعزیہ نہین بنایا وہ بیچارا ڈر گیا بولا کہ مجھسے حضرت بھول چوک ہوئی اِکی دو سال کا تعزیہ بنالونگا
اوسکا جواب یہہ ہی کہ ڈہاری کا خواب ہی تال سر کا ہی قربان جاے تمہاری بوجہہ کی جو بیچارا
رات دن شراب پیٖے اور کسبیون کو نچاوی سو حضرت امام کو دیکہا **اقول** وبہ نستعین مردود است
بچند وجہ اول آنکہ این خواب فتح محمد فرخ آبادی بعد توبہ از معاصی جلوہ ظہور پذیرفتہ پس تشنیع
بافعال سابق محض بیجاست دوم آنکہ ہرگاہ نزد اہل سنت وجماعت یعنی بقرآن واشعار
جائزست تعریض بآن سراسر نارواچنانچہ در جلد اول مدارج النبوۃ ص ۹۴ نوشتہ بدانکہ
صاحب امتاع ذکر کردہ است در سماع سہ قول را حرمت وکراہت واباحت وذکر کردہ دلائل
ہر مذہب را وترجیح کرد مذہب اباحت را چنانکہ مدعی اوست وجواب داد از استدلالات وتمسکات
حرمت وکراہت واطناب کرد در اثبات مذہب اباحت واثبات کرد آن را بکتاب وسنت واجماع
وقیاس ووجہ قیاس آنکہ چون ثابت شدہ در سنت صحیحہ جواز تغنی بقرآن پس در شعر نیز جائز باشد
انتہی سیوم آنکہ بنا ساختن تعزیہ امریست مباح وذریعہ ایست برای گریہ وبکا وگریہ در مصائب انبیا
واولیا معمول خاصان خدا است چنانچہ مولوی عبد الواحد خان در رسالہ ازالۃ الاوہام نوشتہ
پس درین عصر وزمان علما صالحین فتوے برای ترویج وقیام تعزیہ امام مظلوم کردہ اند ثابت
بجا ومناسب است وترویج آن موجب ثواب واجر عظیم وفتواے علما صحیح وصواب است و
ہمچنین علما یقینا مثاب خواہند شد الخ وشیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ جلد اول ص ۳۴ نوشتہ
واز عبدہ بنت خالد بن معدان آوردہ اند کہ گفت بود خالد کہ نباسے میکرد بجانہ خواب خود مگر آنکہ
یاد میکرد شوق خود را برسول خدا واصحاب وے از مہاجرین وانصار ونام می برد ایشان را و
می گفت ہم اصل وفصل ایشان اصل من اند وبسوے ایشان ارزو میکند دل من ودراز شد
شوق من بسوے ایشان زود کن ای پروردگار من قبض روح مرا بسوے خود وگریہ میکرد
تا غالب میگشت این کلمات را تا غالب میکرد او را خواب الخ دعلی محمد خان فاروقی حنفی المذہب

در رسالهٔ عمکده از مفتاح الجنان و معارج النبوة نوشته که طرماح ابن عدی روایت می کند که در میان شهدای
کربلا در حالت غش بروز شهادت امام حسین افتاده بودم وقت شام هرگاه قوم اشرار از کربلا
روانه شدند بهوش آمدم و اراده رفتن از انجا ساختم مگر رفتن نتوانستم در میان لاشهای شهدا افتاده
ماندم و در انجا دیدم که بیست سوار بلباس سفید که بوی مشک و عنبر می آید در و نمودند من دانستم
یاران عبید الله بن زیاد در جستجوی لاش حسین علیه السلام آمدند که درین اثنا سواران مذکور
از اسپهای خود ها فرود آمدند و از جملهٔ انها یک بزرگ لاش حسین علیه السلام بر داشته نشانیدند
و بطرف کوفه اشاره کرد بمجرد اشاره سر حسین رسیده ملحق بجسم گردید چنانکه در زندگی بود همان زمان
شد من که بعد تامل دیدم آنحضرت بزرگ محمد رسول الله صلعم بودند مگر یارای گفتگو در خود نیافتم
که بحضور نبوی چیزی گفتگو نمایم باز جناب نبوی صلعم از دیگر بزرگان که در انجا حاضر بودند فرمودند
ای آدم پدر من و نوح و ابراهیم و اسمعیل و ای برادر من موسی و عیسی شما یان دیدید که امت من
بعد من چه کردند و بر سر لاش حسین علیه السلام بوسه میدادند و گریه میکردند الخ و در غنیة الطالبین
مرقوم ست که از روز شهادت امام مظلوم بر قبر حسین علیه السلام از فرشتگان هفتاد هزار یا شد
انتهی چهارم آنکه بر تقدیر تنزل و فرض تسلیم اگرچه مماثل فرض وجود عنقا ست می گویم اینخواب
قبل وقوع توبه مشاهده شده مگر چون رقص و وجد و طرب نزد اهل سنت از محرمات شرعی
لهذا قابل طعن نباشد زیرا که در تحفة العشاق نوشته که رقص و وجد و طرب را از محرمات شرعی
قرار دادن افترا ست بر خدا و رسول خدا صلعم زیرا که دلیل بحرمت این در قرآن مجید ست
نه در حدیث و نمیرسد کسی را که حلال و حرام گرداند چیزی را در دین بغیر صدور نص از جانب شارع
بقوله تعالی فمن اظلم ممن افترى على الله الكذب او كذب بایاته انه
لا یفلح الظالمون و بالفرض اگر طرب و وجد لعب باشد هر لعب کی حرام است
در رقص و طرب که مستمعین سماع از خوف و دهشت خدا و عشق و محبت الهی رسیده بهم از رقص
و لعب حبشیان نخواهد بود که در مسجد نبوی واقع گشته و جناب نبوی آب باز و چه محبوبه خود دیدند

[illegible]

صدیقہ تا دیر متوجہ مشاہدہ آن می ماند نہ الخ پنجم آنکہ بالفرض والتسلیم چنانچہ بعض صحابہ
را شرب خمر و زنا وغیرہ از رتبہ صحابیت دور نساختہ ہیچیک فسق و بدعت و معصیت ساکنان
مدینہ طیبہ را از حسن خاتمہ و مغفرت محروم نسازد و ہمچنان محبت جناب امام حسین ع نیز بر جمیع
معاصی غالب آمدہ انجام محب بہ عفو و مغفرت نماید اسناد ارتکاب صحابہ بمعاصی بسیار اند
و بعضے ازان درین رسالہ بتقریب ذکر دیگر گذشت لہذا ازان طے کشح نمودہ میگوئیم در جذب القلوب
آوردہ و از جملہ آداب مہمہ کہ در عمر دم بسبب بعضی عوارض و رعایت آن تقصیرے و تہاونی واقع
میشود دانست کہ در محبت ساکنان مدینہ مطہرہ و رعایت تعظیم ایشان علی حسب مراتبہم تقصیر را
بخود راہ ندہد تا بحدیکہ زیادہ بر نسبت جوار صوری مرتبہ و فضیلتے نداشتہ باشند بلکہ ہر چند
بفسق و بدعت و سائر اقسام معصیت منسوب و مطعون باشند زیرا کہ شرف جوار حضرت سید مختار
صلعم کافیست و این شرف بہیچ معصیتی و بدعتے نرود و از حسن خاتمہ و عفو و مغفرت محروم نسازد
الخ ششم آنکہ شراب خوار بودن قوال مذکور فرض کردیم مگر اہل سنت را بان تشنیع نمیرسد چہ مفتی
شرف الدین صاحب رامپوری بحلت شراب ساختہ قند سیاہ و پوست درخت مغیلان وغیرہ
متعارفہ ہندوستان فتوا نوشتہ اند و در ہدایہ مرقوم ست کہ ابوحنیفہ کوفی فقط چہار شراب یکی خیسانیدہ
انگور دوم جوشانیدہ انگور سوم آب زبیب چہارم آب خرما حرام میداند و تفصیلہ فی الہدایہ **قال**
المخاطب سوچو تو ایسا ڈہاڑی بہروا کسے بہروپی شیطان کو خواب میں دیکھیگا یا حضرت امام کو
اور عجب ہی کہ امام نے اسپر کبہی آکر تماچا نہ مارا کہ شراب نہ پی اور گیسوؤں کی فکر سے نکر اور نماز اور
روزہ کیون نہین ادا کرتا **اقول** و بہ نستعین سابقا دانستی کہ این خواب بعد توبہ وقوع یافتہ و
گوئی برائے سابق ترک دیگر اعمال ناقص را ہدایت نفرمود و نگوییم بزبان سابق فتح محمد مذکور بانواع
معاصی مبتلا بود و اکثر اوقات از فاسقان معین بوجہ شدت مصروفیت بفسق و مشغولیت بفجور
سلب توفیق میشود لہذا از دولت رویت و ہدایت آنحضرت محروم بود و چون رویت جناب امام
مظلوم موقوف ست بحسن عقیدت و لطف قربحیت و صلاح و تقوے ہرگاہ فتح محمد بعد توبہ تقوے

را پابند شد این دولت عظمی نصیب او گشت **قال المخاطب** اور مار اتوا برک بانس کے لیے

اقول و بہ نستعین چون بنا ساختن تعزیہ از شعائر اسلام ست و رواج دہندہ و بنا کنندہ آن مثاب کما اعترف بالمولوی عبد الواحد خان فی رسالتہ المسمّاة بازالة الاوہام پس اگر برای بنا ساختن امر شعائر اسلام کہ در آن برای بنا کنندہ ثوابے باشد از جانب امام مظلوم ہدایت رود بعید نیست و در آن چہ محذور **قال المخاطب** اور ایسے ایک خواب پر اعتماد کر لیتے ہو اور ہماری سیکڑون دلیلون عقلی و نقلی سے ایسی کا مومنین شبہہ ہی نہین لاتے **اقول** و بہ نستعین معاضد جواز تعزیہ داری ہزار ہا دلیل عقلی و نقلی ہستند و بعضی ازان دربن رسالہ گذشتہ و می آیند من شاء التفصیل فلیرجع الی المطولات و آنچہ مخاطب گفتہ ہمہ مغالطات ہستند کما ظہر و سیظہر **قال** المخاطب اور خواب کی کیا حقیقت پوچھتے ہو جو کوئی دنکو جس وہم و خیال مین رہتا ہی اور جسکو ہمیشہ واہی تباہی جھوٹھہ بولنے کی عادت ہی اوسکو خوابین بہی ویسا ہی معلوم ہوتا ہی جھوٹی کو خواب بہی جھوٹھہ دکہاتے ہین ہر جیسی کو تیسا حدیث مین آیا ہی جو بات مین سچا زیادہ جب حضرت پیغمبر کہ جسکے صورت شیطان نہین بن سکتا ہی انکی حدیث خواب کا یہہ حکم ہی کہ شرع اور حدیث زندگی کی مخالف ہو تو اوسپر عمل نہین درست پہر اور کا خواب کس گنتی مین ہی یہہ دین مسلمانے خواب و خیال سے مقرر نہین ہوا خلقت ایسی ایسی گمراہ ہوئی کہ ہمنے حضرت مدار سالار ا ور فلانے پیر اور شہید کو خواب مین دیکہا وی ہمسے یون کہہ گئی خدا جہالت سی پناہ رکہا **اقول** و بہ نستعین مردود ست بچند وجہ اول آنکہ بمفاد حدیث شریف حسین منی و انا منہ شیطان بصورت جناب امام حسین علیہ السلام مثل آنحضرت متمثل نمیتواند شد دوم اینکہ رویت جناب خاتم النبیین صلعم ہراد و طریقہ است یکی در بیداری چنانچہ شیخ عبد الحق در کتاب مدارج النبوة جلد اول صفحہ ۱۴۹ نوشتہ و اما حجة الاسلام در کتاب خود المنقذ من الضلال می گوید کہ ارباب قلوب مشاہدہ میکنند در بیداری ملائکہ را و ارواح انبیا را و می شنوند از ایشان آوازہا و اقتباس میکنند از ایشان انوار و استفادہ میکنند الخ و در صفحہ ۲۵۲ نوشتہ و در رویت کہ در یقظہ است بعضے مشائخ استفادہ

نموده اند والله اعلم دوم در مقام در کتاب مدارج النبوة ص ۱۴۹ نوشته د آن جمله السنت
که هر که دید آنحضرت را در خواب دید او را اعتقاد بے شک و شبهه زیراکه شیطان متمثل نمی گردد بصورت
یعنی بصورت شریف وی نمی تواند برآمد و نمود خود را قدرت نداده اند که بران حضرت در بیداری
افترا تواند کرد و در روایتی آمده که من رآنی فقد رأی الحق مراد همین دیدن در خواب است
و در روایت جابر رضی الله عنه آمده من رآنی فی المنام فقد رآنی یعنی اگرچه حق شیطان را قدرت
بخشیده است که بهر صورتی که خواهد برآید ولیکن ممکن نگردانیده است او را که بصورت آنحضرت صلعم برآید
زیراکه آنحضرت مظهر هدایت است و شیطان مظهر ضلالت است و هدایت و ضلالت ضد اند حتی
که بصورت پروردگار عزوجل و تقدس تواند برآید و افترا کرد و بر باری داد زیراکه وی سبحانه خالق هدایت
و ضلالت است هر دو در اینجا محل اشتباه نیست کذا قالوا انتهی پس جریم می رباید که بادعا
اقرار بایمینه که رویت آنحضرت صلعم حق است وجه عدم بجا آوری حکم آنحضرت نیست اگر گوئے
که آنحضرت صلعم مجتهد بودند و خطا در اجتهاد جائز است و در زمان آنحضرت بنوع من الوجوه خواه بالهام
رب العزت و یا بایمای صحابه اصلاح خطا میگشت و درین زمان چون اصلاح ممکن نیست
لهذا عمل بآن نمی توان نمود گوییم اول آنکه مجتهد بودن آنحضرت صلعم ممنوع است بلکه جمله اقوال
آنحضرت بوحی هستند آیه وافی هدایه وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی شاهد آنست دوم آنکه بفرض
تسلیم مجتهد بودن آنحضرت میگوییم انحراف از اتباع مجتهد بمجتهد دیگر را میرسد نه مقلد را علاوه ازین
شیخ عبدالحق علت عمل نکردن مقصود بودن ضبط از رای در حالت نوم نوشته و هو غیر مسلم الا
که شیخ دهلوی درهمین کتاب بصفحه ۱۵۲ نوشته که بسیاری از محدثین بتصحیح احادیث که مروی است
از حضرت وی نموده و عرض کرده که یا رسول الله فلان این حدیث از حضرت تو روایت کرده است
پس فرمود آنحضرت نعم او لا الخ و شاه ولی الله در کتاب در ثمین فی مبشرات النبی الامین می فرماید
الحدیث الخامس عشر اخبرنی سیدی الوالد انه کان مریضا فرأی النبی صلعم فی النوم فقال
کیف حالك یا بنی ثم بشره بالشفاء واعطاه شعرتین من شعور لحیته فتعافی من مرضه فی الحال

بقیت الشعرتان عنده فی الیقظة فاعطا فی احد هما
فنهی عنه ـ حدیث پانزدهم خبر داد مرا سید حسن در حالیکه بیمار بود دید
آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم در خواب دید که آنحضرت می فرماید چیست حال تو ای پسر من
پس بشارت داد او را در استشفا و دو موی از موهای ریش مبارکش باو عطا فرمود فی الحال
از مرض شفا یافت و موهای بر داد در بیداری باقی ماندند پس پدرش یکی از ان دو موی
باو داد و بالجمله هر گاه آنچه در حال منام جناب حضرت نبی صلعم باو عطا فرموده بود در حالت
بیداری در دستش باقی بماند و مکنونات عالم غیب و خیال در عالم شهادت با وجود تخالف
نشاتین منصه شهود و بروز جلوه گر گردد و وجود ذهنی موجب ترتب آثار وجود خارجی شود حکم
مفقود بودن ضبط از رای در حالت نوم دور از انصاف ست فافهم وانصف **قال**
المخاطب اور بعضی بیوقوف سبکو سنتی ہین کہ بدعت سی منع کرتا ہے کہتی ہین یہہ شخص وہابی ہے
ایسی باتین وہابی کرتی ہین اسکا جواب یہہ ہی کہ جسبات سی ہم منع کرتے ہین اوسکی
برائی قرآن اور حدیث سی بیان کرتے ہین کہین وہابیونکا نام نہین لیتی ہین نہ انکی بات کی سند
پکڑتی ہین باوجود اسکے تمہارا وہابی کہنا ہمکو جہالت ہی اور اگر وہابی اسیکا نام ہی کہ جو شرک اور
بدعت کو دور کری اور موافق قرآن اور حدیث کے عمل مین لاوی تو ہم وہابی صحیح بقول امام
شافعی کے اگر رفض فقط حب ال محمد کا نام ہی تو ہم ہی رافضی ہین **اقول** و بہ نستعین آنچه مصنف
منتهی الکلام در حق این گروه که خود را دافع بدعت میگویند نوشته بس ست قوله واعظین مخلت
وہابیہ بالیقین قدم از دائرہ سنت وجماعت بیرون نہادند و داد اعتزال و رفض و خروج دادند
ولنعم ما قیل ع واعظ شهر که مردم ملکش میخوانند * قول ما نیز همین ست که او آدم نیست *
هکذا فی غایة المرام **قال** المخاطب اور جو بری بیل ہین وے یون بولتی ہین کہ مسلمانے
اب دو کامون مین آ ہی ہی ایک تو گای کا گوشت کھانا دوسری تعزیہ بنانا اسکا جواب یہہ ہے
کہ گای کا گوشت کہانا نہ فرض ہی نہ واجب نہ کچھ ثواب نہ عذاب جسطرح اور گوشت حلال ہین

ایک یہہ بہی ہے بالفرض اگر ہنود گاے کا گوشت کہانی لگین اور باتین مسلمانی کی قبول کرین
تو بہی ہم اونکو مسلمان نہ کہینگے اور جو فقط گای کہانیمین مسلمانی ہوتی تو سب سے بڑی مسلمان
چمار اور بہنگی ہوتے کہ یہہ سب سی زیادہ کہاتی ہین نہ حلال چہوڑی نہ مردار بقول شخص کہڑی گاے
کہانے والی ہین اور جو اس سبب سی کہتی ہو کہ گاے کہانیمین ہمکو ہندوسی کمال تفرقہ حاصل
ہوتا ہے کہ جسکو وہ معبود ٹہراتے ہین اور تعظیم کرتی ہین ہم اوسکو ذبح کرکی کہاتے ہین گویا ہمارے
انکی دین مین اسی بات سی کمال جدائی نکلتی ہے تو شاباش آفرین پہر تعزیہ کو بہی یہی بوجہہ کر
چہوڑدو کہ جسطرح گاے کہانیمین ہندوسی مخالفت تمام ہی تعزیہ بنانی مین بہی اون سے
موافقت اور مشابہت مالا کلام ہی یہان بیغیرتی کا برقع کیون پہنے ہو اور اون کے موافق
اور مشابہ ہوی جاتے ہو **اقول** وبہ نستعین مخاطب این سوال وجواب را براے تزئین
مدعا بر خود تراشیدہ و در تعزیہ داری ہیچگونہ مشابہت بہنود بسبب اونشان امرے براے غم
بناہی کنند **قال** المخاطب ذرا سمجہو یہی سبب ہی کہ ہنود کسی اور کام مسلمانے مین شریک
اور موافق نہین ہوتے ہین بلکہ دشمنی رکہتے ہین مگر تعزیہ اور گور پرستی سے راضی ہین بلکہ
شریک ہوکر شربت اور ریوڑی چڑہاتے ہین اور درگاہون مین نذر نیاز لیکر جاتے ہین
اسواسطے کہ اسمین مشابہت پاتے ہین سچ ہے **بیت** کبوتر با کبوتر باز با باز / کند ہمجنس
با ہمجنس پرواز / اور بڑے شرم کی بات ہی کہ تمنے قرآن حدیث نماز روزہ حج زکوٰۃ پیٹ چہوڑکر
کاٹہہ بانس اور کاسے مین مسلمانے مقرر کی در اشرماو و بڑے بیل کاٹہہ کی الو بنہو اور تعزیہ کا
اجوال سہنے اوپر سے اوسکر بنا دکہا دیا اور باقی رہا سہا اور دکہاتے دیتی ہین **اقول** وبہ نستعین
اینچہ از شرکت ہنود در تعزیہ داری گفتہ غلط محض ست مگر بعض ہنود کہ از صحبت اہل اسلام
فی الجملہ حقیقت مذہب اسلام دریافتہ اند و باز بر حکومت مومنان مخلصین ہستند در بعض امور
عزاداری شرکت می کنند لیکن چون این شرکت را حیثیت دیگر اوست ازان تشابہ و کفر لازم نمی آید
قطع نظر ازین چند انکہ ہنود را شرکت با فرقہ صوفیہ ست با دیگری نیست چہ این طریقہ فی الاصل

ناخوذ است همچنانکه در هنود گرو و چیله می باشد درینجا هم پیر و مرید موجود چنانکه باوشان طریقه ارادت
و چیله نمودن جاری است در دین شان نیز طریقه بیعت گرفتن و ذکر خفی و جلی کردن و مراقبه مثل هنود
نشستن و نماز معکوس بطریقه جوگیان خواندن از غایت شهرت مستغنی از بیان است و دلائل باحت
تعزیه داری شنیدنی فتذکر لیکن چون تذکار مصائب جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا باعتراف
غزالی مستلزم تبعض صحابه بود و نیز علامه تفتازانی در راه دوراندیشی و کاردانی پیش گرفته میفرماید ما وقع
بین الصحابة من المحاربات والمشاجرات علی الوجه المسطور فی کتب التواریخ والمذکور
علی السنة الثقات یدل بظاهره علی ان بعضهم قد حاد عن طریق الحق و
بلغ حد الظلم والفسق وکان الباعث له الحقد والعناد والحسد واللداد وطلب الملک
والریاسات والمیل الی اللذات والشهوات اذ لیس کل صحابی معصوما ولا کل من لقی النبی بالخیر
موسوما الا ان العلماء بحسن ظنهم باصحاب رسول الله صلعم ذکروا لها محامل و
تاویلات لها یلیق وذهبوا الی انهم محفوظون عما یوجب التضلیل والتفسیق صونا
لعقائد المسلمین من الزیغ والضلالة فی حق کبار الصحابة سیما المهاجرین منهم
والانصار المبشرین بالثواب فی دار القرار واما ما جری بعدهم من
الظلم علی اهلبیت النبی فمن الظهور بحیث لا مجال الاخفاء ومن الشناعة
بحیث لا اشتباه علی الآراء ویکاد تشهد به الجماد والعجماء
ویبکی له من فی الارض والسماء وتنهد منه الجبال وتنشق منه
الصخور ویبقی سوء عمله علی کر الشهور ومر الدهور فلعنة
الله علی من باشر او رضی او سعی ولعذاب
الآخرة اشد وابقی انتهی ۱ نظم افعال زشت شان هم اظهار میکنند و بر بعض طعن
نفرت و انکار میکنند و گویند در مصیبت عظمای اهلبیت دوام دود و جبا و هم اخبار میکنند که کلم حرف
لعن نویسید بعید نیست و نطق جا ورا که خود اقرار میکنند ما گر بکنج خانه نشستیم بسته لب لعنت بر آن کسان

در و دیوار میکنند **قال المخاطب فصل تیسری** چند مکر اور ذرا دل سے سنو کہ بنیاد تعزیہ کے
اس بات پر ہی کہ موت اور مصیبت میں روئی پیٹے جسطرح ہو سکتی **اقول** و بہ نستعین ایچہ بقدر مقام
افادہ نمودہ مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ بنیاد تعزیہ داری بر ذکر شہادت و مصائب جناب حسین
علیہ السلام است و مخاطب لفظ موت و مصیبت را غلط گذاشتہ دوم آنکہ ساختن تعزیہ برای گریہ و زاری
جناب شہید مظلوم علیہ السلام بودہ است نہ برای لطم الخدود سوم آنکہ بطریق تنزل می گوییم ضرب الخدود
نزد فقہاء شافعیہ نیز حرام نیست بلکہ مکروہ است و بر مرتکب فعل مکروہ عقاب نمی باشد صاحب
جامع الاصول در مسند شافعی فرمودہ والذی ذهب الیہ الشافعی ان النیاحة وشق
الجیوب وضرب الخدود وتخمیشها والصیاح مکروہ * **قال المخاطب**
اب دیکھو کہ خدا اور رسول نے ایسے وقت میں تعزیہ بنانی اور مرثیہ گانی کا حکم دیا ہی **اقول** و بہ نستعین
بچند وجہ محل نظر است اول اینکہ بنا ساختن تعزیہ مباح است بحکام مرا افتادہ دوم اینکہ مرثیہ گفتن
سنت است و اہل بیت و صحابہ مرثیہا گفتہ اند برای اطمینان قلب ناظرین نقل یک دو قول
اکتفا میرود در مدارج النبوة در صفحہ ۴۳۲ مرقوم است و چون در آمدند صحابہ بعد از دفن نزد فاطمہ
گفت چگونہ باد شمار در دل شما کہ ریختند خاک بر رسول خدا گفتند بلی یا بنت رسول اللہ تا ہم درین خیال فتہ بودیم
و اندوہناک بودیم ولیکن چہ توان کرد حکم شرع چارہ نیست بعد ازان آمد فاطمہ زہرا ع بر سر قبر پدر
و گرفت از خاک قبر و نہاد بر رو و چشم گریان خود و گفت ؎ ماذا علی من شم تربة احمد ان لا یشم
مدی الزمان غوالیا * صبت علی مصائب لو انها * صبت علی الایام صرن لیالیا و در صفحہ ۲۵
و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول
ایشان فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا بود کہ چون بعد از دفن بزیارت قبر شریف رفت خاکی ازانجا برداشت
و بدیدہ خود نہاد و گریہ کرد و شعر مذکور انشا نمود و نیز در وقت زیارت دیگر گفتہ است ؎
اذا اشتد شوقی زرت قبرک باکیا * انوح واشکو لا اراک مجاوبی * فیا ساکن الغبراء علمی
البکاء وذکرک انسانی جمیع المصائب * فان کنت منی فی التراب غائبا * فما

كنت من قتلى الحسين بن بنا شب ::

وازجمله مراثی که منسوب بحضرت زہرا است این دو بیت ست   نفسي على زفراتها
محبوسة :: یا لیتها خرجت مع الزفرات :: لاخیر بعدك في الحياة وانما :: ابكي مخافة ان
تطول حیاتی گفته شود که این مرثیه گفتن در وفات جناب سرور کائنات صلعم ثابت شد نیز دیگران گفته اند
زیراکه در ہمین کتاب بصفحه ۲۶۵ مرقوم ست که عمر ابن خطاب به شهادت عروة بن مسعود مرثیه گفته
واگر با اینهمه در شک باشی و برای مرثیه جناب سید الشهدا از سند خاص خواہی پس فاسئل ولو
راسیر کن که پیغمبر علیه السلام لما وقعت واقعة الشهادة اشتهر امرها بانقلاب التراب دما و
امطار الدم من السماء وهتف الهواتف بالمراثی ونوح الجن [illegible] یعنی بسبب شهادت جناب مظلوم
کربلا از آواز غیب مرثیه ها شنیده می شد فلا تكن من الغافلين، سوم آنکه غنا در مذہب
اہل سنت وجماعت ممنوع نیست پس محل طعن نباشد بلکه اینکه تغنی قرآن مجید نزد این
حضرات امری ست ضروری چنانچه عبدالحق محدث دہلوی در مدارج النبوة نوشته در حدیث
صحیح آمده که آنحضرت فرمود صلعم لیس منا من لم یتغن بالقرآن وہرگاه تغنی قرآن جائز
باشد در تغنی مراثی چه قباحت تنبیه مراد از تغنی ہمین غنا متعارف یعنی رعایت قواعد موسیقی خود
ست چه در ہمان کتاب بفاصله یسیر نوشته که علما در مسئله تغنی بالقرآن اختلاف کرده اند بعضی
مطلق جائز دارند یعنی اگرچه لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و [illegible] اگر [illegible] رعایت قوانین
موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند انتهی و از ہمین جا [illegible] اہل غنا [illegible]
تغنی قرآن مجید ست واگر گوئی که این روایت تاکید تغنی قرآن [illegible] بلکه تغنی مراثی را
سندی دیگر باید گویم اول آنکه چون غنا جائز شد خواندن مرثیه در الحان [illegible] قرآن را [illegible]
زیادتی که برای یعنی آن تحریص و ترغیب داده شده دوم آنکه در [illegible] صحیح بخاری نوشته که برای شهدا بدر
بر میکردند و دف میزدند کما هو نقلا من نعمة العشاق [illegible] باشد بحالت
رعایت قوانین موسیقی خواهد بود قال المخاطب [illegible] یاد کرنے کو فرمایا ہے اقول [illegible]

گریہ وزاری منافی صبر و یاد خدا نیست بلکہ البکاء من الله از احادیث مشہورہ اہل سنت ست
وگریہ کردن بر میت و اوصاف او برشمردن از سنت سنیہ جناب خاتم النبیین صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم وشواہد آن بسیار از آنجملہ در کتاب مدارج النبوۃ بہ صفحہ ۵۷۵ و ۵۷۶ آوردہ و چون دید
آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حمزہ را کشتہ شدہ و مثلہ کردہ شدہ صیحہ زد و گفت مصیبت زدہ
نمی شوم من ہرگز مثل تو و نہ ایستادہ ام من ہیچ جای ایستادنی غصہ ناک سازندہ تر مرا ازینجا و نقل است
از ابن مسعود کہ گفت ندیدم ما آنحضرت را صلعم گریہ کنندہ تر ہرگز سخت تر از گریہ وی بر حمزہ بن عبد المطلب
ایستاد بر جنازہ وے و گریہ کرد و بر داشت آواز تا بیہوش شد و فرمود یا حمزۃ یا عم رسول اللہ یا
اسد اللہ یا اسد رسولہ یا حمزۃ یا فاعل الخیرات یا حمزۃ یا کاشف الکربات یا حمزۃ یا ذاب
عن وجہ رسول اللہ صلعم و اینجا معلوم میشود کہ در ندبہ یا قتے فریاد و آہ و نالہ نیز بوجود
آمدہ ست واللہ اعلم انتہی طرفہ اینکہ روایت مذکورہ باعتراف شیخ عبد الحق بر حصول مطلق آہ و نالہ
در ندبہ نص ست صریح کما تری **قال المخاطب** قال اللہ تعالی یا ایہا
الذین امنوا استعینوا بالصبر والصلوۃ ان اللہ مع الصابرین
اللہ فرماتا ہے ای مسلمانون قوت پکڑو صبر کرنے سی اور نماز سی بیشک اللہ ساتھ ہی صبر کرنے
والون کے **اقول** و بہ نستعین مخاطب عالی فہم بفرماید کہ جناب رسالت مآب صلعم از گریہ و صیحہ و شمردن
اوصاف جناب حمزہ رضی اللہ عنہ داخل صابران ماندند یا نہ بحالت اولے خدا ہمراہ ماست و گریہ
و بکا مخالف صبر نیست و بحالت ثانیہ ماتم ایمان خود کنند کہ آنحضرت را بے صبر گفتہ از خدا جدا می کنند
و ان اللہ مع الصابرین بیاد نمی آرد **قال المخاطب** اس آیت سی معلوم ہوا کہ جب کچھ مشکل اور مصیبت
پڑے تو وہین صبر اور نماز سے قوت پکڑی کیونکہ بغیر مشکل ور مصیبت کے صبر کی حاجت نہین اور جو
کوئی صبر نکرے اللہ اوسکی ساتھ نہین اور صبر کرنا ایمان کی نشانی ہے **اقول** و بہ نستعین گریہ
و بکا مخالف صبر نیست بلکہ مخالف صبر امر دیگر ست کہ عدم رضا ے قلب عبارت ازان ست
چنانچہ علامہ دہلوی علیہ الرحمہ در تحفہ اثنا عشریہ می فرماید شکی نیست کہ صبر از اعظم خصائل نفسانی

و جزع از ایلام است   وظاهر است که صبر از انفعالات نفسانیست و تعلق بقلب دارد اگر
با وجود اطمینان قلب و ثبات قدم بر جاده صبر و رضا بالقضا اینهمه آه و بکا بر اعلام آن استعظام
بعض مصائب و انتهای آن بر دم بعضی امور که بحسب ظاهر دلالت بر عدم اصطبار میکند بوقوع
بیاید محذوری ندارد و منافاتی بمقام صبر نخواهد داشت شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة
جلد دوم صفحه ۴۹۰ می فرماید پس بسیار سخت شد مرض وی صلعم چنانکه آورده اند که اضطراب مینمود
و بر فرش خود از پهلو به پهلو می گشت عایشه میگوید پس گفتم یا رسول الله اگر کسی از ما این حالت آرد
از ما وجود آید عیب میکنی و در غضب می آئے فرمود ای عایشه مرض نهایت سختی دارد الی آخره
بعد از ان شیخ مذکور میفرماید اما جزع و فزع در بلا یا آه و ناله در امراض چه حکم دارد اینجا سخن جزع
و فزع که بمعنی بے صبری و بیطاقتی ست و مکروه داشتن بلا و گریختن از ان حرام ست بے خلاف
و آه و ناله که بقصد اظهار عجز و شکستگی و بیچارگی که لازم حال بندگی ست و اضطراب و بیقراری
هرکه از شدت مرض و صعوبت آن عارض گردد دیگر ست و داخل جزع و فزع و مکروه داشتن و
دیگر ستیزیدن و شکایت از بلیه نیست و حدیث عایشه رضی الله عنها که در بیان حال شریف مذکور شد
در اثبات آن کافی ست آری بیقراری و ناله و زاری اگر بعدم رضا و تسلیم باشد مکروه ست و داخل
شکایت ست و از علما مشایخ و آنها که اطلاق کراهت و شکایت بر آن کرده اند مطلق نیست
بلکه مقید ست به بے صبری و بیقراری اما جز دادن بدرد و الم بجبلت و طبیعت بشری بالاتفاق
مضائقه ندارد و پس فرق کرده و شکایت محذورے ندارد و بسا کس که بظاهر خاموش باشد و در باطن
شاکی بود و بسا که در ظاهر سخن مرض و بلا گوید و در باطن راضی بود و پس تکیه و اعتماد درین امور بر
عمل دل ست نه بر فعل زبان انتهی مفاد کلامه **قال** المخاطب [illegible] اسی کا نام ہے کہ مصیبت
مین آپکو نوحہ اور زاری اور پیٹنی اور گریبان پھاڑنے سے بند کرے اور نماز پڑھے مصیبت مین یا گو
اللہ کے طرف رجوع اور دعا کرنے ہی ہماری پیغمبر صلعم جب کچھ دکھ مین ہوتے تھے تو نماز پڑھتے [illegible]
اقول و به نستعین درینجا مبحوث عنه صبر شرعی ست نه عرفی و سابق گذشت که جناب [illegible]

بانکه بر حضرت حمزه رضی الله عنه گریه و صیحه و نوحه و ندبه نمودند از دائره صابران بیرون رفتند و گفته
همان ست که شیخ عبدالحق دهلوی گفته که تکیه و اعتماد درین امور بر عمل دل ست نه بر فعل زبان و از
همین جاست هر آنکس که بظاهر خاموش باشد و در باطن شاکی بود اطلاق بی صبری بر او در
شرع خواهد شد و در عرف آن را صابر خواهند خواند و پیغمبر صلعم در مصائب جابجا گریه فرموده و اهل بیت
کرام و صحابه عظام اقتدا به آنحضرت به گریه و زاری نموده اند اگر استیفاء این اقوال نموده آید کتابی
علیحده باید لهذا به نقل دو سه عبارات اکتفا میرود اول آنکه در کتاب مدارج النبوة به صفحه ۵۲۵
مرقوم ست که چون خبر یافت رسول خدا صلعم که ابراهیم در سکرات ست عبدالرحمان بن عوف نزد آنحضرت
بود پس گرفت آنحضرت دست عبدالرحمان را پس آورد او را در سید بر سر نعش و دید که ابراهیم جان
میدهد پس گرفت او را و نهاد در کنار خود و پس اشک ریختن گرفت از چشم مبارک وی صلعم
پس گفت ما بسبب تو ای ابراهیم اندوهگین ام چشم می گرید و دل می سوزد انتهی بقدر الحاجت
دوم آنکه بصفحه ۵۱۰ نوشته فاطمه رضی الله عنها چون این بشنید بگریست فرمود ای دختر من گریه
مکن که حمله عرش بر گریه تو گریه میکنند و بدست مبارک اشک از چهره فاطمه رضی الله عنها پاک کرد
و دلداریها و بشارتها داد الخ و بعد ازان میگوید آنگاه با فاطمه فرمود که پسران خود را پیش آر
پس فاطمه حسن و حسین را علیهم التحیة و الرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد چون او را بدان
حال دیدند گریه آغاز نهادند و چنان گریه و زاری کردند که از گریه ایشان هر که در خانه بود بگریست
انتهی سوم آنکه بصفحه ۵۲۰ مسطور ست چون از دفن آنحضرت فارغ شد صحابه خاک حسرت و
ندامت بر سر وقت و حال خود می ریختند و از آتش فراق آن محبوب دو جهانی می سوختند
و گریه و زاری میکردند خصوصا فاطمه زهرا رضی الله عنها که از همه مصیبت زده و بیکس تر و زار
و نالان تر بود در روی حسن و حسین رضی الله عنهما نگاه میکرد و بر یتیمی خود و نامرادی فرزندان
میگریست از انجانب عائشه صدیقه در همان حجره که آن سرور وصال یافته بود بیت الحزن و
الفراق او شد بی خانمان شده روز و شب میگریست انتهی قال المخاطب او رجب حضرت

سارا کو کہ حضرت ابراہیم کی شئے بی بی تھیں بادشاہ مصر نے پکڑ منگوایا حضرت ابراہیم عین اس مصیبت
میں نماز پڑھنے لگی اور وہان حضرت سارا بھی جاکر بادشاہ کے سامنے نماز شروع کی اور حضرت
عبداللہ ابن عباس رضی اللہ عنہ اپنے بیٹی کی حالت موت سنکر نماز پڑھنے لگا **اقول** و
بہ نستعین مولف رسالہ حوالہ کتاب بیان ننساختہ کہ در سیاق و سباق روایت نظر کردہ می شد
دحقیقت حال منکشف میگشت وظاہر روایت مقتضی آنست کہ این نماز خواندن برای استجابت
دعا خواہد بود نہ بنظر اظہار عاجزی و شکستگی ورنہ در مدارج النبوۃ بصفحہ ۵۰۰ موجود ست کہ ابن
عباس میگفت کہ روز پنجشنبہ چہ روزے بود روز پنجشنبہ کہ این حادثہ واقع شد و بگریست ابن عباس
تا اشکہا بر مثال مروارید در رشتہ کشیدہ بر روے او فرود دوید انتہی **قال المخاطب** اور مشہور ہے
کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بھی سجدے میں شہید ہوئے **اقول** و بہ نستعین ہر دو امر
یعنے نماز گذاردن و گریہ کردن جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثناء از لوازم است و مقتدے
را باید کہ بہر دو امر اقتدا بآنحضرت لازم گیرد اگر گریہ آنحضرت در شان ہاشمی [illegible] التحریر الشہادتین را
بنظر انصاف ملاحظہ فرماید نقلا عن الصواعق محرقہ منقول است کہ چون [illegible] ابن سنجی گذشت
نصیحت برادر خود یعنے حسن بن علی علیہما السلام یاد میکرد و میگریست آخر و نیز ملاحظہ روایات
مذکورہ حضرت مخاطب ارشاد فرماید کہ در مصیبت گریہ و بکا جائز ہست یا ناروا و در گریہ اقتدا ست
بحضرت سید الشہداء و یا امری ست باتباع ہوا **قال** اب سمجھو کہ تعزیہ ان دونون باتون کے
خلاف ہے صبر کی جگہہ سر پیٹنا اور چھاتی کوٹنا اور نعش بناکر کوچہ و بازار میں نکالنا **اقول**
و بہ نستعین در بناساختن تعزیہ بنوعے مخالفت آیہ نیست و سابق دانستی کہ گریہ از سنت پیغمبر
خدا است و ہمیشہ معمول صحابہ عظام و اہلبیت کرام در مصائب گریہ بودہ ست شواہد آن آنفا
مفصل گذشت درینجا بہ نقل یک روایت کہ از ان دست بر سر زدن و فریاد کردن و گریہ نمودن
در مجمع عام از صحابہ ثابت ست اکتفا میکرد در مدارج النبوۃ بصفحہ ۱۰ مرقوم است پس موذن
آنحضرت علیہ السلام بفرمایا بابکر را کہ بگذارد نماز بامردم پس بیرون آمد بلال دست بر سر زنان

وفریاد کنان یا فریاداه بریده شدن امید و شکستن پشت کاشکی نمی زائید مرا مادر من و چون زائید کاشکی می مردم پس از این روز و نمی دیدم پیغمبر خدا این حال را پس در آمد بلال در مسجد و گفت یا ابابکر رسول خدا امر می فرماید که پیش روی و نماز بگذاری با مردم پس چون دید ابوبکر خالی بودن مسجد را از رسول خدا و بود ابوبکر رضی اللہ عنہ مردی نرم دل سخت اندوهگین شد که نتوانست نگاهداشت خود را پس بروی افتاد بیهوش و بگریه در آمدند صحابه و فریاد کردند پس در گوش آنحضرت رسید فرمود یا فاطمه این چه آواز گریه و فریاد است که میرسد فرمود فاطمه این آواز گریه و فریاد مسلمانان است که ترا در مسجد نمی بینند پس طلبید علی و عباس را و تکیه کرد بر ایشان و بیرون آمد بسوی مسجد و نماز گذارد انتهی اولیاء مخاطب ارشاد فرمایند که درین وقت صحابه عظام از آیه ... استعینوا بالصبر والصلوة انحراف ساخته با وصف ارشاد نبوی چرا حضرت را نماز فریضه نگفتند و از گریه و فریاد دست بر سر زدن و نوحه نمودن خود را از بیعت خدا جدا ساختند سبحان الله ... گشتند و دلائل جواز نقل قبر سابق گذشت فتذکر قال المخاطب اور نماز جگه مرثیه مین که جسمین تمام بے صبری اور شکایت اقول و به نستعین انچه درین مقام افاده نموده ناشی از تعصب حضرت مخاطب میباشد چه هر واحد از نماز و مرثیه امریست علاحده علاحده کسی از اهل حق نگفته که یکی بجای دیگر است نمی بینی که در مذهب اهلبیت نماز عاشوره وارد است المختص بروز مصیبت جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا و اکردن نماز و خواندن مرثیه کار مومنین است اهل سنت و جماعت را نه بسوی نماز التفاتی و نه بمرثیه سروکاری و در مرثیه بے صبری و شکایت بیان نمیشود بلکه سراسر حال صبر و شجاعت حضرت و ظلم یزید بیان مرقوم و منظوم قال المخاطب نال اور شور سے نکلتی ہے اقول و به نستعین کلام بے نظامش مردود است بدو وجه اول آنکه غنا در مذهب امامیه حرام است دوم آنکه اگر کسی از عوام مرتکب خواندن و شنیدن مرثیه به غنا میشود حال او کمتر است از حال صحابه که بروایت اهل سنت د

وجماعت غنا باعومی شنیدند چنانچه در مدارج النبوة صفحه ۴۹۴ مذکور است وگفته اند قایلان
باباحت که روایت کرده شده است غنا وسماع از جماعت کثیر از اکابر صحابه که در ایشان چند
از عشره مبشره اند وجم غفیر از تابعین وتبع تابعین واتباع تبع ودیگر علماء محدثین وفقهاء دین
که از ارباب زهد وتقوے وعلم وعبادت بوده اند ونقل کرده شده است درین باب از
ایشان روایات وحکایات که کفایت است در آن وبیشک معلوم گردد که ائمه دین وانکار
اهل یقین مخالف بودند در آن اما عبد الله بن جعفر رضی الله عنهما سماع غنا از وے مستفیض
ومشهور است ونقل کرده است از اهر کبار ... درین مسئله از فقهاء ومحدثان ارباب
تواریخ وابن عبد البر در استیعاب گفته میدید در وے بغنا باسے وبود امیر المؤمنین در زمان
عم وے علی ابن ابی طالب میرفت وی رضی الله عنه در خانه جمیله که از مغنیات بود تو بود بلند خوش
بود که تغنے نکند برائے هیچ کسے مگر در خانه خود پس تغنی کرد برائے وی وخواست که بیاید در خانه
وے رضی الله عنه وبشنواند او را وکفارت ... خود پس منع کرد ویرا رضی الله
عنه او را از ان وگفته اند که بوده اند مر عبد الله بن جعفر را جواری که تغنی میکردند وخود می شنید
برای وے انتهی قال المخاطب معلوم ہوا کہ تعزیہ میں سراسر بی صبری ہے کیونکہ حسین رضی اللہ عنہ کا
ساتھ چھوٹنا ہے اپنے ہمراہیوں اور اماموں کے طریقہ ... کے حکم سے ... تعزیہ بنانا
پڑھنا اور صبر کرنا ہے مخالف ہی اقول درین ... سابق بوضوح پیوسته
که تعزیه داری عین صبر است وامری خلاف صبر ... است وگریه وزاری را ...
نتوان گفت بل هر آنکس که گریه وزاری را ... میگوید از سنت خدا وپیروی رسول
بمراحل دور قال المخاطب ولا تقولوا لمن يقتل في سبيل الله اموات بل احياء ولكن لا تشعرون
اور نہ کہو جو مارا جاوے اللہ کی راہ میں کہ مردے ہیں بلکہ وہ زندہ ہیں لیکن تمکو خبر نہیں تھا
بدر کی لڑائی کے بعد صحابہ شہیدوں پر افسوس اور غم کرتے تھے کہ دیکھو فلانے ... دنیا
دیا اور دنیا کی لذت سے محروم ہوا سو اللہ تعالے نے فرمایا کہ جو کوئی اللہ کے راہ میں گیا

اوسکو مردہ سمجھکر اسپر افسوس اور ماتم کرنا نچاہیئے **اقول** و بہ نستعین مخاطب والا شان درینجا اختراعے
غریب و فائدہ عجیب از آیہ **و لا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللہ اموات** برآوردہ میفرماید جو کوئی اللہ
کی راہ مین مارا گیا اوسکو مردہ سمجھکر اوسپر افسوس اور ماتم کرنا نچاہیئے و ظاہر کہ فقرہ اسپر افسوس اور ماتم نچاہیئے
از آیہ ایجاد طبع حضرت مخاطب میباشد حالانکہ افسوس و ماتم کردن جناب رسالتمآب صلعم بر حضرت حمزہ
رضی اللہ عنہ ثابت است **قال المخاطب** کیونکہ وہ اللہ کے پاس زندہ ہین اور اپنی زندہ کا جبا نہین کوئی
ماتم نہین کرتا پھر اللہ کے زندہ پر کیون ماتم کرے **اقول** و بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مدفوع است بچند وجہ
اول آنکہ اگر شہدا نزد اللہ تعالی زندہ اند گر حکم زندہ بر آنہا در دنیا جاری کردن عند الشرع نمیتواند شد و الا تقسیم
ترکہ وغیرہ و دفن و کفن و نکاح ازواج شہدا جائز نباشد و احکام صوم و صلوٰۃ و حج و زکوٰۃ و جہاد جاری باشد
و درحالیکہ در دنیا احکام مردہ از قبیل دفن و کفن و نکاح ازواج وغیرہ بر شہدا جاری باشد گریہ و بکا چرا و چہ سان
روا نباشد دوم آنکہ گریہ مخصوص بر میت نیست بلکہ بر زندہ نیز بسبب مفارقت گریہ و زاری بجاست
زیرا کہ حضرت یعقوب پیغمبر از مفارقت یوسف علیہما السلام چندان گریست کہ ہر دو چشمانش سفید شدند و
اوراثواب صد شہید عطا شد سوم آنکہ جناب محمد مصطفے صلعم در زندگی خود بعد دریافت حال شہادت جناب
امام حسین علیہ السلام بسیار گریہ کردہ اند و سند آن از سر الشہادتین گذشت و نیز ظاہر کہ آنحضرت را معلوم
بود کہ جناب امام حسین علیہ السلام درجہ شہادت خواہند یافت بلکہ در آنوقت زندہ بودند پس بنصوصیت
بر زندہ در دنیا بدریافت خبر شہادت کہ عبارت از زندگی اخروی است گریہ جائز و رواست و این فعل
آنحضرت را صلعم مخالف آیہ گفتن کار بیجا است **قال المخاطب** مگر ہان اتنا فرق ہے کہ اللہ کے زندہ کی
تمسے ملاقات نہین سو اسکو یون سمجھو کہ جیسے کوئی تمہارا بزرگ یا قریب کسی ولایت دور دست مین نکل گیا
ہوا اور تم سنو کہ وہ وہان صحیح و سلامت چین مین ہے تو البتہ یہ حال سنکر اسکی سفر کی مصیبت کو یاد کرکے
ہرگز ماتم نکرو گے الغرض اب اسیطرح امام علیہ السلام کا حال کہ اللہ کی راہ مین شہید ہوئی سمجھو اور انکو
زندہ جان بوجہ کربلی صبری کے کام نکرو **اقول** و بہ نستعین بچند وجہ مردود است اول آنکہ شیخ عبد الحق
دہلوی در مدارج النبوۃ میفرماید بدانکہ حیات انبیا صلوات اللہ و سلامہ علیہم اجمعین متفق علیہ است میان

علما رملت و هیچکس را اختلاف نیست دران کامل تر و قوی تر از وجود حیات شهدا و مقتولین فی سبیل الله که
آن معنوی اخروی است عند الله و حیات انبیا حسی و دنیاوی است و احادیث و آثار دران واقع شده
چنانکه مذکور گردید یکی ازان حدیث است که ابو یعلی بنقل ثقات از روایت انس بن مالک رضی الله عنهما آورده
قال قال رسول الله صلعم الانبیاء احیاء فی قبورهم یصلون الحدیث و چون زنده بودن جناب سرور
کائنات بحیات کامل تر از شهدا باعتراف محدث دهلوی بوضوح پیوست اکنون گریه و زاری و فریاد و ناله
و ندبه فرشتگان و اهل بیت کرام و ازواج نبی آخر الزمان و حضرت خضر علیه السلام بر دیگران به ماتم جناب نبی صلی الله علیه وسلم ازینست
صلعم بگوش اهل بیت شنیده و در مدارج النبوة در صفحه ۱۲ ۵۱ نوشته بیں آنکه ملک الموت روح المطهر را صلعم قبض کرده
و با علی علیین برد و گفت یا محمداه یا رسول رب العالمین و از علی بن ابی طالب رضی الله عنه منقول است که
گفت من از جانب آسمان آواز وا محمداه می شنیدم که ملک میگفت الخ بعد ازان میگوید و بصحت رسیده که چون
آنحضرت صلعم رحلت نمود فاطمه زهرا ندبه کرد و زاری نمود و فرمود یا ابتاه دعوت حق را اجابت فرمودی
وا ابتاه بجنت الفردوس نزول نمودی وا ابتاه خبر رحلت ترا بجبرئیل که رساند وا ابتاه بعد از تو وحی هرگز نیاید
و جبرئیل هرگز نیاید خداوندا روح فاطمه را بروح او رسان الخ و دفنا صلعم و سطر می نویسد و عایشه صدیقه رضی الله عنها
نیز زاری میکرد و میفرمود دریغ ازان پیغمبری که فقر را بر غنا و درویشی را بر توانگری اختیار کرد الخ و در
صفحه ۵۱۳ آورده و در آمد مردی اشهب اللحیه یعنی حضرت خضر علیه السلام پس گذشت گردنهای
مردم را و بگریست انتهی دوم آنکه خاصان جناب باری عز اسمه در ماتم جناب سرور کائنات صلعم
بکمال خلوص با وصف مرور سالها دوام و استمرار ورزیده اند چنانچه در مدارج النبوة موجود است که
روایت است از زید بن اسلم گفت بیرون آمد عمر رض شبی برای حراست خلق پس دید چراغی را در خانه و پیره زنی
پشم میریسد و میگوید علی محمد صلوات الابرار صلی علیه الطیبون الاخیار قد کنت قواما بکاء
بالاسحار یا لیت شعری والمنایا اطوار هل یجمعنی و حبیبی الدار یاد میکند آنحضرت را صلعم و اظهار شوق
میکند بلقای او پس نشست عمر و گفت اعاده کن قول خود را پس اعاده کرد بصوت حزین و گریه کرد انتهی
سوم آنکه جناب فاطمه زهرا صلوات الله علیها تا مدت حیات خود در ماتم آنحضرت بودند و شاهدان همین بسر

حیات ... مدارج النبوۃ ... گذشتن آنحضرت صلعم ہرگز فاطمہ رضی اللہ عنہما اکسو نمود ان ابید
النح ... اولیا مخاطب از دوام این ماتم آنچہ جواب خواہند گفت ما نیز ہمان جواب بعینہ خواہیم داد
قال المخاطب آیہ ولنبلونکم بشئ من الخوف والجوع ونقص من الاموال والانفس والثمرات وبشر الصابرین
الذین اذا اصابتہم مصیبۃ قالوا انا للہ وانا الیہ راجعون ترجمہ اور البتہ ہم
آزماوینگے تمکو کچھ ایک ڈر سے اور بھوک سے اور مالون کے اور جانونکے اور میوونکے نقصان سے اور خوشی سنا
صبر کرنیوالونکو کہ جب انکو پہنچی کچھ مصیبت کہیں ہم اللہ کے مال ہین اور ہمکو اسیطرف پھر جانا ہے آیۃ اولئک
علیہم صلوات من ربہم ورحمۃ واولئک ہم المہتدون ترجمہ ایسے لوگ انہین پر شاباشی ہے اونکے رب کی
اور مہربانی اور وہی ہین راہ پر ف اس آیت سے بہت فائدے اور حکم نکلے کہ جب کسی پیغمبر یا
امام کا اسطرح کی مصیبتون مین جو آیہ مین مذکور ہوئین گرفتار رہنا معلوم ہو یا اب کوئی مسلمان گرفتار رہتو
اوسکو اللہ کی آزمایش سمجھی اور اسمین صبر کرے اور انا للہ پڑہے اقول نہ تعین مخاطب وتنہا
طرح خطاب فرمودہ چہ مسلمانان ورا انبیا و اوصیا علیہم السلام نزول بلا گاہی بسبب آزمایش و گاہی بوجہ
تناسب اعمال ما قصد و مخاطب فقط یک قسم بیان ساختہ و ہو کہا ترسے قال المخاطب اور واقعی ہی کہ خدا
کی آزمایش مین خواہ اپنے اوپر خواہ اپنے کسی بزرگ اور قریب پر ہو ماتم اور بے صبری کے کام کرنا نہایت
نا مردی اور دوستی سے جی چھپانا ہے اقول نہ تعین محصل کلام بلاغت نظام مخاطب ہمین کہ گریہ و ماتم
بی صبری است وآن محل نظر است بچند وجہ اول آنکہ چون جناب خاتم النبیین صلوات اللہ علیہ وآلہ وسلم را
بعالم بقا خواندند گریہ فرمود چنانچہ در مدارج النبوۃ صفحہ ۴۹ نوشتہ آنحضرت فرمود دیدانید واگاہ باشید کہ
مرا بعالم بقا خواندہ اند دوام کردہ اند و بہ تسبیح وتحمید واستغفار رو در گریہ شد گفتند یا رسول اللہ از موت میگریی
و بہ تحقیق امر زیدہ است خداوند تعالی گذشتہ وآیندہ ترا فرمود فاین ہول المطلع واین ضیق القبر وظلمۃ
اللحد واین القیمۃ والاہوال النح دوم آنکہ از عبداللہ بن مسعود روایت است کہ آنحضرت صلعم پیش از وفات
خویش بیکماہ ما را از فوت خویش خبر داد خواص اصحاب را بخانہ عائشہ خواند وچون نظر مبارکش بما افتاد در گریہ شد
... مدارج النبوۃ ... بکمال وضوح لائح شد کہ بوقت نقصان انفس وغیرہ گریہ کردن خلاف حکم خدا نیست بلکہ موا...

معمول رسول خدا است سیوم آنکه بوقت استماع خبر وفات جناب پیغمبر خدا صلعم حضرت ابوبکر نیز گریه فرموده اند
پس بتحقیق مخاطب جناب شان را نصیبی از آیه اولیک علیہم صلوات من ربہم الخ نخواہد بود و ہو کما تری مگر آنکہ
گفته شود که این مصیبه وفات پیغمبر خدا صلعم بحق ابوبکر مصیبه ذات شان نبود و نه معصیه بزرگ شان و سند گریه
ابوبکر آنکه شیخ عبد الحق دہلوی در کتاب مدارج النبوة بصفحه ۹۱ سهم پیغمبر آورده لیکن بتیر ہم رشیما عذیا از کثرت گریه
دران و در فتنه افتید و ہلاک شوید چنانچه ہلاک شدند انکسانیکه پیش از شما بوده اند و از ابی سعید خدری رضی اللہ
آمده است که رسول خدا صلعم نشست بر منبر و گفت که بنده گردانیده است خدای تعالی بنده را از بندگان خود اختیار آنکه
بدہد او را زیب و زینت حیات دنیا را و میان آنچه نزد اوست تعالی از اجر و ثواب آخرت پس اختیار کرد آن
بنده چیزی را که نزد اوست و رغبت نکرد در دنیا پس گریست ابوبکر صدیق بشنیدن این خبر و گفت پدران
و مادران ما فدای تو باد یا رسول اللہ و گفتند مردم به بینید بسوی این شیخ که پیغمبر صلعم از حال بنده از بندگان
خبر میدہد و وی گریه میکند انتہی قال المخاطب خصوصاً وستوتین که دوست کہکر ان کا اور تو اور بعضی موقعوں
چاہیے اور یہی سبب ہے کہ انبیا اولیا پر بلی سبب مصیبتیں گذریں اور وہ راضی بقضا و صابر رہنا ہی ہے
اقول و بہ نستعین و انما خاصان جناب باری عز اسمه پابند رشته صبر و تسلیم مانده اند لیکن آنقدر که قصد
اظہار غربت و بیچارگی که لازم حال بندگی ست و اضطراب و بیقراری که از شدت مرض بموجب آن نا خوش گردد
دیگر است و داخل جزع و فزع و کراہت بلا و شکایت از مبلی نیست کما فی المدارج النبوة قال المخاطب کیسے
نہین کیا کہ مصیبت کیواسطے خواہ اپنے اور پر ہو خواہ اپنے قریب یا بزرگ پر کبھی بارا اور رونی یا اور ماتم یا
نہ بنایا ہوا اور اوسمین تعزیہ رکھکر اور مرثیہ گا کر چھاتی کو ٹی اور سر پیٹا ہو اقول و بہ نستعین مخاطب تحریر و نمیتمام
بچند لفظ طعن و تشنیع کرده اول آنکه در مصیبت ذات خود [illegible]
تعزیه سوم گفتن مرثیه چہارم غباران پنجم دست بر سر [illegible]
درمیان امامیه و اہلسنت اینست که گریه و بکا بر جناب امام حسین علیه السلام موجب اجر و ثواب است و
یا بدعت و ضلالت و در صورت اولی انعقاد مجالس برای آن و ذکر مصائب آنحضرت دران جائز بوده یا بدعت
در بدعت اہلسنت بہر و شق ثانی معتقد و امامیه بر شق اولین قائل اند و ان ثابت است بوجوه اول آنکه

امامیہ ور این باب احادیث کثیرہ اند کہ بطریق اہلبیت مروی شدہ وایراد جملہ آن بغایت دشوار لہذا بحکم
ما لا یدرک کلہ لا یترک کلہ بر نقل چند حدیث اکتفا میرود یکی آنکہ من ذکر الحسین ع فخرج من عینیہ
ولو بقدر جناح الذباب کان ثوابہ علی اللہ دوم آنکہ قال الباقر ع ایما مومن ذرفت عیناہ علی مصائب
الحسین ع حتی تسیل علی خدہ بوأہ اللہ فی الجنۃ غرفا یسکنہا احقابا سوم آنکہ قال الرضا ع کان ابی اذا
دخل شہر المحرم لا یری ضاحکا فاذا کان العاشر منہ کان ذلک الیوم یوم مصیبتہ وحزنہ وبکائہ ھو
الیوم الذی قتل فیہ جدی الحسین ع چہارم آنکہ حکی عن دعبل الخزاعی انہ قال دخلت علی سیدی
ومولای علی بن موسی الرضا ع فی مثل ہذہ الایام قال لی مرحبا بک یا دعبل ثم انہ وسع لی
فی مجلسہ واجلسنی الی جانبہ ثم قال لی احب ان تنشد فی الحسین شعرا فان ہذہ الایام
ایام حزن کانت علینا اہل البیت وایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا
بنی امیہ یا دعبل من بکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجرہ علی اللہ یا دعبل من ذرفت عیناہ علی مصابنا
حشرہ اللہ معنا یا دعبل من بکی علی مصاب جدی الحسین غفر اللہ ذنوبہ البتۃ ثم التفت الی
وقال ارث الحسین فانت ناصرنا ومادحنا فلا تقصر قال دعبل فاستعبرت وسالت عبرتی وانشدت
وچون مرثیہ طولانی است لہذا بیک شعر اکتفا رفت پنجم آنکہ قال الصادق ع من لم یحزن علی مصابنا فلیس منا
ششم آنکہ جناب پیغمبر خدا و علی مرتضی در مصیبت جناب امام حسین ع گریستہ اند در ترجمہ صواعق محرقہ از ابن ماجہ روایت
کردہ کہ وقتی اصحاب نزد رسول اللہ صلعم بودند در این اثنا آمدند حسنین ع وچون رسول اللہ صلعم ایشان را دید اشک
از چشمان مبارک وی ریخت ورنگ آنحضرت تغیر یافت الخ وفی الصواعق ہکذا اخرج ابن سعد عن
الشعبی قال مر علی رضی اللہ عنہ بکربلا عند مسیرہ الی صفین وحاذی نینوا قریۃ علی الفرات فوقف
وسال عن اسم ہذہ الارض فقیل لہ کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعہ وقال دخلت علی
رسول اللہ ص وہو یبکی فقلت ما یبکیک فقال جاء عندی جبرئیل انفا واخبرنی ان ولدی الحسین یقتل بشاطی
الفرات بموضع یقال لہ کربلا ثم قبض جبرئیل قبضۃ من تراب شمنی ایاہا فلم املک عینی ان فاضتا انتہی ہفتم آنکہ
بشہادت ابن حجر جناب امیر المومنین علی ع ارشاد فرمودہ کہ بر شہادت جناب امام حسین ع آسمان وزمین گریہ خواہد کرد

نحن احق بالبکا چنانچه در ترجمه صواعق محرقه از ملا روایت کرده که علی رض بموضع قبر حسین گذشت و گفت لشکر
از آل محمد صلعم درین ارض کشته خواهد شد که آسمان و زمین بر ایشان گریه کنند انتهی و هم آنکه جناب حق عز اسمه
هفتاد هزار فرشته را برای گریه بر قبر مظلوم کربلا تعیین فرموده کذا فی غنیة الطالبین لعبد القادر الجیلانی پنجم
آنکه شاه عبد العزیز دهلوی در رساله سر الشهادتین از تقاریر بکا و حزن و تذکر وقائع مذکوره درین است
تا قیام قیامت اقرار نموده حیث قال لیطلع الحاضرون والغائبون علی وقوعها بل بابقاء البکاء والحزن
المستمر و تذکر تلک الوقائع الهائلة فی امته الی یوم القیامة ششم آنکه شاه صاحب موصوف در
عشره محرم دو مجلس در دولتخانه خود و یک مجلس بحضور اکبر شاه بادشاه منعقد ساخته مصائب جناب امام حسین علیه السلام
بیان می نمودند فقیر نیز بارها شریک مجالس مذکوره گردیده و لطف بیان شاه صاحب شنیده چون مقدمه اصلی
بنحو بهترین وجه ثابت گشت لهذا اکنون عنان شبدیز خامه سوی تردید قول مخاطب منعطف میسازم اول تعمیر
مکان پس بدانکه تعمیر مکان در نفس الامر جائز است و مباح و احدی را در آن مجال دم زدن نیست علاوه بر آن
جناب سیدة النساء علیها الصلوات والسلام و حضرت یعقوب علیه السلام بیت الحزن بیرون شهر ترتیب داده
بودند چنانچه وفات اتر ایشان ازین ذکر مشحون والفضل ما شهدت به الاعداء از همه ظاهر تر آنکه بزرگان خا
و خانقاه برای ترتیب مجلس میلاد شریف و توجه مریدان تیار نموده است و در روضه مخزن بروایت بلال مروی که
بر آن حضرت صلعم جستی که گریه بر حسینم و روح را نخواهد دید تا بنیا داشتن تعزیه از دله جواز تعزیه داری در بحث سابق گذشت
ذکر ولا تغفل ثالثا گفتن مرثیه اگرچه پیش ازین ثبوت مرثیه گفتن آنچنان گردیده که احدی را مجال انکار باقی نیست
مگر برای اطمینان قلب ناظرین سندی درین جا تحریر می آرم یعنی شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة به صفحه
۵۲۵ - میگوید و هر کدام از اهلبیت آنحضرت و صحابه عظام مرثیه در وفات آنحضرت صلعم در سلک انتظام کشیدند
انتهی رابعا غنا در مذهب امامیه حرام است مگر پیدا ظاهر که در مذهب اهلسنت غنا ممنوع نیست حتی که تغنی بقرآن
اگرچه قوانین موسیقی باشد جائز و روا میدانند و روایت کرده اند غنا و سماع آن از جماعة کثیره از اکابر صحابه
که در ایشان چندی از عشره مبشره اند کذا فی مدارج النبوة خامسا دست بر سر و سینه زدن بالفرض والتسلیم میگویم
که چون بروایت اهلسنت و جماعت ثابت است که در ماتم آنحضرت بلال دست بر سر زنان و فریاد کنان

... آمد کہ حاکی مدارج النبوۃ و جناب سیدہ دست بر سر زنان از خانہ بیرون دویدہ و میگریست چنانچہ در
مدارج النبوۃ آوردہ کہ آواز شیطان کہ بقتل محمد صلعم ندا میکرد بمدینہ رسید تا در خانہای مدینہ نیز شنیدند و
فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا چون این آواز شنید دست بر سر زنان از خانہ بیرون دوید و میگریست و ہم زنان
ہاشمیہ ہمینہا میدید و ... چنین معلوم میشود کہ زہرا رضی اللہ عنہا از شنیدن این آواز از مدینہ باحد رسید انتہی پس سینہ بر آن
تشنیع نمودن بیجا است **قال المخاطب** اور اللہ تعالی نے قرآن شریف مین ستر جگہہ سے زیادہ صبر کی تعریف
کی ہے اور ثواب صبر کرنیکا بے انتہا فرمایا ہے اور ماتم کرنیکا مصیبت مین ایک جگہہ بھی ذرا سا ثواب نہ لکھا اور کسی
نبی و ولی و امام کیواسطے ماتم مخصوص نہین کیا **اقول و بہ نستعین** چون مخاطب معنی صبر کما حقہ ادراک نکردہ لہذا
بار بار در مغالطہ می افتد و مردم را اغوا میکند و نمیداند کہ در صبر عرفی و شرعی فرقی است بسیار و گریہ و بکا داخل
صبر شرعی نیست بلکہ در گریہ و زاری رتبہ تذلل و انکسار کہ اعلی رتبہ عبودیت است حاصل میشود چنانچہ در مدارج النبوۃ
از آنحضرت آوردہ کہ البکاء من الرحمۃ و در دو مخزن بروایت بلال مرقوم کہ بران حضرت صلعم چشمی کہ گریہ
آن چشم آتش دوزخ را نخواہد دید اکنون ارشاد فرمایید کہ بعد گریہ و زاری انسان داخل زمرہ صابران میماند
یا نہ در صورت اولی آنچہ حق تعالی توصیف صبر بقرآن شریف فرمودہ آنہمہ برای گریہ کنندگان مہیا و موجود است
و بحالت ثانیہ سخنی مختصر گوییم کہ آنحضرت صلعم بارہا در مصیبت گریہ فرمودہ اند و شواہدان سابق گذشت فلا تغفل
قال المخاطب اور حدیث مین آیا ہے کہ صبر نصف ایمان ہے اور ماتم کو کہین چالیسوان حصہ بھی ایمان کا نکہا
اقول و بہ نستعین اگر از ماتم گریہ مراد گرفتہ کما ہو الظاہر پس حدیث البکاء من الرحمۃ موجود و اگر امری دیگر مراد
داشتہ فعلیک البیان و علینا التسلیم او الرد بالبرہان **قال المخاطب** پیغمبر خدا نے فرمایا ہے کہ جو
مسلمان مصیبت مین جزع فزع کے مقام مین اس کلمہ کو انا للہ بار بار کہے اللہ اوسکو اچھا بدلا اوس مصیبت کا دیگا
اور اجر اور ثواب اسکا ذخیرہ رہے **اقول و بہ نستعین** فی الواقع گفتن انا للہ ثواب ہا دارد و جزع و فزع ممنوع مگر
گریہ در مصائب خاصان خدا نیز اجر و ثواب ہا دارد کہ بیان آن از حیطہ قلم شکستہ رقم محال است طرفہ آنکہ در
مدارج النبوۃ مرقوم و فاطمہ دختر حمزہ گفت یا رسول اللہ پدر من کو خواجہ فرمود کہ من پدر تو باشم گفت یا رسول اللہ
ازین سخن بوی خون میآید و اشک از دیدہ وی ریزان گشت و یاران ... ... او در گریہ در آمدند بعد از آن

گفت ای فرزند اگر انرا صفت کنم دل تو طاقت نیارد و خروش و نالهٔ آن ضعیفه زیاده گشت انتهی **قال المخاطب**
اور رسول خدا نے کہا ہے کہ ہماری است کو اللہ تعالی نے وہ چیز دی ہے کہ کسی اگلی است کو نہیں دی وہ کلمہ انا للہ ہے
کہ مصیبت کیوقت کہتی ہیں **اقول** و نستعین سابقا کہ این ترجمہ حدیث است مگر از مطلب مخاطب کہ ماتم کرنا
و بکا است مناسبتے ندارد **قال المخاطب** اور مسند امام احمد میں خود حضرت امام حسینؑ سے روایت ہے کہ پیغمبر خدا نے فرمایا
کہ جب مسلمان کو مصیبت پہونچے اور بعد مدت کے اوس مصیبت کو یاد لاوے اور نئے سرے سے پھر انا للہ و انا الیہ راجعون
کہے تو اللہ تعالی اوسکو اجر تازہ بخشتا ہے گو وہ مصیبت گذشتہ ابھی پہونچی **اقول** و نستعین این حدیث حجت بر
ما است نہ بر ما یعنی یاد آوردن مصیبت گذشتہ از سر نو جایز و روا است و ہو المقصود فی ہذا الباب **قال المخاطب**
الغرض جب مصیبت کیوقت قرآن میں صبر کرنے اور انا للہ کہنے پر بشارت اور صلوات اور رحمت اور ہدایت مقرر
ہوئی اور پیغمبر اور امام کے بھی قول سے مصیبت میں انا للہ کہنے کا حکم معلوم ہوا تو صاف بوجھا گیا کہ جو اوسکے خلاف
بجائے صبر اور انا للہ کے ماتم اور مرثیہ اور تعزیہ مقرر کرے وہ اس بشارت سے اور رحمت اور صلوات سے بے نصیب ہے
اور راہ سے گمراہ اور خدا اور رسول اور امام کے کہنے اور طریقہ سے باہر **اقول** و نستعین عادت امامیہ بران جاری
گشتہ کہ بوقت تذکر مصائب جناب امام حسینؑ انا للہ الخ بر زبان میآرند بلکہ در اعمال یوم عاشور گفتن کلمہ استرجاع
ماثور است پس پابند حکم خدا و رسول خواہند بود نہ مخالف آن گریہ کردن و مرثیہ خواندن و تعزیہ ساختن خلاف صبر نیست
تا وعید لازم آید و ہر یک را جدا جدا بیان میکنم اولا گریہ کردن دلائل ثبوت ان لا تعد و لا تحصی در ینجا بنابر اختصار
بذکر چند دلیل اکتفا میرود اول پیغمبر خدا صلعم بر حضرت حمزہ علیہ الرحمۃ خود گریہ فرمود دیگران را نیز برای گریہ ارشاد
فرمودند چنانچہ در روضۃ الاحباب میگوید کہ اخر صفیہ بر سر حمزہ آمد و وی و فاطمہ میگریستند و بگریہ ایشان انحضرت نیز بگریہ
در آمد الخ و شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوۃ نقلا عن معارج النبوۃ آوردہ و در ینجا حکایتے غریب است
کہ نقل کردہ اند کہ چون انحضرت صلعم بمدینہ نزول فرمود از اکثر خانہای انصار اواز گریہ زنان شنید مگر از
خانہ حمزہ فرمود لکن حمزۃ لا بواکی لہ یعنی حمزہ زنانی کہ بروی گریہ کنند ندارد انصار چون این سخن شنیدند زنان
خویش را گفتند کہ نخست بخانہ حمزہ روند و بروی بگریند انگاہ بخانہ خویش ایند و بر کشتگان خویش گریہ کنند زنان انصار
میان شام و خفتن بخانہ حمزہ آمدند و تا نیم شب بروی میگریستند انحضرت بخواب رفتہ بود چون بیدار شد اواز گریہ

زنان از خانه حمزه شنید پرسید که این چه آواز است گفتند زنان انصار بر عم تو میگریند پس دعا کرد آنحضرت و فرمود
رضی الله عنکن و عن اولادکن و اولاد اولادکن انتهی دوم زبان خلافت جناب عمر ابن الخطاب ز نی بشب آواز
حزین مضامین شوق بلقاء آنحضرت میگفت حضرت خلیفه ثانی بوقت پاسبانی استماع آن کرده نشست و اعا
قول از ان ضعیفه خواست پس اعاده کرد بصوت حزین جگر پر کرد کما فی مدارج النبوة سیوم نقل از عائشه الناس
کرد که قبر شریف رسول الله صلعم را بمن بکشا پس بکشاد عایشه گریه کرد ان زن تا جان بقابض ارواح واد
این گریه ... مدارج النبوة صفحه ۱۴۳ چهارم چون
زمان وفات آنحضرت صلعم ... جبرئیل بر پیغمبر خدا بکریست چنانچه در صفحه ۱۲ مدارج النبوة مرقوم
که آنحضرت فرموده ای ملک الموت قبض روح من مکن تا زمانیکه بیاید بمن جبرئیل ع تا در وداع دنیا پس جبرئیل
آمد گریان الخ پنجم در کتاب مدارج النبوة صفحه ۱۲۳ آورده نقل است که دران ساعت ابوبکر در خانه خود بود
که در محله سنح حوالی مدینه بود چون ازین واقعه خبر یافت سوار شده و بتعجیل روی بحجره عایشه آورده در راه میگریست
و میگفت واه محمداه وا انقطاع ظهراه تا بمسجد شریف درآمد دید که مردم پریشان حال اند هیچ کس ملتفت نشد
و سخن نکرد و بحجره عایشه درآمد و ردا مبارک از روی شریف برداشت و بر پیشانی نورانی بوسه داد و در
روایتی که نهاد دهن خود را بدهن مبارک و بوئید ... را وگفت وانبیاه و بعد ازان سر برآورد و گریست
بار دگر بوسه داد وگفت واصفیاه باز سر برآورد و گریست بار دگر تقبیل کرد وگفت واخلیلاه انتهی ثانیا مرثیه در
ثبوت این ... بس که هر یک از اهلبیت کرام و صحابه عظام مرثیه ها در وفات آنحضرت صلعم ... ساک
انتظام کشیدند و قول عبدالعزیز دهلوی در تحفه الهواتف بالمراثی و نوح الجن و بکاءهم او دلیل است بر آنکه
مرثیه های جناب مظلوم کربلا علیه التحیة والثنا از آواز غیب شنیده میشد فلا تکن من الغافلین ثالثا تعزیه و حجه
ثبوت آن مکرر گذشت فتذکر **قال المخاطب** اب ای مسلمانون جب تمکو حضرت امام کی مصیبت یاد آوے
اقول بستعین در ینمقام بعجب لباس عبارت آورده یعنی جب تمکو مصیبت یاد آوے صاف نمیگوید که یاد
آوردن مصیبت آنحضرت صلعم جائز است و مباح و یا بدعت است و ضلالة و قول امام غزالی یحرم علی الواعظ
وغیره روایة مقتل الحسن والحسین و حکایته ما جری بین الصحابة من التشاجر والتخاصم فانه یهیج الی بغض الصحابة والطعن

مهم دلیل است بر اینکه یاد آوردن مصائب جناب حسنین علیهما السلام نزد مذهب اهلسنت ممنوع است و حرام و علت آن همان است که غزالی گفته فانه یهیج الی بغض الصحابة چنانچه جناب علامه دهلوی علیه الرحمه در تحفه نیز اشاره نموده که چون خلافت یزید فرع خلافت معاویه و آن فرع خلافت عثمان و آن فرع خلافت شیخین بود و اسباب قدح و انقطاع فروع که مقتضی آثار اصول بودند شقاق و نفاق اصحاب بر همگنان منکشف گشت و به همین جهت بعضی از علمای اهلسنت لعن بر یزید جایز نمیگذارند تا باعث ترقی بالاعلی فالاعلی نشود علامه تفتازانی در شرح مقاصد نیز حاضر است

فان قیل من علماء المذهب من لا یجوز اللعن علی یزید مع علمهم بانه یستحق ما یربو علی ذلک و یزید قلنا تحامیا عن ان یرتقی الی الاعلی فالاعلی کما هو شعار الروافض یروی فی ادعیتهم و یجری فی اندیتهم فرای المعتنون بامر الدین الجام العوام بالکلیة طریقا الی الاقتصاد فی الاعتقاد بحیث لا تزل الاقدام علی السواء و لا تضل الافهام بالاهواء و الا فمن یخفی علیه الجواز و الاستحقاق و کیف لا یقع علیهما الاتفاق و هذا هو السر فیما نقل عن السلف من المبالغة فی مجانبة اهل الضلال و سد طریق لا یومن ان یجر الی الغوایة فی المآل مع علمهم بحقیقة الحال و جلیة المآل و قد انکشف لنا ذلک حین اضطربت الاحوال و اشتعلت الاهوال و حیث لا متسع للمقال و المشتکی الی الله الکبیر المتعال انتهی کلامه و نعم ما قیل رباعی دل مست محبت حسین ابن علی ست ÷ جان عاشق طاعت حسین ابن علی است ÷ حقیت اهلبیت بر خلق جهان ÷ ثابت ز شهادت حسین ابن علی ست ÷ و بیاد دارم که روایت باین مضمون از یکی ائمه معصومین علیهم السلام دیده یا شنیده چون بمقتضای پیری و پیرانه سری فهم و قوت حافظه بهر تو ملعون هنگام تحریر این مقام کتابی از کتب احادیث امامیه حاضر نبود لاجرم بذکر حاصل مضمونش از تشنوی شمس الضحی اکتفا رفته میفرماید نظم از جهان چون رسول رحلت نمود ÷ شد سر امتیاز حق و باطل بعد گذشت ÷ تیره و تاریک با سحر آمیخت ÷ آفتاب از میان چو جست کنار ÷ شد اهل زمانه شب تار ÷ اهل باطل شدند اسیر هوا ÷ اهل حق جملگی اسیر بلا ÷ شد شقی بر سعید حاکم و میر ÷ جای روز شد شب ÷ گر شد ... هم سایه ها گردید ÷ از برای صلاح ملت و دین ÷ آل خاتم شدند خانه نشین ÷ دادند قرار ÷ از قطرهای خلق گشت نهان ÷ ماند از دین همین تن بیجان ÷ رفت از یاد آن گروه فضول ÷ شرف قدر اهلبیت رسول ÷ پس حسین علی بامر خدا ÷ حق و باطل ز هم نمود جدا ÷ ترک بیعت نمود چون ز یزید ÷ شرف خود

تجلی ساخت پدید ❊ دعوی حق او و عترت او ❊ یافت اثبات از شهادت او ❊ هست بهر ثبوت این دعوی ❊ این شهادت به از هزار گواه ❊ شد ز قتلش جفای اهل نفاق ❊ نزد مردم عیان علی الاطلاق ❊ ظلم و عدوان اهل بغی و ضلال ❊ شد عیان چون در آئینه تمثال ❊ و بمقام دیگر میفرماید بدان برادری که از اعاظم محدثین اہلسنت است روایت کرده لما قتل ذبیح الله الحسین بن علی علیهما السلام کتب عبد الله بن عمر الی یزید بن معاویه اما بعد فقد عظمت الرزیة وجلت المصیبة وحدث فی الاسلام حدث عظیم ولا یوم کیوم الحسین فکتب الیه یزید اما بعد یا احمق فاننا جئنا الی بیوت منجدة وفرش ممهدة ووسائد منضدة فقاتلنا عنها فان یکن الحق لنا فعن حقنا قاتلنا وان کان الحق لغیرنا فابوک اول من سن هذا واثر الحق علی اهله انتهی یعنی هرگاه حضرت ذبیح الله حسین بن علی علیهما السلام بدرجه شهادت فائز گردید عبد الله بن عمر به یزید بن معاویه نوشت اما بعد به تحقیق عظیم شد رزیت و بزرگ شد مصیبت و حادثه شد در اسلام حادثه عظیم نیست روزی مانند روز حسین پس یزید پلید در جوابش نوشت اما بعد ای احمق بتحقیق ما آمدیم بسوی خانه‌های افراشته و فرشهای گسترده و وساده‌های بالای هم انداخته پس مقاتله از ان کردیم پس اگر حق ما بود بر حق خود مقاتله کردیم و اگر حق غیر ما است پس پدر تو اول کسی است که این سنت نهاد و اختیار کرد حق را بر اهلش از غیر ما است که گفته اند قطعه کرد شخصی سوال از دانا ❊ که بگو کشته شد حسین کجا ❊ گفت کاندر سقیفه اش کشتند ❊ بهر دنیای حقیر اش کشتند ❊ سبب قتل او چه بود یزید ❊ این ستم بر وی از سقیفه رسید ❊ بهر مرض را که میشود لاحق ❊ باشد اسباب واصل و سابق ❊ سبب سابق است اصل مرض ❊ چاره اش از طبابت است غرض ❊ **قال المخاطب** تو بھی لازم ہے کہ موافق حکم خدا اور رسول اور امام کے صبر کرے اور انا للہ پڑھے **اقول** تو بھی لازم ہے کہ موافق حکم خدا و رسول و امام کے صبر کرو و انا للہ پڑھو اور بموجب حدیث البکاء من الرحمة گریہ بھی کرو اسی منکر نہو **قال المخاطب** بڑی مصیبت کی بات ہے کہ نہ خدا کا کہنا مانو نہ پیغمبر کا نہ امام کا **اقول** تابعان امر خدا و رسول و ائمہ اثنا عشر علیهم الصلوة والسلام امامیه هستند نه اولیاء مخاطب توضیح این معنی بسبیل اجمال بمعرض بیان می آید قال الله تعالی قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی وقال الرسول صلعم انی تارک فیکم الثقلین ان تمسکتم بهما لن تضلوا بعدی کتاب الله وعترتی و در ترجمه صواعق محرقه آورده و در روایت آمده که رسول صلعم در مرض موت گفت یا ایها الناس نزدیک با آن رسیده که من مقبوض شوم و از میان شما بیرون روم و قبل از این با شما گفته بودم این زبان نیز می گویم

تا قدر بیابید دانید که من کتاب پروردگار را و اہل بیت خود را در میان شما خواہم گذاشت انگاه دست علی رضی اللہ
عنہ گرفتہ بلند ساخت و فرمود هذا علی مع القرآن والقرآن مع علی لا یفترقان حتی یردا علی الحوض فاسألہما
ما خلفتم فیہما من بعدی یعنی این علی با قرآن است و قرآن با علی ست از یکدیگر جدا نخواہند بود تا وقتیکه وارد شوند بر
حوض پس از حال ایشان خواہم پرسید که با ایشان چگونه سلوک کرده اید بعد از من انتہی و جناب علامہ دہلوی جناب
تراه نہ به پیغمبر را بیاد از جملہ حسن سلوکیکه عظما را اہلسنت با اہل بیت رسالت نموده اند امداد و اعانتی است که حضرت
ابوبکر با تعیناسه و جناب فاروق که باعتقاد خصم اشرف و افضل صحابه بودند با حضرت سیدۃ النساء فاطمہ زہرا علیہا که بحکم
فاطمۃ بضعۃ منی من آذاہا فقد آذانی بضعہ رسول خدا و جگر گوشہ سید الوری است نموده که باغ فدک و دیگر حقوق آنحضرت
را غصب نموده سہدی آنحضرت را آزرده خاطر ساختند که تا حینیکه در قید حیات بود با وی سخن نگفت و وصیت فرمود که بر
جنازه اش حاضر نشوند چنانچه صحیح بخاری و صحیح مسلم و دیگر کتب معتبره احادیث و تواریخ آن ناطق است و دیگر امداد
و اعانت عائشہ و طلحہ و زبیر و عبد اللہ بن زبیر و دیگر مردم آن طبقہ است که عظما را اہلسنت اند با حضرت امیر المؤمنین
و سرور فقرا اہل بیت رسالت بود نموده اند اظہر من الشمس و ابین من الامس است و ہمچنین مجاہدات سیفی و سنانی و مناظرات
علمی و لسانی که معاویہ بن ابی سفیان که اہلسنت او را خال المومنین باعث قتل چندین ہزار کس از موالیان و محبان
آنحضرت گردیده و عداوت ہای او با حضرت امیر المومنین و اہل بیت علیہم السلام از غایت شہرت محتاج بیان نیست
جنگ صفین شاہد عدل بغض و نفاق او است و سب حضرت امیر المومنین علیہ السلام در عہد که بیعت خود اختراع نموده
خود ہم آنجناب را سب می نمود و مردم را بران تحریص میکرد و شیخ جلال الدین سیوطی در کتاب بدور سافرہ روایت کرده که
حضرت امام حسن مجتبی علیہ السلام او را مخاطب فرموده فرموده اند انت الساب لعلی الحدیث و بر بعض مخاطب
با این کلام معاویہ بن خدیج است مگر ابن اثیر در جامع الاصول از صحیح مسلم و ترمذی روایت کرده ان معویۃ بن ابی سفیان
امر سعدا فقال ما منعک ان تسب ابا تراب الخ و عمرو بن عاص و پسرش عبد اللہ بن عمرو و عبید اللہ
بن عمر و عبد اللہ بن عمر بن الخطاب که رؤسا اہل سنت اند در آن معرکہ شریک معاویہ بودند و مدد او و اعانت
او و محاربہ و مقاتلہ حضرت علی ابن ابی طالب دقیقہ فرو گذاشت نکردند چنانچہ کتب سیر و تواریخ و رجال آن ناطق است
و نیز خال المومنین معاویہ امداد و اعانتی که با حضرت امام حسن علیہ السلام بعمل آورده روشن تر از آفتاب است که ہمواره در صدد

لیسوا لفسقه ولا کفرة لکنهم مخطئون فیما فعلوه وذهبوا الیه ولا یجوز الطعن فی معاویة لانه من کبار ا…
لا یجوز لعن یزید ولا تکفیره فانه من جملة المؤمنین وامره الی مشیة الله تعالی ان شاء عذبه قاله الغزالی وا…
غیرهما انتهی و مصنف صواعق در شرح قصیدهٔ همزیه که مصنف او است بعد نقل قول ابن حنبل گفته انه لم یقل فی ذلک
وقعت منه صریحة فی ذلک ثبت عنده وان لم تثبت عند غیره کالغزالی فانه اطال فی رد کثیر مما نسب الیه کقتل
فقال لم یثبت من طریق صحیح انه قتله ولا امر بقتله ثم بالغ فی تحریم سبه ولعنه وکابن العربی المالکی فانه نقل عنه ا…
ما قتل الحسین الا بسیف جده ای لانه الخلیفة والحسین باغ علیه والبیعة سبقت لیزید ویکفی فیها بعض اهل الحل
بیعته کذلک لان کثیرین اقدموا علیها مختارین لها هذا مع عدم النظر الی استخلاف ابیه له واما مع النظر کذلک
یشترط موافقة احد من اهل الحل والعقد علی ذلک انتهی موضع الحاجة من کلامه و حق این است که موافق…
موضوعه و قواعد مقرره اهلسنت همین قول ابن العربی مالکی است و صحاح اخبار ایشان نیز بر آن دلالت…
فی جامع الاصول عن ابن مسعود قال سمعت رسول الله یقول ستکون هنات فمن اراد ان یفرق امر هذه ا…
وهی جمیع فاضربوه بالسیف کائنا من کان وفی روایة فاقتلوه اخرجه مسلم وفی روایة ابی داود وهنات ه…
واخرجه النسائی وله فی روایة اخری قال رایت النبی علی المنبر یخطب فقال انها ستکون من بعدی هنات
وهنات فمن رأیتموه فارق الجماعة او یرید ان یفرق امة محمد کائنا من کان فاقتلوه فان ید الله علی الجماعة
الشیطان من فارق الجماعة یرکض وعن اسامة بن شریک قال قال رسول الله ایما رجل خرج یفرق بین
فاضربوا عنقه اخرجه النسائی و این روایات صحاح بنداء بلند حکم بتجویز قتل حضرت امام حسین در …
ایشان میکند بلکه گویا لفظ کائنا من کان را واضع برای همین غرض موضوع ساخته و فی جامع الاصول …
ابی سعید قال قال رسول الله اذا بویع لخلیفتین فاقتلوا الآخر منهما اخرجه مسلم این روایت را بنظر انصاف ملاحظه
باید فرمود که صراحةً و دلالةً بر حقیت مذهب ابن العربی مالکی و بر جواز قتل اخیر خلیفتین وارد شده است که
بیعت اهل کوفه با حضرت امام حسین متاخر بود از بیعت اهل شام و حرمین با یزید پس قتل آنحضرت العیاذ بالله
مامور به بوده باشد انتهی بالفاظه الطیبة **قال المخاطب** محب اهل بیت وہ لوگ ہین جو انکی حکم اور مرضی کی باتکو
اور انکو اپنی سر مانتے ہین اور جان و دل سے اوسکو خوش ہو کر بجا لاتے ہین اور اسمین کسی اور کی پیروی نہ کر…

منظور شیخین رسکیتند اقول فی الواقع معنی محبت همین است لیکن اهلسنت را از آن بهره و نصیب نیست
بلکه محب اهلبیت امامیه هستند آیا دلیلی که ابوبکر بن ابی قحافه از اقتدار جناب امیرالمومنین علی بن ابی طالب با آنکه
حضرت رسالت مآب صلعم یا علی انت خلیفتی من بعدی کما اعترف به مولف سیف المسلول و ان علیا منی و انا منه و هو
ولی کل مومن بعدی کما فی الصواعق و من کنت مولاه فعلی مولاه کما هو المتواتر
در جناب شان فرموده ابا نموده برای خود بمشورهٔ حضرت عمر منصب خلافت قرار داد چنانچه سید جمال الدین محدث
در روضة الاحباب میفرماید که عمر دست ابوبکر بگرفت و با وی بیعت کرد و مهاجرین را گفت تا بیعت کردند و بعد
از آن انصار متابعت نمودند الا طائفه قلیله که بعضی گفتند با بیعت هیچکس نه کنیم الا به علی ابن ابی طالب و شیخ
فرید الدین عطار از زبان این جمعی گفته ع ز مشرق تا بمغرب گر امام است * علی و آل او ما را تمام است *
انتهی کلامه و جناب علامه دهلوی طاب ثراه در ترجمهٔ اثنا عشریه بعد نقل تمامی عبارت روضة الاحباب میفرماید
بعد اللتیا و اللتی بالجمله ملخص این اختلاف آنست که بعد از ارتحال جناب سرور کائنات بجوار رحمت ملک
منان عمر و ابوعبیده جراح ابوبکر را بخلافت برداشته مهاجرین و انصار را به لطف و عنف و وعده و وعید
مستمال ساخته در دائره متابعت او در آوردند و جمهور انام و طائفه عوام اتباع ایشان نمودند جناب امیرالمومنین
بر ایشان انکار فرموده دعوای خلافت و امامت برای خود کرد و ذات مقدس خود را بنص حضرت رسالت
پناه اولی بامر امامت میدانست و گروهی از خواص تصدیق آنجناب نموده آنحضرت را امام و وصی برحق
بلا فصل بعد پیغمبر خدا ص دانسته پیروی و اتباع آنحضرت ع را سرمایه سعادت دو جهان انگاشتند فرقه اول با
اهلسنت التیام یافتند اگرچه اظهار میکنند که مراد از سنت درین تسمیه سنت نبوی است مطلقا لیکن در حقیقت
مراد ایشان از سنت محبت شیخین است بیهقی در اخراو از عمر مولی عفره از هشام از عائشه روایت کرده شیخ جلال الدین
سیوطی در جامع الصغیر نیز تخریج نموده من تمسک بالسنة دخل الجنة قالت عائشه یا رسول الله و ما السنة قال
حب ابیک و صاحبه یعنی عمر انتهی و فرقه دوم موسوم به شیعه گردیده بفحوای حدیثی که دیلمی از ام سلمه رضی الله عنها
روایت کرده که حضرت رسالت مآب فرمود شیعة علی هم الفائزون یوم القیمة تسلوک نشاه راه نجات فائز گشتند
نسبت وقوع این اختلاف اقسام اولی اهل اسلام منحصر در دو فرقه شدند تا اهلسنت و شیعه و معتبر در مفهوم حقیقت

اہلسنت اولاً و بالذات محبت شیخین است چنانچه در حدیث عائشه تصریح بآن واقع شده و اگر حب اشخاص یکیا اینها
اہل بیت در مفہوم حقیقت اہلسنت اعتبار کنند تنہا و بالعرض خواہد بود ازینجاست که شیخ والد فاضل ناصبیه
مکتوب مدنی نص فرموده که اہلسنت در حقیقت اصحاب قرون ثلثه مشہود بالخیر اند یعنی اصحابه و تابعین و تبع تابعین و
احدی را ازان استثنا نموده و هذه عبارته قلت اہل السنة عندنا ہم اہل قرون المشہود بالخیر الی آخر ما قال و ہویدا
است که بسیاری از اصحاب قرون ثلثه مانند معاویه و عمرو عاص و مغیره بن شعبه و عبد الله بن عمرو عاص و بسر بن
ابی ارطاة و معاویة بن خدیج و تبعه ایشان مما لا تحصی کثرة مبغض علی بودند بلکه بغض عبارت از تبعد ان شعر
است و این کرده علی ما ثبت بالتواتر روایة و تابعت آنحضرت شایع بوده انتہی و مخفی مباد که حق محرفه از دار قطنی
روایت کرده در قضیه ابوبکر بر منبر رسول الله صلعم بود حسن علیه السلام آمد و گفت فرود آی از جای پدر من
ابوبکر گفت راست گفتی والله که این جای پدر تست انگاه حسن را برداشت و بکنار خود نشاند و گریه کرد بعد ازان
علی ع گفت والله که صدور این سخن از حسن برای تقرار داد من نبود بلکه از جانب خود گفت چنین نیا سید انتہی ملخصاً مجمل
محبت ابوبکر با اہلبیت نبوت که عبارت از اہل بیت برداری آنحضرت است دریافتی اکنون محبت جناب فاروق
اعظم شنیدنی است جناب فاضل کامل عالم عامل المدعو به میرزا محمد دہلوی تغمده الله بغفرانه در تحفه اثنا عشریه
میفرماید جناب عمر فاروق نیز بسیار مولع در تشکیک و اعتراض بر اقوال و افعال و احکام حضرت سید انام علیه و
آله السلام بودند چنانچه کتب احادیث و تاریخ شاهد این معنی است و استیعاب آن خارج از طور مقام است
لاجرم بر بعضی ازان اکتفا نموده میشود از انجمله مسلم باسناد خود در صحیح خود روایت کرده عن سلمان بن ربیعة قال
قال عمر بن الخطاب رضی الله عنه قسم رسول الله صلعم قسماً فقلت والله یا رسول الله لغیر هولاء کان احق به منهم قال
خیرونی بین ان یسألونی بالفحش او یبخلونی فلست بباخل انتهی و از سلمان بن ربیعه مروی است فرمود عمر بن الخطاب
که قسمت فرمود رسول خدا قسمتی را پس گفتم بخدا سوگند ای رسول خدا غیر این اشخاص که تو باینها عطا فرمودی
حق تر اند بان از اینها آنحضرت فرمود مخیر ساختند مرا درینکه سوال بکنید از من به درشتی و بدگوئی یا مرا بخیل نسبت
کنند حال آنکه من بخیل نیستم از انجمله قصه حدیبیه است و آن از مشاهیر قصص است بخاری در صحیح خود حدیث طولانی
روایت کرده بطریق اختصار ذکر کرده میشود فقال عمر بن الخطاب فاتیت نبی الله فقلت الست نبی الله حقا

قال بلی قلت السنا علی الحق وعدونا علی الباطل قال بلی قلت فلم نعطی الدنیة فی دیننا اذا قال انی رسول الله ولست اعصیه وهو ناصری قلت اولست تحدثنا انا سنأتی البیت فنطوف به انتهی بقدر الحاجت ودر روضة الاحباب میفرماید مروی است از عمر خطاب که گفت دران روز امر عظیم در دل من پیدا شد و مراجعت کردم با حضرت (صلعم) مراجعتی که هرگز مثل آن نکرده بودم ودر روایتی آنکه گفت رفتم نزد حضرت (صلعم) و گفتم تو پیغمبر برحق هستی فرمود بلی گفتم ما برحق هستیم و دشمنان ما بر باطل فرمود بلی گفتم آیا مقتولان ما در بهشت هستند و مقتولان ایشان در دوزخ فرمود بلی گفتم پس سبب ما این منقصت و مذلت قبول کنیم و با این طریقه صلح نموده بازگردیم بالجمله این حضرت مکرر خود را به مخالفت حضرت رسول مختار (صلعم) انداخت و مبالاتی ازین ننموده و خود هم استشعار بعدم صفای طویت نموده از حذیفه که صاحب سر آنحضرت (صلعم) بود سوال میفرمود هل ذکرنی رسول الله مع المنافقین حذیفه در جواب فرمود که من افشای سر رسول خدا نمیتوانم کرد و در روایت دیگر گفت انت اعلم بنفسک این بود سلوک این بزرگ در معارضه و مجادله با سرور کائنات علیه واله السلام در حال صحت بدن و کمال اقتدار او و آنچه در حین طغیان مرض موت آنحضرت (صلعم) و بعد از وفات آن سرور (صلعم) بوقوع آمده از غایت اشتهار مستغنی از بیان است بنابر اطمینان قلب مستفیدان به ذکر برخی از آن اکتفا میرود عبدالکریم شهرستانی بعد از ذکر قول سابق فرموده فاول تنازع وقع فی مرضه (ع) ما رواه محمد بن اسماعیل البخاری باسناده عن عبدالله بن عباس رض قال لما اشتد بالنبی مرضه الذی مات فیه قال ائتونی بدوات وقرطاس اکتب لکم کتابا لا تضلوا بعدی فقال عمر ان رسول الله قد غلبه الوجع حسبنا کتاب الله انتهی و مسلم از ابن عباس روایت کرده است قال الخمیس وما یوم الخمیس ثم جعل یسیل دموعه حتی رأیت علی خده کانها نظام اللؤلؤ قال رسول الله (صلعم) ائتونی بالکتف والدوات او اللوح والدوات اکتب لکم کتابا لن تضلوا بعده فقال عمر ان رسول الله (صلعم) لیهجر و محتمل است که آنحضرت (صلعم) اراده کرده باشد که هنگام قرب ارتحال خود ازین عالم تجدید نص بر خلافت جناب مرتضوی فرماید چنانچه شیعه میگویند بقرینه لن تضلوا بعدی که درین حدیث و هم حدیث ثقلین که دران امر باعتصام حبل المتین اهل البیت واقع شده منطبق مقصود آنحضرت (صلعم) شده مانع احضار قرطاس گردیده باشد استاد والد ماجد السید الجلیل الکبیر میر شمس الدین الفقیر الدهلوی تغمدهما الله بغفرانه در قصیده موسوم به گنجینه مضمون این هر دو حدیث را منظوم فرموده جزالت معانی و رشاقت مبانی آن باعث تحریر موضع حاجت از آن گردیده میفرماید ٭ بر تو می خوانم دو حدیث از کلام مصطفی ٭ گر بمعنی نسبتی داری بالفاظش نگر

همچنان با تقدم هر دو را باهم بسنج ٭ تو که گردی ای برادر از نتیجه بهره ور ٭ از بخاری صاحب مشکوة نقلی کرده است این
میکنم نقلی از اینجا بهر ارباب نظر ٭ مصطفی در محضر احباب فرموده این حدیث ٭ نیست جز قرآن و عترت یادگار از من دگر
هر که در دامان این هر دو زده دست یقین ٭ این دو را از هم جدا گر باشد جدائی ممتنع ٭ تا به نزد من شود بر حوض کوثر هر دوان
منتظر ٭ زین خبر مفهوم میگردد که از سر کتاب ٭ نیست غیر از اهلبیت مصطفی کس را خبر ٭ تارک عترت بمعنی تارک قرآن بود
گوش کن اکنون حدیث ثانی ای مرد هنر ٭ وقت رحلت چون طلب فرمود قرطاس و دوات ٭ سید عالم گزین اصفیا فخر البشر
گفت قرطاس و دوات از بهر من حاضر کنید ٭ تا کنم دامان کاغذ را پر از لولوی تر ٭ نامه بنویسیم از بهر شما کز گمرهی ٭ تا ابد
باشید ایمن و از هدایت بهره ور ٭ چون شنید این حرف را زان سید عالی جناب ٭ مانع احضار کاغذ شد بدا نحالت عمر
گفت بیماری بر این مرد این زمان غالب شده ٭ لب بهذیان باز کرده نیست قولش معتبر ٭ بس بود ما را کتاب الله در رفع
ضلال ٭ زین سخن حضار گردیدند گرم شور و شر ٭ آن یکی میگفت بدو آرید قرطاس و دوات ٭ وان دگر میگفت حرفی را
که سر زد از عمر ٭ چون پیمبر را از آن غوغا اذیت رو نمود ٭ گفت برخیزید زینجا تا یکی این گروه ٭ نیست جایز نزد پیغمبر
نزاع و اختلاف ٭ بی اطاعت کس نگردد زین فیضش بهره ور ٭ ظاهر است این حرف کز احضار قرطاس و دوات
مصطفی از بهر عترت خواست تنصیصی دگر ٭ لن تضلوا چون قرینه بود بر مقصود را ٭ کامد از لفظش در این هر دو حدیث
معتبر ٭ مدعایش را که سر تا پا هدایت بود و هست ٭ فهم کرده مانع احضار کاغذ شد عمر ٭ اکتفایش بر کلام الله سیدانی که
چیست ٭ یعنی این پند تو ترا هست دیگر کار کر ٭ کار میبندیم قرآن را پی خود ولیک ٭ اتباع آل تو از من نیاید
دگر ٭ اندر این هر دو حدیث ای طالب راه هدا ٭ گر خبر داری تامل کن حکایت مختصر ٭ حرف پیغمبر نه از روی هوای
نفس بود ٭ گفته ما ینطق خدا در شان آن خیر البشر ٭ هر چه میفرمود امت را ز روی وحی بود ٭ ور نه بودی وحی کی کردی
در اهل حق اثر ٭ آنکه را نبود فرستاد از برای اهتدا ٭ از هوای نفس خود حاشا که گردد فکنده در ٭ خاصه در امری کز آن
تبلیغ دین گردد تمام ٭ امتش را تا ابد رفع ضلال آید ثمر ٭ رد قول سرور پیغمبران در امر دین ٭ رد وحی است ای پسر
از اهل رده در گذر ٭ نیز قول حسبنا کتاب الله کلامی است غیر محصل زیرا که کتاب قرآن صامت غیر ناطق است
و بحیثیت اشتمال او بر مجمل و مأول و متشابه و ظاهر و مطلق و مقید و عام و خاص و ناسخ و منسوخ و مجاز و مشترک و مشکک و مانند
آن هر یک بر استنباط حقائق احکام اعتماد نیست بسیار احتیاج افتاد با امامی که عالم بحقائق او و کاشف از دقائق او باشد

فاضل عارف قطب الدین انصاری شیرازی شافعی اعتراف بآن نموده در بعضی مکاتیب خود میفرماید راه
بی راه نمائی نمیتوان یافت و گفتن آنکه چون کلام الله در میان ما است بمرشد چه حاجت است این می ماند که مریض
گوید چون کتب طب هست که اطبا نوشته اند چه امرا با طبا رجوع باید کرد و این سخن خطا است برای آنکه نه هر کس را
فهم کتب طب میسر است که استنباط از آن تواند کرد مراجعت با اهل استنباط می باید کرد کتاب حقیقی صدور اهل علم است
که بل هو آیات بینات فی صدور الذین اوتوا العلم نه بطون دفاتر چنانچه حضرت امیر المومنین فرموده انا کلام
الله الناطق وهذا کلام الله الصامت انتهی کلامه الحاصل بحیات جناب سرور کائنات علیه التحیات عمر از
اتباع اهلبیت به تصریح مذکور ابا کرد و بعد وفات آنجناب صلعم جناب سیده علیها السلام را بتهدید سوختن خانه فضیحت اهانت
و اذیت نمود با آنکه در آن خانه جناب امیر المومنین علی و حسنین و جناب فاطمه علیهم السلام تشریف داشتند از گفتن چنین
الفاظ بی ادب و اراده سوختن پروا نکرد و کریمین معنی فرمان برداری اهل بیت است نصیب مخاطب باد شیخ جلال الدین
سیوطی در جمع الجوامع در مسند عمر بن خطاب از ابن شیبه روایت کرده عن اسلم انه حین بویع لابی بکر بعد رسول الله
کان علی و زبیر و غیرهما یدخلون علی بیت رسول الله ص فیشاورونها و یرجعون فی امرهم فلما بلغ عمر بن الخطاب
خرج حتی دخل علی فاطمة ع فقال یا بنت رسول الله ص و الله ما احد احب الی من ابیک و ما من احد
احب الینا بعد ابیک منک وایم الله ما ذلک بمانعی ان اجتمع هؤلاء النفر عندک ان امرتهم ان یحرق علیهم
البیت انتهی بقدر الحاجة و فرمان برداری و اطاعت جناب حسنین علیهما السلام کالشمس فی رابعة النهار روشن و منجلی حتی
که حضرت حسن مجتبی علیه التحیة والثنا بوجه میلان خلائق بطرف معاویه با او صلح فرمودند و حضرت ابی عبدالله بتیغ ظلم
شهید گشتند و پر ظاهر که معاویه و تابعان او و حضرت یزید و بیعت کنندگان او خصوصا ساکنان حرمین شریفین اهل سنت
بودند چون استیعاب این بحث را طوالت درکار لهذا طی کشح از آن نموده بذکر چند روایت که از آن راست گوئی مخاطب
بخوبی ظاهر شود و اکتفا نموده آید در شرح منهاج در بحث قیاس گفته المحق انه قد اشتهر من اهل بیت کالباقر والصادق
وغیرهما من الائمة رضوان الله علیهم اجمعین انکار القیاس کما اشتهر من ابی حنیفة والشافعی ومالک القول
بوجوب العمل به انتهی طرفه آنکه محدثین اهلسنت از روایت بعضی ائمه هدی علیهم السلام استنکاف دارند چنانچه
ذهبی در میزان الاعتدال گفته جعفر بن محمد بن علی بن الحسین الهاشمی ابو عبدالله احد الائمة

الاعلام بن صادق کبیر الشان لم یحتج له البخاری قال یحیی بن سعید القطان شیخ البخاری اهلی منه فی نفسی شیئا وقال
عن الدراوردی قال لم یرو مالک عن جعفر حتی ظهر امر بنی عباس وقال مصعب بن عبد الله کان مالک لا یروی
حتی یضمه الی آخر یعنی جعفر بن محمد بن علی بن الحسین ہاشمی ابو عبد الله یکی از ائمه اعلام است نیکوکار و راستگو و کبیر
است بخاری باو احتجاج نکرده و شیخ یحیی بن سعید القطان که شیخ بخاری است گفته می یابم از آنحضرت در دل خود چیزی
و مصعب از دراوردی روایت کرده که گفت مالک از حضرت صادق علیه السلام روایت نکرده تا آنکه ظاهر شد امر و حکومت بنی عباس
و مصعب بن عبد الله گفته که مالک از حضرت صادق روایت نمیکرد مگر آنکه دیگری با آنحضرت منضم می ساخت یعنی اعتماد
و اعتماد بتوثیق و صدق آنحضرت نداشت و مناوی در شرح جامع صغیر در ترجمه حضرت علی بن موسی علیه السلام آورده
جناب امام رضا علیه السلام از پدر خود عجائب روایت میکرد و امام رازی در نهایة العقول میگوید والعجب انهم یزعمون فی التقی
والحسن العسکری انهم کانوا عالمین بجمیع المسائل الاصولیة والفروعیة جملها وتفصیلها مع انهم کانوا فی زمان کثیر
العلماء المحققین فی اصناف العلوم وکثرت تصانیفهم ومع ذلک لم یظهر من احد منهم شیء من العلوم لا بالقلیل ولا بالکثیر ولا
منهم تصنیف ینتفع به کما ظهر من الشافعی و محمد بن الحسن وغیرهما من الفقهاء والمتکلمین والمفسرین لطف
شاه عبد العزیز دهلوی اهل سنت را ملقب به شیعه علی نموده و خود ظاهر کرده که شیعه بمعنی تابع است پس اندرین حالت سعا
دت و جامه اورا یا از اهلسنت خارج سازند یا شیعه علی را غیر اهلسنت قرار دهند بلکه متقدمین اهل سنت حضرات ائمه علیهم السلام
را محیی مذهب امامیه گفته اند چنانچه ابن اثیر در جامع الاصول و در اثنای شرح غریب النون و در اثنای شرح ان الله سبحانه
الامة علی راس کل مائة سنة من یجدد لها دینها میفرماید نحن نذکر الان المذاهب المشهورة فی الاسلام التی علیها مدار المسلمین
اقطار الارضین وهی مذهب الشافعی و ابو حنیفة و مالک و احمد و مذهب الامامیة ومن کان من المشار الیه
الطبقات واما من کان قبل هذه المذاهب المذکورة فلم یکن الناس مجتمعین علی مذهب امام بعینه ولم یکن قبل ذلک
المائة الاولی وکان علی راسها من اولی الامر عمر بن عبد العزیز ویکفی الامة فی هذه المائة وجوده خاصة فانه فعل فی الاسلام ما
یخالف وکان من الفقهاء بالمدینة محمد بن علی الباقر والقاسم بن ابی بکر وسالم بن عبد الله بن عمر وکان بمکة منهم مجاهد بن جبر وعکرمة مولی ابن عباس وعطاء
بن ابی رباح وکان بالیمن طاوس وبالشام مکحول وبالکوفة عامر بن شرحبیل وبالبصرة الحسن البصری ومحمد بن سیرین واما القراء علی راس المائة الاولی فکان

الهاعد بالله بن كثير واما المحدثون فمحمد بن شهاب الزهري وجماعة كثيرة مشهورون من التابعين واما من كان
على راس المائة الثانية فمن اولي الامر المامون بن الرشيد ومن الفقهاء الشافعي والحسن بن زياد اللؤلؤي
من اصحاب ابي حنيفة واشهب بن عبد العزيز من اصحاب مالك واما احمد بن حنبل فلم يكن يومئذ مشهورا فانه
مات سنة احدى واربعين ومائتين ومن الامامية علي بن موسى الرضا ودر مائة ثالث محمد بن
يعقوب كليني را از محدثين شيعه امامية شمار كرده ودر مائة رابعه سيد مرتضى علم الهدى را شمرده ودر فاضل شهرستاني در ملل ونحل
گفته ان ابا عبد الله جعفر بن محمد الصادق محمود ذو علم غزير في الدين وادب كامل في الحكمة وزهد بالغ في الدنيا و
ورع تام عن الشهوات وقد اقام بالمدينة مدة يفيد الشيعة المنتسبين اليه ويفيض على الموالين له اسرار العلوم انتهى **قال** اسیطرح
مرثیوں سے حدیث میں منع آیا ہے چنانچہ کتاب ابن ماجہ میں یہہ حدیث ہے کہ نہی رسول اللہ ﷺ عن المراثی یعنے منع
فرمایا رسول خدا نے مرثیوں سے **اقول** بالفرض والتسلیم درینجا مراد از مراثی مرثیہ متعارفہ ایام جاہلیت است کہ دران
امور ممنوعہ غیر مشروعہ بیان میکردند نہ مرثیہ متعارفہ اہل اسلام ورنہ اہل بیت کرام وصحابہ عظام در ماتم جناب سرور کائنات
چسان بہ گفتن مرثیہ ہا سیاہ ورشت میفرمودند وجناب عمر فاروق در مصیبت عمرو بن مسعود مرثیہ میگفت فاعتبروا یا اولی الابصار
قال اور صبر اسکا نام نہیں ہے کہ آدمی اپنے دل میں کدورت کسی مکروہ کام کی نہ پاوے اور پاوے تو اوسکو مکروہ نہ جانے
کیونکہ یہ دونوں امر طاقت بشری سے باہر ہیں بلکہ حقیقت صبر کی یہہ ہے کہ باوجود کدورت اور کراہت طبیعی کی خلاف
عقل اور شرع سے آپکو بند رکھے اور پیغمبر اور امام سب اسیطرح کا صبر کرتے آئے ہیں **اقول** معنی صبر وتحقیق آن سابق
گذشت فتذکر **قال** اور یہیں مصیبت کیوقت اپنے تئیں خلاف شرع اور عقل سے باز رکھے اور فقط آنسو جاری ہونا یا
چہرہ متغیر بنانا خلاف شرع اور صبر کے نہیں ہے **اقول** وہ نیستیم درینجا مخاطب گویا از معنی تواجد وتباکی عبارت چہرہ
متغیر بنانا اقرار نمودہ والحمد للہ علی ذلک **قال** اور صبر یہی سمجھو تو وہی ہے کہ جو اول صدمے کیوقت واقع ہو اور جب مصیبت
گذر گئی پھر اوسوقت ترک شکایت اور جزع وفزع صبر میں نہیں گنا جاتا بلکہ اسکو تسلی اور دلاسا کہتے ہیں اور اسیواسطے
حکما نے کہا ہے کہ جو کسی کو اسباب کی تکلیف دیجاوے کہ ہمیشہ مصیبت پر رویا پیٹا کریں وہ تکلیف مالایطاق ہے
اقول نیستیم این قول مخاطب را تسلیم میکنیم ومن ادعی فعلیہ البیان **قال** سچ ہے کہ جو کسی شہر سے محب اور تعزیہ دار
سے یوں کہا جاوے کہ ایک مہینہ بہر متواتر امام کے غم میں رویا کرے مہینہ کیسا دو روز متواتر نہ رویا جاوے **اقول**

ابی مخاطب عالی ہمم گریہ حضرت یعقوب و حضرت امام زین العابدین علیہما السلام کہ سابقا بودہ شنیدہ و دیدہ باید
نہ بینی کہ جناب فاطمہ زہرا در مصیبت وفات آنحضرت صلعم چنان انہرام ماتم فرمود کہ بعد از گذشتن آنحضرت صلعم ہرگز لذا
را کسی بخندان ندیدہ کما فی مدارج النبوۃ **قال المخاطب** قال اللہ تعالی ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل
احیاء عند ربہم یرزقون اور تو نہ سمجھو جو لوگ مارے گئے اللہ کی راہ مردے ہیں بلکہ زندہ ہیں اپنے رب کے پاس روزی
پاتے ہیں فرحین بما اتاہم اللہ من فضلہ ویستبشرون بالذین لم یلحقوا بہم لا خوف علیہم ولا ہم یحزنون
خوشی کرتے ہیں اس چیز پر جو دیا انکو اللہ نے اپنے فضل سے اور خوش ہوتے ہیں انکی طرف سے جو ابھی نہیں پہنچے انمیں پیچھے سے اس واسطے
کہ نہ ڈر ہے انکو اور نہ غم **ف** اس آیت سے معلوم ہوا کہ شہید لوگ کھاتے پیتے خوشیاں کرتے ہیں ہرگز انکو غم اور رنج نہیں
اور اسیطرح سمجھو کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بھی نہایت خوش اور بے غم ہونگے کیونکہ وہ بھی اللہ کی راہ میں شہید
ہوئے ہیں الغرض قطع نظر ان باتوں سے اب ماتم کرنا اور تعزیہ بنانا انکے حال کے بھی خلاف ہے اور انکے ضد
کو سے خوش اور بے غم ہیں اور تم انکے لئے ماتم کرتے ہو اور ایسے وقتوں انکی مصیبت کو یاد کرکے ماتم کرنا ویسی
بات ہے جیسے کوئی کسی کا دوست چوتھی تاریخ رجب کی کچھ بیمار ہوا ہو یا ایذا پائی ہو اور بعد تھوڑے عرصہ کے اسکو
غسل صحت حاصل ہوا اور سبطرح کی نعمتیں کھانے پینے لگے اور کوئی درد و غم باقی نہ رہا اور نہایت چین اور خوشی میں
ہو پھر جب رجب کی چوتھی تاریخ آوے کوئی انکی بیماری اور درد کو یاد کرکے ماتم کرنے لگے ہر چند اسکو لوگ سمجھا
کہ اب آپ اچھے اور خوش ہیں اور کسیطرح کا درد و غم نہیں وہ شخص سمجھانے سے باز نہ آوے اور کہے کہ اچھے اور بے غم ہیں تو کیا
ہوا وہ تاریخ تو وہی ہے بھلا ایسے شخص کو کیا کہوگے آخر یہی کہوگے کہ یہ شخص یا دشمن ہے یا سودائی ہے
خوشی کے وقت واہی تباہی باتیں کرتا ہے یہ مخالف کا کام ہے موافق سے ہرگز ایسا نہوگا **ف** دوست جو خوش ہو
تو خوشی کیجیے اور اسکو جو غم ہووے تو جان دیجیے **اقول** و بہ تعیین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ در مدارج النبوۃ
آوردہ کہ حیات انبیا علیہم الصلوۃ ارفع از حیات شہدا است الخ و حیات پیغمبر صلعم از شہدا اعلی از ہمین جا است کہ
نکاح ازواج شہدا بعد موت دنیوی جائز و روا است اگر احکام اموات بر شہدا دنیا جاری ہو و ہمی نکاح ازواج
او لہذا اینجا نیست چہ از واضحی مخاطب باین علت ہولگی در حیات این جہانی و آن جہانی تفاوت نمیکند و حضرت
عمر در ایام خلافت خود بوقت شب آواز ہیزنی شنید کہ میگوید علی محمد صلوات الابرار صلی علیہ الطیبون الاخیار بکی

قویا نکاہ بالاستماد بالبیت شعری و المنایا اطوار هل یجمعنی و حبیبی الدار با یکدیگر آنحضرت را و اظهار شوق ...
بابقای او پس نشست عمر و گفت اعادہ کن قول خود را پس اعادہ کرد بصوت حزین و گریہ کرد کذا فی مدارج النبوة و لہا
عمر کہ اعادہ کن قول خود را و اعادہ کردن آن را بصوت حزین و گریہ نمودن نص است برین معنی کہ بروی حیات
اخروی و تنعم بہ نعمت پروردگار بندگان بہ مصائب گذشتہ افسوس نمودن و گریہ ساختن معمول سلف بودہ و هم
آنکہ شاہ صاحب در رسالہ سر الشهادتین میفرمایند بل یا بقاء البکاء والحزن المستمر و تذکر تلک الوقائع الهائلة فی
امتہ الی یوم القیمة اکنون انصاف باید داد کہ باقی داشتن بکا و حزن و تذکر این وقائع باید در امت تا قیام قیامت
امری است ضروری و با اعتراف مخاطب لوازم فرح و سرور تقدیم باید رسانید سیوم آنکہ بعد شہادت جناب امام حسین
حضرت سرور کائنات صلعم را جناب ام سلمہ محزون و گریان در خواب دیدند چنانچہ ابن حجر در صواعق محرقہ نقلا از
ترمذی روایت کردہ کہ ام سلمہ رضی اللہ عنہا پیغمبر خدا را بخواب دید کہ میگریست و سر و لحیہ مبارکش خاک آلودہ است
پرسید کہ سبب این گریہ چیست آنحضرت فرمود الحال حسین را کشتند انتهی حالانکہ حضرت امام حسین علیہ السلام
در آن وقت در بہشت عنبر سرشت متنعم بہ نعیم اخروی بودند و خواہند بود پس اکنون باقتدای آنحضرت چرا اظہار
حزن و گریہ جائز و روا نباشد چهارم آنکہ آنچہ مخاطب گفتہ ؎ دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجیے اور اسکو
جو غم ہووے تو جان دیجیے فی الواقع محتمل حدیثی است کہ بطریق اہل بیت مروی گشتہ کہ ذلم یفرح
بفرحنا و لم یحزن بمصابنا فلیس منا چون باعتراف مخاطب ثابت شد کہ بحالت غم غم نمودن باید و بحالت
خوشی خوشی باید کرد پس میگوییم کہ سر روز دوشنبہ بوجہ ولادت آنحضرت صلعم علمای اہلسنت اظہار سرور سنت
میدانند بلکہ روزہ داشتن آن روز روایت کردہ اند و در اول ماہ ربیع الاول اکثر و محفل میلاد و سرور بسیار
مینمایند پس چرا بہ مصیبت اہل بیت محزون و مغموم بودن را کدام مانع است چنانچہ در رسالہ اشباع الکلام
فی تحقیق المولد والقیام لتعظیم سید الانام صفحہ ۳۵ نوشتہ و علمای اعلام شکر اللہ سعیہم در پی خصوصیت روز ولادت
شریف و تعظیم و اظہار سرور و ادای شکر و کثرت خیرات و صدقات و دیگر اصول ہم از شریعت استخراج کردہ اند
کما روی مسلم عن قتادة الانصاری انه صلی الله علیه وسلم سئل عن صیام یوم الاثنین قال ذلک یوم ولدت فیه
و انزلت علی فیه النبوة پس روزہ داشتن درین روز نسبت کہ از برای ادای شکر حق تعالی و سبحانه نعمت

جلیلہ کہ شنودہ فرمودہ درین سوز این عالم را انوار جمال با کمال رحمۃ للعالمین ہم چنین این اعمال زکیات مثل تلاوت
قرآن و اکثار صلواۃ و در بیان مولد کریم و نشر مناقب و محامد جمیلہ حضرت مقدس نبوی و خیرات و صدقات و اظہار
مسرات نیست مگر بجہت ادای شکر حق سبحانہ تعالی برین نعمت عظمی و عطیہ کبری و سئل الامام ابو عبد الله بن الحاج
فی کتاب المدخل مع انکاره علی ما احدثه الناس من البدع والحوادث الغناء بالآلات المحرمة عن عمل المولد الشریف
قال فی فضیلة شهر مولد نبینا هذا الشهر فضله الله تع وفضلنا فیه بهذا النبی الکریم الذی من الله علینا فیه بسیادة الاولین والآخرین
وکان یجب ان یزاد فیه من العبادة والخیر بشکر الله سبحنه علی ما اولانا فیه من هذه النعم العظیمة وان کان النبی صلعم لم یزد فیه علی غیره من
الشهور شیئا من العبادات وما ذاك الا برحمته صلعم لامته ورفقه بهم لانه صلعم کان یترك العمل خشیة ان یفرض علی امته رحمة منه بهم
لکن اشار علیه الصلوة والسلام الی فضیلة هذا الشهر العظیم بقوله للسائل الذی سأله عن صوم یوم الاثنین ذلك یوم ولدت
فیه فتشریف هذا الیوم متضمن بتشریف هذا الشهر الذی ولد فیه فینبغی ان نحترمه حق الاحترام ونفضله
بما فضل الله به الاشهر الفاضلة وفضیلة الازمنة والامکنة بما خصها الله به من العبادات التی تفعل
فیها لما قد علم ان الامکنة والازمنة لا تشرف لذاتها وانما یحصل لها التشریف بما خصت به من المعانی فانظر الی
ما خص الله به هذا الشهر الشریف ویوم الاثنین الا تری ان صوم هذا الیوم فیه فضل عظیم لانه صلعم ولد فیه فعلی هذا
ینبغی انه اذا دخل هذا الشهر الکریم ان یکرم ویعظم ویحترم بالاحترام اللائق به اتباعا له صلی
الله علیه وسلم فی کونه کان یخص الاوقات
الفاضلة بزیادة فعل البر فیها وکثرة الخیرات انتهی
نیز امام قطب الاقطاب غوث الاعظم در غنیة الطالبین میفرماید قال هبط علی قبر الحسین بن علی یوم اصیب
سبعون الف ملك یبکون علیه الی یوم القیمة وجہ استدلال آنکہ چون ملائکہ برای تعزیت شہید کربلا گریند
تا روز قیامت مصروف گریہ باشند محبان آنجناب چگونہ ازین تبرکت خود را محروم دارند قال الله تع ومن
یقتل مؤمنا متعمدا فجزاؤه جهنم خالدا فیها وغضب الله علیه ولعنه واعد له عذابا الیما اللہ تعالے فرماتا ہے
اور جو کوئی مارے مسلمان کو قصد کرکے تو اسکی سزا دوزخ ہے اسمیں پڑا رہے اور اللہ نے اسپر غضب کیا
اور اسکو لعنت کی اور اسکے واسطے طیار کیا ہے بڑا عذاب ف بیان سے پوچھا گیا کہ یزید اور جو کوئی امام کے

قتل مین راضی اور شریک تھے اللہ کے غضب اور لعنت اور عذاب مین ہونگے اور انکی روحین نہایت رنج اور ماتم
مین گرفتار ہونگی اور انکو سوای غم کے خوشی کا نشان نہوگا غرض اب جو کوئی یزید اور اوسکے ساتھیون کا دوستدار
اور غمخوار ہو اور انکو غم اور مصیبت مین دیکھ نہ سکے تو وہ ماتم داری مین یزید کی موافقت کرے **اقول** وبہ
نستعین مخاطب باندک تاملے محفوظ بودن جناب امام مظلوم و درین زمان بہشت عنبر سرشت بیان نمودہ سخن
آوردہ کہ یک مصراعش اینکہ ع دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجیے * واکنون گرفتاری یزید بعذاب الٰہی بیان ساختہ
ماتم داران جناب امام حسین را بالعیاذ باللہ غمخوار یزید قرار دید پس اولیاء مخاطب را انسب ہست کہ بر شہادت شہید
کربلا لوازم فرحت و سرور تقدیم رسانند و بغض و عداوت اہلبیت را منبعد بروز جلوہ گر سازند ورنہ بقول مخاطب
از اتباع آنحضرت محروم خواہند بود نعوذ باللہ من الغوایۃ الی ہذہ الغایۃ **قال** بخلاف وقت وقوع
واقعہ کے کہ دشمن خوش موجود تھے اور اہلبیت درد و رنج و مصیبت تازہ مین مبتلا تھے تو اسوقت غمناک ہونا مقتضائے
محبت اور رشتہ ہے **اقول** شاہ سلامت اللہ در تحریر الشہادتین میفرماید کہ تا ہر حاضر و غائب برین سانحہ ہوشربا
مطلع شود و ہر کس از دور و نزدیک در ترک قباحت چنین واقعہ عظمیٰ باخبر دار گردد بلکہ مقصود اصلی و غرض حقیقی ازین
ہمہ باقی ماندن غم و الم دائم و تذکرہ یادگارے وقائع ہولناک و سوانح غم فرسود درین امت تا قیام قیامت است انتہی
این عبارت نص است بر اینکہ باقی داشتن بکا و حزن در مصیبت جناب شہید مظلوم در ہمہ امت خواہش ربانی است
و تعلق شہادت کبرے منوط بر ہمچو امور است و نیز در تحریر الشہادتین مسطور است کہ در زمانیکہ خبر مراجعت اہلبیت رسالت
بمدینہ رسید اولاد مہاجرین و انصار و دیگر اہالی مدینہ از صغار و کبار باستقبال دویدند چنانکہ ذریت رسول و جگر گوشہ ہای
بتول را ابتلای مصیبت دیدند حالتی از غم و اندوہ و گریہ و زاری بر ایشان گذشت کہ خارج از حیطہ شرح و بیان است
گویند مصیبتی کہ روز وفات حضرت سرور کائنات علیہ افضل من الصلوٰۃ والتحیات بر اہل مدینہ گذشتہ بود ہمان مصیبت
آنروز گذشت کہ امام زین العابدین با زنان و یتیمان اہلبیت نبوت و سر مبارک سید الشہداء علیہ التحیۃ والثنا از دمشق
بمدینہ برگشت فریادی عجیب و شوری غریب در مدینہ برپا بود کہ یاد از ہنگامہ قیامت میداد انتہی و نیز آمدہ کہ ہفتاد ہزار
فرشتہ از روز شہادت بر قبر مطہر برای گریہ تا قیامت فرود آمدہ اند پس اگر گریہ صرف بوقت شہادت جائز بودست
و بعد آن ممنوع اقامت ملائکہ تا قیامت برای گریہ چگونہ باشید **قال** فقال اللہ تعالیٰ قل صدق اللہ فاتبعونی

ملة ابراهيم حنيفا وما كان من المشركين ف الله تعالى فرماتا ہے تو کہہ سچ فرمایا اس نے پہلے اب تابع ہو جاؤ
ملت کو جو ایک طرف کا تھا اور نہ تھا شریک کرنے والوں میں ف اس آیت سے اور دیگر آیتوں سے ثابت ہے کہ ہمارے
دین میں ملت ابراہیم کی تابعداری فرض ہے اور حضرت ابراہیم کے ملت میں بہت چیزیں ہیں ان میں سے یہہ بھی ہے
کہ زیور کا اٹھانا اور اپنے قریب اور دوست کی موت میں صبر کرنا اور جزع و فزع تمیوں نوحہ سے دور رہنا
ہیں سب باتیں اسکی برعکس ہیں یہہ باتیں جیسی موت کے وقت نہ چاہیئے ویسا ہی سیکڑوں برسوں کے بعد بیان کرنا

اقول وپنهانی نیست که نوحه ممنوعه نوحه معمول زمان جاهلیت است ورنه گریستن بر میت و یاد کردن اوصاف حمیده
و خصال پسندیده که راست و درست باشد معمول خاصان خدا بوده است و شواهدان سابقا گذشت در اینجا نیز که
عبارت رساله تحریر الشهادتین اکتفا میرود و باقی از آثار به علامات نوحه جن است از آنها بیشتر فیما اخرجه ابو نعیم عن
حبيب بن ثابت قال سمعت الجنية تنوح على الحسين وهي تقول ۵ مسح النبي جبينه فله بريق في الخدود
ابواه من علیا قریش جده خیر الجدود ذکر بیرون آورد ابو نعیم از حبیب بن ثابت گفت که شنیدم زنی را از جنیان که میگریست
بر حسین و در حالیکه میگفت که مسح کرد و بوسید پیشانی او را رسول بود براے او نور و لمعان در رخسارها پدر و مادر ویرا
بودند از بهترگان قریش و بود جد او بهترین جدها یعنی جنیه نوحه میکرد بر حسین و میگریست بران و میگفت آنچه بالنثر
رفت واخرج ابو نعیم من طريق حبيب بن ثابت عن ام سلمة قالت ما سمعت نوح الجن منذ قبض النبي صلعم الا الليلة وما ارى
ابني الا قد قتل يعني الحسين فقالت لجاريتها اخرجي فاسألي فاخبرت انه قد قتل وان الجنية تنوح ۵
الا يا عين فانهملي بجهد ومن يبكي على الشهداء بعدي على رهط تقودهم المنايا
الى متجبر في ملك عبد ۵ و بیرون آورد ابو نعیم از طریق حبیب بن ثابت از ام سلمه گفت نشنیدم نوحه و گریه جن را از روزیکه
وفات یافت پیغمبر خدا صلعم مگر امشب و نمی بینم مگر اینکه پسر من بتحقیق کشته شد یعنی حسین پس فرمود کنیز خود را که بیرون
رفتی پس بپرسے پس خبر داد کنیز را اینکه بتحقیق کشته شد حسین و بدرستیکه جنیه نوحه میکند ای آگاه باش ای چشم پس گریه و زاری
کن بکوشش تمام و کیست که گریه کند بر شهیدان بعد از من بر گروهی که کشید ایشانرا اسباب موت بسوی ظالم سرکش در
سلطنت زمانه و گویند که حضرت ام سلمه بعد دریافت این ماجرا انقدر گریست که از هوش رفت تا دیر غشی وطاری
بود واخرج ابو نعیم عن مزيدة بن جابر الحضرمي عن امه قالت سمعت الجن تنوح على الحسين وهي تقول ايا حسينا هاه

کان حسینا جلالا و برادر ابو نعیم تفرید بن جابجعفری از مادر خود گفت کہ شنیدیم را کہ آواز داد بند گریہ میکرد حسین و می گفت کہ خبر مرگ حسین می رسا لم غمگین شدہ بود حسین با جمال و نحو صبر و استقلال بود شہید شد کہ سا ئل عنہ
امر او از نوحہ در بیغام گریستین بیاد کرد او صاف حمیدہ و خصال پسندیدہ حضرت امام حسین است نہ نوحہ متعارف مرسوم اہل بدعت و عمل زمان جاہلیت کہ آن باتفاق علما حرام و در احادیث صحیحہ وعید شدید بر آن وارد است
نہی و مسلم ندار یم کہ در تعزیہ داری امرے از امور ممنوعہ بودہ باشد تفصیل این طلب در ما سبق ہم تحریر آید
می آید و اگر احدے از عوام مرتکب امری از امور ناجائز شود از او در ممانعت تعزیہ داری چہ مدخل زیرا کہ مرتکب
منہیہ باید ممانعت تعزیہ دارے و محزون و مغموم بودن و گریہ و زاری نمودن در مصائب جناب امام مظلوم
علیہ السلام امر بیست ضروری و سنتی است از سنن نبوی کما ثبتناہ سابقا **قال** دوسری آیت مین خدا نے فرمایا ہے
ومن یرغب عن ملۃ ابراہیم الا من سفہ نفسہ **ت** اور کون پسند نہ کرے ملت ابراہیم کو مگر جو بیوقوف ہوا اپنے
جی سے اور صحیح بخاری اور مسلم مین یہ حدیث ہے کہ پیغمبر خدا نے فرمایا من احدث فی امرنا ہذا ما لیس منہ فہو رد
یعنی جو کوئی نئی بات نکالے ہمارے اس دین مین جو اسمین نہو سو وہ مردود ہے **اقول** این آیہ از ما نحن فیہ بیگانہ است
دور است و ہمچنین احادیث عام مخصوص البعض اند چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۱۰ مندرج است اور جو لوگ کہ اسکو
بدعت سیئہ کہتے ہین وہ لوگ واقف اصول دین اپنے سے نہین ہین اسواسطے کہ اصل اشیا مین اباحت ہے جب تک
کوئی دلیل قطعی مانع اوسکی نہو سے کذا فی البحر الرائق والہدایہ اور غرائب مین لکھا ہے کہ بدعت پانچ قسم ہے
ایک بدعت واجب جیسے پڑھنا علم صرف و نحو کا واسطے معرفت کلام اللہ اور احادیث کے دوسرے بدعت حرام
جیسے پڑھنا علم فلسفہ کا تیسرے بدعت مندوب جیسے مصافحہ بعد نماز عصر و فجر کے چوتھے بدعت مکروہ جیسے مزین کرنا
مسجد کا سونے چاندی اور گل بوٹہ سے پانچوین بدعت مباح جیسے فراخ کرنا اور رنگا رنگ طعام واسطے مہمانوں کے
پکانا اور بدعت سیئہ نہین ہو سکتے ہین اسواسطے کہ کل بدعۃ ضلالۃ عام مخصوص البعض ہے اور قیام تعظیم رسول اللہ صلعم
قسم اول سے یعنے واجب ہے کہ مسوی شرح موطا مین باب مصافحہ مین لکھا ہے عن عبد اللہ الخراسانی قال قال رسول اللہ صلعم
تصافحوا یذہب الغل وتہادوا تحابوا وتذہب الشحناء قلت علیہ اہل العلم قال النووی ان المصافحۃ مستحبۃ عند کل لقاء
واما ما اعتادہ الناس من المصافحۃ بعد صلوۃ الصبح

والعصر فلا اصل له في الشرع على هذا الوجه ولكن لا باس به لان اصل المصافحة سنة وكونهم حافظوا عليها في
الاحوال وفرطوا فيها في كثير من الاحوال لا يخرج ذلك البعض عن كونه من المصافحة التي ورد الشرع باصلها اقول هكذا ينبغي ان يقال في
يوم العيد پس کهڑا ہونا وقت میلاد شریف کو با آگے زیارت رسول صلعم کے بکمال مستحسن ہوا اور عالمگیری مین لکها ہے
که آگے زیارت رسول الله صلعم کے ایسا کهڑا ہووے جیسا نماز مین کهڑا ہوتا ہے فيتوجه الى قبره صلعم فيقف عنده
ولا يضع يده الى جدار التربة فهو اهيب واعظم للحرمة ويقف كما يقف في الصلوة ويمثل صورته الكريمة
كانه نائم في لحده عالم به يسمع كلامه كذا في الاختيار شرح المختار اور اسپر اجماع علمای حرمین اور
اور علما ہند وغیرہ کا ہے انکار اجماع کہ نص قطعی ہے کفر ہے لا يجتمع امتي على الضلالة اور مخالفت اجماع
کرنا مصداق من شذ شذ في النار کا ہے اور سید محمد برزنجی کہ امام حدیث و سیر کے تھے اور تعریف انکی
روضة الاحباب تصنیف عطاء الله بن فضل الله حسینی مین لکهی ہے کہ وہ معاصر ابن جوزی تھے اور امام حرمین شریف
تھے انہون نے کتاب عقد الجوهر في مولد النبي الازهر مین لکها ہے وقد استحسن القيام عند ذكر مولده الشريف
ائمة ذوو رواية وروية فطوبى لمن كان تعظيمه صلعم غاية مرامه ومرماه و در بهجة الاسرار باسناد
و در وی دو واسطه بیش نیست روایت کرده که روزے حضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین عبد القادر رضی الله عنه
بر کرسی بود و وعظ میفرمود و قریب به ده هزار کس در پای وعظ وے حاضر و شیخ علی ورزبهاری کرسی شیخ نشسته ناگاه
شیخ علی را خوابی برد پس شیخ عبد القادر قوم را فرمود اسکتوا پس همه ساکت شدند تا آنکه جز انفاس از ایشان شنیده نمیشد
پس فرود آمد شیخ از کرسی و بایستاد با ادب در پیش شیخ علی و در روی نگریست در روی وے پس بیدار شد شیخ علی
گفت شیخ عبد القادر یا بی که دیدی حضرت را در خواب گفت نعم فرمود از جهت ادب و ندیدم با تو ایستادم و چه پیش
فرمود وچه وصیت کرد ترا آنحضرت صلعم گفت بملازمت مجلس تو پس شیخ علی گفت آنچه من در خواب دیدم شیخ عبد القادر
در بیداری دید روایت کرده اند که هفت کس از مردان راه در آن روز از عالم رفتند رحمة الله عليهم اجمعين نقل از
ترجمة المشكوة للشيخ عبد الحق الدهلوي قدس سره بلفظه في كتاب الورد انتهى دوم آنکه نماز تراویح
باعتراف جناب فاروق بدعت است و در مفهوم من احدث في امرنا هذا ما ليس منه فهو رد داخل و مردود ولکن
جناب شان از تحقیق مخاطب لازم فالجواب الجواب سیوم آنکه کتاب الله در عهد آنحضرت صلعم مجموع نبود و

وجمع ابو بکر و عمر القرآن وجدد فی عہد عثمان کما فی المرقاۃ وقال النبی صلعم من احدث فی امرنا ھذا
ما لیس منہ فھو رد بعد ورایت قول ملا علی قاری سے و استماع حدیث نبوی مخاطب والاقدام برحق اصحاب کبار لفظ
رد و در زبان آرد و یا حدیث را مطابق دیگر اہل بدعت خود تاویل نماید مردود نہ خطا انعقاد **قال ف** اس حدیث سے
ثابت ہوا کہ جو کوئی پیغمبر کے دین کے کاموں میں کہ مقرر کرنا احکام شرع کا ہے اپنی طرف سے کوئی نئی بات مقرر کرے کہ جسکی
اصل بھی دین میں ثابت نہو اور اپنی طرف سے ثواب اور عذاب کسی کام میں ٹھہراوے تو وہ چیز مردود ہے **اقول**
بہ تعیین بدعت آنست کہ مخالف سنت باشد چنانچہ در رسالہ الغایۃ المرام صفحہ ۲۲ - مولوی سید رؤف احمد نبیرہ سید
عبد الرزاق صاحب نانسوی میفرماید قال الشیخ الامام العلامۃ صدر الدین بن عمر الشافعی ھذہ البدعۃ لا
بأس بھا ویکرہ البدع اذا راغمت السنۃ واما اذا لم یراغمھا فلا یکرہ ویثاب الانسان
بحسب قصدہ فی اظہار السرور والفرح بمولد النبی کہا شیخ امام علامہ صدر الدین عمر شافعی نے کہ محفل کرنا مولد شریف
کی بدعت ہو کہ کچھ مضائقہ نہیں کرنا اوسکا اور مکروہ نہیں ہوتی بدعت جبتک کہ مزاحمت نکرے سنت کو یعنی اوسکے
سے کوئی فعل مسنون ترک نہو جاوے اور اگر مزاحمت نکرے سنت کو پس وہ بدعت مکروہ نہیں ہے اور ثواب دیا جاویگا
آدمی بسبب قصد کرنے اوسکے بیچ ظاہر کرنے خوشی کے بوجہ میلاد شریف آنحضرت صلعم کے انتہی **قال** اب تعزیہ میں کچھ
سوچو یہی بات موجود ہے **اقول** بہ تعیین این امر اصلا در تعزیہ موجود نیست بلکہ اصل آن در شرع ثابت است
کما مر سابقا **قال** اول تعزیہ بنانا نئی بات دین میں ہے کسی پیغمبر یا امام کے شہید ہونے یا مرنے سے شرع میں تعزیہ یا شبیہ
یا چبوترہ اور کچھ سوا اسکے بنانا نہیں آیا **اقول** بہ تعیین تعزیہ کہ عبارت است از نقل قبر و نقل مقبرہ بموجب احادیث
منقول جائز است و مباح پس بر بنا ان طعن و تشنیع نمودن بجز فساد امرے نباشد **قال** اور جو باتیں تعزیہ کے لیے مقرر
کی ہیں وے باتیں انکی سچی قبروں پر بھی درست نہیں ہیں جا بجا جھوٹی تربتوں پر **اقول** و بہ تعیین اینچہ افادہ
نمودہ مردود است زیرا کہ تعزیہ قبر جعلی نیست بلکہ در آن نقل قبر می باشد و نیز ظاہر کہ نقل ہر چیزی دیگر است و قبر جعلی
چیز دیگر و امری با تعزیہ کردہ میشود کہ ممنوع و ناجائز باشد و اگر احیانا کدامی ناواقف مرتکب امری خلاف شرع گردد آن
شخص گنہگار و اثم خواہد بود نہ کہ ازان تعزیہ داری ممنوع گردد فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** دوسرے
یہہ کہ تعزیہ بنانا دین کی کام میں گنتے ہیں اور اوسکے بنانیوالونکو ثواب اور تعریف ٹھراتے ہیں اور جو کوئی اوسکو برا کہے

نکرے تو اوسکو امام کا دشمن بتاتے ہین اور طعن اور ملامت کرتے ہین اور ایسا طعن اور ملامت سوا پیغمبر خدا کے تابعین
کسی کام مین اپنی طرف سے کرنا درست نہین **اقول** ہیچ نوشتہ معارض است باینکہ اہلسنت ہم چیزہائی بسیار در دین
ایجاد کردند وبرای ان ثواب قرار دادند ومنکران را ملامت نمودند از انجملہ انعقاد محفل مولد شریف است چنانچہ
در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۲۰ نوشتہ قال العلامہ ظہیر الدین بن جعفر ھی بدعۃ حسنۃ اذا قصد فاعلھا جمع الصالحین
والصلوۃ علی النبی واطعام الطعام للفقراء والمساکین وھذا القدر یثاب علیہ بھذا الشرط فی کل وقت انتہی بلفظہ
وبصفحہ ۱۷ نوشتہ قال الامام الحافظ ابو محمد عبد الرحمان بن اسمعیل المعروف بابی شامۃ فی کتاب الباعث
علی انکار البدع والحوادث فالبدعۃ الحسنۃ متفق علی جواز فعلھا والاستحباب لھا رجاء الثواب
لمن حسنت نیتہ فیھا الخ ودر صفحہ ۱۵ ہمی گوید قال ابن الجوزی لم یکن فی ذلک الا ارغام الشیطان
وارغام اہل الایمان کہا ابن جوزی نے نہین ہے بیچ محفل مولد شریف کو مگر خاک مین ملانا شیطان کو
اور خوشنودی مومنین کی انتہی **قال** تیسرے اصل اس تعزیہ کی دین مین بھی ثابت نہین بلکہ ایسی چیزون کا منع حدیث
مین آیا ہے **اقول** اصل آن در شرع ثابت کما مر **قال** غرض جب معلوم کر چکے کہ تعزیہ مین یہ باتین تحقیق ہین تو
رسول خدا کے حکم سے ثابت ہوا کہ تعزیہ بنانا مردود ہے **اقول** از وجوہ سابقہ واضح گشتہ کہ بنا ساختن تعزیہ محدثات
سئیہ نیست وبدعت مکروہ ہمان است کہ مزاحم سنت باشد واذ لیس فلیس کما قال صدر الدین بن عمر الشافعی
ویکرہ البدع اذا راغمت السنۃ واما اذا لم یراغمھا فلا یکرہ انتہی وانیکہ اہلسنت وجماعت محفل مولد شریف در اوائل
ربیع الاول احداث نمودہ بوقت ذکر میلاد آنحضرت قیام را دران اختراع کردند وبرین ہر دو عمل دعوی اجماع قوم
خود آوردند چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۱۰ نوشتہ اما ثبوت امر اول پس جمہور محدثین متقدمین وفقہای مجتہدین
وکافہ علمای متقدمین ومتاخرین واولیاء اللہ اور سلف صالحین رحمہم اللہ اجمعین نے مستحب اور مستحسن ہونا محفل
مولد شریف کا اختیار کیا ہے اور اپنے تصانیف مین بدلائل واضحہ تحریر فرمایا ہے اگر ان سب کا تفصیلاً
ذکر کیا جائے تو ضبط انکی اسما کا حد عد وحساب سے افزون اور دائرہ حصر عقل سے بیرون ہے بلکہ اگر اکتفا انکی اکثر
کے کیجاوے تو بھی رسالہ بہت طویل ہوجائے اسواسطے بمقتضاے ما لا یدرک کلہ لا یترک کلہ کی تصریح اسماے بعضے
انکی بدون نقل کلام متمسک بہ بعینہ کی کلام بر غیر پر اکتفا کیجاتی ہے کہ ہر واحد ان ثقات سے مقتدا اور مستند

افادہ ہوجاوے کہ اتفاق ان اکابر کا اور اجماع اس جم غفیر کا ایک امر پر ہو پس اتباع اوسکا واجب ورنہ اگر یہ حضرت شیخ الفقہاء والمحدثین تاج العلماء والعارفین شیخ شیوخ العالم قطب الاقطاب الغوث الاعظم سید محی الدین عبد القادر جیلانی رضی اللہ عنہ و امام المحدثین ابو الفرج ابن جوزی محدث فقیہ حنبلی و ابو الخطاب عمر بن دحیہ کلبی و ابن خلکان محدث شافعی و علامہ قسطلانی صاحب المواہب اللدنیہ و شارح صحیح بخاری و شیخ القراء الحافظ ابن الجزری و محمد بن علی دمشقی صاحب سبل الہدی والرشاد و حافظ ابو الخیر سخاوی و حافظ عماد الدین ابن کثیر و علامہ ابن الغزی صاحب الدرر المنظم و امام نووی شافعی شارح صحیح مسلم و حافظ ابوشامہ اوستاد امام نووی صاحب کتاب الباعث علی انکار البدع والحوادث و شیخ ابو الحسن المعروف بابن الفضل و ابو بکر الحجاز و منصور البشار و ابن محمد النعمان و ابو موسی موصلی و حافظ شمس الدین بن ناصر الدین دمشقی و جمال الدین عجمی و یوسف الحجار و یوسف بن علی الشامی و امام ابن بطاح و امام مخلص کتانی و امام علامہ ظہیر الدین و شیخ نصیر الدین و شیخ عمر بن الملاء و امام صدر الدین بن شافعی و حافظ ابن حجر مکی و عسقلانی صاحب المولد الکبیر و حافظ دمشقی و جلال الدین سیوطی و شارح ابن ماجہ و امام محقق ابو زرعہ عراقی حسین و شیخ ابن حجر ہاشمی و احمد بن محمد مدنی المشہور بالقشاشی و امام برزنجی و شیخ عبد الحق محدث دہلوی اور سوا ان بزرگواران کے حال تبحر علم ہر قسم حضرت غوث صمدانی و محبوب سبحانی اور ابن جوزی کا اظہر من الشمس و ابین من الامس ہے چھ سو ہجری کے اغاز میں مصنفات اونکی ہوئی ہیں کہ اب تک وہ موجود ہیں اور ابو الخطاب ابن دحیہ کلبی نے کتاب التنویر فی شرح المولد السراج المنیر سنہ ۶۰۴ چھ سو چار ہجری میں تالیف فرمائی ہے انتہی و در صفحہ ۳۹ کتاب مذکور مرقوم ہے جو دلائل استحسان و استحباب محفل مولد شریف کی مختصر بیان کئے گئے اب دلائل استحسان امر دوسرے یعنی کھڑا ہونا وقت ذکر میلاد شریف انحضرت صلعم کے مذکور ہوتے ہیں کان لگا کر سنو اور بے ادبی اور گستاخی چھوڑ کر ادب بجا لاو کیونکہ بے ادب محفل خاص سے نکال دیا جاتا ہے من ترک الادب رد عن الباب اور یہ چند استفتاء علماء مکہ معظمہ و علماء شاہجہان اباد و غیرہ حاوی دلائل کثیرہ تھی اور روایات اور احادیث و اقوال علماء کبار متقدمین کے بلین تھا سامنے رکھے ہیں او نہیں استفتوں کی نقل پر کفایت کی جاتی ہے اور علاحدہ ذکر کرنا نام کتب کا حاجت نہ سمجھا گیا اور لازم نہ آئی انتخاب فتوی علماء خیر البلاد مکہ معظمہ الجواب القیام عند ذکر ولادۃ سید المرسلین فی قراءۃ المولد الشریف فعلہ امر لا شک فی استحسانہ و استحبابہ و ندبہ یحصل لفاعلہ من الثواب الحظ الاوفر

من الثواب الحظ الاوفر والخير الاكبر الخ وسيد محمد برزنجی درکتاب عقد الجوهر فی مولد النبی الازهر فرمودند
استحسن القيام عند ذكر مولده الشريف ائمة ذو رواية وروية فطوبى لمن كان تعظيمه صلعم غاية مرامه ومرماه انتهى
چون کیفیت استحباب واستحسان وترتیب ثواب انعقاد محفل میلاد شریف وقیام وقت مولد آنحضرت صلعم دریافتی
اکنون دو کلمه مشتمل کفر وضلالة این حجم مجهول باید شنید مولوی عبد الواحد فرخ آبادی در جواب الجواب فتوای مولوی
مظهر کریم نقلا عن تحفة القضاة آورده سئل القاضي عن مجالس المولد الشريف قال لا ينعقد لانه محدث وكل محدث ضلالة
كل ضلالة في النار وما يفعلون من الجهال على راس كل حول في شهر ربيع الاول ليس بشئ ويقومون عند ذكر مولده ويزعمون
ان روحه صلعم يجيئ وحاضر فزعمهم باطل بل هذا الاعتقاد شرك وقد منع الائمة الاربعة
عن مثل هذا انتهى وشيخ محمد الشافعي درکتاب سبل الرشاد في احوال خير العباد المشهور
بسيرة الشامي آورده جرت عادة كثير من المحبين اذا سمعوا بذكر وضعه صلعم ان يقوموا تعظيما له وهذا
القيام بدعة لا اصل لها ونصير الدين گجراتی ثم البرهانپوری درکتاب طريقة السلف نوشته فقد احدث
بعض جهال المشائخ امورا كثيرة لا نجد لها اثرا ولا اسما في كتاب ولا سنة منها القيام عند ذكر ولادته
صلعم ومولوی نجم الدین قنوجی نیز در جواب الجواب فتوای مولوی مظهر کریم به چنین تحریر آورده که اول مولود یہی
کرنیکے کچھ اصل نہیں ہے کہ شیخ تاج الدین عمر بن البلخی والسکندری المشہور بالفاکہانی من متاخری المالکیة
نے ان عمل المولد بدعة مذمومة لکھا ہے اور علی ہذا القیاس شیخ مجدد الف ثانی نے بھی بیچ مکتوب دویست وهفتاد
وسیوم ومکتوب پنجاہ وچہارم کے لکھا ہے تو کہ اٹھنا اوسمیں دوسری بدعت قبیحہ اور سیئہ ہے و تعداد کی فاصلہ
محی نولید اوسطرفہ ہے کہ اوس درس مولد میں خلاف معقول ومنقول وقت ذکر وضع حمل کے حاضر وناظر سمجھ کے
گویا اسیوقت پیغمبر خدا صلعم شکم مادر سے تشریف باہر لاتے ہیں تعظیما قیام کرنا تو ایک نظیر کے بدعت کیا بلکہ کفر
اور شرک ہے فی العبادة الخ وعبارات مذکوره چنانکه می بینی نص است برانکه انعقاد مجلس مولد وقیام وقت ذکر
ولادت آنحضرت صلعم بدعت است وکل بدعة ضلالة وکل ضلالة الی النار پس جماعتی کثیر از اہلسنت باعتراف
اہل نحله شان مستاصل الی النار گشتند قال اور یہہ حدیث مشکوٰة شریف میں ہے من یعش منکم بعدی فسیری
اختلافا کثیرا فعلیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین یعنی جو کوئی جیتا رہا تم میں سے میرے پیچھے

دیکھیگا بہت اختلاف او میرے مین پس لازم کرلو تم اپنے اوپر میرے اور میرے خلیفوں کی سنت جو رشد والے اور راہ یافتہ
ہوئے ہیں **اقول** این حدیث حجت برائے ما است زیرا کہ فقرہ فسیری اختلافا کثیرا دال است بر اینکہ بعد نبی
اختلاف کثیر در امت محمدیہ ظاہر شود و موید السنت حدیث دیگر کہ صاحب مدارج النبوۃ آوردہ کہ آنحضرت صلعم بر منبر
فرمودہ بدانید و آگاہ باشید کہ بازگشت من و شما بسوی خدا است و وصیت میکنم با مہاجرین اولین نیکی بجا می آرید و وصیت
میکنم شما مہاجرین را کہ با یکدیگر نیکی کنید و پس خواند سورہ والعصر را تا آخر و این آیہ بخواند فهل عسيتم ان توليتم ان
تفسدوا فی الارض و تقطعوا ارحامکم الآیہ و وصیت می کنم شما را در شان انصار و فرمود ای انصار بعد از من جفا
را بر شما اختیار و اختیار خواہند کرد و بر شما ترجیح خواہند داد و مولف مدارج النبوۃ بعد آیہ میگوید باید اشارت ہست
بآنچہ ملوک امرا مروانیہ و عباسیہ با اہل بیت نبوت کردہ اند از جفا و ستم انتہی فقیر میگویم کہ در آیہ فهل عسیتم آہ
صیغ مخاطب ہستند پس تلاوت فرمودن آنحضرت صلعم آیہ مذکورہ را اول دلیل است بر اینکہ خطاب بحاضرین با
بودہ و بعد ازین کتاب مذکور بصفحہ ۴۹۱ آوردہ فرمود می ترسم بر شما کہ مشرک شوید بعد از من و لیکن
می ترسم بر شما دنیا را کہ رغبت کنید دران و در فتنہ افتید و ہلاک شوید چنانکہ ہلاک شدند آنکسانی کہ پیش از شما
بودہ اند انتہی و مراد از خلفاء راشدین بدلیل حدیث لایزال امر امتی قائما حتی یمضی اثنی عشر خلیفۃ کلهم
من قریش خلفای اثنا عشر اند و این حدیث کہ بتقارب الفاظ در صحاح اہل سنت باسانید متعددہ از حضرت
رسول صلعم منقول است باعتراف بعض محققان اہل سنت سوای مذہب امامیہ اثنا عشریہ بر ہیچ مسالکی منطبق
نمی شود و بحالت وقوع اختلاف کثیر آنحضرت صلعم ارشاد فرمود فعلیکم بسنتی و سنۃ الخلفاء الراشدین
ای الائمۃ الاثنی عشر پس منصف را باید کہ از اتباع کسانیکہ بحکم روایت صحیح مسلم در زمرہ
کاذبین و آثمین و غادرین و خائنین منسلک ہستند پرہیز نماید و این ارشاد حضرت خلیفہ ثانی کہ بمخاطبہ علی
و عباس بر زبان مبارک جاری شدہ حق بنید فلما توفی رسول اللہ ص قال ابوبکر انا ولی رسول اللہ
فجئتما تطلب میراثک من ابن اخیک و تطلب هذا میراث امرأتہ من ابیها فقال ابوبکر
قال رسول اللہ صلعم لا نورث ما ترکناہ صدقۃ فرأیتماہ کاذبا آثما غادرا خائنا واللہ یعلم انہ صادق بار راشد
تابع للحق ثم توفی ابوبکر وانا ولی رسول اللہ و ولی ابی بکر فرأیتمانی کاذبا آثما غادرا خائنا واللہ یعلم

الیٰ الصادق باید دانست تابع للحق بعد وضوح اقتدار ائمہ اثنا عشر اہل سنت را باید کہ دست از این
وان بردارند و بحضرات ائمہ معصومین علیہم السلام رجوع نمایند فالحق احق بالاتباع **قال** الخاطب فعضوا علیہا
بالنواجذ اور مضبوط پکڑو اس سنت کو دانتون سے وایاکم ومحدثات الامور اور بچائے رکھو آپکو نئی کامون
سے فان کل محدثۃ بدعۃ **ت** بیشک جو بات دین مین نئی ٹھرائی گئی سو بدعت ہے وکل بدعۃ ضلالۃ
ت اور جو بدعت ہو گمراہی ہے **ف** مسلمان کو لازم ہے کہ دین مین اپنی طرف سے کوئی نئی بات نہ نکالے اور
نہ اونکی ایجاد پر عمل کرے اور تعزیہ بنانا بیشک بعد مدت کی پیغمبر اور امام کی پیچھے اہل بدعت نے ایجاد کیا
ہے اور پیغمبر اور اونکے خلیفون کی سنت سے باہر ہے اور بدعت اور گمراہی مین داخل ہے اب اہل سنت
کو چاہیئے کہ ایسے کامون مین اپنے نام کا پاس کرین بڑی شرم اور حیف کی بات ہے کہ اہل سنت ہوکر اہل
بدعت کے کام کرو برائے خدا اپنے ناموس مین بٹا نہ لگاؤ اور ایسی بدعت کو دل سے بھلاؤ اور اتباع
اہلسنت کے طریقہ پر چلاؤ مثل ہے کہ جسکا کھائی اوسکا گاے **اقول** و بہ نستعین اینچہ افادہ نمودہ مردود است
بچند وجہ اول آنکہ اہل سنت وجماعت در دین خود امور جدیدہ ایجاد کردہ بر استحسان آن خود اوداوہ اند
چون مقام از استیفاء آن ابی است لہذا بنقل دو عبارت اکتفا می رود در رسالہ غایۃ المرام نوشتہ
کہ امام نووی و ابن حجر نے جو نماز شب برات ولیلۃ الرغائب کو بدعت مذمومہ قرار دیا وجہ یہہ ہو کہ حدیث
صحیح مسلم مین تصریح ممانعت شب جمعہ واسطہ نوافل کی تھی اور بعد آن می گو یہ علاوہ اسکے یہہ قول
محدثون کا مختار و معمول ہے کل محدثین وفقہا کا نہین حضرت غوث الاعظم غنیۃ الطالبین مین اور امام
حجۃ الاسلام غزالی احیاء العلوم مین اور شہاب الدین سہروردی کتاب الاوراد مین اور اور فقہا ومحدثین
نے استحباب نماز رغائب وشب برات بتصریح مستحب لکھا ہے اور اتبک معمول اکثر مشائخ اصحاب بیعت
وطریقت ہے کہ ان راتون مین بیدار رہتے ہین اور نوافل پڑہتے ہین اور یہہ بھی ضرور نہین ہے کہ جو احادیث
نزدیک محدثین کے صحیح نہون وہ ترک کیے تقاضا کے بھی صحیح نہون بلکہ مجد الدین فیروزآبادی صاحب قاموس
نے سفر السعادت مین حکم عدم صحت بعض احادیث کا کیا ہے حالانکہ اونہین احادیث کو خود اصحاب صحاح
ستہ لائے ہین کالا یخفے علے [illegible] والیہ [illegible] اور اسکے بہت نماز نوافل وغیرہ

ایسے ہین کہ ثبوت اونکے فعل کا سنت سے نہین ہے مگر نزدیک فقہا کے مستحب اور باعث ثواب ہین چنانچہ تعریف
روز عرفہ مین ہے کہ بعد نماز ظہر کے جماعت صالحین صحرا مین جا کر تہلیل و تحمید و تکبیر بنظر تشبیہ حاجیون کی عرفات مین
بعضے شہرون مین ہوتے ہین فی فتاوی الحجة ناقلا عن الجامع الصغیر التعریف الذی یصنعه الناس لیس بشیء وذلك
ان جماعة من الصلحاء والعارفين يجتمعون في يوم عرفة في كل بلدة يهللون ويكبرون شبه الحاج في عرفات
فذلك ليس بشيء يعني ليس بشيء من السنة ولكن في نفسه من جملة الديانات والخيرات واشتياق عرفات في المضمرات في الجامع
البرهاني في هذه المسألة بعض مشائخنا قالوا التعريف الذي يصنعه الناس ليس بشيء لم يرد به نفي شرعيته في نفسه
انه دعاء وتسبيح وتضرع الى الله تعالى انما اراد وجوبه او كونه سنة في الذخيرة في الفصل الخامس مستشهدا لقول محمد رح ان ابا
حنيفة لا يرى سجدة الشكر شيئا معناه انه لا يرى نفي شرعيتها قربة انما اراد به نفي وجوبها شكرا وهكذا قال محمد في
الجامع الصغير عن ابي حنيفة رح ان التعريف الذي يصنعه الناس ليس بشيء لم يرد به نفي شرعيته اصلا لانه دعاء
وتسبيح وانما اراد به نفي وجوبها كذا ههنا في كفاية الفقهاء روي عن محمد بن الحسن رح انه كان يجيز ذلك في
الكافي شرح الوافي التعريف ليس بشيء وهو تشبيه الناس انفسهم باهل عرفة يوم عرفة وقيل يستحب ذلك لانه تشبيه
باهل الطاعة فيكون لهم ثوابهم في الدر المختار ووقوف يوم عرفة في غيرها تشبيها بالواقفين ليس بشيء وهو
نكرة في موضع النفي فيعم انواع العبادة من فرض وواجب ومستحب فيفيد الاباحة وقيل يستحب
ذلك في الشمني شرح النقاية لا اجتماع اي لا يندب اجتماع الناس يوم عرفة في غير عرفة
تشبيها بالواقفين تعریف اسی طرح ورباب لفظ نیت نماز پنجگانہ باوجودیکہ قبل آنحضرت وصحابہ سے ثابت نہین ہے
فقہار عظام نے مستحب ومستحسن لکہا ہے اور یہ قول مفتی بہ مختار اصحاب متون اربعہ ہے فی الدر المختار والتلفظ
بها مستحب هو المختار وقيل سنة يعني احبه السلف او سنة علمائنا اذ لم ينقل عن رسول الله صلى الله عليه
وسلم ولا الصحابة والتابعين بل قيل بدعة اور مانند اوسکے تثویب کو یعنے درمیان اقامت واذان کے اعلام
ثانی کرنا یعنی الصلواة الصلواة یا اقامت اقامت اور مانند اسکے کہنا باوجودیکہ فعل آنحضرت صلعم وصحابہ
تابعین سے منقول نہین ہے فقہار کرام نے مستحب لکہا ہے فی شرح الوقایة واستحسن المتاخرون تثویب
الصلوة كلها في فتاوى عالمكيري والتثويب حسن عند المتاخرين في كل صلوة الا في المغرب هكذا في شرح

النهاية في الدر المختار والتثويب بين الاذان والاقامة في الكل والمتاخرون استحسنوه الا في المغرب
اسيطرح در مختار مين سلام كو بعد اذان كه سنه سات سو اكاسى مين حادث هوا بدعت حسنه لكها هے فی الدر
المختار التسليم بعد الاذان في ربيع الآخر سنة سبعمائة واحدى وثمانين في عشاء ليلة الاثنين ثم يوم الجمعة
ثم بعد عشر سنين احدث في الكل الا المغرب ثم فيها مرتين وهو بدعة حسنة انتهى وفي الهداية وبعض
استحسن الاستيجار على تعليم القران اليوم لانه ظهر التواني في الامور الدينية ففي الامتناع يضيع حفظ القران وعليه
الفتوى . دوم آنكه بنا ساختن تعزيه از ايجادات اهلسنت است ودر زمان سلاطين اسلام وتشيع مانند عالمگير
وغيره كه در تمامى هندوستان نحو نافذ الامر كلى بودند مروج بود وقاضى ومفتى ووزراء وديگر علماء آن زمان وغيره هم
تعزيه دارى جائز داشتند ودر آن عهد عموما وخصوصا مروج بود كما اعترف به المولوي عبد الواحد خان ابن المولوي
عبد العلي في الرسالة المسماة بازالة الاوهام . سيوم آنكه بنا ساختن تعزيه خلاف سنت پيغمبر نيست بلكه
وصل آن از حكم رسول مقبول مستفاد است وهو خط خطين احدهما قبل الامام والآخر قبر الاب فقبلهما
وعلاوه ازين بالبداهه معلوم است كه تعزيه باعث گريه بر امام مظلوم كه سنت آنحضرت صلعم بوده است مى شود
وبنا ساختن آن مباح پس هر مباح كه مقدمه عبادت باشد خود عبادت خواهد بود كما اعترف به المحدث الدهلوي
في ترجمة المشكوة . چهارم آنكه اهلسنت را باعتراف مولف رساله بايد كه از امور بدعت كه اقوى واعظم آن
تراويح است كناره جويند واز فرموده حضرت عمر نعم البدعة انحراف نورزند ولنعم ما قيل جيسا كہا ويسا كيا
قال اور حضرت نے فرمايا ہے من وقر صاحب بدعة فقد اعان على هدم الاسلام جو كوئى تعظيم
اور بزرگى كرے بدعت والے كى پس وہ مدد كرتا ہے اسلام كے ويران كرنے مين **اقول** وہ سنيين چون اہل سنت
سنيين تراويح وتدوين صرف ونحو واعراب كلام الله وايجاد منبرہا ومدارس وسراوانقا ومحفل ميلاد شريف و
غير ذلك از امور بدعت پس بحكم مخاطب ايشان هدم اسلام ومخرب بنياد دين وايمان اند امابيان امر اول
آنكه در رساله غاية المرام بصفحه ١٢ - آورده قال الامام الحافظ ابو محمد عبد الرحمن بن اسمعيل المعروف بابي شامة في كتاب
الباعث على انكار البدع والحوادث فالبدعة الحسنة متفق على جواز فعلها والاستحباب لها ان رجا الثواب لمن حسنت نيته
فيها وهي كل مبتدع موافق لقواعد الشريعة غير مخالف لشئ ولا يلزم من

من فعله محدث وكشرعي في ذلك نحو بناء المدارس والمنابر وخانات السبيل وغير ذلك من انواع البر التي لم
تعهد في الصدر الاول فانه موافق بما جاءت به الشريعة من اصطناع المعروف والمعاونة على البر و
التقوى ومن احسن البدع في زماننا هذا من هذا القبيل ما كان يفعل بمدينة اربل كل عام في اليوم الموافق
ليوم مولد النبي صلعم من الصدقات والمعروف واظهار الزينة والسرور انتهى فظاهر بكمال الظهور **قال**
ف اب ذرا عقل صحیح سے سمجھو کہ جب اہل بدعت کی عزت کرنے میں یہہ خرابی لازم ہو تو پھر خود شخص خود بدعتی ہو اسکا
کیا حال ہوگا **اقول** وہ نشنیدن اسپ چنا عقب گفتہ معارض است بالنکہ ابو الفرج ابن جوزی در رسالہ مولد شریف
جمعہ خود آوردہ ومما جرب عن خواصہ انہ وجد فی ذلک العام کثرۃ الخیر والبرکۃ مع السلامۃ والعافیۃ وسعۃ الرزق
ازدیاد المال والاولاد والاحفاد ودوام الامن والامان فی البلاد والامصار والسکون والقرار فی البیوت
والدار ببرکۃ مولد النبی صلعم انتہی **قال** اور علمانے لکھا ہے کہ بدعت کا مرتبہ فسق سے بھی زیادہ بدتر ہے کیونکہ
فاسق فسق کو گناہ جانتا ہے اور توبہ اوسے واجب سمجھتا ہے بخلاف اہل بدعت کی کہ بدعت کو اپنی اعتقاد اور
گمان میں نیک جانتا ہے اور اسپر اصرار کرتا ہے اسمین توبہ کا کیا دخل **اقول** وہ نشنیدن اہل سنت تراویح
را خود باعتراف حضرت عمر ومحفل میلاد شریف را بقول امام نووی وغیرہ بدعۃ میدانند وبران دعوی ترتب
ثواب می کنند امر تراویح بوجہ بکمال ظہور محتاج استشہاد نیست ودر باب مولد شریف در غایۃ المرام بصفحہ ۱۲
آوردہ فی الفتح المبین شرح الاربعین للامام النووی قال شیخنا الامام ابو شامہ ومن احسن ما ابتدع فی زماننا
ما یفعل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولدہ صلی اللہ علیہ وسلم انتہی بقدر الحاجۃ ودر صفحہ ۱۴ مرقوم قال الحافظ
ابو الخیر السخاوی عمل المولد الشریف لم ینقل عن السلف الصالح فی القرون الثلثۃ الفاضلۃ وانما حدث
بعد ثم لا زال اہل الاسلام فی سائر الاقطار والمدن الکبار یشتغلون فی شہر مولدہ صلعم بعمل الولائم البدیعۃ المشتملۃ
علی الامور البہجۃ الرفیعۃ یتصدقون فی لیالیہ بانواع الصدقات ویظہرون السرور ویزیدون فی الخیرات و
یعتنون بقراءۃ مولدہ الکریم ویظہر علیہم من برکاتہ فضل عظیم الخ **قال** اور ہم تم سے پوچھتے ہین کہ تم تعزیہ بنانا
برا جانتے ہو یا بھلا اگر برا جانتے ہو تو بی پوچھے چھوڑ دو **اقول** ناساختن تعزیہ را ما از جملہ بدعات حسنہ
نمی شماریم نہ از بدعت سیئہ کہ ترک آن لازم باشد **قال** اور جو نیک جانتے ہو تو پھر شخص بدعت کو نیک سمجھ

اور اوسمین اللہ کی نزدیکی جانے وہ شخص اسلام سے خارج ہوا **اقول** وہ نستعین اہل سنت محفل میلاد را عید
میشمارند و از احسنہ والسنہ ازان تقرب خدا می جویند چنانچہ حافظ عماد الدین سیفرایدو مثل ہذا الحسن یندب الیہ
وینبغی فاعلہ ویثنی علیہ و بعد اظہار امر مذکور می گوییم جو شخص بدعت کو نیک سمجھے اور اوسمین اللہ کی نزدیکی جانے
وہ شخص اسلام سے خارج ہے فالجواب الجواب **قال** چنانچہ اس حدیث سے معلوم ہوتا ہے عن حذیفۃ قال قال
رسول اللہ صلعم لا یقبل اللہ لصاحب بدعۃ صوما ولا صلوۃ وصدقۃ ولا حجا ولا عمرۃ ولا جہادا ولا
صرفا و عدلا یخرج من الاسلام کما یخرج الشعرۃ من العجین یہ حدیث کتاب ابن ماجہ مین لکھی ہے یعنے قبول نہین کرتا
خدا بدعت والیکا روزہ نہ نماز اور صدقہ نہ حج نہ عمرہ نہ جہاد نہ نفل نہ فرض اور وہ خارج ہوتا ہے اسلام سے جیسے
خارج ہوتا ہے بال گوندھی آٹے سے **ف** اب ذرا خدا سے ڈرو اور بدعت نکرو کہ اس سے زیادہ کیا سخت
ہے بدعت کی کہ نہین دین و دنیا دونونکا نقصان ہے محنت برباد گناہ لازم **اقول** وہ نستعین اہل سنت
در محفل میلاد شریف کہ بدعت است صد بار در ہیمہ تقسیم اطعمہ و شیرینی و نذر قاریان مولد شریف خرج
می کنند و انرا موجب ثواب می انگارند فما ہو جوابکم فہو جوابنا فی مجالس العزاء وعمل الضرائح الی المحکم
المتخالف **قال** اور تفسیر در منثور کہ تصنیف علامہ جلال الدین سیوطی کی ہے اسمین یہ حدیث ہے من زار قبرا
بلا مقبور فہو ملعون **ت** یعنی جس نے زیارت کی ایسی قبر کی جسمین کوئی گڑا نہو پس وہ شخص ملعون ہے
اور شرح برزخ مین روایت ہے طبرانی او ربیہقی اور ترمذی سے من زار قبرا بلا مقبور فکانما عبد الصنم
ت یعنی جس نے زیارت کی خالی قبر کی گویا عبادت کی بت کی **اقول** وہ نستعین مولوی عبد الواحد خان
ابن الاین مولوی عبد العلی مندراسی نوشتہ و بعض مردم این عصر کہ بسند حدیث من زار قبرا بلا میت او
مقبور فقد اثم و کفر تعزیہ شریف را بدان منطبق کردہ امتناع آن می کنند غیر معقول ولا حدیث نزد
در صحاح و ہم در دیگر کتب حدیث معتبرہ مذکور نیست و راوی آن حدیث مجہول و نامعلوم والفاظ حدیث مخالف
نحو حدیث از قرائن اعتبار ساقط است و بالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بودہ باشد از جملہ احاد است و
تواتر و اجماع است بر عمر از جملہ احاد حسب قاعدہ اصول منسوخ و سوا از ین تعزیہ امام علیہ السلام کہ نقل
قبر حضرت ادریس ... السلام وقبر حضرت خضر والیاس ویا قبر ملائک ... وحضرت ... بنا کنند و زیارت

سازند یا کسی قرار دہد کہ صاحب قبر درین قبر دفن است و در حقیقت در آنجا نباشد پس آن قبور جعلیہ خواہند
یعنی بگویند کہ جسم شریف حضرت امام حسین علیہ السلام درین قبر تعزیہ دفن است و در کربلا جسم آنحضرت دفن
نیست و الا نقل قبر خواہد شد و آن جائز است بموجب حدیث نبوی صلعم مذکور خواہد شد انتہی بقدر الحاجۃ الحاصل
از عبارت مذکورہ جلوہ ظہور پذیرفت کہ نقل قبر امر دیگر است و قبر بلا میت و بلا قبور کہ عبارت از قبر جعلیہ است
امری دیگر فاعتبروا یا اولی الابصار علاوہ ازین در بیشتر اکثر جاہا تعزیہ بلا نقل قبر کہ انرا در عرف تربت نامند
طیار می شوند پس در بنا ساختن آن موافق مخاطب تردد نمانند **قال** یعنی حقیقت بت پرستی کی یہ ہے کہ ایک
چیز کی نقل بنا کر بجائے اصل کے اسکی حرمت اور تعظیم کیجے ویسا ہی خالی قبر کا زیارت کرنیوالا بھی ہوا کہ نقل کو
اصل کی جگہہ بوجھا اور تعزیہ مین بھی خالی قبرین ہین کوئی شخص اسمین دفن نہین ہے **اقول** آنچہ مخاطب گفتہ
مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ حقیقت بت پرستی آنست کہ کسی اصنام را مستحق عبادت دانستہ عبادت کنند
مطلق تعظیم و حرمت غیر خدا بت پرستی و شرک نیست نمی بینی کہ جناب باری در حق آنحضرت صلعم تعزروہ و توقروہ
فرمودہ و شیخ عبد الحق در جذب القلوب نوشتہ کہ در وقت سلام آنحضرت صلعم در وقوف در آنجناب با عظمت
دست راست بر دست چپ نہد چنانکہ در حالت نماز انتہی و احدی افعال مذکور را شرک فی العبادۃ نگفتہ دوم
آنکہ در جذب القلوب آوردہ کہ صورت قبر حضرت فاطمہ زہرا بنت حضرت رسول اللہ صلعم بیرون حجرۂ شریف
اندرون احاطہ روضۂ مبارک ساختہ اند و ہم صورت قبر حضرت فاطمہ زہرا رض در جنت البقیع متصل قبر حضرت امام حسن
علیہ السلام است و زوّاران ہر دو جا زیارت می کنند انتہی و پر ظاہر کہ چون این زیارت علی سبیل التردید واقع
می شود کسے این زیارت را عیاذًا باللہ بت پرستی نگفتہ سیوم آنکہ جناب پیغمبر خدا صلعم برای بوسہ دادن نقل
قبور والدین اجازت فرمودہ چنانچہ در فقہ احمدی نقلًا از جامع المتفرقات آوردہ مسئلہ ماں باپ کی قدم چومنا
مباح ہے حدیث مین آیا ہے کہ ایک شخص نے جناب رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ صلعم
مین نے قسم کھائی تھی کہ آستانہ جنت اور حور العین کی رخسار پر بوسہ دونگا آپ نے فرمایا کہ ماں کے پاؤن
اور باپ کی پیشانی پر بوسہ دے اوسنے پوچھا کہ اگر ماں باپ نہ ہون حضرت نے فرمایا اونکی قبر چومو اوسنے کہا
کہ اگر اونکی قبر بھی نہ معلوم ہو سو ارشاد کیا کہ دو خط کھینچ ایک کو باپ کی قبر اور دوسرے کو ماں کی قبر قرار دیکر تو

وسے تاکہ حادث نہ ہو کذا فی جامع المتفرقات انتہی پس تقبیل نقل قبور را کہ بالبداہہ تعظیم است بت پرستے نتوان گفت **قال** غرض یہہ تعزیے قابل زیارت کے نہیں ہین بلکہ لائق غارت کے ہین کیونکہ محض لکڑیان اور کپڑے ہین **اقول** وبہ نستعین مولوی سلامت علی بنارسی در تبصرہ نوشتہ شک نیست کہ امام بارہ و تربت بعد مرتب شدن واجب التعظیم است و در امام بارہ سوا تعزیہ خشت و گل ہم موجود است والفضل ما شہدت بہ الاعداء **قال** اور اس مقام مین فاتحہ درود پڑہنا نہایت بی ادبی ہے جسطرح پاخانے مین قران کی تلاوت کرنے کہ محل نجاست ظاہری ہے اسیطرح یہہ مقام محل نجاست باطنی ہے اسکا دور کرنا مناسب اور لازم ہے نہ کہ جای قران اور درود پڑہنا **اقول** وبہ نستعین از اعتراف مولوی سلامت علی کہ از مشاہیر علمای اہلسنت گذشتہ منکشف گردیدہ کہ امام بارہ واجب التعظیم است و در جای واجب التعظیم تلاوت قران مجید و درود خواندن عین ادب باشد و تفوہ باین تشبیہ کار کسے است کہ سراپا نجاست ظاہری و ممتلے از نجاست باطنی بودہ باشد **قال** اور حضرت رسول خدا نے فرمایا ہے انا برئ لمن حلق و صلق و خرق یہہ حدیث مشکواہ مین ہے یعنے رسول خدا نے فرمایا کہ مین بیزار ہون اس شخص سے جو سر کے بال نوچے مصیبت مین اور آواز سے چلا کر روئے اور گریبان پہاڑے **ف** چہاتی کوٹنا اور سر پیٹنا اور نوحہ کرنا اور جو کام ایسا ہے یہہ مطلق حرام ہے موت کیوقت ہو یا بعد اسکے کسی کیواسطے درست نہیں پیر ہو یا پیغمبر امام ہو یا شہید **اقول** علامۂ دہلوی جناب شاہ صاحب در تحفہ اثنا عشریہ می فرمایند آنچہ در ینمقام افادہ فرمودہ اند ہیچ نیست زیرا کہ صبر از امور نفسانیہ است تعلق بقلب دارد اگر با وجود اطمینان قلب و ثبات قدم بر جادہ رضا و تسلیم بقضای الہی بنابر اعلام استعظام بعضے مصائب و تقبیح تہمت سہل بر گرفتن آن بعضے امور کہ بحسب ظاہر بر عدم اصطبار دلالت می کنند بوقوع آید مستلزم محذوری نیست و منافاتی با بشارت قرانی کہ در حق صابران وارد است ندارد چہ منافی در صورتی است کہ این امور از راہ بیصبری ازین کس صادر شود پس آنچہ در حالت ثبات قدم در مقام صبر بنابر بعضے مصالح بوقوع آمدہ باشد منافات ندا شتہ باشد حاکم در مستدرک از عبد اللہ بن محمد عقیل روایت کردہ قال سمعت جابر بن عبد اللہ رض یقول فقد رسول اللہ صلعم یوم احد حمزۃ حین فاء الناس من القتال قال فقال رجل آرایتہ عند

تلک الشجرة وهو یقول انا اسد الله واسد رسوله اللهم انی ابرء الیک مما جاء به هؤلاء ومن
انزامهم فشان رسول الله نحوه فلما رای جبهته بکی ولما رای ما مثل به شهق ثم قال الا کفن فقام رجل من الانصار
فرمی بثوب وبه نیز حاکم گفته هذا حدیث صحیح الاسناد وعبارت محدث دهلوی در مدارج النبوة در خصوص اضطرار آن
جناب پیغمبر در مرض خود و تعرض حضرت عائشه کما مر سابقا موید مطلوب ما است **قال** اور اس محرم کے
ماتم داری کی بنیاد دکھائی ہوئی ہے مختار ثقفی کی وہ مردود نا فرجام امام کے نام سے لوگون کو اپنے دام مین
لاکر چاہتا تھا کہ سلطنت حاصل کرے اور حقیقت مین اسکو امام سے کچھ کام نہ تھا اسواسطے کہ وہ پیچیا ور پرچ
آپ نبوت کا دعوی کرتا تھا کہتا تھا کہ میرے پاس جبرئیل آتے ہین **اقول** علامہ دہلوی اعلی الله مقامه
در نزهه اثنا عشریه میفرماید ظهور این اقاویل از مختار از روی عقل و نقل خارج از سداد است اما عقلا بجهة آنکه
مختار بسیار حازم بود تا بحدیکه با وجود آنکه خود بنصب و عداوت اهلبیت اتصاف داشت و بنا بر روایت صاحب
استیعاب کینه حضرت امیر المومنین در سینه اش متخمر بود چون دید که مردم کوفه اراده انتقام و طلب خون امام
همام حضرت سید الشهداء علیه السلام دارند بنا بر حب جاه و طلب ریاست با آنقوم سازش و آمیزش نمود تا او را
بسرداری قبول نمودند از ان باز تا حین حیاتش کاهی با ظهار ما فی الضمیر نپرداخت پس باظهار امریکه ناپسندیده
و مخالف دعوی ریاست اهل اسلام است چگونه اقدام می نمود اما نقلا باین جهة که ارباب فن سیر و تواریخ در ین
باب اختلاف دارند کلام برخی از علمای معتبرین فن صریح است در ینکه دعوی نبی بودن و آمدن وحی بر او از مختار
صدور نیافته بلکه او بنا بر فراستی که داشت احیانا از وقوع بعضی سوانح در زمان مستقبل اخبار می نمود و چون مطابق
اخبار او واقع می شد بعضی جهال فرومایه را گمان می شد که این اخبار بطریق وحی صدور یافته شعبی که از اجله رواة
احادیث اهلسنت است در سلک رفقای او منتظم بود از الهی شبهه از اذهان جهال این رو می نمود که این امر از
فراست مومن است و در روضة الصفا آورده نقل است که پیش از رسیدن خبر فتح مختار میگفت عنقریب ابراهیم
بن مالک اشتر بر مخالفین غالب آمده سر ابن زیاد و حصین بن نمیر و فلان و فلان را بکوفه خواهد فرستاد و جمعی
از جهله آن دیار صدق قول مختار را مشاهده کرده گمان بردند که بر او وحی نازل میشود و شعبی با ایشان گفت که ازین
عقیده فاسده رجوع کنید که امثال این حکایات ناشی از فراست مومن میباشد چنانچه رسول الله فرمود که اتقوا فراسة المومن

لانخطی انتهی و مرزبانی از کتاب الشعرا آورده که مختار را غلامی بود که جبرئیل نام داشت و در محاورات خود میگفت
که جبرئیل بمن چنین گفت من با جبرئیل چنین گفتم بمردم جهّال منطنه خلاف واقع می شد مؤید این قول است که مخدوم
در همین باب در فائده دوم مرقوم نموده که در اصطلاح بعضی از غلاة لفظ جبرئیل بر واقعه نویس اطلاق میکنند
ولا مشاحة فی الاصطلاح ولا فی التسمیة بهذا الاسم چه تسمیه بجبرئیل و میکائیل در اهل اسلام شائع است منهم الشیخ
جبرئیل الکردی تلمیذ نووی شیخ یافعی و ابو طالب محمد بن میکائیل بن سلجوق اول الملوک السلجوقیه و این تسمیه
مستلزم ادعای الوهیت نیست چه درین عصر و زمان شائع و ذائع است غلامان را جمشید و افراسیاب و اسفندیار
و نجف و نظائر آن موسوم می سازند بلکه یکی از صاحب غلامان موسوم باین اسما دعوی شاهنشاهی بلکه دعوی
سلطنتی که این پادشاهان عظام غلامش باشند نمی کنند مگر اینکه بمرض مالیخولیا مبتلا بوده باشد و محتمل است که افسانۀ
این هفوات اعدا و مخالفین مختار افترا نموده شائع و ذائع نموده باشند تا باین حیله سلاطین را بقتال و استیصال
او راغب گردانیده او را مستاصل سازند چه مختار باوصاف خروج مرد مکار غدار طریق جدال و شقاق مسلوک
داشت یکی از آنها عبد الله بن زبیر بود که شهادت زور در اسلام از مخترعات جناب او است بیانش اینست که
چون ام المؤمنین عائشه صدیقه بعزیمت بصره نهضت فرمود عسکر آنجناب بر لب جو آب رسید سگان آنمکان
آغاز صیاح و نباح نموده ام المؤمنین از نام آن آب استفسار فرمود چون بتحقیق پیوست که آن آب حواب است
فرمود انا لله و انا الیه راجعون و حدیثی که از سرور کائنات شنیده بود بیاد وی آمد که آنحضرت فرموده گویا می بینم
زنی از زنان خود را که سگان حواب برو بانگ کنند ای حمیرا ترسان باش از خدا از اینکه آن زن تو باشی و عزم مراجعت
مصمم فرمود عبد الله بن زبیر جمعی از اعراب را بعطایا مخصوص گردانید تا نزد عائشه گواهی دادند که این موضع
دیگر است نه حواب و اول شهادت زور که در اسلام واقع شد آن بود صدیقه را خاطر جمع شده قرار نگرفت تا
عبد الله بن زبیر که سر شامه لشکر بود از عقب تاخته خود را در میان سپاه افگنده آوازه در انداخت که اینک علی ابن
ابیطالب رسید عائشه از بیم مخافت و تطرق آفت مراجعت نتوانست نمود و چون صدیقه دلیل را طلبیده تا
بار دیگر از حقیقت حال استطلاع نماید طلحه جواب داد که دلیل از انفعال آنکه راه غلط کرده بازگشت کذا فی روضة الصفا
و غیره و دوم عبد الملک بن مروان از اخوان بنی امیه که در مکر و تزویر ثانی ابلیس بلکه ابلیس بودند ظاهر و هویدا است

تخصیص عبدالملک و پسرش که در مکر و غدر و تزویر گوی از اسلاف خود ربوده بودند در روضة الصفا آورده [illegible]
اول کسیکه غدر کرد عبدالملک بود چنانچه کشته شدن عمرو بن سعید که در تذکرهٔ کلک بیان گشت مصداق این قول است
و اول شخصیکه از سلاطین اسلام بخل ورزید او بود و وی را از بهر امساک رشح الحجاره می گفتند و نخستین کسی بود که
از امر معروف نهی کرد چه بعد از قتل ابن زبیر بمدینه آمد و بر بالای منبر رفته گفت لا یأمرنی احد بتقوی الله بعد مقامی
هذا الا ضربت عنقه انتهی مختصرا و شیخ جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفا آورده عن الکلبی قال کان مروان بن الحکم
ولی العهد عمرو بن سعید العاص بعد ابیه فقتله عبدالملک و کان اول غدر فی الاسلام انتهی بالجمله از این گروه مکار مزور
فرقهٔ غدار عجب نیست که این مهملات را به مختار افترا بسته مشهور نموده باشند و در روضة الصفا می گوید که
عبیدالله بن زیاد مختار را بعد شهادت [illegible] طلبیده گفت تو بودی با مسلم بن عقیل [illegible] باتفاق [illegible]
تیر و [illegible] از محبت علی و اولاد او [illegible] رسول الله و اهل بیت او [illegible]
مسلم بن عقیل [illegible] خانه بیرون نهی آمدم [illegible]
شرم داشت که در مجلس چنین گواهی دهد که مختار کشته گردد بلکه گفت [illegible] مختار از این [illegible]
در سیاست او تعجیل نمی باید کرد چه وی کسی است که در [illegible] بولایت عراق و شام [illegible] خالد بن ولید [illegible]
و بنا بر سخن عمرو بن حریث عبیدالله بن زیاد از قتل مختار درگذشت اما او را بزندان فرستاد و بعد از قتل جناب
امام حسین ع مختار [illegible] عبدالله بن عمر بن الخطاب که صفیه خواهر مختار در قید نکاح داشت [illegible]
و احوال خویش باز نمود و التماس کرد که در استخلاص او اهتمام فرماید [illegible] رقعه به یزید نوشت
مضمونش آنکه ابن زیاد مختار را که [illegible] بی سببی گرفته بزندان باز داشته
است اکنون ملتمس آنکه فرمان دهی تا او را از حبس بیرون آرند و چون یزید بر حسب مقتضی وقت از سخن عبدالله
بن عمر تجاوز جائز نمیداشت با بن زیاد پیغام داد تا مختار را اطلاق [illegible] عبیدالله بعد از استماع فرمان
یزید مختار را از زندان بیرون آورده پیش خود طلب داشت و [illegible] گفت [illegible] مهلت دادم اگر بعد از سه
روز چشمم بر تو افتد گردنت بزنم مختار از کوفه [illegible] آمده [illegible] بعد از آن [illegible]
و ظهور بی اتفاقی و عدم ایفای مواعید از طرف عبدالله بن زبیر مختار را با ابن زبیر دیگرگون کرده با خود قصد [illegible]

که بزودی خروج کند بکوفه در آمد و باخذ بیعت اشتغال نمود عمر بن سعد بن ابی وقاص با عبد الله بن یزید انصاری
که از قبل عبد الله بن زبیر والی آن ولایت بود از روی شفقت و نصیحت گفت که مختار باین شهر آمده فتنه کرده
جمعی از شیعه با و تردد می نمایند من از فساد او ایمن نیستم مصلحت آنکه او را در حبس باز داری که روی بیرون آمدن
نداشته باشد عبد الله بن یزید ابراهیم بن محمد بن طلحه را گفت تا مختار را در زندان کرد پس طایفه از اهل کوفه التماس
استخلاص با عامل کوفه نموده درجه اجابت نیافت عظما کوفه آزرده خاطر از پیش وی بیرون آمدند مختار بار دیگر
التجا بعبد الله بن عمر برده از وی درخواست کرد که رقعه بعبد الله بن یزید و ابراهیم بن محمد نوشته در استخلاص او
اشارت فرماید آنجناب مسئول مختار را مبذول گردانید نامه باین عنوان بایشان نوشت که اما بعد شما خویشی
مرا با مختار می دانید و معلوم که مرا با شما است التماس می نمایم که چون نظر شما بر مکتوب من افتد بی تاخیر و تسویف
دست از وی باز دارید تا هر جا که خواهد برود و باشد چون نامه آنجناب بعبد الله بن یزید و ابراهیم رسید مختار را سوگند
داده از زندان برآوردند انتهی ملخصه از عبارات مذکوره باحسن وجه روشن گشت که مختار واسطه دار خاندان
حضرت عمر ابن الخطاب است و سبب رهائی او از قید صوبه داران یزید و عبد الله بن زبیر جناب عبد الله ابن
عمر بوده اند ارباب سیر در باب اقاویل قبیحه منتسبه مختار با هم اختلاف دارند کما مر آنفا پس بحالت اختلاف اهل سنت را
سکوت در باره مختار اولی و انسب طرفه اینکه در باره یزید احتمال توبه بر زبان می آرند و زبان خود را از طعن و ملامت
آن پلید باز می دارند و از مختار بوجه قلع و قمع دشمنان اهلبیت دل تنگ گردیده بلا محابا او را منسوب به کفر و
ضلالت می نمایند ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا تذئیل قول اول کسیکه در اسلام رسم ماتم عاشورا آورد
مختار ست در حیز منع است چه اول کسیکه بنای نوحه و شیون و عزاداری حضرت سید الشهداء علیه السلام گذاشته
بنا برآنچه از کتب تاریخ دریافت میشود سلیمان بن صرد صحابی است چنانچه صاحب روضة الصفا فرموده چون هلال
محرم سال مذکور شد سلیمان بن صرد از کوفه برآمده نخیله را لشکرگاه ساخت بعد از چند روز از نخیله کوچ کردند بعد
از قطع منازل و طی مراحل چون قریب بقبر امیر المومنین حسین ع رسیدند با هم گفتند که سزاوار نیست که بجهت زیارت
حسین ع برویم و دست در دامن توبه و انابت زده از روان او عذر خواهیم و آنگاه بمقصد شتابیم این سخن گفته
متوجه تربت مطهر آنحضرت گشتند چون چشم ایشان بر مرقد منور حضرت امام حسین ع افتاد از اسپان فرود آمده

اضطراب وبیقراری آغاز کرده فغان وزاری باوج آسمان رسانیدند انتہی **قال** اور اصل مین یہہ سب رسمین
مجوسیون کی ہین کرومی اپنے بزرگون کی مصیبت مین ماتم وداری اور نوحہ زاری کرتے ہین اور نیلے کپڑے پہنتے
ہین اور نصاری کا بھی معمول ہے کہ جب اونکے یہان کوئی مرتا ہے تو سیاہ لباس پہنتے ہین اور حضرت عیسی علیہ السلام
کی تشکل سولی پر دہرنے کی جسکو چلیپا کہتے ہین وہ بناتے ہین کہ اسکو دیکھکر حضرت عیسی کی واقعہ پر غم اور رنج کرین گویا
انکا یہہ تعزیہ ہے کہ اپنے پیغمبر کے غم اور مصیبت کو یاد کرنیکے واسطے یہہ صورت مقرر کی ہے مسلمان کو لازم ہے کہ مشابہت
کفار سے اپنکو بچاوے اور انکے کام آپ نکرے کیونکہ حدیث مین آیا ہے جو جس قوم کی مشابہت پکڑے وہ اسی قوم سے ہے
اقول وبہ نستعین اینچہ افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ لانسلم کہ رسوم مجوس چنان چنین ہستند من
ادعی فعلیہ البیان دوم آنکہ تشکل حضرت عیسی علیہ السلام نصاری نصب نمی کنند وجود صد ہا گرجا بلا نصب تشکل
مبطل قول مخاطب است واگر کدامی از نصاری تشکل حضرت عیسی ع نصب میکردہ باشند قیاس تعزیہ بران قیاس
مع الفارق است چہ در تعزیہ تصویر و تشکل جناب امام حسین ع بعینہ نمی باشد سیوم آنکہ چون در مذہب اہلسنت
برای تعزیت تسوید لباس مردان راکروہ و زنان را لاباس فیہ کما فی فتاوی العالمگیری پس تشنیع بران لیے محل
وبیجا چہارم آنکہ مولوی ابو البرکات رکن الدین محی الدین تراب علی در رسالہ درک المآرب فی آداب اللحیۃ
والشوارب می فرماید در حدیث آمدہ ہر کہ خضاب سیاہ کند بروز قیامت روی او سیاہ خواہد شد و بجای دیگر
می نویسد کہ ابوبکر و عثمان وسعد و عبدالرحمن رضی اللہ عنہم خضاب سیاہ می کردند فالجواب الجواب پنجم آنکہ بالفرض
والتسلیم در تعزیہ داری مشابہت کفار است مگر چونکہ مطلق مشابہت ممنوع نیست بلکہ مقید است بہ نیت فلا
باس فیہا چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام بہ صفحہ ۶۰ نوشتہ کہ مولوی اسمعیل نے نور العینین مین بدلائل قطعیہ
ثابت کیا کہ مشابہت اوس صورت مین منع ہوگی کہ نیت مشابہت کی ہو اس لئے رفع یدین کو باوجود مشابہت
روافض کے جایز لکھا۔ انتہی فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** اب اے مسلمانو تمہاری خدمتین یہہ عرض ہے
کہ جب تم ایسے کامونکی مناہی اور تعزیہ کے برائے سب طرح سے دریافت کر چکے تو اب تمکو لازم اور فرض ہے کہ بدعت
اور گمراہی سے باز آؤ **اقول** وبہ نستعین از بحث سابقہ کالشمس فی رابعۃ النہار واضح گشت کہ گریہ وزاری در
مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا موجب حصول رضای جناب باری و انعقاد مجلس برای تذکار وقائع

مذکورہ باعث ثواب اخروی و بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ است برای گریہ و بکا کما لا یخفی و بسبیل
معارضہ میگوییم کہ انعقاد محفل میلاد شریف بدعت مذمومہ است کما اعترف بہ الفاکہانی من متاخری المالکیۃ
و قیام بوقت ذکر میلاد آنحضرت صلعم امریست کہ اثر و رسم آن در کتاب و سنت پیدا نیست کما قال نصیر الدین
البرہانپوری پس بعد دریافت مذمت و قباحت امور مذکورہ اہلسنت را فرض و واجب است کہ از ضلالت و اضلال
باز آیند و باصرار بدعۃ بمصداق حدیث خدلیفہ عمل خود را غیر مقبول درگاہ رب العزت نسازند **قال** اسمین دو فائدہ ہین اول
دنیا مین ہمسایوں کا حق مال خراب اور زیرباری اور قرضداری سے بچو گے دوسرے ابد مرینگے شرع کی مخالفت کی سبب اپنے
عاقبت کو تباہ نکروگے **اقول** وہ سنتیں ملا علی قاری سے در مرقاۃ شرح مشکوٰۃ تراویح را از جملہ بدعات شمردہ
و اہلسنت در ماہ رمضان با آن تراویح بجماعت عام قیام می نمایند و دران چند بدعات دیگر می افزایند از انجملہ
است اجرت گرفتن و دادن بخواندن قران مجید و تقسیم کردن شیرینی بوقت ختم قران مجید و روشنی نمودن در
مسجد بشب آخر رمضان و نعتی کہ عادت اکثر حفاظ این فرقہ بر تعتی قران جاری گشتہ و آن فی البدعۃ سیئہ از جملہ کبائر
است پس اہلسنت را باید کہ یک ذرہ الضماعت مزیدہ از بدعت خود را محفوظ دارند ترک بدعات صورت فائدہا است
اول آنکہ در ہر سال مال ضائع نخواہد شد دوم آنکہ از وعید من وقر صاحب بدعۃ فقد اعان علی ھدم
الاسلام بری خواہند شد سیوم آنکہ بمصداق کل محدث ضلالۃ و کل ضلالۃ فی النار ترویج این تراویح کشان
کشان بسوی نار می برد بمصداق مخاطب بحالت ترک آن بموجب ارشاد نبوی صلعم من تمسک بسنتی عند فساد
امتی فلہ اجر مائۃ شہید دوری خیر و بہبودی خواہند دید **قال** اور اسکا خیال نکرنا کہ اگر ہم یہ باتیں بدعت کی
چھوڑ دینگے تو لوگ ہم پر طعن اور بہتان کرینگے اور برادر ریکے نادان لوگ لڑینگے مہلا حسب خدا اور رسول اور
امام خلقت کی طعن اور ملامت سے نہ بچے تو تم مسلمان بچارے خلق کی زبان سے کب بچو گے **اقول** نستعین
نماز تراویح کہ باعتراف حضرت عمر و ملا علی قاری بدعت است و محفل میلاد شریف و قیام بوقت مولد آنحضرت بمعبر
فاکہانی و نصیر الدین برہانپوری و مجدد الف ثانی بدعت سیئہ مذمومہ بودہ است اولیاء مخاطب را باید کہ در ترک بدعات
مذکورہ از ملامت خلائق پروا نکردہ پیروی خدا و رسول خدا و شیخین را موجب نجات اخروی انگارند و نارضامندی
عمرو بکر را ہیچ می نشمارند **قال** خدا اور رسول کی رضامندی پر نظر رکھنا چاہیئے اوروں کی ناخوشی ہونے اور ناراضی

کرنے سے خوف نہ کہائے کہ آخر دنیا سے جانا ہے اور اللہ اپنے مالک اور خالق ہی کو منہہ دکہانا ہے پیغمبر خدا نے
فرمایا ہے من تمسک بسنتی عند فساد امتی فلہ اجر مائۃ شہید ت یعنی جو کوئی چنگل مارے اور عمل کرے میرے
سنت پر میری امت کے فساد کیوقت تو اسکو سو شہیدونکا ثواب ہو ف یعنی شہیدا سے کہتے ہین جو اللہ کی راہ مین
زخم اوٹہاوے اور جان سے مارا جاوے اور ایسے زمانہ مین کہ ایک جہان رسومات بدعت مین گرفتار ہو اور سنت
بجا لاتے مین ہر کسیکو عار اسوقت سنت پر عمل کرنا گویا جیتے جی مرنا ہے کہ ایک عالم سے لڑنا اور ہر دم تیر اور تلوار
طعن اور ملامت سے اپکو افگار کرنا شہید جسمی ایکبار مرتا ہے اور یہہ شہید روحی ہر دم اپنے مرتا ہے اسواسطے اللہ تعالی
ایسے مجاہد کو ثواب سو شہید کا عطا کرتا ہے اب سمجہو کہ جب ایک شہید کا اسقدر عظیم ثواب ہو تو سو شہیدونکا کیا
حساب ایسی باتون پر اہل ایمان کو جان دینا سزاوار ہے نہ جاے طعن اور خوف نان اور لوگ دنیا کیواسطے کیا
کیا محنت اور ملامت اٹہاتے ہین ہم تو تمکو محض خدا کیواسطے بتاتے ہین اور جو اسپر بہی نہ سمجہو تو بہاڑ مین جاؤ اور
اپنا سر کہاؤ موت قریب ہے منکر نکیر قبر مین سمجہا دینگے **اقول** تمسک بہ سنت امر دیگر است و مروج بودن
بدعت حسنہ امر دیگر مولوی سید رؤف احمد صاحب در رسالہ نجاتیۃ المرام صفحہ ۹۲ می فرمایند یہہ حدیث من تمسک
بسنتی عند فساد امتی فلہ اجر مائۃ شہید مصداق اوس شخص کی ہے کہ ایک شخص موافق سنت کی عمل
کرتا ہے اور بعض اشخاص اوس فعل سے مانع ہوتے ہین او خلاف اوسکے کرتے ہین مثلاً نماز تراویح پڑہتا ہو نکاح
کرتا ہے اور بعضے لوک بسبب آرام طلبی و رفع تکلیف کے مانع ادا تراویح یا بسبب فساد زمانہ کے مانع نکاح مسنون
کے ہون تو اوس شخص پر کہ متبع سنت کا ہوگا ثواب سو شہیدون کا ہوگا اور اس جگہہ ایسا نہین ہے کیونکہ مجیب
کوئی دلیل سنت کی شعر ہر بیت یا کراہت قیام معمول پر نہین لایا ہے فعل سلبی کا نام سنت نہین ہے اور سنت
اسکا نام نہین ہے کہ ایک فعل کو رسول اللہ صلعم نے یا صحابہ نے نہ کیا ہو اور کوئی محذور شرعی اوسکے کرنے پر لازم نہ
آتا ہو اور یہہ امر صریح البطلان ہے اسواسطے کہ اجماع و قیاس اصول شرعیہ سے ہے اور اجماع و قیاس اونہین امور مین
غالبا ہوتا ہے کہ زمانہ آنحضرت صلعم و صحابہ مین معمول نہو اور صریح فی الکتاب والحدیث نہو اور استحسان کہ نزد اون
کے کتب فقہ مین ہے باطل ہو جائیگا انتہی الحمد للہ کہ باعتراف اہل نحلہ مخاطب درجہ امور راجحہ شہادت بحصول نمی پیوندد
بالبداہت در مخالفت گریہ بہ مصائب جناب امام حسین و انعقاد مجالس غم کہ متقبل آنحضرت تضییع اوقات نمودن

خود را هدف تیر ملامت ساختن و شرکت یزیدیان کردن است چون خلاف یزیدیان با صول موضوعه انحضرات صحیح و درست است پس اطلاق شهادت یزیدیان این زمان بسبب احیا سنت آن مردود و دوران نفاق مخاطب سمت جواز دارد و هر سال تعزیه داشتن جناب شاه عبد الرزاق صاحب بانسوی و بروز عاشورا رفتن او شان سر و پا برهنه همراه تعزیه تا کربلا از غایت شهرت مستغنی از بیان است و کشف و کرامت شاه صاحب موصوف اظهر من الشمس و ابین من الامس حتی که ملا نظام الدین و ابن او مولوی عبد العلی سندراسی که ملقب بحر العلوم است از خوشه چینان و ابا بوسان حضرت ممدوح است و در بیان فضائل مجالس و تذکار شهادت جناب امام حسین علیه السلام مخفی و مستتر مباد که انعقاد مجالس مذکور ثابت است بچند وجه اول آنکه مولوی سلام الله رام پوری که نبیره شیخ عبد الحق دهلوی است در رساله خود نوشته که نزول ازواج انبیا در قبور مومنین و مومنات هنگام سوال نکیرین میشود همچنان نزول ازواج انبیا و اوصیا و نزول ملائک در مکان مقدس و نزد اشخاص مقدس چنانچه نزول جبرئیل ع نزد مریم مادر عیسی و نزد مادر موسی و نزد فاطمه زهرا و ائمه هدا علیهم السلام و نزول ملائک برای حفاظت انسان چنانچه آمدن جبرئیل نزد سامری که در قصه حضرت موسی علیه السلام مشهور است و در جائیکه مدح انبیا و اوصیا و مدح عزیزان انبیا و اوصیا میشود میگردد چنانچه در حدیث آمده ذکر علی عبادة و تشکل مدح و تلطف و ملائمت از جانب صاحب ارواح میشود همچنان برای سزای دشمن و ظالمی که جور و ستم از و بصاحب ارواح و یا بعزیزان رسیده باشد و یا کسی با آنها و یا بعزیزان آنها نا سزا گوید نزول می گردد چنانچه در صواعق محرقه از باوردی بروایت منصور نقل کرده که او در شام مردی را دید که روی خنزیر بود از آنکه از سبب آن سوال کرد گفت عادت من آن بود که هر روز با فرزندان خود هزار بار علی علیه السلام را لعن میکردم و در روز جمعه چهار هزار بار آنگاه پیغمبر صلعم را در خواب دیدم و خواب طولانی بود از انجمله این بود که حسن علیه السلام از وی شکوه کرد نزد پیغمبر صلعم و آنحضرت آن مرد را لعنت کرد و آب دهن مبارک خود بروی انداخت و آنجا که آب دهن آنحضرت صلعم رسیده بود خنزیر شد و این علامت ماند تا وقت موت او و در کتاب مذکور بروایت سبط ابن جوزی از واقدی مروی است که مردی پیر در قتل امام حسین علیه السلام حاضر شده بود لیکن آنکه سعادت نهبت قتل وی کرده باشد دخلی در آن داشته باشد بجز دیدن تصور در آن ایام نابینا شد آنگاه مردم از سبب آن

پرسید گفت پیغمبر صلعم را در خواب دیدم که دست مبارک خود بالا کرده بود و شمشیر در دست داشته نزدیک
آنحضرت نطعی افتاده بود و ده کس از قاتلان حسین علیه السلام ذبح ساخته چون نظرش بر من افتاد دست با قبض
کرده بواسطه آنکه شریک لشکر قاتلان حسین علیه السلام شده بودم میلی از خون حسین در چشم من کشید چون روز شده
اعمی گشته بیدار شدم انتهی و عبارت مذکوره نص است بر اینکه در مکان مقدس و اشخاص مقدس در رجا گیه
بعض انبیا و اوصیا و بعض حضران انبیا و اوصیا می شوند نزول ملائک و ارواح انبیا و اوصیا دیگر دو هو المقصود
دویم آنکه در رساله نهایة المرام بصفحه ۱۰۳ نوشته که ظاہر ہے کہ ذکر اللہ تعالی اور رسول صلعم کا جس محفل
مین ہو وہان خود اللہ تعالی ہمنشین ہوتا ہے اور فرشتے حاضر ہوتے ہین اور تصور آنحضرت صلعم کا ہوتا ہے
روح نبی کریم حاضر ہوتے ہین کما ہو فی فتوی علماء مکة المنقولة انفا فی ہدی الانام فی مسئلة القیام
وہان سب مغفور ہوتی ہے اور حاجات اونکی بباعث برکت برآتی ہین اور محفل مستجاب دعاست انتہی وظاہر
است که ذکر اہلبیت آنحضرت صلعم عین ذکر آنحضرت است و این معنی از غایت ظہور محتاج دلیل و بینه نیست
مگر بنابر اطمینان قلوب ناظرین نقل یک عبارت اکتفا میرود در ترجمه صواعق محرقه آورده چون حق سبحانه تعالے
دنیا را بطفیل حضرت رسالت پناه صلعم آفرید دوام دنیا را بدوام آنحضرت و اہلبیت آنحضرت قرار داد و نیز آنکه اہلبیت
در چند چیز که از امام رازی بعضے از آن روایت کردیم مساوی آنحضرت شده دلیل دیگر آنکه در حق ایشان تحسر سرود
اللہم انہم منی وانا منہم یا رب ہذا اہلبیت از من اند و من از ایشانم انتہی ولنعم ما قال الشافعی آل النبی ذریعتی
وہم الیہ وسیلتی * ارجو بہم اعطے غدا * بید الیمین صحیفتی سیوم آنکه در رسالہ نهایة المرام
بصفحه ۱۰۰ نوشته که حق تعالے نے اطاعت اور نافرمانی رسول مقبول کی اطاعت اور نافرمانی اپنی اور
ذکر رسول کریم کا بعینہ ذکر اپنا فرمایا ہے اور کتب احادیث و سیر مین متواتر آیا ہے کہ جس مجلس مین مسلمان
ذکر خدا اور رسول کرتے ہین فرشتگان الہی حاضر ہو کر اونپر سایہ کرتے ہین اونکا تمام حاضرین مجلس اور اونکے
متعلقین دعا کرتے ہین اور استغفار اونکی بجناب حق تعالی کرتے ہین اور اون مسلمانونکو رحمت الہی احاطہ کرتی
ہے اور گناہ اونکے زائل اور درجات اونکے مرتفع ہوتے ہین اور جس مقام پر درود پڑھا جاتا ہے فرشتگان سیاحیہ
بجناب آنحضرت صلعم حاضر ہو کر عرض کرتے ہین کہ فلانے شخص نے درود پڑھا اور یہ بھی حدیث قدسی مین آیا ہے

کہ حق تعالے نے فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنے میں ہمنشین اوس شخص کا ہوں کہ مجھکو یاد کرتا ہے کذا فی
شرح سفر السعادة لمولانا المحدث الدهلوی انتهی وبوجه اتحاد ذکر اهلبیت با ذکر آنحضرت صلعم
ہمچنین مقابل ذکر اهلبیت می توان شمرد وهو المطلوب ومن ادعی التغیر فعلیه البیان چہارم آنکه
ابو اللیث سمرقندی در تنبیه الغافلین آورده ویروی عن النبی صلعم انه قال ما جلس قوم یذکرون الله الا ناداهم
مناد من السماء قوموا مغفورا لکم قد بدلت سیئاتکم حسنات غفر لکم جمیعا وما قعد عدتهم من اهل
الارض یذکرون الله فقعد معهم عدد من الملائکة محصل ترجمه آنکه برای ذکر کنندگان حق تعالے
فرشته ندا می کند که برخیزید که گناهان شما تبدیل شدند بحسنات وشما مغفور ومبرور شدید [illegible]
نشینند بمقدار که ایشان جمع کرده ذکر حق سبحانه تعالے می کنند بهمان مقدار فرشتگان حضرت
آن گروه می شوند الخ وبالبداهة معلوم میشود که وادی است که ذکر رسول مقبول و اهلبیت آنحضرت
صلعم با ذکر خدا است فاعتبروا یا اولی الابصار پنجم آنکه شاه عبد العزیز دهلوی [illegible]
در عشره محرم [illegible] دیگر روز در عشره محرم بحضور شاه عالم بادشاه دهلی [illegible] اکبر شاه
در [illegible] مجالس جمع کرده تذکار شهادت حضرت امام حسین می کردند و دیگر علما تا امروز حضرات
در مساجد بر سر منبرها موجود گشته بر اخلاق تذکار مصائب انبیا علیهم السلام و اوصیا [illegible]
و خلقے کثیر در آن جمع گردیده زار زار می گریند با وصف جاری بودن عادت مذکور انکار و انتقاد مجالس
تذکار شهادت جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا و شمردن آن از جمله بدعات ناشی از تعصب و عناد
کما لا یخفی علی من له ادنی درایة ششم آنکه چون باعتقاد اهل سنت وجماعت در ذات بابرکات
جناب سرور کائنات صلعم جمله کمالات سوا شهادت موجود بودند و این کمال عظیم بواسطه جناب حسنین
علیهما السلام گویا بعینه تذکار اوصاف جناب خاتم النبیین تاج المرسلین است وشهادت جهرے را که
نصیب جناب مظلوم کربلا گردیده یاد داشتن گریه و حزن و ماتم و تذکر مصائب هولناک ایشان
تا قیام قیامت لازم است والتذکار لازم للتذکر ولازم اللازم لازم چنانچه فاضل دهلوی نقل
خود آورده ولکن بقی له کمال لم یحصل له بنفسه وهی الشهادة فاقتضت حکمة الله تعالی ان یحصل هذا الکمال العظیم

سائر كالاثر بسببه فاقتر فاستنابت الحسنين عليهما السلام فاوجب عليهما افضل التحيات وجعلهما امامين للاخلاف
رخلدين لجمالهما ولما كانت الشهادة على قسمين شهادة سر وشهادة علانية قسمت عليهما فاختص السبط الاكبر بالقسم الاول
واختص السبط الاصغر بالقسم الثاني ولما كان مبنى امرهما على الشهرة والاعلان انزل اولا في الوحي على شان جبرئيل عليه السلام
وغيره من الملائكة الكرام بتعيين المكان وتسميته وتعيين الزمان وهو راس الستين ثم اشتهر امره واعلن ذكره على
لسان امير المؤمنين كرم الله وجهه في سفره الى صفين ثم لما وقعت واقعة الشهادة اشتهر امرها بانقلاب التراب
دما وامطار الدم من السماء وهتف الهواتف بالمراثي ونوح الجن وبكائهم وطواف السباع حافظة
للجثة ودخول الحيات في مناخر قاتليه الى غير ذلك من اسباب الشهرة ليطلع الحاضرون
والغائبون على وقوعها بل بابقاء البكاء والحزن المستمر وتذكر تلك الوقائع الهائلة
الى استمر الى يوم القيمة فقد بلغت نهاية الشهرة في الملاء الاعلى والاسفل والغيب والشهادة
والجن والانس والناطق والبهائم انتهى مختصر انكه مولوى سلامت الله در رساله تحرير الشهادتين بصفحه ۲۲
مى فرمايد قصه كوتاه چون حضرت امام مرتضى حسب الخبر عنان عزيمت از كوفه برتافت وسائق وقائد
قدر كشان كشان اصحاب را به كربلا انداخت حالا اين واقعه شنيدنى و كار گذارى تقدير
ديدنى است وبه صفحه ۹۲ مى فرمايد حالا تفصيل اسماء شهداى اهل بيت كه با جناب سيد الشهداء
در كربلا شهيد شدند بايد شنيد وسرشك غم از ديده بچكد ودر ماتم اين خيار اهل عالم بايد باريد انتهى
عبارت مذكوره چنانچه مى بينى نص است بر اينكه شنيدن حال اين واقعه وگريه نمودن در ماتم اين
خيار اهل عالم ضرور است وهو المراد فانظروا ايها المنصفون ان تلك العبارات نصوص جلية على انعقاد
مجالس العزاء وتذكار مصائب خامس آل العباء والبكاء على سيد الشهداء عبادة لا ريب فيه وانكره

به من لا يؤمن بالله ورسوله

ويوم الجزاء

اشتہار

یہہ رسالہ شریفہ سیف المومنین ملقب بہ کشف الرین فی اثبات
العزا رسے علی الحسین علیہ السلام خاص واسطے مومنین فرقہ شیعہ کے
بیچ مطبع مطلع نور کے چھپا فقط

بعون صانع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و زمان نسخه

نمکدان خیال

خوان نعمت

در مطبع منشی نولکشور بطبع مزین و زیور پیرایه دبستان گردید

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد از حمد و ثنای رزاقی که ذائقه حلاوت پرستان را با الوان چاشنی کامیاب لذت نموده و نعت پاک آن مقصود لولاک که اَلمؤمن حلوٌ فرموده مخفی نماند که پیش ازین چند ابیات حلاوت مشحون و سخنهای لذت مضمون از زبان شیرین بیان این طوطی شاخسار حلالی سلمه و عندلیب گلابی سلمه دوستدار خاندان نیشکر ثنا خوان حسن فرعفر سبیل سلمه مَن اَحبّ شیئاً فاکثر ذکره سر زده بود و درینولا بتکلیف بعضی از یاران حلاوت مشتاق و دوستان هم مذاق که چون شیر و شکر باهم اتفاق و رابطه وفاق داشتند بتالیف آنها پرداخته ورقی چند چون اوراق تبر تیزی جمع ساخته و این تذکره را شکرستان خیال نام گذاشته و تخلص خود نظر بالطف مناسبت ذوقی قرار داده التماس از صاحب طبعان حلاوت شناس آنکه اگر لفظ نامناسب و عبارت خام در بعضی مقام بنظر آید چون مگس از طعام و موی از قوام برآرند و بجای آن سوا و مناسب تر چون مشک نافه معطر داخل نمایند و غالب که از حب و اشتیاق شیرینی که درین رساله

[illegible]

مذکور شده علتی و سببی مظنون قیاس خواهد بود لیکن قسم مثنوی

بموزونی قامت نیشکر … که ارزانیم باد از وی شکر
لعشق حلاسبانی خاطرپسند … که انداخت در گردن جان کمند
به بیتابی شوق ساق عروس … فریبندهٔ صبر و هوش نفوس
به نیرنگی نوبر رشک بهشت … بذوق نبات لطافت سرشت
بحلوای ترآن فرح بخش جان … بهقراضی آن غم تراش جهان
برعنائی خوان الوان نقل … که دائم توان شد ثناخوان نقل
بخوشبوئی شیرهٔ کاسپلی … پسندیدهٔ شیخ و شاب و صبی
بآن نرمی جهنجلهٔ بالگرام … که شبنم نزاکت ازو گرو وام
بمحبوبیت اولگه در آب و شیر … که آن هردو باشند زود لپذیر
به پرمغزی پستهٔ خنده رو … که سوهان مغز نیست زیبنده زو
نفالودهٔ وفرنی خوش بهار … که آن یک لطیف است و این خوشگوار
ندارم سر سنگ باور کنید … که دارم از و ننگ باور کنید
بتر پاک هم نیستم آشنا … هم از تهمت کوکنارم رها
کنون به که تمهید کمتر کنم … غزل خوانی مدعا سر کنم

ردیف الف

زبی از ذوق تبریزی زبان محو حلاوتها … دل من از خیال الکبری مربون لذتها
برخسار گلابی بوسه دادن مصلحت باشد … تماشا هم اگرچه برنمی تابد نزاکتها
نه تنها شد زبانم گلشکر از وصف شیرینی … قلم شد نیشکر در دستم از جوش حلاوتها
به بین و شربت صافم بهار تخم ریحان را … که بنشاند رطوبتهای او جوش حرارتها
چه می پرسی ز تاثیرش بپرس و نوش جان کن … که دارد خوردن شیرهٔ شکر بسیار حکمتها

[illegible]

مزعفر را میان سبزه بستان بخور ذوقی — که اینک زرد و آنک سبز خوش دارد لطافتها
زنی چه عیش آخر چه غم باشد بگو از ما — هر آن پیری که فرنی بر سر خوان دارد و حلوا
نه تنها با نبیذ و نو ضعف دل شود زائل — سراسر قوت باه است یاران شیر با خرما
کمال عشق بر دارد دوئی را از میان آخر — انا الحق شیر زد از منصور زد ذوقی انا الحلوا
فسیم چو پنبه کجا و من خراب کجا — ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا
معاد و مرجع ما شد چو مطبخ حلوا — کجا رویم بفرما ازین جناب کجا
چه حسن کنه نماید به پیش جلوه ماهیه — فروغ ماه کجا نور آفتاب کجا
چو بختشن بشب است تنها و پیش دم صبح — بکار و بار رسائول بگو که خواب کجا
کنون که کیچا و پیر است ذوقیا موجود — کجا ترشح باران و آن سحاب کجا
دلا هر آنچه مرادت بود همان فرما — به پچه داری اگر میل آنچنان فرما
بهر یک پچه کرم و شکر بکاسه شیر — دگر بپچه در آمیز و نوش جان فرما
ولیکن اینهمه اسباب گر مهیا نیست — بیا و کار بحلوای این و آن فرما
بشکر بولاو بهر قدر ناشناس مده — ثنا و پیش حریفان قدردان فرما
زبحر شغل تو ذوقی همین حلالی بس — وگر هر آنچه بود وقف نیکیان فرما
بی غم عزیزی چون نشینم بر سر خوان شما — دوستان نوش شما این زیربریان شما
دل شتابی میکند حلوا و نان قسمت کنید — زینهار ای دوستان جان من جان شما
یاد دارم آن مدارائی جلابیهای دوش — بنده خلق شماییم و ثناخوان شما
کام و لب مشتاق و موجود است این قند و نبات — از پی تقسیم آنها چیست فرمان شما
غیر ذوقی کیست بر تجویز من تحسین کند — اینکه با نانم مربا قلیه با نان شما
میکند شوق دل شتابی ها — زود بنما رخ جلابی ها
نور چشم است و راحت جانم — حسن رخساره گلابی ها

نیست گر نان رو سخنی موجود / بامر با خوش است آب لبی ها

بضیافت اگر مرا خواهند / پر کنند از شکر کاسه لبی ها

ریوزی نقل در حساب بگیر / راستی گفته ام حسابی ها

ردیف بای موحده

دیده ام در علم شیرینی حریفان صد کتاب / کرده ام یکصفحه تبریزی زانجا انتخاب

مانده برخوانیم می‌بینید یاران ماه نیست / آفتابی جلوه گر شد در لباس ماهتاب

آنقدر دارد نزاکت برفی نازک سرشت / کز نگاه شوق میگردد برنگ اوله آب

گر بدستار ش ستانی تو وقیا آری بجاست / ورنه باشد خوردن نان خطائیها صواب

صبحدم چون پیشم آوردند حلوای بجیب / قال قلبی ایها المشتاق قد جاء الحبیب

گر طبیب دارو از حلوای تر فرموده است / لا تخف عن نقلها اعمل علی قول الطبیب

بنگی دارد نظر بر خوان احسان شما / فاستروا یا ایها الاحباب من عین الرقیب

دوش از درگاه حق میخواستم شیر و برنج / دل همیگفت از درون سینه لبیک مجیب

از گلابی و بهار شکر ذوقی خوشم / آنچنان کز سرو قمری ورخ گل عندلیب

ردیف تای فوقانی

دمیده است سحر نو زخواران چه نیست / من از صلاح گذشتم صلاح یاران چیست

برفع تشنگیم گلشکر در آب گداخت / که واقف است که آئین گلعذاران چیست

ببین بروی چپاتی بدیدهٔ انصاف / که بوصال شکر حالت نزاران چیست

عوض ز موسم برسات اوله پیدا است / وگرنه این همه تمهید ابر باران چیست

همین بتاشه ز محبوب برگزیدهٔ ماست / چو قند قوت دل و جان و نور دیدهٔ ماست

چرا نه واله و شیدا ز نیشکر باشد / دلم که قمری آن سرو قد کشیدهٔ ماست

سر نیاز و ارادت باد لبود مارا / جلابی ار چه زبازار زر خریدهٔ ماست

خدا گر حرف من یاران گواه است　　که حلوا خوش حلاوت دستگاه است
ز بس کردم خیال توز سیر تک　　گلستان است تا مد نگاه است
سپر از ماشه کن دوقی و خوش باش　　که تیر تلخی غم را پناه است

ردیف تای مثلثه

بروی چو بهر چو افگنده لقاب عبث　　میان ما و دلارام ما حجاب عبث
اگرچه فرنی و فالوده نازک است لطیف　　ولی تناول آن هر دو بی گلاب عبث
ظروف چینی و قند سفید و شیر برنج　　چو در میان نبود سیر ماهتاب عبث
چو برخلف بود از نیشکر جمیل لطیف　　تو دوستدار همه باش انتخاب عبث
کسیکه عاشق شیرینی است میداند　　که تا حلاوه میسر شود کباب عبث

ردیف جیم تازی

دلم چرا نشود مبتلای شیر و برنج　　که قوت جان نبود ما سوای شیر و برنج
چو بوده است حبیب خدای را از حج　　توان شدن ز دل و جان فدای شیر و برنج
ز وصل دوست کجا سیری است عاشق را　　بیار هست مرا اشتهای شیر و برنج
چو دلفریب بود خود قیاس بین اینک　　بوقت چچه زدن عشوهای شیر و برنج

ردیف حای مهمله

خوش بماند بنظر صحنک حلوا دم صبح　　گرده نان و دو کرچام مربا دم صبح
اینقدر بس بلطریق کزکم خوردن بوز　　گر سر شام کفایت بکند تا دم صبح
لذت خوردن جغرات و رساول بخدا　　خوش بود اینهمه در موسم سرما دم صبح
چقدر تشنگی از عیش و دل من دوقی　　پرده از روی مزعفر چو کنم وا دم صبح
اگرچه طبع رسا دارم و زبان فصیح　　ولی ثنای مزعفر فضولی است صحیح
گلاب لازم فرنی است اینکه میگوید　　بشبهه راه مبر کین روایت است صحیح

[illegible]

چو ذکر دوست عبادت بود بمذهب شوق ز خُبِ خویشتنم ذوق با ثنا خوانش	توان گرفت پی وردِ نقلها تسبیح وگرنه غنیمت لقا بوده احتیاج بمدیح

ردیف خای معجمه

ز بسکه هست فریبنده اکبری گستاخ اسیر رغبت خود کرده است دلها را چه فن دلبری آموخت باشتی یارب چنین که شربت قند است صاف شیرین و تلخ	بهاشتی زده پهلوی همسری گستاخ بود ز بسکه بحلاوی بدلبری گستاخ که میکنند بحلاوی برابری گستاخ بجاست گر زند لاف کوثری گستاخ

ردیف دال مهمله

ز عذار برفی از شرم عرقی چکیده باشد ز جمیع ما نخورشها بیقین بریده باشد بحلاوی ای حریفان میرید ظن که خوردم طالب شکرم من بصداقت سوگند با نوی نازک نوبات که دل مائل اوست هر چه از نقل مشهاتی بسر خوان دارم جمله با ضبش لب بایست ببندد و کافی در تمنای ملاقات شکرای ذوقی چشم من در ره حلوا بلکین خواهد بود خوش بود همه مداح مشهاتی بودن می توانم ز عتابش تلافی کردن سینه ام گر شکافی و ببینی ذوقی خلوت بحلاوی لب شب تاریخ باشد	اگر آن عروس کس زال است بقبل کشیده باشد لب کس اگر زهنجله مزه چشیده باشد قسم است شاختی ازوی اگرم رسید باشد والله مصری و قندم بحلاوت سوگند کی باغیار توان داد بغیرت سوگند وقف یاران عزیز است بهمت سوگند نیست محتاج بدندان شراکت سوگند آب گردید دل شیر بالفت سوگند بعد ازین رای من اینست و همین خواهد بود من بدین هستم و البته چنین خواهد بود خاطر من اگر از فلسه حزین خواهد بود صورت لوز بدل نقش نگین خواهد بود سر بخیه باو سردن بهر پارچه باشد

[illegible]

آن شاهد رعنا که بود گاشکرش نام | پوشیدنش از دیده اغیار چه باشد
روزی که بود کیسه من پر زر و پر سیم | راهی فتدم جانب بازار چه باشد
آنانکه پرده را ز رخ چو بهدوا کنند | آیا بود تواضع صحنی بما کنند
شیرین تر از آن نبود حلوا زبان شان | یاران بقدر حاجت اگر اکتفا کنند
از اختلاط دال کنون چشک عاجز است | بیچاره را بشیر و شکر آشنا کنند
گر ناغه شد وظیفه آشام صبحدم | باید بشام قرض سحر را ادا کنند
نان از تنور بهر مربا جدا شده است | لازم بود که حق عروسی ادا کنند
در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست | اهمال در تسلی دل فقیر چرا کنند
باشد همیشه بر سر خوانم شکر پولاو | ذوقی باختیار خودم گر رها کنند
شب پختن حلوا و حریرا مزه دارد | نی نی غلطم خوردن آنها مزه دارد
در کیسه بشرطیکه بود نقل بصد رنگ | سیر چمن و دامن صحرا مزه دارد
از من عوض هیچ بگیرا ش مکلف | در صحبت این هم سفر سودا مزه دارد
انجیر را ز شاخ درخت ار جدا کنید | پنهان ز چشم بد بلبش آشنا کنید
یکبار پوست از تنش بر کشیده اید | باری دگر بکیله ندانم چرا کنید
هنگام آن شده که اسیران ابنزرا | از قید و حبس محنت زندان رها کنید
آورده ام برای شما شربت انار | نوشش کنید و مخلص خود را دعا کنید
گر خاطر شما ز انناس خوش نشد | چون ذوقی از شریفه و تربز غذا کنید
تازگی بخشش دماغ و هم علاج باه شد | تکرارم از حلوای متراضی چه خاطر خواه شد
مغزی و سوهان پیشمک پیش متراضی | حالیا دل از کمال جوهرش آگاه شد
من از این حلوای متراضی نبودم آشنا | یادی این نعمت اکنون نصیب شیخ الله شد

ردیف ذال معجمه

تنها برنج نیست به شیر و شکر لذیذ | با جمله بشینه بود و بیشتر لذیذ
در فکر آش و قلیه چه افتاده بحث | با نان روغنی است مربا اگر لذیذ
گر لوزه رنگ رنگ بود زاد راه من | باشد ز سیر باغ بهار مسقطر لذیذ
خاص است بهر شیر رسا اول دم سحر | کان وقت خرم است و غذا سر بسر لذیذ

ردیف رای مهمله

بند بند دم نیشکر شد در خیال نیشکر | چیست آخر آنکه میجویم وصال نیشکر
با نبات و قند دایم روزگار با خوش است | خیر و برکت ده خداوند ابال نیشکر
یک جلابی کرد از وزیات او تسخیر خلق | دوستان دیگر میسر سید از کمال نیشکر
چوب محض است این و آن شیرین موزون قامتی | سرو را آری چه نسبت با نهال نیشکر
کی بود یارب که با یار موافق روز و شب | بگذرد هر لحظه ام در اشتغال نیشکر
میشود جان پدر خرم ز اولاد خلف | تازگی پیداست ذوقی بر جمال نیشکر
کجا میفروشند حلوای تر | نشان ده بمن درد با نت شکر
بشاخ جلابی و ساق عروس | رسا دست خواهیم باشد اگر
چه زیبا عروسی بود اکبری | چه پر رعنا نگاری بود گلشکر
عوض کردن ماشی با کباب | چه سودای خوب است با یکدگر
سپیده دم که بخوان سیر و کهاچه شد معمور | دلم صلای کلوا و اشربوا زده بسرور
بشاهدان غم عاشق اگر نمی باشد | مزعفر است چرا زرد و سینه چاک بجور
کسیکه صاحب چهتر نیست صافی چه بود | کمی چیست مرتبه جم چه شوکت فغفور
مراد کهاچه همین است و منتهاش همین | که می کنند بلکجول شیر جو را چور
چرا نه نیشکر از خرمی بخود بالد | که آل او همه مقبول آمد و منظور
بقرص قند سیه کی رسد اگر چه نبات | معزز آمد و با امتیاز در جمهور

چنین کنافع وشیرین ترآمداست عسل — گر زیبت زمنت کشیدن زنبور
زیاده چون نکنم قدر او زافزایش — که دیده ام رخ سوهان پس از شهد
اگرچه بیشتر آمد لوازم تالیف — ولی بهیچ رهش نیست چاره از کافور
شیرین نشدی ذائقه شکر نشدی گر — چشمم نشدی سیر مزعفر نشدی گر
چندان بادب دوست نمیداشتمش من — از بی لشکر حشمت پیمبر نشدی گر
باشکر خدا یاد کسه میداد درو دم — با این مزه فالوده معطر نشدی گر
حلوا نفزودی بدماغ اینهمه قوت — وزن همه اجزاش برابر نشدی گر

ردیف رای معجمه

گفتم سفید و ذوق بحلوای خوان هنوز — در هون اشتیاق عمر باست جان هنوز
عمر لیست کز مزعفر و قنداست قوت من — یک ذره کم نشد ز دلم شوق آن هنوز
کم میدهند حصه شیر برنیم مگر — نشناختند ذوق مرا دوستان هنوز

ردیف سین مهمله

حریف لایق نان تنک عمر بابس — رفیق خشکه تجویز من حریرا بس
چرانه بهره والیش ردم بپیش طبیب — بعوض جوقوت باه است شیر و خرما بس
مکن زیاده تکلف ازان که وقت صباح — بنا گشتا شکنی یکدو خوان حلوا بس
کسی که واقف اجزای اوست میداند — که نان خورش ز تفاقیح خوشگوارا بس
مراز هاشمی دربهشت سیر کنند — همین قدر بمن از دوستان مدارا بس
رفیق سیر و سفر پسته و انارم بس — حریف بزم بهی سیب خوشگوارم بس
زانتظار بلاکم بیار خوریزه را — همین که حرف زدم با تو انتظارم بس

ردیف شین معجمه

گلشکر و سفالیان یکدو سه چهار و پنج و شش — ریزه قند در دهان یکدو سه چهار و پنج و شش

[illegible]

در قدح بلور کن شربت قند با گلاب	همچه بزن دران میان یکدو سه چار پنج و شش
پیره دلفریب را گرچه ثقیل گفته اند	لیک ندارد ت زبان یکدو سه چار پنج و شش
لطف ندارد آنچنان خوردن نیشکر بلی	تا بشود دو ستان یکدو سه چار پنج و شش
صحن پر از مزعفر و کاسه پر از برنج و شیر	خوش نمایدم بخوان یکدو سه چار پنج و شش
شا پذیرم بدست گرفته از کمال شوق	بوسه دهم بروی آن یکدو سه چار پنج و شش
مزعفر نعمت وه چه خوش است و قیا	خور پزه خوش بود بنان یکدو سه چار پنج و شش

ردیف صاد مهمله

نه تنها نفس بر سوهان کند رقص	که بر مغزی دل حیران کند رقص
زبس مقراضی آمد روح پرور	ز بوی عطر سایش جان کند رقص
چنان رنگین شده است از نقل خوانم	که گر بنمایمش رضوان کند رقص
بگلبانگ قدوم دیگ حلوا	نه تنها کفچه بر خوان کند رقص
دل از حسن مزعفر چون بجنبد	که بلبل بر رخ بستان کند رقص
مپرس از شادی جان طفیلی	که بر خوانم دل مهمان کند رقص
چرا ذوقی ندارد حب حلوا	دلش مردانه در میدان کند رقص

ردیف ضاد معجمه

بود چون خوردن شیر و شکر فرض	بیا ذوقی مکن تا خیر در فرض
ز دو نیش باده می آید در دوم	ازان بر خویش کردم کاشکر فرض
ز شوق پیره دارم عزم شهر ا	وگرنه نیست آهنگ سفر فرض
بشب چون واجب آمد شیر و خرما	بود آشام در وقت سحر فرض

ردیف طای مطبقه

کیمیا اگرچه مایه عیش ست و انبساط	لیک از زیاده خوردن آن باید احتیاط

[illegible]

آن شدا زان معطر و این تلخیش ربود	در شربت و گلاب ازان هست اختلاط
باید فقاع بر و بحلق و نمود نوش	ذوقی اگر مراد تو باشد بهمه نشاط

بالضم شربت ... | **ردیف طای معجمه**

دل از تراکت فرنی ست آنچنان محظوظ	که از لطافت فالوده هست جان محظوظ
زیاده گرنه بهند از رساولم قسمت	بیم لطور مدارای دوستان محظوظ
چه گویم از مزهٔ جهنجله شبیه کسی	که از حلاوت آن میشود روان محظوظ
چنان ز معنی و مضمون بر فیم سر خوش	که از ادای سخن طبع شاعران محظوظ
جمال شاخ جلابی چنان دلم خوش کرد	که میکند دل مردان زن جوان محظوظ
مراد او ست بهی نا شپاتی و انگور	فقط لسیب کجا میشود زبان محظوظ
دلم که یک نفس از خوپره نگردد سیر	شود بخوردن یکپاره اش چسان محظوظ

ردیف عین مهمله

منم بابنه ز هر میوهٔ جهان قانع	بخوبی و مزهٔ آن زاین و آن قانع
شریفه در مزه و نفع فائق از همه هاست	بجاست ذوقی اگر میشوی بران قانع

ردیف غین معجمه

بسکه از الوان شیرینیست خواهم رشک باغ	گل پریشان هست از رنگینی او لاله داغ
حب حلوا مؤمنان را لازم آمد دائما	ما علینا ایها المستبشرون آن البلاغ
گشت از حلوای زردک نی همین شکر تر	دل قوی شد یافزوین روح خرم تر دماغ
دوش دیدم بر سر خوان لبسته با قند سیاه	یاد دارم از گلستان قصهٔ طوطی و زاغ
طالب جیری اگر باشی برو در بلگرام	بعد ازان مختاری ای ذوقی منت ادم ...

ردیف فا

اگرچه خشکه بود در نگاه پیر ضعیف	دلی برو غن و شکرچه نعمتی است لطیف

۱۲۰

بعد کهاجه الیقین دان که تتمه باشد	هزار نسخه اگر طبع من کند تصنیف
طعام هر چه بود لازمش مهیا کن	چنانچه در غزل فا ردیف لفظ ردیف
نگر مفارقت از روغن و شکر دارد	که گشته است چپاتی چنین هزار و نحیف

ردیف قاف

همین نه دوری قند است بر دل من شاق	که از فراق نبات است طبع من ناچاق
کجاست کالپی و لکهنو کجا یارب	که بهر قند و نباتم زمدتی مشتاق
عبث گرفتن تعداد جمع و خرج زمن	که از محاسبه چیزی هم همه بیباق
چه لائق است ز احباب نخل شیرینی	بیا نبات فرو داز دو قیا از طاق

ردیف کاف تازی

دوش دیدم بسته محبوب جان اسپاک	گفتمش روحی فداک یا حبیبی من اداک
شربت نار از کف محبوبه ام آمد بدست	قلتها هذا قلیل قالت اشرب قد کفاک
با نشانی حال دل پرسید از من گفتمش	کان قلبی کل حال مغرما مما سواک
خیر مقدم آمدی با انبها و خربزه	مرحبا یا جامع الاحباب قد روحی فداک

ردیف لام

در بحث حلوای تر آن که باشی بی کسل	الوقت سیف قاطع اشتد میاد و رجلل
پیرانه سر هم کم نشد شوق حلاوت از دلم	در پیری افزون میشود هم حرص و هم طول امل
گر باشکر قند سیه هم سفره شد عیبش مکن	قد ما صد فا دع ما کدر این را بجور آنرا بهل
خشخش ز از اسپان بود ذوقی با حلوا بخور	الموت یاتی بغتة و القبر صندوق العمل

ردیف میم

شب تمنای مزعفر چو تماشا کردم	بر برنج خویشش ز فردوس زرد اگردم
بو بدی دگیه قنفوج بسیار دم آمد	شب بجیرنج انجم و مه را چو تماشا کردم

ردیف نون

گر آرزوی تو باشد بسیر خلد برین	بهار گلشن خوان مرا بیا و ببین
مزعفر است و مربا و نوز زنگار رنگ	که دیده است بباغ جهان بهار چنین
چسان رود ز دل من بهار حسن کهچری	که کرده ام بدل خویشتن چو نقش نگین
چه نعمت است اگر قلیه چاشنی و آرا	که باشد از همه شایان انتخاب همین
چه چیز را مثل گفته اند مانند سش	که شد ز غیرت نسبت کهچری چنین بچین

ردیف واو

ماه به بریان که بست دل ز مهجان او	قرص مه و آفتاب منفعل از خوان او
لذت بریانیش بسکه ندارد نظیر	ذائقه ممنون او روح ثناخوان او
طلعت تبریزیست از همه با ساده تر	رشک عروسان بود جلوه رخشان او
هر ورق این بیاض مخزن اسرار حق	صاحب عرفان بود مرد سبق خوان او
صدرنشین همه شد بدکا نوریان	غیرت موزون قدان قامت باشان او
صندل و درد سرم رنگ رخ آن صنم	داروی ضعف دلم مایه پنهان او
برفی نازک سرشت رشک نعیم بهشت	از نظر بد خدا باد نگهبان او
روشنی حسن اوست بسکه عدیم المثال	با همه نور و ضیا آینه حیران او
بسکه جلابی بود مایه تسخیر خلق	مستعدی و ویر تشنه پای بجولان او
هر خم گیرای او غیرت زلف بتان	دل ز پنیسان او جان اسیران او
این همه ممدوح من لازمه پهنر نیست	آنکه بود روز و شب حوصله خواهان او
هر که بچیزی کند رهبرم ذوقیا	میشوم از جان و دل بنده احسان او

ردیف های هوز

نبوش آشام او وقت سحر استاده هسته	که تا گردد دماغ خشک تر آهسته آهسته

جزای گریهٔ رنج حوادث بی بدل باشد | که خواهی قند شد ای اشک آهسته آهسته
تهیدستی که بی لوزینه خواری سینه را مشت | نخواهد دید دستار بن پستان آهسته آهسته
به جوز شیر و برنج بس زبختی قدر ای تامل کن | که تا در وی شود سازی شکر آهسته آهسته
مجوز شیر و خرما جز مزه فی الفور تاثیری | که دارو میکند ذوقی اثر آهسته آهسته

ردیف یای تحتانی

به ذوقی گشت اینمعنی شد از بسیار حیرانی | که باشد حیجله نغزک گوارا تر ز بورانی
زماکولات شیرینی نباشد گر میان چیزی | همه هیچ است مهمانی همه هیچ است مهمانی
بگیر این کیچ می خود را بمن ده آن فرنی را | هنوز ای بی خبر لطف تنا ول همید آنی
بوصل گلشکر شیرین چو بولیس مکن ذوقی | دل حضرات را ز سیری ظالم چه رنجانی
دلم گشت تا مبتلای جلا بی | خور و پیچ و تاب از برای جلا بی
نه تنها همین خورده ام پیچ و تابی | که دل آب شد از هوای جلا بی
باین غم چه غم میرسد ای حریفان | که در کف نباشد بهای جلا بی
بعید است از ره انصاف و هم از رسم و مهمانی | که بی یاران بحلوا خوردن تنها شوی راضی
اگر چه قرض مقراض المحبت گفته اند اما | ستان از دوستان قرضی پی حلوای مقراضی
من اینک با وصال گلشکر جان خوش دارم | چه می پرسی مرا از عالم مستقبل و ماضی
جگر و پیچ طلائی خشکه گر راضی ست بسم الله | که نیک است آن بیاب ساعت میرسان ذوقی

مخمس ذوقی

بهار گلشکر خواهی عذار گلشکر دارد | جمال جان فزا خواهی رخ حلوای تر دارد
فرنی هم بهار و رنگ از صد بیشتر دارد | چنین حسن و لطافت جمله آن نیشکر دارد
ولی در لطف قند نیشکر شیبان دگر دارد
دلم دارد سر شیرین ز شوق آن لبیا جان هم | تو ان در کابی رفتن که اینجا پایه هم

سرد نموده تناول نمایند بمقدار لیمو و نارنج آب سازند و دوا به بسیل درست در چینی بریان چوب و اصل آب بندد و اگر قدری گلاب مشک و زعفران و اصل شیره نمایند بیگدو اقوی و الذ ترکیب

اوزده بریز نمود و جنب ها

شکر سفید بهوام غلیظ

بریان نموده و گرما گرم در آن ریزند

تا دانه دانه شود و در زمین بیاید

که دوران سودا بخها شده باشند

از همه سمال سازند و از گلاب

و اصل نمایند و مانند تخم بسیار

و آنچه از آن مناست و غیر آن

مونگ مقشر را خیسانند

آرد

بینید ریش از هوای گرم و زر خورشید تابان هم	گلاب و قند موجود است یاران تخم ریحان هم
چه احسانی کند آنکس که این دم آب سرد آرد	
نمیدانی وفا و عشق بازیها اگر مردم	ز عهد خود که با گل یار پری بستم نمیگردم
زبان زاباجلاد و تنهای افسانه ام آشنا کردم	ز بهر اکبر بها قصد آختنیم بود هر دم
وگر کیست کو بنیو که او ذوق سفر دارد	
شداست از نقل رنگارنگ فردوس لحین یاران	بود منفعت شما سیر بهار این چمن یاران
چه نعمتهای شیرینست نیز بر خوان من یاران	چرا اینکس نیارد بر مراد خویشتن یاران
که با خوبان شهر اصحبت شام و سحر دارد	
بقرص گنده قنوج کان ماه تمام آمد	بدو رما شهد بریان که خورشید غلام آمد
بشان قند خوش قامت که در اقران امام آمد	که کان لذتهای ذوقی سواد بلگرام آمد
بای قسمیه	خداوندش الی یوم التنا و آبا و تر دارد

ترجیع بند

ما تمنای نیشکر داریم	رخ بشور نمک نمی آریم
طوطیانیم کز شکسته پری	دور مانده زنیشکر زاریم
مرغ شاخ جلابی ازازیم	تا ابد قند را هوا داریم
با امید حلاوت شکر	فارغ از منت نمک ساریم
ما شبی را بدل همی خواهیم	اکبری را بجان خریداریم
بنده جنس و نقد تو باشیم	خادم کهاجه شکر یاریم
حسب حالی اگر زما پرسید	بر زبان این مقوله می آریم

نیشکر را توان گرفتن دوست
اصل انجمله حلاوت اوست

مربای سیب بکر بخش نیکوی درست آنها بکارد بچی جدا کرده تخم و نقل به نقل کش برآورند و در آب و قدری گلاب بیم بپزند چون نیم بخته شود از آب برون

۱۶

نمایند و مع شیره بخوبی طبخ نمایند

سیب را بقدر سرکه سفید آورده و بیک دانه بنات سفید را

از جنس سیب بیب بنات پیسیار

آورده و پوست و تخم برآورده

ست در آن سیب و بعد

و در آن اندازند و بگذارند

و ترکیب و سرکه و در سیب

ریزند و روز دگر خلط نمایند رفیق

آب زرد و سه روز و شیر بنات سفید

اند و بستاره دوب و دانه سیب

و اصل نمایند و سیب پیاره سیب

شده باشد مقدار ده سیب سیاه

رابانه تقعیه و اصل نمایند

سیب سفید و در آب بجوشانند

عمل آیند پس از آن

سرد نموده و بیرون آرند

مستک و تخم و صفت و نقل و دل

ماهیه چون مهر پرتو رخشان است — گشته هم رشک ماه تابان است
برمن و شیر میکند احسان — هرکه بر خشکه شکر افشان است
نور را وصف چون توانم کرد — وصف حسنش شهد امکان است
ده چه دانا کسی که عیب چپ را — باز با نم چه راز پنهان است
نه نشد از کباب خاکینه — درد ما را حلاوه درمان است
پردگی بود پیش ازین نوبات — با تو اکنون چه شد که عریان است
تقاضای آرزو فروستی — زین سخن مهر صباح گویان است

نیشکر را توان گرفتن دوست
اصل این جمله حلاوت اوست

گر چنین بر حلاوه شیدائی — کارت آخر رسد برسوائی
از رخ فرنی گلاب آمیز — خرم آمدم که پرده بگشائی
قند در شیره آنچنان شد محو — که دوئی را نماند تنهائی
من ندادم باو دل خود را — گاه شکر برده دل برعنائی
عیب قند سپید مکن زین بیش — به که شد فیض عام هرجائی
نیست او را علاج جز سرکه شام — که مزاج تو گشته سودائی
راز این بیت نو و قیاد دریاب — که ترا هست هوش و دانائی

نیشکر را توان گرفتن دوست
اصل این جمله حلاوت اوست

وقت آبست خربوزه بسیار — شیوه مسکانه باز گذار
در ره من بهر طرف که روم — باید از قند هر طرف مینار
هرکه مجنون لیلی برفی است — دشت سودائی او بود بازار

دفع از قدرت حق است — کباجه در دیده اولی الابصار
شد معطر ز فرنی و حلوا — مطبخ و خانه و در و دیوار
شکر از نان گرم می‌گوید — وقنا ربنا عذاب النار
خشکه چون دید روی وال بگفت — زینهار از قرین بد زنهار
ذوقی از شغل من چه می‌پرسی — هست این بیت ورد لیل و نهار

نیشکر را توان گرفتن دوست
اصل این جمله حلاوت اوست

جبه را واشده چو پرده مرو — گفت دل لا حلاوة الا هو
اکل فرنی چو شغل مرغوب است — ایها الراغبون فاشتغلوا
ماشبه کم آمده بحسب ما — قد رضینا بما حبیتم تعلم
بسکه دارم خیال فالوده — میرسد بوی مشکم از هر سو
دل ما را تلاش کوکو نیست — میکند بهر کاشکر کو کو
نور موجود و نعمت تنهائی است — کی بیابی دگر چنین قابو
چون دلیل حقیقت این است — ذوقی اورا مخوان بغیر وضو

نیشکر را توان گرفتن دوست
اصل این جمله علاوة اوست

قطعه در تتبع سعدی علیه الرحمه

شنیدم گربه‌ای چندانکه نوشی — رها سید از دهان دوست موشی
بوقت تشنه خوردن کرد آغاز — برآمد از درون گربه آواز

که از چنگال موشم در ربودی
چو دیدم عاقبت خود موش بودی

تضمین شعر ملا جامی

شبی شیرین کلامی از سر درد
زبانم وصف آن دلدار بشنید
زهر جانب بحبست و جوی او شد
دلم گفتا چرا نادیده رویش
جوابش داد کای از عشق خالی

سر وصف شکر لوزینه میکرد
ز تاب شوق او بر خویش پیچید
زبس مشتاق حسن روی او شد
بدینسان باشی اندر جست و جویش
مگر نشنیده این بیت حالی

کامد در عشق خامی
نه تنها عشق از دیدار خیزد
بسا کین دولت از گفتار خیزد
جامی

فردیات

زرد بند ز دل سر و اندوه را
شکر یاران کز ز بیخ جوار آزاد شد
تنها نه ذوق قند و ملایی و شکرم
مجروح کبابم بخدا پیشتر چندی
خوش است طالب حلوا به دیده احوال
بر آن خوانی که شیرینی نه بینی
بد و سر رشته ذوقش ز دست یلشتن و قو
طالب شکر بود دل من
حلوا تو بمن زیاده داوس

دو دل یک شود بشکند کوه را
عاقبت ز آسیب دندان سر فرو باید
من بنده مزعفر و حسن مزعفرم
طوطی صفتم ای همه شیرم قندی
که گر بحصه کم آید دو چند بنماید
سر دست تو زان کوتاه تر به
عصیا خواهد شد آخر شکر هنگام سیر
لسبط الله طیه
طوبی لک ایها النعیم

قطعات

چو بر خوان شما شیرینی نیست
مزعفر باید م در خوان نعمت

هر ای دوستان دارید معذور
هر یا گر بود نور علی نور

از عشق فرعفر همه مستم مستم	دل در طلب شکر چو بستم بستم
گویند مرا عاشق حلوا هستی	منکر نتوان بود که هستم هستم
ناخورده حلاوه در جهان کیست بگو	آنکس که شکر نخورده چون کیست بگو
من کم خورم و تو بیش حلوای و شکر	پس فرق میان من و تو چیست بگو
عاشقی چیست بزر طالب سوہان بودن	نقد در باختن و دربی سامان بودن
کیسه خالی سوی دکان مٹھائی رفتن	نیست حاصل بکسی غیر پشیمان بودن

خاتمة الطبع

درین ایام نزہت فرجام طوطی شکرین مقال رطب اللسان بتحمید جبرانبا شده و عندلیب شیرین نوای قلم عذب البیان بنعت چگونه نگردد که دیوان حلاوت بنیان تشحیذ و اتحاف مذاق شیرین کلامی اعنی شکرستان خیال ذوقی بلگرامی در مطبع فیض منبع جناب اہل علم و ہنر مآب نامی و گرامی دیار منشی نول کشور صاحب مطبع اوده اخبار بماه ربیع الثانی سنه ۱۳۰۹ ہجری مطابق جون سنه ۱۸
عیسوی قالب طبع را محسود تنگ شکر گردانید
و دوشاب حلاوت ابدی و شربت
لذت سرمدی در کام جان
شایقان
چکانید